T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

e-ISBN: 978-605-07-1768-6

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜNÜN
KURULUŞUNUN 100. YILI MÜNASEBETİYLE

X. MİLLETLERARASI TÜRKOLOJİ KONGRESİ

12-13 KASIM 2024
İSTANBUL

BİLDİRİ ÖZET KİTAPÇIĞI

X. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Türk Dil Kurumu, TÜBİTAK ve Yunus Emre Enstitüsü tarafından desteklenmektedir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

BOSNA'DA TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI

Kerima FİLAN*

ÖZ

Saraybosna Üniversitesi'nde Türk dili ve edebiyatı araştırmaları, 1950 yılında Doğu Dilleri Kürsüsü'nün kurulmasıyla başlamıştır. Kürsünün kuruluşuyla birlikte, Arap, Türk ve Fars dillerinde ve edebiyatlarında uzmanlar yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim programı geliştirilmiş, ayrıca Osmanlı dönemine ait zengin yazılı kaynakların incelenmesi hedeflenmiştir. 1971 yılında Kürsü, bölüm statüsüne kavuşmuş ve Türk dili ve edebiyatı sekiz yarıyıllık A disiplini düzeyinde bağımsız bir ders programı olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu programda Arap dili ve edebiyatı (altı yarıyıl) ile Fars dili (üç yarıyıl) zorunlu dersler olarak yer almış, Doğu-İslam medeniyeti dersi de müfredata eklenmiştir. Bu yeniliklerle birlikte öğretim kadrosunu genişletme gereği doğmuş ve mezunlar arasından seçilen asistanlar göreve getirilmiştir. Bölümde, ana dili Türkçe olan okutmanlar sürekli görev almış ve Türkiye ile Avrupa üniversitelerinden gelen misafir öğretim üyelerinin desteğiyle Türkoloji eğitimi üst seviyeye ulaşmıştır. Bu destekler sayesinde savaş döneminde bile eğitim kesintisiz olarak devam etmiştir; ayrıca gerektiğinde Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü görevlileri de bu sürece katkıda bulunmuştur. 1997 yılında dört yarıyıllık lisansüstü (Magister) programının başlamasıyla, Türkoloji mezunları Saraybosna Üniversitesi'nde bilimsel araştırmalara yönelik daha ileri bir eğitim alabilme imkânına sahip olmuştur. 2000'lerde Türkçe, Arapça ve Farsça derslerine olan ilginin artması, Bölüm'ün yeniden yapılandırılmasına yol açmış ve 2008'de üç aşamalı yeni bir sistem hayata geçirilmiştir. Günümüzde bölümde, Genel Dil Bilimi, Edebiyat Teorileri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar gibi derslerin de dahil olduğu modern bir Türkoloji eğitimi sunulmaktadır. Yüksek lisans programında Osmanlıca ve Bosna-Hersek'in Osmanlı Dönemi Kültürel Mirası dersleri zorunlu hale getirilmiş olup; doktora programında ise dilbilimi, edebiyat ve tarih alanlarında uzmanlaşma imkânı sağlanmaktadır.
Bu bildiri, Saraybosna Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nün kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği gelişimi ele almakta ve bölümün Bosna-Hersek'teki Türkoloji çalışmalarına sağladığı katkıları incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Saraybosna Üniversitesi, Türkoloji Araştıramaları Tarihçesi, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, Ders Programı, Şarkiyat Enstitüsü.

TURKOLOGICAL STUDIES IN BOSNIA

ABSTRACT

Research on Turkish language and literature at the University of Sarajevo began in 1950 with the establishment of the Department of Oriental Languages. The goal of this department was to create an educational program that would train experts in Arabic, Turkish, and Persian languages and literatures, as well as scholars equipped to research the rich written sources from the Ottoman period. In 1971, the department was elevated to a fully-fledged department, offering an eight-semester curriculum dedicated to Turkish language and literature at the A-discipline level. The curriculum included mandatory courses in Arabic language and literature (six semesters) and Persian language (three semesters), alongside a course on Eastern-Islamic civilization. These developments necessitated an expansion of the teaching staff, with Turkish language and literature assistants selected from among graduates. The presence of native Turkish-speaking lecturers and guest faculty from Turkey and European universities also contributed to the advancement of Turkish studies, allowing the program to continue uninterrupted even during wartime, supported by scholars from the Sarajevo Oriental Institute when needed.
In 1997, the establishment of a four-semester Master's program (Magister) enabled Turkish studies graduates to pursue further academic training in research at the same university. Growing interest in Turkish, Arabic, and Persian studies in the 2000s led to a restructuring of the department, and in 2008, a three-tiered system was introduced. Today, the department offers a modern Turkish studies program that includes courses in General Linguistics, Literary Theories, and Comparative Studies. At the Master's level, courses such as Ottoman Turkish and Bosnia and Herzegovina's Ottoman Cultural Heritage are mandatory, while at the doctoral level, Turkish studies are conducted within the fields of linguistics, literature, and history.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Doğu Araştırmaları Bölümü, kerima.filan@ff.unsa.ba, Saraybosna/Bosna-Hersek. https://orcid.org/0000-0001-6315-5868

This paper examines the development of the Turkish Studies Department at the University of Sarajevo from its foundation to the present, exploring its contributions to Turkish studies in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: University of Sarajevo, Historical Background of Turkological Studies, Chair for Turkish Language and Literature, Study Programme, Oriental Institute.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

OĞUZ BOY KAVRAMININ ORTAYA ÇIKMASI HAKKINDA

Ahmet TAŞAĞIL*

ÖZ

İslam Öncesi Türk tarihinin en önemli karakteristik özelliklerinden biri boylar halinde yaşamaktır. Hun öncesi devirlerden itibaren Orta Asya'nın geniş bozkırlarında yaşayan insan toplulukları boy kavramı içinde ifade edilmeye çalışılmıştır. Yine Hunlar zamanında Ting-ling, sonrasında Kanglı (Kao-ch'e), Gök-Türk döneminde Töles, sonrasında ise Dokuz ve Oğuz On Ok (Türgiş/ Oğuz), Uygur devri ve akabinde Kıpçak ve Oğuz, nihayetinde Türkmen gibi ana boy grupları var olmuştur. Bunların yanında Güney Sibirya ana boy grubu, yine Gök-Türk hanedanına yakın Karluk gibi boylar da söz konusudur. Karahanlı döneminden itibaren boy adları çeşitlenmiştir. Dede Korkut ve Oğuz Destanları Türk boylarının tanıtan doyurucu bilgiler verir. Kaşgarlı Mahmud Divan-ı Lugat'it-Türk'te batıdan doğuya boyların coğrafi dağılımını açıklar. Geçmişten günümüze boy ve boylar kavramını en iyi anlatan tabir Oğuz'dur. Doğuda Tola Irmağı boylarında yaşayanlar dokuz kabileden oluştukları için Dokuz Oğuz, batıda 634 sonra ortaya çıkanlar on kabileden müteşekkil oldukları için On OK adlandırılmışlardır. Bu kelimenin Türk tarihi için ifade ettiği anlam çok değerlidir. Bildirimizde Oğuz kavramının ortaya çıkışı ve Türk tarihi için oynadığı rollere değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: Boy, Divan-ı Lugat'it-Türk, Dokuz Oğuz.

ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF OGHUZ

ABSTRACT

One of the most important characteristics of pre-Islamic Turkish history is living in tribes. Since pre-Hun times, human communities living in the vast steppes of Central Asia have been tried to be expressed in the concept of tribe. Again, in the time of the Huns, there were main tribe groups such as Ting-ling, then Kanglı (Kao-ch'e), Töles in the Gok-Turk period, then Dokuz and Oghuz On Ok (Turgish/Oghuz), in the Uyghur period and subsequently Kipchak and Oghuz, and finally Turkmen. In addition to these, there were also tribes, such as the main South Siberian tribe group and the Karluk, who were close to the Gok-Turk dynasty. Since the Karakahnid period, tribe names have diversified. The Dede Korkut and Oghuz Epics provided satisfactory information about the introduction of Turkish tribes. In his Divan-ı Lugat'it-Türk, Kashgarlı Mahmud explains the geographical distribution of tribes from west to east. The term that best describes the concept of tribe and tribes from past to present is Oghuz. Those living along the Tuur (Tola) River in the east were called the Nine Oghuz because they were composed of nine tribes, and those who emerged in the west after 634 were called the Ten OK because they were composed of ten tribes. The meaningof this word in Turkish history is very valuable. In our presentation, the emergence of the Oghuz concept and the roles it played in Turkish history will be discussed.

Keywords: Tribe, Divan-ı Lugat'it-Türk, Nine Oghuz.

* Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ahmet.tasagil@yeditepe.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-1435-8877

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

İYETLERİNDE TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

Juliboy ELTAZAROV*

ÖZ

Soğuk Savaş sonrası 1990'ların başında Sovyet Bloğu'ndan ayrılarak bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkması, Türkiye'nin statüsünde de önemli bir değişime neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin Batı için eski stratejik konumunu kaybetmesi ve yeni emperyal projelere dahil edilmesi, Türkoloji çalışmalarının içeriğini ve görevlerini yeniden tanımlamıştır. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türkoloji bilimi, Sovyet Türkoloji'sinin kalıntılarını yeniden değerlendirerek dönüşüm geçirmiştir.

Orta Asya'da Türkistan'ın tamamen işgalinden sonra geçen 115 yıllık süreçte (1875-1991), özellikle 70 yıllık Sovyet dönemi boyunca, Türkoloji çalışmaları toplumsal dönüşüm süreçlerine paralel bir şekilde gelişmiştir. Çarlık ve Sovyet dönemlerinde Rusya'nın yayılmacı politikalarının bir aracı olarak Türkoloji; Volga-Ural, Kafkasya, Kırım, Sibirya, Uzak Doğu ve Orta Asya'daki Türk topraklarının işgaline eşlik etmiştir. Sovyet döneminde 1950'lerden itibaren ulusal Türkoloji ekollerinin ortaya çıkmasıyla dilbilim, edebiyat, folklor, tarih, arkeoloji ve etnografi gibi alanlarda önemli araştırmalar yapılmıştır.

Son 30 yılda Kazakistan'da yapılan kapsamlı Türkoloji araştırmalarının, ulus inşası ve millî kimlik oluşturma girişimleriyle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar, tarihsel köklere ve kültürel belleğe dayanmaktadır ve bu sürecin gerçekleşmesinde Olcas Süleymenov, Erden Kaçibek, Mırzatay Coldasbekov gibi önemli isimlerin katkıları büyüktür. Özbekistan'daki Türkoloji çalışmaları ise Sovyet döneminden itibaren Özbek dili, kültürü, edebiyatı ve sanatı üzerine yoğunlaşmıştır. Son 30 yılda bu çalışmalar daha da ivme kazanarak Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe sözlüğünün iki kez yayımlanması, *Babürname*'nin yeni eleştirel baskılarının yapılması ve Taşkent ile Semerkant'ta Türkoloji Araştırmaları Merkezleri ile Türkoloji Enstitüsünün kurulması gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerde Nasımhan Rahmanov, Kasımcan Sadıkov, G. Babayarov ve F. Maksudov gibi akademisyenlerin kurduğu ekollerin etkisi büyüktür.

Bu bildiride Kazakistan ve Özbekistan'ın yanı sıra diğer Türk Cumhuriyetlerindeki Türkoloji biliminin durumu ve gelişimi hakkında bilgi sunularak Türkoloji'nin günümüz Türk dünyasındaki durumu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türkoloji, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Çarlık Rusyası, Sovyetler Dönemi, Özbekistan, Kazakistan.

TURKOLOGY STUDIES IN CENTRAL ASIAN TURKIC REPUBLICS

ABSTRACT

In the early 1990s, following the Cold War, the emergence of newly independent Turkic Republics from the Soviet Bloc led to a significant shift in Turkey's status. During this period, Turkey's former strategic position for the West diminished, while it became incorporated into new imperial projects, prompting a redefinition of the scope and objectives of Turkology studies. In Central Asia, Turkology as a discipline began to transform, reassessing the legacy of Soviet-era Turkology.

Over the 115 years following the full occupation of Turkestan (1875-1991), particularly during the 70 years of Soviet rule, Turkology studies in Central Asia developed in parallel with broader social transformation processes. During both the Tsarist and Soviet periods, Turkology served as a tool for Russian expansionist policies, accompanying the occupation of Turkic lands in the Volga-Ural, Caucasus, Crimea, Siberia, the Far East, and Central Asia. By the 1950s, the emergence of national Turkology schools within the Soviet Union led to significant research across disciplines such as linguistics, literature, folklore, history, archaeology, and ethnography.

In the last 30 years, extensive Turkology research in Kazakhstan has been closely associated with nation-building and identity formation efforts. These studies have drawn upon historical roots and cultural memory, with significant contributions from prominent figures such as Olcas Suleymenov, Erden Kacibek, and Mirzatay Coldasbekov. In Uzbekistan, Turkology studies have traditionally focused on the Uzbek language, culture,

* Prof. Dr., Semerkand Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, juliboy2@gmail.com, Semerkand / Özbekistan. https://orcid.org/0000-0002-3082-433X

literature, and art since the Soviet era. Over the past three decades, these studies have gained momentum, marked by notable achievements such as the publication of multiple editions of Mahmud al-Kashgari's *Compendium of the Turkic Dialects*, new critical editions of the *Baburnama*, and the establishment of Turkology Research Centers and Institutes in Tashkent and Samarkand. Scholars such as Nasymkhan Rahmanov, Kasymjan Sadikov, G. Babayarov, and F. Maksudov have been influential in advancing Uzbek Turkology through the schools they have established.
This paper aims to evaluate the current status of Turkology in the Turkic world by presenting information on the development and state of Turkology studies in Kazakhstan, Uzbekistan, and other Turkic Republics.

Keywords: Turkology, Central Asian Turkic Republics, Tsarist Russia, Soviet period, Uzbekistan, Kazakhstan.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

KİTAB-I ATALAR'DA GEÇEN BİR ATASÖZÜ ÜZERİNE FİLOLOJİK VE ETİMOLOJİK NOTLAR

Hayati DEVELİ[*]

ÖZ

Türk dili tarihi araştırmalarının önemli kaynaklarından biri atasözü derlemeleridir. Bu derlemelerde yer alan atasözlerinde dilin halk tarafından kullanılan ve anlaşılan, daha az alıntı gramatik ve leksik unsur içeren ögelerini buluruz. Bu sözler yazıya geçirilmeden önce de yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılageldiği için çok kadim dilbilgisi unsuru ve söz varlığı da içerebilirler. Türkiye'ye yerleşen Oğuzların kadim yaşam kültürlerini ve tecrübelerini, dünyaya bakışlarını ve inanışlarını yansıtan bu gibi metinler bazen *Oğuzname* diye de adlandırılmış, kimi zaman sadece 'Atalar kitabı' gibi adlar almıştır. Batı Türkçesinin bilinen en eski atasözü derlemelerinden olan *Kitab-ı Atala*r h. 853'te tasnif edilmiştir. 1936 yılında Veled İzbudak tarafından latinize edilip işlenerek ve bir küçük sözlük eklenerek yayımlanan çalışmada, kendi dönemi için normal sayılabilecek filolojik hatalar olduğu gibi, kelimelerin tanınması ve anlamlandırılmasında da eksikler vardır. Aynı eserin daha sonra ortaya çıkarılan bir nüshası daha vardır: Her iki nüshanın edisyon kritiğini, dilbilgisi incelemesi T. Böler tarafından 2022 yılında yayımlanmıştır. Bu yeni çalışmada da, bazı düzeltmeler yanında sürdürülen veya yapılan filolojik yanlışlar vardır. Bu bildiride V. İzbudak tarafından yapılan bu çalışmadaki bir atasözünden hareketle bazı filolojik ve etimolojik değerlendirmeler yapılmıştır. İzbudak'ın **uğurlayan** şeklinde okuduğu kelimenin ekinin +**lAyIn**, kelime kök veya gövdesinin **oğur** olması; **yöğürmek'in** ilk hecesinin dar yuvarlak ünlülü /**ü**/ olması üzerinde tartışılmıştır. Ele alınan üçünce kelime **buzalamak**'tır. Buzalamak'ın yapısı ve etimolojisi çok açık değildir. Bildiride, eserle ilgili bütün akademik yayınlarda yapılan yanlış ve eksikleri bulup göstermeyi değil, bu üç kelime etrafında bazı transkripsiyon ve etimoloji meselelerine dair görüşlerimizi paylaşmak istiyoruz.

Anahtar Sözcükler: Türk filolojisi, Türk dili, Türk dili tarihi, etimoloji, Atasözü, Kitab-ı Atalar

PHILOLOGICAL AND ETYMOLOGICAL NOTES ON A PROVERB IN KITAB-I ATALAR

ABSTRACT

One of the important sources of Turkish language history research is proverb collections. In the proverbs included in these collections, we find the elements of the language that are used and understood by the public, and that contain fewer borrowed grammatical and lexical elements. Since these words have been passed down from generation to generation for centuries before being written down, they may also contain very ancient grammatical elements and vocabulary.

Such texts, which reflect the ancient life culture and experiences, worldviews and beliefs of the Oghuzs who settled in Turkey, were sometimes called the *Oghuzname*, and sometimes they were simply called the 'Book of Atalar'. *Kitab-ı Atalar*, one of the oldest known proverb collections in Western Turkish, was written down in 853 AH. The work, which was Latinized and processed by Veled İzbudak in 1936 and published with the addition of a small dictionary, contains philological errors that can be considered normal for its time, as well as deficiencies in the recognition and meaning of words. There is another copy of the same work that was discovered later: The edition critique and grammar review of both copies were published by T. Böler in 2022. In this new work, there are some corrections as well as continued or made philological errors.

In this paper, some philological and etymological evaluations have been made based on a proverb in the study conducted by V. İzbudak. It has been discussed that the word İzbudak reads as **uğurlayan** has the suffix +**lAyIn**, the root or stem of the word is **oğur**; the first syllable of **yöğürmek** has a vowel /ü/. The third word considered is **buzalamak**. The structure and etymology of **buzalamak** are not very clear. In this paper, we do not want to find and show the mistakes and deficiencies made in all academic publications related to the work, but we want to share our views on some transcription and etymology issues around these three words.

Keywords: Turkic philology, History of Turkish, Etymology, Proverb, Kitab-ı Atalar.

[*] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakülyesi, Dilbilimi Bölümü, develi@istanbul.edu.tr, İstanbul /Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-6968-7010

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ALMANYA TÜRKOLOJİSİNİN TÜRKOLOJİYE KATKILARI

Bülent GÜL[*]

ÖZ

Kumanların ve Türk dilinin önemli sözlüğü Codex Cumanicus'un (XIV. yy.) bir defterinin de Kumanca-Almanca sözlük olması, Almanca ve Türkçe bağlantısını XIV. yüzyıla kadar götürmektedir. Niğbolu (1396) kuşatmasında karşı cephede yer alan Alman birlikleri içinde savaşan ve Türk ordusuna esir düşerek Anadolu'ya gelen Alman Johannes Schiltberger, memleketine döndükten sonra 1427 yılında burada gördüklerini ve başından geçenleri kaleme almıştır. 1460 yılında yayımlanan bu anılardan sonra Almanların ve Avrupa halklarının yükselen güç Osmanlı İmparatorluğu'na olan ilgisinin XVI. yüzyıldan itibaren arttığı bilinmektedir. Avrupa'da da bu yüzyıldan itibaren Türkoloji'ye olan ilginin başladığını biliyoruz. Türkolojinin bir bilim dalı olmasında, özellikle Eski Türkçe ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının bir disiplin ve metodoloji içinde gelişmesinde Almanya Türkolojisinin katkısı büyüktür. Alman Türkologların yetiştirdiği Türk kökenli Türkologların da Türkiye'deki çalışmaları sonucunda Türkiye Türkolojisinin de aşama kaydettiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu bildiride Almanya Türkolojisinin gelişimindeki süreçler ve özellikle de Türkiye Türkolojisindeki modern Türk dili araştırmalarına yaptığı etkiler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Almanya, Almanya Türkolojisi, Türkiye Türkolojisi, Eski Türkçe, Modern Türk dili Araştırmaları

CONTRIBUTIONS OF GERMAN TURCOLOGY TO TURCOLOGY

ABSTRACT

Being a Cuman-German dictionary of one of the notebooks of the Codex Cumanicus (14th century), which is an important dictionary of the Cuman people and the Turkic language, traces back the connection between German and Turkic back to the 14th century. Johannes Schiltberger, a German soldier who fought among the German troops on the opposing side during the Siege of Nicopolis (1396) and was captured by the Turkish army and brought to Anatolia, documented what he saw and experienced after returning to his homeland in 1427. After the publication of these memoirs in 1460, it is known that the interest of the Germans and European peoples in the Ottoman Empire, which was a rising power for that time, increased from the 16th century onward. German Turcology has contributed greatly to the development of Turcology as a discipline and methodology, especially in the study of Old Turkic and comparative linguistics. It would not be inaccurate to state that Turcology in Turkey has also made progress as a result of the work of Turcologists of Turkish origin trained by German Turcologists. This paper focuses on the processes in the development of German Turcology and especially its impact on modern Turkic language studies in Turkey Turcology.

Keywords: Germany, Turcology in German, Turcology in Turkey, Old Turkic, Modern Turkic Language Studies.

[*] Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, semeteyhan@gmail.com, Eskişehir / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0001-9868-9990

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

TÜRKOLOJİ'NİN POLONYA'DAKİ GEÇMİŞİ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Danuta CHMİELOWSKA*

ÖZ

Polonya'da Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü üzerine eğitim, Varşova Üniversitesi, Jagiellonian Üniversitesi ve Adam Mickiewicz Üniversitesi'nde verilmektedir. Her biri köklü akademik geçmişe sahip olan bu kurumlar, Türkoloji alanında önemli çalışmalara imza atmıştır ve gelecekte de bu alandaki katkılarını sürdürmesi beklenmektedir. Polonya'da Türkoloji eğitiminin temelleri, 1918 sonrası dönemde tanınmış bilim insanlarının çabalarıyla atılmıştır. Öne çıkan isimler arasında Prof. Ananiasz Zajączkowski, Prof. Tadeusz Kowalski, Prof. Władysław Zajączkowski, Edward Tryjarski, Józef Bielawski ve Stanisław Kałżyński gibi isimler yer almaktadır. Varşova Üniversitesi Türkoloji bölümü, disiplinler arası yapısı ve özgün eğitim programıyla dikkat çekmektedir. Fakülte, 90 yıllık bir tecrübe ile Türkçe dahil birçok Doğu dili ve kültürü üzerine çalışmalar yürütmektedir. Eğitim programı, Türk kültürü ve medeniyeti konularında derinlemesine bilgi edinme ve Türkçeyi ileri düzeyde kullanma becerisi kazandırmayı hedefler. Dersler, çoğunlukla anadili Türkçe olan eğitmenler tarafından verilmekte ve öğrenciler, Türkiye'de dil ve araştırma stajı yapma fırsatına sahiptir.

Türkoloji bölümlerinin sunduğu eğitim, öğrencilere kültürlerarası diyalog ve iş birliğini anlama ve bu alandaki çalışmalara katkı sağlama becerisi kazandırmaktadır. Mezunlar, kültürel ve medeniyet farklılıklarını anlamada, analiz etmede ve bu bağlamda akademik ve profesyonel kariyerlerine yön vermede yetkin hale gelirler. Türkoloji eğitimi, öğrencilerin medya, yayıncılık, kamu yönetimi ve Türkiye ile ekonomik ilişkiler gibi çeşitli alanlarda çalışabilmesini mümkün kılar.

Bu bildiride, Polonya'da Türkoloji alanındaki çalışmaların tarihsel gelişimi, mevcut durumu ve gelecekteki yönelimleri ele alınacak; bilimsel çalışmalar, öğrenci eğitimi ve akademik programların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türkoloji, Polonya, Krakov, Poznań, Varşova, Dil ve Edebiyat.

THE PAST, PRESENT, AND FUTURE OF TURKOLOGY EDUCATION IN POLAND

ABSTRACT

Education in the fields of Turkish language, literature, history, and culture in Poland is offered at the University of Warsaw, Jagiellonian University, and Adam Mickiewicz University. Each of these institutions boasts a strong academic tradition and is expected to continue making significant contributions in the field of Turkology. The foundations of Turkology education in Poland were laid after 1918 through the efforts of prominent scholars. Notable figures include Prof. Ananiasz Zajączkowski, Prof. Tadeusz Kowalski, Prof. Władysław Zajączkowski, Edward Tryjarski, Józef Bielawski, and Stanisław Kałżyński.

The Turkology Department at the University of Warsaw stands out for its interdisciplinary structure and unique curriculum. The faculty has 90 years of experience teaching Eastern languages and cultures, including Turkish. The program aims to provide in-depth knowledge of Turkish culture and civilization while equipping students with advanced Turkish language proficiency. Courses are often taught by native Turkish speakers, and students have the opportunity to undertake language and research internships in Turkey.

The education offered by Turkology departments prepares students to understand and contribute to intercultural dialogue and cooperation. Graduates become proficient in analyzing cultural and civilizational differences, which supports their academic and professional pursuits. Turkology education enables students to work in media, publishing, public administration, and in roles related to the growing economic ties with Turkey.

This paper will present an overview of the historical development, current state, and future prospects of Turkology studies in Poland. It will provide a general assessment of scientific research, student education, and academic programs in this field.

Keywords: Turkology, Poland, Krakov, Poznań, Warszawa, Language and Literature.

* Doç. Dr., Varşova Üniversitesi, dchnielowska@uw.edu.pl, Varşova / Polonya. https://orcid.org/0000-0002-0077-2954

KAZAKİSTAN'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

Raushangul AVAKOVA*

ÖZ

Kazak dil biliminin Türkoloji çalışmaları sistemi, genel Türkoloji ve Kazak dil bilimi veya filoloji temellerine dayanarak gelişmiştir. Kazakistan'daki genel Türkoloji çalışmaları üç ana yönde ilerlemiştir: Birinci yön, tüm Türk halklarının ortak yazılı eserlerinin incelenmesidir. Bu eserler eski Türk yazıtları, Orta Çağ yadigârları ve Altın Orda veya Çağatay yazılı anıtları olarak gruplandırılmaktadır. Bu alanda çalışan bilim insanları "eski dil araştırmacıları" olarak adlandırılır. İkinci yön, Kazak dili dışında Uygur, Karakalpak, Özbek, Türk, Azerbaycan, Karaim, Gagavuz gibi Türkçe konuşan yaklaşık otuz halkın dilini ve edebiyatını inceleyen bilim insanlarının çalışmalarını kapsar. Üçüncü yön ise Kazak dili ve edebiyatı araştırmacılarının çalışmalarına odaklanır.

Günümüzde, bu üç ana alanın yanı sıra Türk tarihini, kültürünü, felsefesini, etnografyasını ve arkeolojisini kapsayan birçok yeni Türkoloji dalı gelişmektedir. Bu alanlarda uzmanlaşmış tarihçiler, etnograflar, coğrafyacılar, filozoflar, kültürcüler, sosyologlar ve politikacılar da Türkolojiye katkıda bulunmaktadır. Tüm bu alanların detaylı bir analizini yapmak bir makalenin kapsamını aşacağından, bu çalışmada yalnızca Kazakistan'daki Türk dil bilimi çalışmalarına odaklanılmıştır.

Türkçe konuşan halkların çoğunluğunun eski Rus İmparatorluğu sınırlarında yaşaması sebebiyle, Türkoloji çalışmaları ilk olarak Rusya'da ortaya çıkmıştır. Türk dillerinin tarihini incelemek için en önemli kaynaklar arasında Orhon-Yenisey yazıtları, eski Uygur yazılı eserleri, Ortaçağ Arap, Fars ve Türk bilim adamlarının çalışmaları ile 18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa ve Rus bilim insanlarının araştırmaları yer almaktadır. Kazak dil biliminin millî bilim olarak kuruluşu ise A. Baytursınulı'nın öncülüğünde gerçekleşmiş; dilin ses sistemini (fonetik), yazı sistemini (grafik ve imla) ve dil yapısını (morfoloji ve sözdizimi) inceleyen çalışmalarla bilimsel bir temel atılmıştır. Günümüzde, Kazakistan'da Türkoloji çalışmaları; etnodilbilim, toplumdilbilim, dil-kültür araştırmaları, dil ekolojisi, istatistik, dijital ve bilgisayar dilbilimi, adli filoloji, dünyanın dilsel imajı ve bilişsel dilbilim gibi farklı disiplinlerle desteklenerek gelişmeye devam etmektedir.

Bu çalışma, Kazakistan'daki Türkoloji çalışmalarının gelişim sürecini ve modern Türk dil biliminin güncel yönelimlerini ortaya koyarak Türkoloji'nin çeşitli disiplinlerle etkileşimli olarak nasıl büyüdüğünü göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkoloji Çalışmaları, Türk Dilleri, Dil Bilimi Alanları, Eski Türk Yazılı Eserleri, Kazak Dili.

TURKIC STUDIES IN KAZAKHSTAN

ABSTRACT

The system of Kazakh linguistics within Turkology has developed on the basis of general Turkology and specific Kazakh linguistics or philology. In Kazakhstan, general Turkology studies have progressed in three main directions: The first direction involves examining the common written works of all Turkic peoples. These works are categorized into ancient Turkic inscriptions, medieval artifacts, and the written monuments of the Golden Horde or Chagatai periods. Scholars focusing on these areas are referred to as "researchers of ancient languages." The second direction comprises researchers who study the languages and literatures of nearly thirty Turkic-speaking communities, such as Uyghur, Karakalpak, Uzbek, Turkish, Azerbaijani, Karaim, and Gagauz, among others. The third direction focuses on the studies of Kazakh language and literature.

Today, beyond these three core areas, many new branches within Turkology are emerging, encompassing Turkish history, culture, philosophy, ethnography, and archaeology. Specialists contributing to these fields include historians, ethnographers, geographers, philosophers, cultural scientists, sociologists, and political scientists. Given that an exhaustive analysis of all these fields is beyond the scope of a single paper, this study will focus solely on Turkic linguistics in Kazakhstan.

* Prof. Dr., El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türksoy Bölümü, avakova.raushangul@kaznu.kz, Almatı / Kazakistan. https://orcid.org/ 0000-0003-4631-1755

Since the majority of Turkic-speaking communities lived within the former Russian Empire, Turkology initially emerged in Russia. The most critical sources for studying the history of Turkic languages include the Orkhon-Yenisei inscriptions, ancient Uyghur written works, the works of medieval Arabic, Persian, and Turkic scholars, and the studies of Western European and Russian scholars from the 18th century onward. The establishment of Kazakh linguistics as a national science was pioneered by A. Baitursynuly, who laid a scientific foundation by analyzing the language's phonetics, orthography, morphology, and syntax. Today, Kazakh Turkology studies are expanding with interdisciplinary support from fields such as ethnolinguistics, sociolinguistics, linguistic-cultural studies, language ecology, statistics, digital and computational linguistics, forensic philology, the linguistic image of the world, and cognitive linguistics.

This study aims to present the developmental trajectory of Turkology studies in Kazakhstan, highlighting the contemporary directions of modern Turkic linguistics and demonstrating how Turkology has grown through its interdisciplinary interactions with various fields.

Keywords: Turkology, Turkic Languages, Fields of Linguistics, Turkic Written Monuments, Kazakh Language.

RUSYA'DA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI

Nikolay TELİTSİN*

ÖZ

Rusya'nın Türk halklarıyla ilişkisi Orta Çağ'ın başlarına kadar uzanmakta olup, o dönemlerde halklar arasında, özellikle ticaret alanında yakın temaslar bulunmaktaydı. Bu temaslarla bağlantılı olarak, Türk dillerinin en azından temel seviyede incelenmesi gerekmiştir. Ancak, ilk akademik merkezlerin kurulması 18. yüzyılın başlarına dayanır. Bu bağlamda, Kazan Üniversitesi, Kasım 1804'te Filoloji Fakültesi'nde Doğu Dilleri Bölümü'nün açılmasıyla ilk Türk merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. O dönemde, kadro yalnızca Tatar dili okutmanı olarak görev yapan tek bir hoca ile sınırlıydı. 1812 yılında Tatar dili Kazan Üniversitesi müfredatına dahil edilmiştir. 1828 yılının sonlarında ve 1829 yılının başlarında, Doğu Dilleri Dairesi temelinde, Türk-Tatar ve Arap-Fars dilleri bölümlerini içeren Şark Dairesi kurulmuştur.

19.yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Kazan Üniversitesi'nin Avrupa'daki otuz yedi üniversite ile bağlantıları bulunmaktaydı. Bu dönemde, Kazan Üniversitesi bünyesinde araştırmalar başlamış ve Türk dillerinin bilimsel temellerinin daha derinlemesine incelenmesi ve geliştirilmesi için gerekli koşullar oluşturulmuştur. 1822 yılında St. Petersburg Üniversitesi'nde Osmanlıca (Eski Türkçe) isteğe bağlı ders olarak öğretilmeye başlanmış, 1835 yılında ise Üniversite'nin Felsefe Fakültesi Şark Edebiyatı Bölümü'nde Türk Dili Bölümü kurulmuş ve Osmanlı Türkçesi resmî ders programına dahil edilmiştir.

1854 yılında doğu çalışmaları, Kazan'dan Rusya İmparatorluğu'nun başkenti St. Petersburg'a taşınmış, böylelikle St. Petersburg Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Fakültesi açılmıştır. Tüm Türk disiplinlerinin öğretimi, A.O. Mukhlinsky başkanlığındaki Türk-Tatar Dili Bölümü'nde yoğunlaştırılmıştır. Bu dönemde Rus Türkolojisinin en önde gelen ismi, 1849 yılında Kazan Üniversitesi'nden St. Petersburg Üniversitesi'ne transfer edilen ve Doğu Dilleri Fakültesi'nin ilk dekanı olan A. Kazem-Bek (1802-1870) olmuştur.

Günümüzde Rusya'da Türkoloji eğitimi; Kazan Federal Üniversitesi, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Üniversite), Moskova Devlet Üniversitesi, St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Moskova İnsani Dil Üniversitesi, Rusya Devlet İnsani Üniversitesi, Çelyabinsk Devlet Üniversitesi, Sibirya Üniversitesi, Çuvaş Devlet Üniversitesi ve birçok yükseköğretim kurumunda verilmektedir. Ayrıca, Rusya Bilimler Akademisi'nin Doğu Çalışmaları Enstitüsü, Doğu El Yazmaları Enstitüsü ve diğer çeşitli enstitülerinde de Türkoloji araştırmaları yapılmaktadır.

Bu çalışma, Rusya'da Türkoloji eğitiminin tarihî gelişimini, kurumsallaşma sürecini ve Türkoloji alanındaki mevcut araştırma ve eğitim altyapısını detaylandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Rusya, Türkoloji, Üniversite, Türkoloji Öğretimi, Türkoloji Araştırmaları.

TURKIC STUDIES IN RUSSIA

ABSTRACT

Russia's introduction to Turkic peoples dates back to the early Middle Ages. During this period, close interactions, especially in trade, fostered connections between different communities. Consequently, studying Turkic languages became necessary. However, the first academic centers for Turkic studies only began to emerge in the early 18th century. Kazan University, recognized as one of the earliest centers for Turkic studies, established a Department of Oriental Languages within the Faculty of Philology in November 1804. At that time, the faculty initially included only one lecturer specializing in the Tatar language. By 1812, Tatar language courses were formally incorporated into the Kazan University curriculum. Later, between late 1828 and early 1829, the Department of Oriental Languages expanded to form the Eastern Division, which included separate sections for Turkic-Tatar and Arabic-Persian languages.

By the mid-19th century, Kazan University had established connections with thirty-seven European universities, laying the groundwork for more profound scientific investigations into Turkic languages. In 1822, Ottoman

* Doç. Dr., Saint-Petersburg Devlet Üniversitesi, St. Petersburg Şarkiyat Araştırmalarını Geliştirme ve Destekleme Merkezi, n.telitsin@spbu.ru, St. Petersburg / Rusya. https://orcid.org/0000-0001-9716-0075

Turkish (Old Turkic) was introduced as an elective course at St. Petersburg University, and in 1835, a Department of Turkish Language was established within the Faculty of Oriental Literature, officially adding Ottoman Turkish to the curriculum.
In 1854, oriental studies were transferred from Kazan to St. Petersburg, then the capital of the Russian Empire. Consequently, the Faculty of Oriental Languages was established at St. Petersburg University, with all Turkic studies being concentrated in the Department of Turkic-Tatar Language, led by A.O. Mukhlinsky. During this period, A. Kazem-Bek (1802–1870) became the most prominent figure in Russian Turkology. Transferring from Kazan University to St. Petersburg University in 1849, he became the first dean of the Faculty of Oriental Languages.
Currently, Turkology studies in Russia are conducted at Kazan Federal University, Moscow State Institute of International Relations, Moscow State University, St. Petersburg State University, Moscow Humanitarian Linguistic University, Russian State Humanitarian University, Chelyabinsk State University, Siberian University, Chuvash State University, and numerous other institutions of higher education. Additionally, the Russian Academy of Sciences conducts extensive Turkological research across various fields at its scientific institutes, including the Institute of Oriental Studies, the Institute of Oriental Manuscripts, and other institutions.
This paper highlights how Turkology has evolved in Russia, tracing its early roots in Kazan and St. Petersburg and examining the establishment of a structured academic approach that continues to shape Turkological studies in modern Russia.

Keywords: Russia, Turkology, University, Teaching of Turkology, Turkology Research.

DÜNYA ÇAPINDA ÜN KAZANAN RUMEN TÜRKOLOG; VLADIMIR DRIMBA (1924-2003)

Margareta ASLAN*

ÖZ

Bu yıl, doğumunun 100. yıl dönümünde onu saygıyla andığımız, Bihor iline bağlı Aleşd kasabasının Lugaju de Jos köyünde doğan dünyaca ünlü Türkolog Vladimir Drimba, öğretmen Eugen Drimba'nın üç oğlundan biriydi. Üç kardeş, benzer alanlara ilgileriyle dikkat çekici bir entelektüel üçlüyü oluşturdu: Lucian Drimba, monografi uzmanı; Ovidiu Drimba, edebiyat tarihçisi; ve Vladimir Drimba, Türkolog. Üçü de Filoloji Fakültesi mezunları olarak saygın üniversitelerde profesörlük yaptılar.

Vladimir Drimba, 1943 yılında Cluj'daki büyük üniversite merkezinde Filoloji Fakültesi'ne kabul edilerek Türkoloji çalışmalarına başladı. Türkolojiye olan ilgisi, 1945'te Rumen dilindeki Türk unsurlarını incelediği bir çalışma yayınladığında belirginleşti. Yoğun araştırmaları sonucunda, öğrenci iken Türkçe-Romence dilbilgisel ve deyimsel unsurları ele alan başka bir çalışma daha yayımladı. Cluj Üniversitesi, Drimba'ya hem basılı hem de el yazması kaynaklar açısından zengin bir akademik ortam sundu; şehrin çok kültürlü yapısı da bu süreci destekledi. Drimba, Rumen Dili Tarihi Kürsüsü'nde asistan olarak görev aldı ve Türkoloji alanındaki çalışmalarını 1953 yılına kadar Cluj'da sürdürdü.

Romanya Akademisi Dilbilim Enstitüsü'nde iki yıllık araştırmacılık deneyiminden sonra, 1958'de Bükreş Dilbilim Enstitüsü'nde Doğu Dilleri Kürsüsü'nün başkanlığına davet edildi. Burada, Türk dili üzerine dersler verdi ve Türk dilleri tarihi, Dobruca Tatarcası, Gagavuz Türkçesi ile Dobruca Türkleri ve Ada Kaleh lehçeleri üzerine çeşitli araştırmalar yürüttü. Çalışmalarının önemli bir kısmını Kuman dili üzerine yoğunlaştırdı. Cluj'da araştırmacı olarak görev yaparken, 1880 yılında yayımlanan *Codex Cumanicus* üzerine Kuun Geza'nın notlarını ve çalışmalarını inceleyerek bu alandaki tezini hazırladı. Türkoloji alanında daha derin bir uzmanlık edinmek için Budapeşte gibi önde gelen akademik merkezlerde çeşitli stajlar yaptı ve bu dönemde, yakın dostu Hazai György ile tanıştı. Dostlukları, Hazai György'ün Drimba'ya duyduğu derin saygıyla, ölümsüz bir hatıraya dönüştü.

Cluj-Napoca Üniversitesi, yıllar boyunca birçok alanda uzman yetiştirmiş saygın bir eğitim merkezi olarak, Türkoloji alanına da değerli katkılar sağlamıştır. Profesör Vladimir Drimba da, bu üniversitenin Türkoloji sahasında yetiştirdiği önemli uzmanlardan biridir. Doğduğu kasabadaki eski okulunda Drimba ailesine ait eserlerin sergilendiği küçük bir müze de bulunmaktadır. Bu çalışma, Türkolojiye önemli katkılar sağlayan Drimba'nın akademik mirasını onurlandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Vladimir Drimba, Türkolog, Filoloji, Akademik Miras, Romanya.

ROMANIAN TURKOLOGIST OF WORLDWIDE FAME; VLADIMIR DRIMBA (1924-2003)

ABSTRACT

This year, on the 100th anniversary of his birth, we respectfully commemorate the world-renowned Turkologist Vladimir Drimba, who was born in the village of Lugaju de Jos in Aleşd, Bihor. He was one of the three sons of Eugen Drimba, a teacher. Together, the three brothers formed an impressive intellectual trio with interests in related fields: Lucian Drimba, a monograph specialist; Ovidiu Drimba, a literary historian; and Vladimir Drimba, a Turkologist. All three graduated from the Faculty of Philology and went on to become distinguished professors at respected universities.

Vladimir Drimba began his studies at the Faculty of Philology at Cluj University, a major academic center, in 1943. His interest in Turkology became evident in 1945, when he published a study on Turkic elements in the Romanian language. Through dedicated research, he published another study, focusing on Turkish-Romanian grammatical and idiomatic elements, while still a student. Cluj University offered Drimba a rich academic environment with both printed and manuscript sources, and the multicultural structure of the city further contributed to this environment. Drimba remained as an assistant at the Department of Romanian Language History within the Faculty of Literature and Philosophy, continuing his Turkology studies in Cluj until 1953.

* Doç.. Dr., Babeş-Bolyai Üniversitesi, Türkoloji ve Orta Asya Çalışmaları Enstitüsü, margaraslan@yahoo.com, Cluj-Napoca / Romanya. https://orcid.org/0000-0002-1261-3512

After two years of research at the Linguistics Institute of the Romanian Academy, Drimba was invited in 1958 to lead the Department of Oriental Languages at the Linguistics Institute in Bucharest. There, he lectured on the Turkish language and conducted studies on various topics, including the history of Turkic languages, Dobrudja Tatar, Gagauz Turkish, and the dialects of Dobrudja Turks and Ada Kaleh. A significant portion of his work focused on the study of the Cuman language. While working as a researcher in Cluj, he studied the renowned orientalist Kuun Geza's notes and works on the *Codex Cumanicus*, published in 1880, which became the foundation of his thesis. To gain further specialization in Turkology, he undertook internships at distinguished academic centers such as Budapest, where he met his close friend Hazai György. Their unique friendship, marked by mutual admiration, is clearly reflected in Hazai György's heartfelt tributes to his friend.
Cluj-Napoca University, a prestigious center of higher education, has cultivated expertise across numerous disciplines over the years, and Vladimir Drimba is among the distinguished Turkologists it has produced. A small museum now stands in his hometown, displaying the works of the Drimba intellectual family at the school he once attended. This study aims to honor Drimba's academic legacy and his invaluable contributions to Turkology.

Keywords: Vladimir Drimba, Turkologist, Philology, Academic Legacy, Romania.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

TATARİSTAN CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM SİSTEMİNDE TATARCANIN ROLÜ: SON 15 YILDA NELER DEĞİŞTİ?

Alina MINSAFINA*

ÖZ

Bu çalışma, Sovyet sonrası dönemi Tataristan Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminde Tatarcanın kullanımını incelemektedir. Çalışmanın temel odak noktası, 2009 yılı ve sonrasıdır. Sovyet döneminde Tatarcanın eğitim alanında kullanımı, yerleştirme (korenizatsiya) politikası ile desteklenmiş ve geliştirilmişti, ancak ardından gelen Ruslaştırma politikası Tatarcanın rolünü ciddi bir şekilde kısıtlamıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra eğitimde Tatarca kullanımı Tataristan'ın dil politikaları ile desteklenmiş, bu da dilin yeniden canlanmasını sağlamıştı. Ancak 2009 yılından itibaren Rusya genelinde Birleşik Devlet Sınavı'nın [Единый государственный экзамен, ЕГЭ] uygulanması ve Rusya federal politikasındaki değişiklikler, okullarda Tatarca derslerin azalmasına ve Tatarcanın eğitim dili olarak kullanmamasına yol açmıştır. Çalışmanın amacı, bu iki olayın Tatarcanın eğitimde kullanımını nasıl etkilediğini incelemektedir. Araştırmanın ana kaynakları, Tataristan Cumhuriyeti'nin dil politikasına dair resmi devlet ve eğitim belgeleri, yasa ve yönetmelikler, 2002, 2010 ve 2021 tüm Rusya nüfus sayımı sonuçlarıdır. İstatistiksel verilere göre, Tatarcayı bilen kişi sayısı azalmaktadır. Buna rağmen cumhuriyet yetkilileri ve kamu kuruşları, modern Tatar toplumunda Tatarcanın prestijinin korunması ve arttırılması için çaba göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk Dilleri, Tatarca, Dil Politikası, Eğitim Dili.

THE ROLE OF THE TATAR LANGUAGE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF TATARSTAN: WHAT HAS CHANGED IN THE LAST 15 YEARS?

ABSTRACT

This study examines the use of the Tatar language in the educational system of the Republic of Tatarstan in the post-Soviet period, with a particular focus on the period from 2009 onwards. During the Soviet period, the use of the Tatar language in education was supported and developed through the korenizatsiya (nativization) policy, but the subsequent Russification policy significantly restricted its role. After the collapse of the Soviet Union, the use of the Tatar language in education was strongly supported by Tatarstan's language policies, contributing to the revival and strengthening of the language. However, since 2009, the introduction of the Unified State Exam (Единый государственный экзамен, ЕГЭ) throughout Russia and changes in federal policy have led to a reduction in the number of Tatar language classes in schools and the cessation of its use as a language of instruction. The purpose of this study is to analyze how these two events have affected the use of the Tatar language in education. The main sources for the research are official state and educational documents, laws, and regulations related to Tatarstan's language policy, as well as the results of the 2002, 2010, and 2021 national censuses in Russia. Statistical data indicate that the number of people who speak Tatar is decreasing. Despite this, the republican authorities and public organizations are making efforts to preserve and enhance the prestige of the Tatar language, which contributes to maintaining and increasing its importance in modern society.

Keywords: Turkic Languages, Tatar Language, Language Politics, Language of Instruction.

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; alina.minsafina@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-6413-8429

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

SUOMİ/FİNLANDİYA'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI (1800-1930)

Atilla JORMA[*]
Sevil ABBASOVA-ATİLLA[**]

ÖZ

Altı yüz yıl İsveç Krallığı, yüz yıl ise Rus Çarlığı hakimiyetinde yaşayan Fin halkı, yüzyıllarca bu yayılmacı imparatorlukların arasında ağır bir biçimde sömürülmüştür. Finlandiya ile Estonya'nın bulunduğu, İsveç ve Rus İmparatorlukları arasındaki çatışma bölgesinde Fin-Ugor halkları yaşar. İsveç hakimiyeti döneminde bu halkların hiçbir kültürel hakları yoktu. 19. yüzyılın başında bütün bu ara bölge Çarlık Rusya'sının egemenliğine geçti. Suomi/Finlandiya diye kısmen özerk bir siyasi birim oluşturuldu. Fin-Ugor ve Türk Tatar dillerinin yayıldığı geniş kuşakta, Çin'e ve Mançurya'ya kadar uzanan bölgede araştırma gezileri düzenleme imkânı oluşmuştu. Özellikle I. Nikola'nın çarlığı döneminde dünya tarihinde çok önemli kültürel çalışmalar olmuş; Rus egemenliğine uygun olarak filoloji, tarih vb. araştırmalar sürüyordu. Fin-Ugor halkları ve dillerinin araştırılmasına önem veriliyor, alan araştırmaları için de genişçe ödenek ayrılıyordu. Bütün çalışmalar Petersburg Bilimler Akademisinin himayesinde hazırlanıyordu. Bilim kurumu olarak ise Petersburg Bilimler Akademisi, Kazan Üniversitesi, Turku ve sonra Helsinki üniversiteleri biliniyordu. Bu bilim kurumları Türkolojinin merkezi sayılıyordu. Fin Türkolojisinden söz edilecekse bu ancak Rus finansmanı sayesinde var olabilmişti. Siyasi açıdan bakıldığında bu dönemdeki ilmi araştırmaları mümkün kılan siyasi ortam ve araştırma sonuçlarının nasıl değerlendirildiği ayrı bir konu olsa da Türkolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Finlandiya'daki Türkolojiyi iki bölümde ele almak mümkündür: Rus devriminden önceki ve sonraki dönemler. Çarlık Rusyası devrildikten sonra da Türkoloji çalışmaları sürdürülüyordu, ancak yeni sınırların kapanmasıyla o zamana kadar gerek Türkoloji gerek Fin-Ugor alanlarında toplanmış malzemenin değerlendirilmesine girişildi. Bildiride her iki dönemin Türkolog araştırmacıları ve çalışmaları ele alınmaktadır. İlk dönem Türkoloji çalışmaları için Fin bilim adamlarından Petersburg Bilimler Akademisinin bünyesinde Batı ve Orta Sibirya Baykal Gölü ardına ve Çin sınırına kadar yıllarca süren araştırma gezilerine giden 'ilk turancı' diye tanınan Matthias A. Castrén (1813-1852), etnolog Elias Lönnrot (1802-1884) ile Herman Kellgren (1822-1856); Altayist, daha sonra diplomat olan Gustaf J. Ramstedt (1873-1950); bağımsız Finlandiya'nın en önemli Türkologu 1917 devrim sırasında Kazan üniversitesinde öğrenci olan Martti Räsänen (1893-1976) zikredilebilir.

Anahtar Sözcükler: Ural-Altay, Fin-Ugor. Türkoloji, Çarlık Rusya, Bağımsız Finlandiya.

ONOMATOPOEIC VERBS RELATED TO NATURE IN SAHA (YAKUT) TURKISH

ABSTRACT

Onomatopoeic words hold a significant place in the Saha Turkish language. Onomatopoeia is generally defined in many terminological dictionaries as a group of sounds or words, based on auditory perception, derived by imitation or produced through human cognition. Onomatopoeic words are categorized into three groups according to their origins: human, animal, and nature. In broad terms, these three categories can be classified into several subcategories based on how they are formed. With regard to the source data, five groups are identified: *sound gestures, sound imitation, ideophone, phonesthemes,* and *sound symbolism*. Sound gestures represent the group of sounds produced by children. The broad term onomatopoeia and/or sound imitation refers to the imitation of natural sounds such as those found in nature. This group also includes sounds produced naturally by humans, like "hıçkırık (hiccough)". The ideophone group cover onomatopoeic expressions that enables human cognition to perceive natural sounds, like "cız bız" or "tak tuk." The term phonesthemes refers to a group of onomatopoeic sounds and words that share common characteristics and represent similar concepts. For example, "şap şup" or

[*] Doç. Dr., Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Enstitüsü, atillajorma@gmail.com, Gostivar/ Kuzey Makedonya. https://orcid.org/0009-0005-0960-1560
[**] Doktora Öğrencisi., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, irevanlisevil@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-2613-9073

"şapur şupur" used to describe kissing, or "şıp şıp" or "şıpır şıpır" used for the sound of water droplets, are the examples of this category. Sound symbolism, on the other hand, reveals the relationship between the intonation level of the sound and the concept of meaning that its level meets; for instance, the repetition of the "tak" sounds as "tak tak tak" to describe noise. Such words often combine with verb-forming suffixes or auxiliary verbs to create verbs. These onomatopoeic verbs acquire additional meanings that are semantically related to their primary meanings. For example, the verb "*xallıgıra*-" primarily means "to flow with a bubbling sound; to flow noisily (referring to a river or waterfall)," but metaphorically it also means "to speak loudly, noisily, and quickly."As seen in such examples, Saha Turkish is quite rich in terms of onomatopoeic verbs. The focus of this study will be on nature-related onomatopoeic verbs in Saha Turkish. The aim of the study will be to examine how onomatopoeic words related to nature or objects are categorized based on their formation and to analyze the onomatopoeic verbs, which have become verbs through the process of verb creation, in lexical-semantic groups.

Keywords: Sakha (Yakut) Turkish, Onomatopoeia, Onomatopoeic Word, Leksiko-Semantic, Onomatopoeic Verbs.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRKOLOJİ'DE ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ: LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK İÇERİK ANALİZİ

Şule ERTÜRK ANIKLI*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkoloji'de yapılmış olan lisansüstü tezlerin sistematik incelemeyle araştırma eğilimlerini belirlemektir. Araştırma, Türkiye'deki üniversitelerin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümleri ile Türkiyat Araştırmaları Enstitüleri'nde, 2019-2024 yılları arasında tamamlanmış son 10 yıldaki genel Türk Dili alanının Kuzey grubu Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerine hazırlanmış tezlerle sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan, erişim izni bulunan lisansüstü tezler çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmalar; tercih edilen konu, yıl, üniversitelere göre çeşitli değişkenlerle, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Amaçlı örnekleme tekniği ile yapılan bu çalışmada, Türk dilinin Kuzey grubu Türk Lehçeleri "Kuzeybatı/Kıpçak grubu; Tatar, Kazak, Kırgız, Başkurt, Nogay, Karakalpak, Kumuk, Karaim, Karaçay-Balkar, Altay" ve "Kuzeydoğu/Sibirya grubu; Tuva, Tofa, Saka, Hakas, Şor, Sarı Uygur, Dolgan" anahtar kelimeleri taranmıştır. Araştırma kapsamında bu anahtar kelimeler üzerinden yapılan taramalar sonucunda tam metinlerine ulaşılan yüksek lisans (f =78) ve doktora (f =30) tezinden oluşan toplam 108 akademik tez çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Belirtilen tarihlerde tamamlanmış bu tezler taranarak, çalışmaların güncel eğilimlerine odaklanılmış ve alandaki ihtiyaçların belirlenmesi için toplu bir bakış imkanı sağlanması hedeflenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular tablolar üzerinden sunulmuştur. Çalışma sonucunda çalışmaya dahil edilen dönemde Türkiye'deki üniversitelerin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde ve Türkiyat Enstitülerinde Başkurt Türkçesi ve Edebiyatı, Karaçay-Balkar Türkçesi ve Edebiyatı, Kırgız Türkçesi ve Edebiyatı, Tatar Türkçesi ve Edebiyatı hakkında doktora çalışması yapılmadığı, Sarı Uygurlar üzerinde tek bir doktora çalışmasının bulunduğu, Şor ve Tofa Türkçeleri üzerinde hiç çalışma yapılmadığı bu konularda Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde de sınırlı sayıda çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda incelenen tezler içinde Kazak Türkçesine dair yapılan lisansüstü tezler (42) öne çıkmaktadır. Bunların içinde dilbilim konusunda yapılmış çalışmaları (özellikle karşılaştırmalı dilbilim ve sözvarlığı) halk edebiyatı konusunda yapılmış çalışmalar izlemektedir. Bununla birlikte Kıpçak alanındaki en çok yüksek lisans tezinin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde (sözlükbilim üzerine), en çok doktora tezinin Ankara Üniversitesi'nde, Sibirya alanında ise en çok yüksek lisans tezinin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (dilbilgisi üzerine) ve en çok doktora tezinin Ankara Üniversitesi'nde farklı konularda hazırlandığı bulgular arasındadır. İncelenen tezlerde belirli konulara ilgi fazla iken bazı konularda sınırlı sayıda ya da hiç çalışmanın yapılmamış olması bir başka tartışma alanı yaratmaktadır. İçerik analizi ile eğilimlerin ve ihtiyaçların belirlenmesi, üniversitelerde tamamlanmış tezler üzerinde mevcut durum tespiti yapılması açısından önemli olup, çalışmanın yapılacak olan yeni araştırmalara yön vermesi umulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkoloji, Araştırma Eğilimleri, Kıpçak, Sibirya, Kuzeybatı Türk Lehçeleri, Kuzeydoğu Türk Lehçeleri.

RESEARCH TRENDS IN TURKOLOGY: Content Analysis of Postgraduate Theses

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the research trends through a systematic review of postgraduate theses in Turkology. The research is limited to the theses on the Northern group Turkish dialects and literatures of the general field of Turkish Language in the last 10 years completed between 2019-2024 in the Contemporary Turkish Dialects and Literatures departments and Turkic Studies Institutes of universities in Turkey. In this direction, graduate theses in the YÖK National Thesis Centre database with access permission were included in the study. The studies were analysed by content analysis method with various variables according to the preferred subject, year, universities. In this study, which was conducted with purposive sampling technique, the keywords 'Northwest/Kipchak group; Tatar, Kazakh, Kyrgyz, Bashkir, Nogay, Karakalpak, Kumuk, Karaim, Karachay-

* Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, erturk@sakarya.edu.tr, Sakarya / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1164-5720

Balkar, Altai' and 'Northeast/Siberian group; Tuva, Tofa, Saka, Hakas, Shor, Yellow Uyghur, Dolgan' were scanned. Within the scope of the research, a total of 108 academic thesis studies consisting of master's (f = 78) and doctoral (f = 30) theses whose full texts were reached as a result of the searches made on these keywords were included in the research. By scanning these theses completed in the specified dates, it was aimed to focus on the current trends of the studies and to provide a collective overview to determine the needs in the field. The findings obtained in the study are presented in tables. As a result of the study, it has been determined that in the period included in the study, there were no doctoral studies on Bashkir Turkish and Literature, Karachay-Balkar Turkish and Literature, Kyrgyz Turkish and Literature, Tatar Turkish and Literature in the departments of Contemporary Turkic Dialects and Literatures and Turkic Institutes of universities in Turkey, there was only one doctoral study on Yellow Uighurs, there were no studies on Shor and Tofa Turkish, and there were limited number of studies on these subjects in Turkish Language and Literature departments. As a result of the study, among the theses examined, postgraduate theses (42) on Kazakh Turkish come to the fore. Among these, studies on linguistics (especially comparative linguistics and vocabulary) are followed by studies on folk literature. However, it is among the findings that most master's theses in the field of Kipchak were prepared at Muğla Sıtkı Koçman University (on lexicology), most doctoral theses were prepared at Ankara University, most master's theses in the field of Siberian were prepared at Ankara Hacı Bayram Veli University (on grammar) and most doctoral theses were prepared at Ankara University on different subjects. While there is a high interest in certain topics in the theses analysed, the fact that there are limited or no studies on some topics creates another area of discussion. Determining the trends and needs through content analysis is important in terms of determining the current situation on the theses completed in universities, and it is hoped that the study will guide new research to be conducted.

Keywords: Turkology, Research Trends, Kipchak, Siberia, Northwest Turkish Dialects, Northeast Turkish Dialects.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BAĞIMSIZLIK SONRASI TÜRK CUMHURİYETLERİNDE UYGULANAN DİL POLİTİKASI

Elçin İBRAHİMOV*

ÖZ

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bağımsız olan Türk cumhuriyetlerinde uygulanan dil politikasının ortak özelliklerinden biri de, yaklaşık 70 yıl süren Rus kültürü ve komünist felsefesinin tam anlamıyla asimile edilmemesiydi. Çünkü Rus kültürü bu halkların milli ve kültürel değerlerini küçümsemiş, komünist model ise onların yoksul kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanır kazanmaz geçerek ulus devletlerini kültürel değerleri çerçevesinde yeniden inşa etmeye başladılar. Bağımsız olan Türk cumhuriyetlerin bir kısmında (Azerbaycan, Türkmenistan) dil politikası esas olarak milliyetçilik kavramına dayanıyordu. Bunun temel nedeni ise çarlık ve SSCB döneminde yürütülen milletler politikasının merkezinde yerel dillerin (ana dillerin) yer almasıydı. Ulusal diller konusu Sovyet dil politikasının "ana aracı" idi. 70 yıllık Sovyet döneminde dil meselesi o kadar hassas bir konu haline geldi ki, Birliğin dağılmasından önce bile 1989-1990 yılları arasında birçok cumhuriyet art arda dil yasaları çıkardı. Azerbaycan (23 Eylül 1989), Özbekistan (21 Ekim 1989) kendi ulusal dillerini devlet dili olarak ilan eden kararlar yayınladı. Ulusal dillerle ilgili yasaların kabul edilmesi bazı ülkelerdeki azınlık halkları, Gürcistan'daki Abhazlar, Letonya'daki Ruslar ve Polonyalılar, Moldova'daki Gagavuzlar protesto mitingleri düzenledi ve bu protestolar durumu daha da gergin hale getirdi. Yeni bağımsız olan Türk cumhuriyetleri eğitimde, bilimde, ekonomide ve genel olarak birçok alanda dünyayla bütünleşme aşamasına girmiştir. Bilim ve teknolojinin gelişmesi, dünya halklarının küreselleşen ortama hızla entegre olması ve bilgi alanının genişlemesi bağlamında Türk halkının ortak bir dille iletişim kurması konusu bir sorun haline gelmiştir. Bu çalışmamızda bağımsızlık dönemi Türk cumhuriyetilerinde yürütülen dil politikalarından, günümüzdeki esas sorunlardan ve çözümlerden bahsedeceğiz.

Anahtar Sözcükler: Bağımsızlık Dönemi, Türk Dünyası, Dil Politikası, Türk Cumhuriyetleri, Milli Diller.

LANGUAGE POLICY IN THE TURKISH REPUBLICS DURING THE INDEPENDENCE PERIOD (PROBLEMS AND SOLUTİONS)

ABSTRACT

One of the common characteristics of the independent countries established after the collapse of the USSR was the lack of complete assimilation of Russian culture and communist philosophy, which lasted approximately 70 years. Because Russian culture underestimated the national and cultural values of these people, and the communist model caused them to remain poor. For this reason, as soon as the Turkish republics gained their independence, they began to rebuild their nation states within the framework of their cultural values. In some of the new republics (Azerbaijan, Turkmenistan) language policy was mainly based on the concept of nationalism. The main reason for this was that local languages (mother tongues) were at the center of the nations policy carried out during the Tsarist and USSR periods. The issue of national languages was the "main tool" of Soviet language policy. During the 70-year Soviet period, the language issue became such a sensitive issue that even before the dissolution of the Union, many republics successively passed language laws between 1989 and 1990. Azerbaijan (23 September 1989) and Uzbekistan (21 October 1989) issued decisions declaring their national languages as state languages. The adoption of laws on national languages led to protest rallies by minority peoples in some countries, Abkhazians in Georgia, Russians and Poles in Latvia, Gagauz people in Moldova, and these protests made the situation even more tense. The Turkic republics that gained their independence have entered the stage of integration with the world in education, science, economy and in general in many areas. In the context of the development of science and technology, the rapid integration of the world's people into the globalizing environment and the expansion of the information field, the issue of Turkish people communicating in a common language has become a problem. In this study, we will talk about the language policies carried out in the Turkic republics during the independence period, the main problems and solutions today.

Keywords: Turkic Republics, Language Policy, National Languages, Soviet Period, Turkic World, Minority Peoples.

* Prof.Dr. Karabağ Üniversitesi Bilim Departmanı müdürü, E-posta: elchinibrahimov85@mail.ru, Karabağ/ Azerbaycan. https://orcid.org/0000-0002-1105-9345

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MACARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ÖRNEK: TÜRK-MACAR MEKTEBİ

Yücel NAMAL*

ÖZ

Türk-Macar Mektebi 15 Ocak 1911'de birçok Macar bakan, bürokrat ve Osmanlı Devleti'nin Başşehbenderi Muhtar Beyin katılımıyla açılışı yapılmıştır. Bu mektep Budapeşte'de Macar gençlerine Türk dilini ve Türk öğrencilere Macarca öğretmek amacıyla kurulmuştur. Bu mektebin kurulmasında başta ülkeler arasında karşılıklı olarak yapılan ziyaretler, eğitim ve çalışma amacıyla Macaristan'a gelen Türk öğrencilerin Macarca öğrenme ihtiyacı etkili olmuştur. Ayrıca Macar tüccarların Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri geliştirmek istemeleri amacıyla Türkçe öğrenme ihtiyacı doğmuştur. Bu mektepte yüzlerce Türk ve Macar öğrenci eğitim alarak birbirlerinin dilini öğrenmiştir. Türk-Macar Mektebinin kayıtları ise her gün sabah 10'dan gece 1'e kadar Macar Türk Ticaret Odasına yapılmıştır. Türk Macar Mektebinde Macaristan'ın önemli Türkolog ve pedagoglarından Dr. Ignác Kunos, Dr. Gyula Mészáros, Dr. Gyulai Ágost, Dr. Béla Erődy ve János Pastinszky'nin dersler verdiğini görmekteyiz. Bu mektepte Macar öğrencilere Türkçe öğretmek için Ahmed Cevad Beyin Yeni Alfabe ve Mehmet İzzet Beyin Yeni Kıraat Medhal 2. Kısım, Yeni Kıraat birinci ve ikinci sene kitapları okutulmuştur. Bu kitaplar Budapeşte'deki Osmanlı Başşehbenderliği aracılığıyla ve Maarif Nezareti tarafından İstanbul'dan temin edilmiştir. Bu mektepte ayrıca Türk öğrencilere Macarca ve Almanca dil eğitimi yanında Macar tarih ve edebiyatı dersleri de verilmiştir. Uzun yıllardır Budapeşte'de bulunan İmam Abdüllatif Efendi, Ömer Feridun Bey ve Başşehbenderhanede görevli Nándor Eigel'de Türk Macar Mektebinde ders vermiştir. Bu mektebin binası Macaristan Din ve Eğitim Bakanlığı tarafından Budapeşte Markó caddesindeki devlet lisesi tahsis edilmiştir. Türk Macar Mektebinde eğitimler akşamları 19.00 ile 21.00 saatleri arasında yapılmış ve bazı dönemlerde iki yüzün üzerinde öğrencinin kayıt yaptırdığı görülmüştür. Budapeşte'de Macar Türk Ticaret Odasının destekleriyle kurulan Türk-Macar Mektebi faaliyetlerini Osmanlı Devleti ve Macaristan Hükümetinden aldığı yardımlarla sürdürmüştür. Bu bildiride Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de kurulan Türk Macar Mektebi'nin kuruluş süreci ve faaliyetleri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşiv belgeleri ve Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, Világ, Pesti Napló, Az Ujság ve Magyarország gibi Macar gazeteleri ışığında ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk Macar Mektebi, Budapeşte, Macaristan, Türkçe, Macarca.

AN EXAMPLE ON TURKISH EDUCATION IN HUNGARY: TURKISH-HUNGARIAN SCHOOL

ABSTRACT

The Turkish-Hungarian School was opened on January 15, 1911, with the participation of many Hungarian ministers, bureaucrats and the General Consul of the Ottoman Empire, Muhtar Bey. This school was established in Budapest to teach Turkish language to Hungarian youth and Hungarian to Turkish students. Mutual visits between countries and the need for Turkish students who came to Hungary for education and work to learn Hungarian were influential in the establishment of this school. In addition, there was a need for Hungarian merchants to learn Turkish in order to develop commercial relations with the Ottoman Empire. Hundreds of Turkish and Hungarian students received education in this school and learned each other's languages. The registrations of the Turkish-Hungarian School were made to the Hungarian Turkish Chamber of Commerce every day from 10 in the morning until 1 at night. We see that Dr.Ignác Kunos, Dr.Gyula Mészáros, Dr.Gyulai Ágost, Dr.Béla Erődy and János Pastinszky, important Turkologists and pedagogues of Hungary, give lectures at the Turkish Hungarian School. In this school, in order to teach Turkish to Hungarian students, Ahmed Cevad Bey's New Alphabet and Mehmet İzzet Bey's Yeni Kıraat Medhal 2nd Part, Yeni Kıraat first and second year books were taught. These books were obtained from Istanbul through the Ottoman General Consulate in Budapest and by the Ministry of Education. In this school, Hungarian history and literature lessons were also given to Turkish students, as well as Hungarian and German language education. Imam Abdüllatif Efendi, who has been in Budapest for many years, Ömer Feridun Bey, and Nándor Eigel, who was working in the Headquarters, taught at the Turkish

* Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, yucelnamal@hotmail.com, Zonguldak / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-8074-0134

Hungarian School. The building of this school was allocated to the public high school on Markó street in Budapest by the Hungarian Ministry of Religion and Education. Trainings at the Turkish Hungarian School were held in the evenings between 19.00 and 21.00, and in some periods more than two hundred students were registered. The Turkish-Hungarian School, established in Budapest with the support of the Hungarian Turkish Chamber of Commerce, continued its activities with the aid it received from the Ottoman Empire and the Hungarian Government. In this paper, the establishment process and activities of the Turkish Hungarian School established in Budapest, the capital of Hungary, are revealed in the light of the Ottoman Archive documents of the Presidential State Archives and Hungarian newspapers such as Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, Világ, Pesti Napló, Az Ujság and Magyarország.

Keywords: Turkish Hungarian School, Budapest, Hungary, Turkish, Hungarian.

DÜNYA DİLİ OLARAK TÜRKÇE VE TÜRK DİLİ ATLASI

Mehmet Yalçın YILMAZ*
Mustafa Samet KUMANLI**

ÖZ

Türklerin tarih boyunca birçok coğrafyada bulunup çok sayıda devlet kurmuş olmaları; Türkçenin konuşur oranını artırmış ve kullanıldığı coğrafyanın genişlemesini sağlamıştır. Türkçenin araştırmacılara sunduğu zengin malzemenin tüm yönleri ile değerlendirilerek bugünkü durumunun kapsamlı biçimde betimlenebilmesi için çok yönlü çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkçe, bugün konuşur sayısı ve bilim dili olarak her alanda kullanılabilme niteliği ile en verimli dönemini yaşamaktadır. Türk dilinin bugünkü tüm çağdaş lehçeleri ile birlikte mevcut durumunu ortaya koymak için bir dil atlası ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sahip olduğu nitelikler ile bir dünya dili olma özelliği taşıyan Türk dilinin lehçeleri arasındaki anlaşılabilirlik oranının artırılabilmesi için de bir Türk dili atlası yararlı olabilecektir.

Tüm bu gereklilikler nedeniyle bildirimizde, proje ekibi; Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN, Prof. Dr. Ayşe Zişan FURAT, Doç. Dr. Mehmet Yalçın YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Samet KUMANLI'dan oluşan "Türk Dili Atlası Projesi"ni Türklük bilimi araştırmacılarının dikkatine sunmaktayız. Proje kapsamında, temel söz varlığı düzeyinde Türk lehçelerinin anlaşılabilirliğine katkı sağlayarak farklı coğrafyalarda konuşulan Türk dilinin farklı lehçeleri arasındaki söz varlığı düzeyinde yer alan benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak hedeflenmektedir. Türk dilini konuşan ve diğer Türk lehçelerinin temel söz varlığını öğrenmek isteyenlere kaynak bir atlas oluşturularak Türk lehçeleri ile kullanıldıkları coğrafyaları Türk dili konuşurları ve araştırmacılarına pratik biçimde sunmak amaçlanmaktadır.

Proje kapsamında yazı diline sahip olan 20 Türk lehçesi ve yazı diline sahip olmayan 8 Türk lehçesinin temel sözcükleri ve coğrafyaları okuyucuya atlas formatında sunulacaktır. Böylelikle atlas kullanıcısı Türk lehçelerinin söz varlığına ait temel sözcükler ile ilgili lehçenin coğrafyasını aynı anda görme ve karşılaştırma imkânına sahip olacaktır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarına bağlı imkânların artmasına rağmen dil ve lehçeler arasındaki geçişkenlik ve anlaşılabilirliğin artması için temel sözcüklerin bilinmesi gerekir. Temel sözcüklerin doğru ölçeklendirildiği dil atlasları bu konuda en önemli kaynaklardandır. Bu nedenle çalışmanın sınırlılığı temel sözcükler ile sınırlandırılmış ve kullanıcıların günlük hayatta faydalanabileceği sözcükler projede değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk Dili, Dil Atlası, Türk Lehçeleri, Söz Varlığı.

TURKISH AS A WORLD LANGUAGE AND THE TURKISH LANGUAGE ATLAS

ABSTRACT

The presence of Turks in various geographies throughout history and the establishment of numerous states have increased the number of Turkish speakers and expanded the geographical area where Turkish is used. In order to comprehensively describe the current state of the Turkish language, it is essential to conduct multifaceted studies that evaluate all aspects of the rich materials it offers to researchers.

Today, Turkish is experiencing its most productive period in terms of the number of speakers and its applicability as a scientific language in all fields. There is a need for a language atlas to illustrate the current state of the Turkish language along with all its contemporary dialects..

For all these reasons, in our presentation, we are bringing the attention of researchers in Turkish studies to the "Turkish Language Atlas Project," which consists of a project team including Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN, Prof. Dr. Ayşe Zişan FURAT, Assoc. Prof. Dr. Mehmet Yalçın YILMAZ, and Dr. Lecturer Mustafa Samet KUMANLI. Within the scope of this project, we aim to contribute to the intelligibility of Turkish dialects at the basic vocabulary level by revealing the similarities and differences in vocabulary among the various dialects of

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, myyilmaz@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-4070-9116

**Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafasamet.kumanli@yeniyuzyil.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8262-8384

the Turkish language spoken in different geographies. By creating a resource atlas for those who speak Turkish and wish to learn the basic vocabulary of other Turkish dialects, we aim to present the Turkish dialects and the geographies where they are used in a practical manner to Turkish speakers and researchers.
The project will present the basic words and geographies of 20 Turkish dialects with a written language and 8 Turkish dialects without a written language to the reader in an atlas format. Therefore, the scope of this study has been limited to basic words, focusing on terms that users can benefit from in their daily lives.

Keywords: Turkish Language, Language Atlas, Turkish Dialects, Vocabulary.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

DOBRUCA TÜRKLERİ ONOMASTİKASI'NDA ESTETİK DEĞİŞİKLİKLER; YASAL ÇERÇEVE İLE YAZILI OLMAYAN İÇ KURALLAR ARASINDA

Vildan BORMAMBET*

ÖZ

Özellikle komünist dönemden başlayarak, Dobruca Türkleri Onomastikası'nda bir dizi değişiklik kaydedilmiştir. Estetik değişikliklerden bahsedersek, bu durumu zorunlu kılan yasa maddeleri sebebiyle gerçekleşmemiştir. Yasal bir çerçevenin yokluğunda bile transliterasyon değişiklikleri sıkça görülüyor ve genelleşme eğilimindeydi. Bu çalışma, 1989 yılı öncesi ve komünizmin çöküşünden sonraki yasal çerçeveyi analiz ederek, müdahalelerin getirdiği değişiklikleri izlemek, dönemlendirmek ve çalışanların bu bağlamda yasaları nasıl yorumladıklarını anlamaya çalışır. Bu anlamda, yabancı kökenli isimlerin yazımı için en önemli yasal düzenlemeler 119/1994 sayılı Kanun ve İçişleri Bakanlığı'nın 146/2006 sayılı Genelge'dir.

1989 yılı öncesinde isimler ve bunların değiştirilmesiyle ilgili net bir yasal çerçeve bulunmamasına rağmen, resmi dayanağı olmayan bazı idari uygulamalardan bahsedilmektedir. Yine de, isimlerle ilgili iki adet Kanun Hükmünde Kararname mevcut olup, isimlerin nasıl ele alınacağı konusunda doğrudan bir açıklama içermemekteydi. Komünist dönemde çıkarılan bu iki kararname, 975/1966 sayılı Kararname ve 23 Ekim 1968 tarihli 975 sayılı Kararnameydi. İkinci kararname, daha çok 1966 tarihli ilk kararnamenin bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmekteydi. Genel olarak bu düzenlemeler, isimlerin doğum sırasında nasıl kaydedileceği ile ilgili bilgiler içermekteydi ve isim, ebeveynlerin doğum belgesi başvuru formunu doldurdukları gibi kaydedilmekteydi. Ayrıca, azınlık gruplarındaki kişilerin isimleri Rumence'nin fonetik kurallarına uygun olarak yazılmaktaydı. Bu durum, birçok kişinin isimlerinin değişmesine neden olmuştur. İsim değiştirme prosedürlerinde kişi, belgede ismini açık bir şekilde yazarak talepte bulunur ve talep geçerli bir gerekçeye dayanarak incelenirdi.

119/1994 sayılı Medeni Durum Yasası'nın 17. , 19. ve 22. Maddelerine göre her bireyin ismini ait olduğu azınlığın dil ve kültürel özelliklerine uygun şekilde yazdırmasına imkân sunmaktaydı. Daha sonra İçişleri Bakanlığı'nın 146/2006 sayılı Genelgesinde transliterasyon ve yabancı kökenli isimlerin yazımıyla ilgili düzenlemelerin uygulanma prosedürlerini detaylandırarak, diğer kültürlere mensup kişilerin etnik ve kültürel kimliklerini koruma haklarını güvence altına almıştır.

Anahtar Sözcükler: Onomastik, Romanya, Dobruca Türkleri, Yasal, Dobruca Türklerinin Onomastiğinde Estetik Değişiklikler.

AESTHETIC CHANGES IN THE ONOMASTICS OF DOBRUDJA TURKS; BETWEEN LEGAL FRAMEWORK AND UNWRITTEN INTERNAL RULES

ABSTRACT

Especially starting from the communist period, the Onomastics of the Dobrudja Turks underwent a series of changes. If we talk about aesthetic changes, they did not take place because of the legal provisions that mandated this. Even in the absence of a legal framework, transliteration changes were frequent and tended to generalize. By analyzing the legal framework before 1989 and after the fall of communism, this study attempts to trace and periodize the changes brought about by the interventions and to understand how workers interpreted the laws in this context. In this sense, the most important legal regulations for the spelling of names of foreign origin are Law 119/1994 and Circular 146/2006 of the Ministry of Interior.

Prior to 1989, there was no clear legal framework on names and their change, although some administrative practices without official basis are mentioned. Nevertheless, there were two Decrees on names, which did not directly specify how names were to be handled. These two communist-era decrees were Decree 975/1966 and Decree 975 of October 23, 1968. The second decree was considered more of a complement to the first decree of 1966. In general, these regulations contained information on how names were to be registered at the time of birth, and the name was registered in the same way as the parents filled out the birth certificate application form. In

* Doç. Dr., Köstence Ovidius Üniversitesi- Dil ve Edebiyat Fakültesi, Romanya Milli Eğitim Bakanlığı-Türkçe Müfettişi, vili_vili68@yahoo.com, Köstence / Romanya. https://orcid.org/0009-0009-0491-046X

addition, the names of persons from minority groups were written in accordance with the phonetic rules of Romanian. This resulted in many people having their names changed. In name change procedures, a person would make a request by writing his/her name clearly in the document and the request would be examined on the basis of a valid justification.
Articles 17, 19 and 22 of Law 119/1994 on Civil Status allowed each individual to have his/her name written in accordance with the linguistic and cultural characteristics of the minority to which he/she belongs. Subsequently, Circular 146/2006 of the Ministry of Interior detailed the procedures for the implementation of the regulations on transliteration and spelling of names of foreign origin, guaranteeing the right of persons belonging to other cultures to preserve their ethnic and cultural identity.

Keywords: Onomastics, Romania, Dobruca Turks, Legal, Aesthetic Changes in Onomastics of Dobruca Turks.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

16. YÜZYIL ŞAİRİ İBRAHİM-İ HALEBİ'NİN ÇAĞATAYCA SOSYAL ELEŞTİRİ ŞİİRLERİ VE DİL ÖZELLİKLERİ

Fikret TURAN*

ÖZ

16. yüzyıl şairi İbrahim-i Halebi'nin Çağatayca sosyal eleştiri ve nasihat temalı şiirlerinde Türk dili fonetiği ve morfolojine dair özgün yapılar görülür. Dönemindeki şairlerin hâkim tür olarak sıkça işledikleri gazel ve kaside nazım biçimlerini kullanmayan İbrahim, ele aldığı konular için mesnevi nazım biçiminin yapısal özelliklerini tercih etmiştir. Şairin çeşitli uzunluktaki manzumelerinden oluşan ve 1582 yılında tamamlanan risalesinin elimizdeki tek nüshası büyük Tanzimat aydını ve yazarı Şemseddin Sami tarafından 1904 yılında Erenköy'de istinsah edilmiştir. Eserin bir başka nüshası bilinmemektedir ve müstensih bu nüshayı oluştururken hangi istinsahı kullandığı konusunda bilgi vermemiştir. Siyah mürekkeple çizgili deftere oldukça itinalı şekilde istinsah edilen bu risalenin hazırlanması Şemseddin Sami'nin Köktürk Yazıtları ve Kutadgu Bilig gibi Türk dili tarihinin anıt eserleri üzerine çalıştığı döneme rastlamaktadır. Müstensih okumakta veya anlamakta güçlük çektiği kelimelerin üzerine parantez içinde soru işareti koymuş, bazen de ikili okuma teklifleri yapmıştır. İbrahim'in yaşadığı yerin Halep olmasından olsa gerek, bu manzumelerin esasen Çağatayca olan edebi dilinde çok sayıda Oğuz Türkçesi özelliği ile dönem Arapçasına dair özellikler yansımıştır. Bu bağlamda bu iki lehçeye ait unsurlar sık sık karışık şekilde kullanılmıştır ki eser Türk dili tarihinde karışık dilli eserler olarak adlandırılan metinlerin dil özelliklerini yansıtır. Bu iki lehçeye ait belirleyici unsurlardan olup da karışık kullanılan unsurlar arasında yardımcı fiil *bolmak* ve *olmak*, gelecek/istek eki *-ga/-ge/-gay/-gey* ve *-a/e*, ek-fiil yapıları *ėrür* ve *durur*, *+dur/dür*, olumsuzu *ėmes* ve *degül*, çıkma hali *+dın/+din* ve *+dan/den*, gibi yapılar sayılabilir. Biz, bu bildiride öncelikle İbrahim-i Halebi'nin manzumelerinden oluşan adı geçen elyazması risalenin genel fiziki özellikleri ile konularını kısaca açıkladıktan sonra esasen manzumelerin özgün dilbilgisel özelliklerini ayrıntılı olarak değerlendireceğiz.

Anahtar Sözcükler: İbrahim-i Halebi (16. yy.), Çağatay Türkçesi, Çağatayca-Oğuzca Karışık Dilli Eserler, Türk Dili Tarihi, Sosyal Eleştiri.

THE SIXTEENTH CENTURY POET İBRAHIM-I HALEBI AND LINGUISTIC FEATURES OF HIS POEMS OF SOCIAL CRITICISM IN CHAGATAY TURKIC

ABSTRACT

Various original and interesting phonetic and morphological elements of the Turkish language are observed in the poetry of the 16th century Chagatay poet İbrahim-i Halebi, who wrote on the themes of social criticism and preaching. Ibrahim, instead of the popular *ghazal* and *kasidah* forms, which were frequently used by the poets of his period as the dominant genres, preferred the *mesnevi* (mathnawi) verse form for the subjects he addressed. The only copy we have of the poet's treatise, which consists of poems of various lengths and was completed in 1582 in Aleppo, was copied by the great Tanzimat intellectual and writer Şemseddin Sami in Erenköy in 1904. It is a unique copy as another copy of the work is not known, and the copyist did not provide information about which copy he used when creating this copy. The preparation of this treatise, which was copied very carefully in a lined notebook with black ink, coincides with the period when Şemseddin Sami was working on monumental works of Turkish language history such as the Köktürk Inscriptions and Kutadgu Bilig. The copyist placed question marks in parentheses on the words he had difficulty reading or understanding, and sometimes suggested double readings. Probably because the place where Ibrahim lived was Aleppo, many Oghuz Turkish features and many features of the Arabic of the period and the region are reflected in the language of these poems, which is essentiallyin Chagatay Turkic. In this context, elements of these two dialects were often used mixedly, so that the work reflects the linguistic characteristics of those texts that are called "mixed language works" in the history of the Turkish language. Among the determining elements of these two dialects, which are used mixedly, are the auxiliary verbs *bolmaḳ* and *olmaḳ*, the future/voluntative suffixes *-ġa/-ge/-ġay/-gey* and *-a/e*, the copulative elements *ėrür* and

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fikretturan@hotmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-3532-3910

durur, +dur/dür, its negative *ėmes* and *degül*, the accusative *+dın/+din* and *+dan/den* could be listed. In this paper, we will first briefly explain the general physical characteristics and subjects of the mentioned manuscript work and then evaluate the original grammatical features of the poems in detail.

Keywords: İbrahim-i Halebi (16th c.), Chagatay Turkic, Chagatay-Oghuz Mixed Idiom Works, History of the Turkish Language, Social Criticism.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SALARCA VE ÇAĞDAŞ UYGURCA ÖRNEĞİNDE ÇİNCENİN ÇİN'DEKİ TÜRK LEHÇELERİNE ETKİLERİ

Reyila KAŞGARLI[*]

ÖZ

Salar Türkleri ile Uygur Türkleri, Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Türk topluluğudur. Salarlar tarihte Arap yazısı kullanmış ve "Tuerkewen/Türk Yazısı" olarak adlandırmışlardır. Daha sonra eğitim ve iş hayatında Çince kullanmışlardır. Ailede kullandıkları anadili Salarcaya "Türki Söz" demişlerdir. Bir yazı dili olarak kullanılmayan ve Çincenin yoğun etkisinde kalan Salar Türkçesi, günümüzde diğer Oğuz lehçelerinden uzaklaşarak farklı bir yapıya bürünmüştür. Salar Türkçesinin ses yapısında üst damaksıl seslerin ortaya çıkması, kelimelerin Çince hece yapısına göre şekillenmesi, kelime hazinesinin yoğun olarak Çince alıntı kelime bulundurması, i- ek fiilinin yerine Çince fiil olan shı'nın (是shı) kullanılması gibi değişimler, bu Türk lehçesini karma bir hale getirmiştir. Örneğin "Cuma" kelimesindeki C sesi, üst damaksıl bir ses olarak telaffuz edilmektedir. "İyi" anlamı veren "yahşi" kelimesi ya-he-şi olarak hecelere ayrılmış biçimde söylenmektedir. "Kitap okumanın faydası çok" şeklindeki bir cümle Salar Türkçesinde "Shu ohusa feyda atuha" olarak söylenmektedir. Bu cümlede "kitap" kelimesi için Çince Shu (书 shu) kelimesi kullanılmıştır.

Çağdaş Uygurca ise Özbekçe ile birlikte Uygur-Karluk grubunda yer alan köklü bir yazı dilidir. Çağdaş Uygurcada konuşma dilinin yazı diline hâkim kılınması sonucunda fiillerin kökündeki ünlülerde değişim ortaya çıkmıştır. Örneğin al-ip> élip, bala + lar + i > baliliri. Uygurca yazı dili Çinceden kelime almakta dirense de konuşma dili Çincenin yoğun etkisinde kalmıştır. Örneğin "Tebii gaz kartim qeyerde?" (Doğal gaz kartım nerede?) demek için "Tenrençi kartim qeyerde?" (天然气tian ran qi); "Göşni mayda qoruymiz." (Eti yağda kavuruyoruz.) demek için ise "Göşni mayda kaole qilimiz." (烤了kao le/ kavruldu) denmektedir. Son zamanlarda Çağdaş Uygurcanın eğitim öğretimin dışında tutulması, Uygurca yazı dilinin varlığını tehlikeye sokmuştur. Günümüzde Uygurca; Çin idaresi altındaki Uygur özerk bölgesinde eğitim dili, yazı dili, bilim dili, iletişim dili değildir, Salarca ile aynı kaderi paylaşmaktadır.

Bildiride Çincenin Salar Türkçesine etkileri; Salar Türkçesinin ses, biçim ve söz varlığı bağlamında incelenecektir. Uygurcaya etkileri ise söz varlığı ve güncel uygulamalar bağlamında ele alınacaktır. Amacımız Çin'deki Türk lehçelerinin durumunu Salarca ve Çağdaş Uygurca özelinde gözler önüne sermek, onların karşı karşıya kaldığı tehlikeye dikkat çekmektir.

Anahtar Sözcükler: Çin'deki Türk Lehçeleri, Salarca, Çağdaş Uygurca, Çince, Tehlikedeki Lehçeler.

THE EFFECTS OF CHINESE ON TURKISH DIALECTS IN CHINA IN THE CASE OF SALARCA AND CONTEMPORARY UYGHUR

ABSTRACT

Salar Turks and Uyghur Turks are Turkic communities located within the borders of the People's Republic of China. The Salars used Arabic script in history and called it "Tuerkewen/Turkic script". Later, they used Chinese in education and business life. They called their mother tongue Salarian, which they used in the family, "Turkic Word". Salar Turkish, which is not used as a written language and under the intense influence of Chinese, has taken on a different structure today by moving away from other Oghuz dialects. The changes such as the emergence of upper palatal sounds in the vocal structure of Salar Turkish, the formation of words according to the Chinese syllable structure, the intensive use of Chinese loanwords in the vocabulary, the use of the Chinese verb shı instead of the additional verb i- have made this Turkish dialect complex. For example, the C sound in the word "Cuma" is pronounced as an upper palatal sound. The word "yahşi ' meaning good'", is pronounced as ya-he-şi with the syllables separated. A sentence like "Reading books is very useful" is pronounced as "Shu ohusa feyda atuha" in Salar Turkish. In this sentence, the Chinese word Shu (书 shu) is used for the word "book".

[*] Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, reyila.kasgarli@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1905-2022

Contemporary Uyghur is a well-established written language in the Uyghur-Karluk group together with Uzbek. As a result of the dominance of spoken language over written language in Contemporary Uyghur, the vowels in the root of verbs have changed. For example, al-ip> élip, bala + lar + i > baliliri. Although the Uyghur written language resisted taking words from Chinese, the spoken language was heavily influenced by Chinese. For example, to say “Tebii gaz kartim qeyerde?” (Where is my natural gas card?), one would say “Tenrençi kartim qeyerde?” (天然气 tian ran qi); to say “Göşni mayda qoruymiz.” (We roast meat in oil.) one would say “Göşni mayda kaole qilimiz.” (烤了 kaole/ roasted). Recently, the exclusion of Contemporary Uyghur from education has jeopardized the existence of the Uyghur written language. Today, Uyghur is not a language of education, a language of writing, a language of science, a language of communication, it shares the same fate as Salar.

In this paper, the effects of Chinese on Salar Turkish will be analyzed in the context of sound, form and vocabulary of Salar Turkish. The effects of Chinese on Uyghur will be discussed in the context of vocabulary and current practices. Our aim is to reveal the situation of Turkish dialects in China with a special focus on Salar and Contemporary Uyghur and to draw attention to the danger they face.

Keywords: Turkish Dialects in China, Salar, Contemporary Uyghur, Chinese, Endangered Dialects.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DİVÂN-I HİKMET AHMED-İ YESEVÎ: TENKİTLİ METİN ÇALIŞMASI NASIL YAPILMALI?

İsmail TAŞ*

ÖZ

Şeyh-i Türkistân, pîr-i Türkistân adlandırmalarıyla anılan, sûfî bir şair ve tarikat sahibi mürşid olarak Türk milletinin mânevî hayatında asırlarca nüfuzu devam eden ve çeşitli tarikatlar üzerinde de tesirli olan Ahmed-i Yesevî, dikkate değer bir şahsiyettir. Onun öğretilerinin hikmetleriyle hâlâ çok geniş karşılık bulması bugünkü Türkiye ve Türkistan Türk devletleri için çok önemli ve etkili bir isim olduğu anlamına da gelmektedir. Kültür ve medeniyet dairemize çok büyük katkıları olan bu büyük bir zatın fikirlerini ve üslubunu anlayabilmemiz de oldukça önem arz eder. Bu denli etkili bir ismin gerek dil gerekse edebiyatımızın temelleri arasında sayılan eseri ise hikmetleridir. Divân-ı Hikmet, esasında Ahmed-i Yesevî'den asırlarca sonra Yesevî dervişleri tarafından tertip edilmiş bir hikmetler mecmuasıdır. Bu bakımdan Divân-ı Hikmet'in bazı nüshalarında Yesevî dervişlerinin aynı tarz ve içerikte söyledikleri hikmetler yer almaktadır.

Tebliğimizde, Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin içerisinde yer aldığı Divân-ı Hikmet'in özenle seçilen nüshalarından edisyon kritik yöntemiyle hazırlanmış örneklerine yer verilecektir. İncelemede bulunduğumuz nüshalarda Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri tespit edilerek sırasına ve konu takibine göre metin oluşturulmuş ve çalışmanın sonunda nüsha farkları karşılaştırma yöntemiyle ayrıca sunulacak ve edisyon kritiğin ne şekilde yapılması gerektiği konusu tartışılacaktır. Divan-ı Hikmet'in eski ve güvenilir bir nüshasının bulunmaması, belli bir nüshanın ele alınarak çeviri yazısının ve günümüz Türkçesine aktarılmasının verilmesi neticesinde Divan-ı Hikmet kitabı oluşturmak şeklinde bir yayın çalışmasının güçlüğü tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahmed-i Yesevî, Divân-ı Hikmet, Metin Edisyon Kritik.

DIVAN-I HİKMET, AHMED-İ YESEVÎ: HOW SHOULD A CRITICAL TEXT STUDY BE DONE?

ABSTRACT

Ahmed-i Yesevî, who is known as Sheikh-i Turkestan and Pîr-i Turkestan, is a remarkable person who, as a Sufi poet and spiritual guide of a sect, continued his influence in the spiritual life of the Turkish nation for centuries and was influential on various sects. The fact that his teachings are still widely accepted with their wisdom means that he is a very important and influential name for today's Türkiye and Turkestan Turkish states. It is also very important for us to understand the ideas and style of this great person who made great contributions to our culture and civilization. The works of such an influential name, which are considered among the foundations of both our language and literature, are his wisdoms. Divan-ı Hikmet is essentially a collection of wisdoms compiled by Yesevî dervishes centuries after Ahmed-i Yesevî. In this regard, some copies of Divan-ı Hikmet contain wisdoms spoken by Yesevî dervishes in the same style and content.

In our notification, examples prepared by the edition critical method from carefully selected copies of Divan-ı Hikmet, which includes the wisdoms of Ahmed-i Yesevî, will be included. In the copies we examined, the wisdoms of Ahmed-i Yesevî were determined and the text was created according to their order and subject tracking. At the end of the study, the differences between the copies will be presented by comparison method and the issue of how the edition should be criticized will be discussed. The difficulty of publishing a Divan-ı Hikmet book as a result of the lack of an old and reliable copy of Divan-ı Hikmet and the translation of a certain copy and its translation into today's Turkish will be discussed.

Keywords: Ahmed-i Yesevî, Divân-ı Hikmet, Text Edition Critical.

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismail.tas@ibu.edu.tr, Bolu / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-9309-6990.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

BÂBÜR DİVANI'NIN METİN MADENCİLİĞİ İLE İNCELENMESİ

Harun COŞKUN[*]

ÖZ

Metin madenciliği, yapılandırılmamış metin verilerini analiz ederek gizli kalmış bilgileri ortaya çıkarmayı amaçlayan bir disiplindir. Bu teknik, doğal dil işleme (NLP), istatistik ve makine öğrenimi yöntemlerini kullanarak metinlerden anlamlı veriler elde eder. Bu bağlamda çalışmamızda, metin madenciliği teknikleri ve yapay zekâ yazılımı kullanılarak *Bâbür Divanı*'ndaki söz ve söz grupları istatistiksel olarak analiz edilecektir.

Geleneksel araçlarla büyük miktardaki metin verilerini depolamak, işlemek ve analiz etmek zordur; ancak Python gibi gelişmiş yazılımlar bu sorunları çözmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada, Bâbür Şah'ın Divanı'ndaki sözler Python yazılımı kullanılarak incelenmiştir. Kullanılan yöntemler arasında kelime frekansları analizi, görselleştirme, kümeleme analizi, korelasyon analizi, ağ analizi ve duygu analizi gibi incelemeler yapılmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, *Babür Divanı* dijital formata dönüştürülerek *Divan*'ın veri dosyası oluşturulmuştur. Sonrasında, metin üzerinde doğal dil işleme (NLP) teknikleri uygulanarak hem kelime yapıları hem de cümle yapıları analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda elde edilen veriler, metin madenciliği araçları kullanılarak işlenmiş; kelime bulutu, sözcük frekansı ve metinde öne çıkan en yaygın temalar tespit edilmiştir. Bu yöntemlerle Babür'ün kullandığı dilin karakteristik özellikleri ortaya çıkarılmış ve bu özelliklerin edebi dil üzerindeki etkileri incelenmiştir. Böylece, *Divan*'ın sadece sözcük düzeyinde değil aynı zamanda tematik düzeyde de nasıl şekillendiği ve Babür'ün tarihsel bağlamda nasıl bir edebi dil kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kullanılan bu yöntemlerle Babür'ün dünya görüşü ile dönemindeki önemli kişi, olay ve mekanlar tespit edilmiş ve dönemsel koşullar analiz edilmiştir. Kelime frekansları, belirli temaların ve kavramların ön plana çıkmasını sağlamış; görselleştirme teknikleri, metnin içeriğini daha anlaşılır hale getirmiştir. Kümeleme ve ağ analizleri, kelimeler arasındaki ilişkileri ve metnin genel yapısını daha açık bir şekilde göstermiştir.

Bu çalışma, *Babür Divanı*'nın dilsel ve edebi söz varlığının yapay zekâ yazılımı ile incelenerek bu alandaki araştırmacılara yeni bakış açıları sunmayı ve alana katkı sağlamayı hedeflemektedir. Metin madenciliği yönteminin sunduğu bu detaylı analizlerle bundan sonra yapılacak olan çalışmalar tarihsel metinlerin daha iyi anlaşılmasına ve yorumlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bâbür Şah, Divan, Yapay Zekâ, Metin Madenciliği, Veri Analizi.

ANALYSIS OF *BÂBÜR DIVAN* WITH TEXT MINING

ABSTRACT

Text mining is a discipline that aims to uncover hidden information by analysing unstructured text data. This technique obtains meaningful data from texts by using natural language processing (NLP), statistics and machine learning methods. In this context, in this study, the words and phrases in *Bâbür Divan* will be statistically analysed using text mining techniques and artificial intelligence software.

It is difficult to store, process and analyse large amounts of text data with traditional tools; however, advanced software such as Python makes it possible to solve these problems. In this study, the words in the *Divan of Bâbür Shah* were analysed using Python software. The methods used include word frequency analysis, visualisation, cluster analysis, correlation analysis, network analysis and sentiment analysis.

In the first stage of the study, *Bâbür Divan* was converted into digital format and a data file of the divan was created. Then, both word structures and sentence structures were analysed by applying natural language processing (NLP) techniques on the text. The data obtained as a result of these analyses were processed using text mining tools; word cloud, word frequency and the most common themes in the text were identified. With these methods, the characteristic features of Babür's language were revealed and the effects of these features on literary language were analysed. Thus, it has been tried to determine how the Divan was shaped not only at the lexical level but also at the thematic level and what kind of literary language Babür used in the historical context.

[*] Arş. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hrn.edbyt@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8774-2186.

With these methods, Babür's world view and important people, events and places in his period were identified and periodical conditions were analysed. Word frequencies enabled certain themes and concepts to come to the fore; visualisation techniques made the content of the text more understandable. Cluster and network analyses showed the relationships between words and the general structure of the text more clearly.
This study aims to contribute to the field by analysing the linguistic and literary vocabulary of Babür Divan with artificial intelligence software and to offer new perspectives to researchers in this field. With these detailed analyses provided by the text mining method, future studies will make significant contributions to the better understanding and interpretation of historical texts.

Keywords: Babür Shah, Divan, Artificial Intelligence, Text Mining, Data Analysis.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

CEP ROMANLARINDA BİYOPOLİTİKA: AHMED RASİM'DE TOPLUMUN ELEŞTİRİSİ

Güneş SEZEN[*]
Çimen GÜNAY ERKOL[**]

ÖZ

II. Abdülhamid döneminde gelişmiş ve popüler hâle gelmiş bir tür olan cep kitapları geniş bir okur kitlesine hitap etmeyi hedeflemiştir. Asır sonunda, başta Arakel olmak üzere, kitapçı ve yayıncılar tarafından cep kitapları seriler hâlinde dolaşıma sokulmuştur. Arakel'in cep romanları serisinin ilk kitapları arasında Ahmed Rasim'in, Osmanlı kültürünün biyopolitik modernleşmesini konu edinen üç cep romanı bulunmaktadır. Yazar, ilk cep romanı *Meyl-i Dil*'de (1891a) ailenin yokluğunda yaşanan trajedileri gösterir ve erkeklerin ahlaken hiç eleştirilmediği bir toplumda, kadınların nasıl davranmaları gerektiği konusundaki iddialara dikkatle yaklaşılması gerektiğini ifade eder. *Tecârib-i Hayat* (1891b) ve *Mehâlik-i Hayat*'ta (1891c) ise, toplumun aile içi ilişkilere bakışındaki sorunları tartışmak için bir alan açar. 19. yüzyılın özgür Müslüman kadınlarının sesini duyurmayan romanlarının aksine, Ahmed Rasim bu metinlerinde, cariye veya odalık olmayan evli ve bekâr Müslüman kadınları kahraman olarak kullanmıştır. Kadınların karşılaştığı sorunları geleneksel ataerkilliği sorgulamak ve modernleşen cinsiyet rejiminin değişen ahlak kodlarını müzakere etmek için araçsallaştırmıştır. Bu bildiride, Ahmed Rasim'in bu üç cep romanı ele alınarak yazarın erkekleri ve kadınları nasıl birer zaman-mekân paradigması olarak değerlendirdiği incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Biyopolitika, Aile, Modernleşme.

BIOPOLITICS IN POCKET NOVELS: A CRITIQUE OF SOCIETY IN AHMED RASIM

ABSTRACT

Pocket books, a genre that developed and became popular during the reign of Abdulhamid II, aimed to appeal to a wide readership. At the end of the century, pocket books were circulated as part of several series by booksellers and publishers, especially Arakel. Among the first books in Arakel's series of pocket novels, three pocket novels by Ahmed Rasim, which deal with the biopolitical modernization of Ottoman culture, were published. In his first pocket novel, *Meyl-i Dil* (1891a), the author shows the tragedies that occur in the absence of the family and states that in a society where men are never morally criticized, claims about women's behaviors should be approached with caution. In *Tecârib-i Hayat* (1891b) and *Mehâlik-i Hayat* (1891c), he opens a space to discuss the problems in society's view of family relations. Unlike the novels of the 19th century, which did not give voice to free Muslim women, Ahmed Rasim used married and single Muslim women, who are not concubines or chambermaids, as heroines and used their problems to question traditional patriarchy and to negotiate the changing moral codes of the modernizing gender regime. In this paper, Ahmed Rasim's treatment of men and women as time-space paradigms will be examined by considering these three pocket novels.

Keywords: Biopolitics, Family, Modernization.

[*] Öğr. Gör. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, gunes.sezen@ozyegin.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-7132-0832
[**] Doç. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, cimen.gunay@ozyegin.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-1607-9556

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TOPLUMCU GERÇEKÇİ OLARAK KEMAL BİLBAŞAR'IN TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETİNE YAKLAŞIMI

Mustafa DERE*

ÖZ

Kemal Bilbaşar (1910-1983) araştırma / inceleme, ders kitabı, gazete ve dergi yazısı, hikâye ve roman başta olmak üzere pek çok farklı türde yazmış ve Cumhuriyet Devri Türk edebiyatı içerisinde toplumcu gerçekçi çizgide eser veren yazarlardan biri olarak şöhret kazanmıştır. Onun kurgusal türdeki eserlerine bakıldığında -özellikle de toplumsal içerikli hikâye ve romanlarında- diğer toplumcu gerçekçi yazarlarda olduğu gibi ağa ve köylü / ezen ve ezilen ilişkisi, köylerde ve kasabalarda mülkiyet veya gündelik olaylar çerçevesinde gelişen problemler, sosyal ve ekonomik adaletsizlik, köyden kente göçün yarattığı sorunlar, bunalımlar vb. konularla karşılaşılmaktadır. Fakat Kemal Bilbaşar'ı toplumcu gerçekçi anlayışa sahip diğer romancılardan ve hikâyecilerden ayıran önemli bir yön de bulunur. Bu yön, onun Türk kültür ve medeniyeti ile ilgili meselelerde zaman zaman döneminin Türkçü yazarlarına yaklaşan millî bir tavır sergilemiş olması ve söz konusu hususta dikkat çeken bir hassasiyet ortaya koymasıdır.

Yazar, 1935 yılında Burhaneddin Matbaası tarafından İstanbul'da yayımlanan ilk eseri -aynı zamanda Kemal Bilbaşar'ın mezuniyet tezidir ve yazar bu süreçte henüz kurgusal türde eserler kaleme almaya başlamamıştır- *Medeniyetin Doğuş ve Yayılışlarında Türklerin Rolleri*'nde dünya üzerindeki bütün medeniyetlerin oluşumunda Türklerin başaktör olduğunu ve uzun bir süreç dâhilinde medeniyeti yeryüzüne yaymayı başardıklarını vurgulamıştır. İlerleyen yıllarda ise daha çok memleketçi, Atatürkçü ve Cumhuriyet ilkelerine sadık bir aydın sıfatıyla ve toplumcu gerçekçi yaklaşımla -edebî anlamda hiçbir zaman propagandist bir tavır benimsememekle birlikte- ülke sorunlarını dile getirmeye çalışmıştır.

Bu incelemede Kemal Bilbaşar'ın toplumcu gerçekçi bir yazar olarak Türk kültür ve medeniyeti ile ilgili konuları nasıl ele alıp değerlendirdiği üzerinde durulacak ve bu konudaki tavrı *Medeniyetin Doğuş ve Yayılışlarında Türklerin Rolleri* adlı eser ile birlikte *Cemo* (1966), *Memo* (2 Cilt, 1968-1969) ve *Kölelik Dönemeci* (1977) gibi incelenen konu ile ilgili malzeme sunan romanları üzerinden tematik bir yaklaşımla tahlil edilmeye ve irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca söz konusu bağlamda tespit edilen unsurları ve yorumlanan hususları somutlaştırmak amacıyla zaman zaman eserlerinden alıntılara yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Türk Edebiyatı, Toplumcu Gerçekçilik, Kemal Bilbaşar, Türk Kültür ve Medeniyeti.

KEMAL BİLBAŞAR'S APPROACH TO TURKISH CULTURE AND CIVILIZATION AS A SOCIALIST REALIST

ABSTRACT

Kemal Bilbaşar (1910-1983) authored in various genres, including research/review, textbooks, newspaper and magazine articles, stories, and novels, and earned a reputation as one of the socialist realist writers in Turkish literature of the Republican Era. In his fictional works, especially in his stories and novels of a social nature, as is the case with other socialist realist writers, one encounters themes such as the relationship between the lord and the peasant or oppressor and oppressed, problems in villages and towns within the framework of property or daily events, social and economic injustice, issues caused by migration from the village to the city, depressions, etc. However, Kemal Bilbasar has a distinctive aspect that sets him apart from other novelists and storytellers who adopt a socialist realist approach. This aspect is that he exhibited a nationalist attitude on issues related to Turkish culture and civilization, sometimes approaching the Turkic writers of his time, and demonstrated a remarkable sensitivity in this regard.

In his first work, *Medeniyetin Doğuş ve Yayılışlarında Türklerin Rolleri [The Role of Turks in the Birth and Spread of Civilization]*, published in 1935 by Burhaneddin Matbaasi in İstanbul (which was also Kemal Bilbasar's graduation thesis, and the author had not yet begun to write fictional works), the author emphasized that Turks were the main actors in the formation of all civilizations in the world and that they succeeded in spreading

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafadere@odu.edu.tr, Ordu / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3326-2678

civilization across the globe through a long process. In the following years, he mostly endeavored to express the national issues as an intellectual who was a patriot, Ataturkist, loyal to the principles of the Republic, and with a socialist realist approach, although he never adopted a propagandist attitude in literary terms.
This study examines how Kemal Bilbasar, as a socialist realist writer, addresses and evaluates issues related to Turkish culture and civilization. His approach is analyzed through his novels, including *Cemo* (1966), *Memo* (2 volumes, 1968-1969), and *Kölelik Dönemeci [The Turn of Slavery]* (1977), which provide relevant material on the subject, with a thematic perspective, in addition to his work titled *Medeniyetin Doğuş ve Yayılışlarında Türklerin Rolleri [The Role of Turks in the Birth and Spread of Civilization]*. In addition, in order to concretize the elements identified and interpreted in this context, his works are quoted when necessary.

Keywords: Turkish Literature, Socialist Realism, Kemal Bilbaşar, Turkish Culture And Civilization.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

YAPISAL İŞLEVSELCİLİK BAĞLAMINDA ÖMER SEYFETTİN'İN DİLE DAİR GÖRÜŞLERİ: SOSYAL YAPI VE DİL

Serkan ÖZDEMİR*

ÖZ

Yapısal işlevselci teori, 19. yüzyılda Herbert Spencer (1820-1903)'ın toplumsal yapıyı canlı bir organizma olarak gören yaklaşımıyla bağlantılı olarak gelişir. 20. yüzyılda Talcott Parsons (1902-1979), Emile Durkheim (1858-1917) gibi kuramcılar tarafından geliştirilir. Sosyal yapı ve toplumun işleyiş biçimine odaklanır. Yapısal işlevselciler, toplumun varlığını sürdürebilmesini, sosyal yapıyı oluşturan unsurların işlevlerini yerine getirebilmelerine bağlarlar. Toplumu canlı bir organizma olarak kabul ederler. Toplumda işlevini yitiren hiçbir uzvun varlığını sürdüremeyeceğini iddia ederler. Toplum hayatının varlığına katkısı olmayan bir sosyal uzvu, disfonksiyonel (işlevsiz) olarak adlandırılır.

Toplumun varlığına katkı sunan sosyal uzuvlar/araçlardan biri dildir. Dil, sosyal yapıyı oluşturan unsurların uyum içinde işlemesine etki eder. Toplumun varlığını sürdürmesinde ve ilerlemesinde rol oynar. Bu ikisi arasındaki işlevsellik ilişkisi üzerinde duran isimlerden biri Ömer Seyfettin'dir. Yeni Lisan Hareketi çerçevesinde ortaya koyduğu görüşlerden şu bulgulara ve sonuçlara ulaşılır: İlk olarak 'Eski lisan' veya 'skolastik lisan' olarak nitelenen mevcut dil, sosyal işlevini yitirmiş, toplumun işlevsiz bir uzvu hâline gelmiştir. "Yeni Lisan ve Bir İstimzâc" adlı yazısında mevcut hâliyle dili "fen ve tabiata son derece muhalif bir ucube" olarak nitelemesi bundandır. İkinci olarak "İskolastik Lisanımızın İflâsı" adlı yazısında belirttiği üzere, dilin kendi kendine "teessüs ve tekemmül" edemeyeceğine ve müdahale edilmesi gerektiğine inanır. Hatta bu zarurettir. Çünkü ona göre, Türklerin sanatta, edebiyatta ve ilimde geri kalmalarının temel nedeni lisandır. Bunun önüne geçmenin, dilin sosyal işlevini yeniden kazanmasının tek yolu ise Türkçenin millî kimliğine kavuşmasıdır. Bunun için gerekli öneriler *Yeni Lisan* başlıklı yazıda sıralanmıştır.

"Yapısal İşlevselcilik Bağlamında Ömer Seyfettin'in Dile Dair Görüşleri: Sosyal Yapı ve Dil" başlıklı çalışma Ömer Seyfettin'in dil hakkındaki görüşlerinin, devrin sosyal ve siyasi gelişmelerinin bir sonucu olduğu tezinden hareket eder. Ömer Seyfettin'in Herbert Spencer ve Emile Durkheim gibi yapısal işlevselcilerden etkilendiği savına dayanır. Bu nedenle onun dil hakkındaki görüşlerini yapısal işlevselci bir yaklaşım ve terminolojiyle açıklamayı, dil ve toplum arasındaki ilişkiyi 'işlevsellik' ve 'nedensellik' ilkeleri etrafında sosyolojik yönteme bağlı kalarak irdelemeyi hedefler.

Anahtar Sözcükler: Yapısal İşlevselcilik, Ömer Seyfettin, Sosyal Yapı, Toplum, Dil.

ÖMER SEYFETTIN'S VİEWS ON LANGUAGE IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL FUNCTIONALISM: SOCIAL STRUCTURE AND LANGUAGE

ABSTRACT

Structural functionalist theory developed in the 19th century in connection with Herbert Spencer's (1820-1903) approach to social structure as a living organism. In the 20th century, it was developed by theorists such as Talcott Parsons (1902-1979) and Emile Durkheim (1858-1917). It focuses on social structure and the way society functions. Structural functionalists attribute the survival of society to the ability of the elements that make up the social structure to fulfill their functions. They consider society as a living organism. They claim that no limb that loses its function in society can survive. A social limb that does not contribute to the existence of social life is called dysfunctional.

One of the social limbs/tools that contribute to the existence of society is language. Language affects the harmonious functioning of the elements that make up the social structure. It plays a role in the survival and progress of society. Ömer Seyfettin is one of the names that emphasize the functional relationship between these two. The following findings and conclusions are reached from the views he put forward within the framework of the New Language Movement: First of all, the existing language, characterized as 'Old language' or 'scholastic language', has lost its social function and has become a dysfunctional limb of society. This is why, in his essay "Yeni Lisan

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sozdemir_55@hotmail.com, Erzincan / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-3620-0779

ve Bir Istimzâc", he characterizes the language in its current form as "a monstrosity extremely opposed to science and nature". Secondly, as he states in his article "İskolastik Lisanımızın İflâsı", he believes that the language cannot "establish and develop" on its own and that intervention is necessary. This is even a necessity. Because, according to him, language is the main reason why Turks lag behind in art, literature and science. The only way to prevent this, the only way for language to regain its social function is for Turkish to regain its national identity. The necessary suggestions for this are listed in the article titled Yeni Lisan.
"Ömer Seyfettin's Views on Language in the Context of Structural Functionalism: Social Structure and Language" is based on the thesis that Ömer Seyfettin's views on language are the result of the social and political developments of the period. It is based on the argument that Ömer Seyfettin was influenced by structural functionalists such as Herbert Spencer and Emile Durkheim. For this reason, it aims to explain his views on language with a structural functionalist approach and terminology and to analyze the relationship between language and society around the principles of 'functionality' and 'causality' by adhering to the sociological method.

Keywords: Structural Functionalism, Ömer Seyfettin, Social Structure, Society, Language.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MODERN ÖNCESİ OSMANLI EDEBİYATINDA ROMAN?: BİR KAVRAMSALLAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ VE BAZI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mustafa Altuğ YAYLA*

ÖZ

Modern öncesi Osmanlı edebiyatında, mesnevi ve mensur hikâye gibi metinler, genellikle biçimsel özelliklerine göre farklı türler olarak sınıflandırılmıştır. Ancak son yıllarda bazı araştırmacılar, bu metinleri biçim temelli ayrı kategorilerde ele almak yerine, daha kapsayıcı bir terim kullanmayı önererek, modern edebiyat araştırmalarındaki "roman" kavramını modern öncesi Osmanlı edebiyatı için de kullanmayı savunmuştur. Bu yaklaşım, ilgili metinlere bütüncül bir perspektif sunsa da bazı araştırmacıların gözden kaçırdığı önemli noktalar mevcuttur. Bu noktaların başında, Osmanlı edebiyatında günümüz anlamında bir roman tasavvuru aramanın yaratacağı sorunlar gelir. Bu sunum, modern öncesi Osmanlı edebiyatında bu tarz bir sorunla karşılaşmamak adına, Sheldon Pollock'un "kozmopolit vernaküler" edebiyat kavramından yararlanarak Osmanlı edebiyatını ele almayı önermektedir. Bu bağlamda, "roman" kavramı yerine Alexander Beecroft'un "anlatısal kurmaca" (narrative fiction) kavramı tercih edilerek, daha geniş bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece, modern öncesi dünya edebiyatlarında anlatısal kurmacanın sadece roman formuyla sınırlı olmadığı vurgulanacaktır. Bu sunum, modern öncesi Osmanlı edebiyatında "anlatısal kurmaca" metinlerin çeşitliliğini ve bu metinlerin özelliklerini inceleyecek, Osmanlı bağlamında farklı anlatı biçimlerinin nasıl ortaya çıktığını tartışacaktır. Özellikle bu metinlerin, romanın bir öncüsü olarak görülüp görülemeyeceği sorusunu irdeleyecek ve bu tür metinlerin edebî, kültürel ve toplumsal işlevlerini değerlendirecektir. Sonuç olarak, bu metinlerin modern anlamda bir "roman" olarak adlandırılmasının sorunları ele alınacak ve "anlatısal kurmaca" teriminin bu metinleri daha kapsayıcı bir şekilde tanımlamak için sunduğu avantajlar değerlendirilecektir. Bu bağlamda, Osmanlı edebiyatındaki farklı anlatı türlerinin daha geniş bir perspektifle incelenmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Roman, Anlatısal Kurmaca, Sheldon Pollock, Alexander Beecroft, Osmanlı Edebiyatı.

NOVEL IN EARLY MODERN OTTOMAN LITERATURE?: CHALLENGES OF CONCEPTUALIZATION AND SUGGESTED SOLUTIONS

ABSTRACT

In early modern Ottoman literature, texts such as mesnevi and prose stories have typically been classified as distinct genres based on their formal characteristics. However, in recent years, some scholars have proposed using a more inclusive term to describe these texts, suggesting the application of the term "novel" from modern literary studies to early modern Ottoman literature as well. While this approach offers a holistic perspective on these texts, it overlooks several critical points. Chief among these is the problematic search for a concept of the novel in the Ottoman context that mirrors the modern understanding of the genre. This presentation aims to avoid such issues by drawing on Sheldon Pollock's concept of "cosmopolitan vernacular" to frame Ottoman literature. In doing so, it proposes adopting Alexander Beecroft's term "narrative fiction" as a more encompassing alternative to the term "novel." This approach highlights the fact that narrative fiction in pre-modern literature(s) is not confined to the novel form alone. The presentation will explore the variety of "narrative fiction" texts in early modern Ottoman literature and analyze their key features, examining how different narrative forms emerged in the Ottoman context. It will particularly address whether these texts can be considered precursors to the novel and assess their literary, cultural, and social functions. Ultimately, the presentation will address the issues of labeling these texts as "novels" in the modern sense and evaluate the advantages of using "narrative fiction" as a more inclusive framework. In this light, it will offer solutions for a broader examination of various narrative forms within Ottoman literature.

Keywords: Novel, Narrative Fiction, Sheldon Pollock, Alexander Beecroft, Ottoman Literature.

* Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, altug.yayla@samsun.edu.tr, Samsun / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0003-4793-2385

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN KÂBUSU: YUNAN VATANDAŞLIK YASASININ 19. MADDESİ

Nilüfer ERDEM[*]

ÖZ

Bildirimizin amacı, 3370/1955 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yürürlüğe girmiş olan Yunan Vatandaşlık Yasası'nın 19. maddesinin Batı Trakya Türklerinde yarattığı mağduriyeti ortaya koymaktır. Söz konusu maddede *"Yunan soyundan olmayan ve geri dönme niyeti olmaksızın Yunanistan'dan ayrılan bir vatandaşın, Yunan vatandaşlığını kaybettiği ilan edilebilir…"* hükmü yer almıştır. 19. madde esasen Yunanistan Anayasası'nın *"Temel Hükümleri"* içerisinde yer alan maddelere, ayrıca insan hakları ile ilgili en temel beyanname ve sözleşmelere terstir. Buna rağmen 1998 yılına dek 43 yıl korunmuştur.

Yunan Vatandaşlık Yasası'nın 19. maddesi vatandaşları "Yunan soyundan" olanlar ve olmayanlar olarak tasnif etmiş ve madde, ülke vatandaşlarının bir bölümü, özellikle Batı Trakya Türkleri için göç ettirilme aracı olarak kullanılmıştır. Yunan soyundan olmayanların vatandaşlıktan çıkarılma sebepleri, Yunan idari makamlarının hiçbir hukuki sürece başvurmadan bu kişilerin geri dönüş niyeti olmaksızın ülkeyi terk ettiklerine kanaat getirmeleridir. Yunan vatandaşlığından çıkarılanlar içerisinde bebeklerin, çocukların ve ihtiyarların yer alması, 19. maddenin oldukça keyfi bir şekilde uygulandığını düşündürmektedir. Tahsilini sürdürürken veya Yunan ordusunda askerlik görevini icra ederken vatandaşlıktan çıkarılan Batı Trakyalı Türk gençleri olmuştur. Yunan vatandaşlığından çıkarılanlar içerisinde Yunanistan'ı hiç terk etmemiş olanlar vardır.

Batı Trakya Türklerinin kuruluşları ve ileri gelenleri, azınlık üyelerinin bu sorununu pek çok kez farklı ortamlarda dile getirmiş ve girişimde bulunmuşlar, konuyu uluslararası platformlara taşımışlardır. Dışarıdan gelen baskılar neticesinde Yunanistan 1998 yılında 19. maddeyi iptal etse de söz konusu maddeden 46.638 Türk mağdur olmuştur. Yunanistan'ın AB'ye üyelik tarihi olan 1981'den 1997'ye kadar, aynı zamanda AB vatandaşı olan 7182 kişi vatandaşlığını yitirmiştir. İptal kararı insan haklarını ve eşit vatandaşlığı savunan çevrelerde olumlu yankı bulmuştur. Buna rağmen geriye dönük işletilmediği için yetersizdir. Yunanistan bu maddeden dolayı vatandaşlıklarını yitirenlerin tekrar vatandaşlığa kabul edilmesi ve mağduriyetlerin sonlandırılması adına gerekli idari ve yasal düzenlemeleri hala gerçekleştirmemiştir.

Bildirinin temel kaynakları Yunanistan Anayasası ve yasaları, en temel insan hakları beyanname ve sözleşmeleri, Batı Trakya Türklerine ait basın organları olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Batı Trakya, 19. madde, Yunanistan, Göç, Azınlık, İnsan Hakları.

THE NIGHTMARE OF WESTERN THRACE TURKS: ARTICLE 19 OF THE GREEK CITIZENSHIP LAW

ABSTRACT

The purpose of our paper is to reveal the victimization caused to Western Thrace Turks by Article 19 of the Greek Citizenship Law, which entered into force with the Decree Law No. 3370/1955. The article in question includes the provision *that "A citizen who is not of Greek origin and leaves Greece without the intention of returning may be declared to have lost his Greek citizenship…"*. Article 19 is essentially contrary to the articles included in the *"Basic Provisions"* of the Greek Constitution, as well as the most basic declarations and agreements regarding human rights. Despite this, it was preserved for 43 years until 1998.

Article 19 of the Greek Citizenship Law classifies citizens as those of "Greek descent" and those of non-Greek descent, and the article has been used as a means of emigration for some of the country's citizens, especially to Western Thrace Turks. The reasons for the removal of non-Greek descendants from citizenship are that the Greek administrative authorities, without resorting to any legal process, believe that these people have left the country without any intention of returning. The fact that babies, children and the elderly are among those who have been deprived of Greek citizenship suggests that Article 19 has been applied quite arbitrarily. There were Turkish youth

[*] Doç. Dr.,İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, nilerdem@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/: 0000-0003-1393-7655

from Western Thrace who were deprived of citizenship while continuing their education or performing their military service in the Greek army. There are those who have never left Greece among those who have been deprived of Greek citizenship.
Organizations and leaders of the Western Thrace Turks have expressed this problem of minority members many times in different environments and have taken initiatives, and have brought the issue to international platforms. Although Greece annulled Article 19 in 1998 as a result of external pressure, but 46,638 Turks were victimized by the article in question. From 1981, which is the date of Greece's EU membership, up to 1997, 7,182 people lost their citizenship who were also EU citizens. The cancellation decision has found a positive echo in circles that defend human rights and equal citizenship. Despite this, it is insufficient because it is not operated retrospectively. Greece has still not made the necessary administrative and legal arrangements to re-accept those who lost their citizenship due to this article and to end their victimization.
The main sources of the paper will be the Greek Constitution and laws, the most basic human rights declarations and agreements, and the press organs belonging to the Western Thrace Turks.

Keywords: Western Thrace, Article 19, Greece, Migration, Minority, Human Rights.

BATI TRAKYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇÜN SOSYOLOJİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Uğur DOLGUN[*]

ÖZ

Yunan Devleti'nce uygulanan etnik arındırma politikaları nedeniyle anavatan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalanların ele alındığı yedi büyükşehirde gerçekleştirilen ortak çalışmaya dayanan konuşmam, mülakat ve sözlü tarih yöntemi temel alınarak derinlemesine görüşmeler yoluyla soydaşlarımızın göç esnasındaki duygu, düşünce ve psikolojilerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının ardından her geçen gün giderek daha da artarak zulme varan uygulamalar nedeniyle gerçekleşen zorunlu göçün işleneceği konuşmam, soydaşlarımızın neredeyse tamamında etkileri günümüzde hala canlı biçimde hissedilen derin travmalardan dolayı, bireysel ve toplumsal sonuçların bir arada ele alındığı bir dönem panoraması olarak da kabul edilebilir.

Derinlemesine görüşmelerden ulaşılan sonuçlar arasında önde gelenlerden Yunanistan'daki devlet dairelerinde soydaşlarımıza uygulanan ikinci sınıf vatandaş muameleleri, gündelik hayatta önlerine çıkartılan çok sayıdaki kısıtlama ve engeller, soydaşlarımızın eğitim almalarının önü kesilerek dış dünyadan izole şekilde kırsala mahkum bırakılmaları, memuriyet ve şehirde yaşam/çalışma yollarının önünün kapatılması, mülk edinme ve yatırım yapma imkanlarında yoksun kılınmaları gibi çeşitli uygulamalar sonrasında yaşanan anavatana zorunlu göç sırasında ve sonrasında kendini gösteren çeşitli sıkıntı ve zorluklar sosyolojik bağlamda ele alınacak ve analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Batı Trakya Türkleri, Zorunlu Göç, Etnik Arındırma, Yunan Devlet Politikaları, Psikolojik Şiddet.

A SOCIOLOGICAL EVALUATION OF MIGRATION FROM WESTERN THRACE TO TÜRKİYE

ABSTRACT

My presentation, based on a collaborative study conducted in seven major Turkish cities and focusing on those who were forced to migrate to their homeland, Türkiye, due to the ethnic cleansing policies implemented by the Greek State, aims to reveal the emotions, thoughts, and psychological experiences of our compatriots during migration through in-depth interviews utilizing the methods of oral history and interviews.

The presentation will specifically address the forced migration caused by increasingly oppressive practices, especially after the 1974 Cyprus Peace Operation, which escalated into persecution over time. Given the profound traumas, the effects of which are still vividly felt today among nearly all of our compatriots, the presentation can also be seen as a panorama of the period, examining both individual and collective outcomes.

Among the prominent findings from the in-depth interviews are issues such as the second-class citizenship treatment experienced by our compatriots in Greek state institutions, the numerous restrictions and obstacles they faced in their daily lives, their isolation in rural areas by being deprived of educational opportunities, and the prevention of their access to civil service and urban living/work conditions. Additionally, the presentation will analyze the challenges and difficulties encountered during and after their forced migration to the homeland, as well as the deprivation of opportunities for property ownership and investment, all within a sociological framework.

Keywords: Western Thrace Turks, Forced Migration, Ethnic Cleansing, Greek State Policies, Psychological Violence.

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, udolgun@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-4898-1007

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Özlem ARSLAN*

ÖZ

Batı Trakya Türkleri, Yunanistan'daki azınlık politikalarının ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki tarihsel ve siyasi dalgalanmaların etkisi altında ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmış bir topluluktur. Bu topluluğun yaşadığı temel sorunlar, ekonomik, sosyal, eğitimsel ve hukuki alanlarda yoğunlaşmaktadır. Özellikle ekonomik özgürlüklerin kısıtlanması, kamu hizmetlerine katılımda yaşanan engeller, eğitimdeki yetersizlikler ve mülkiyet haklarına yönelik ihlaller, Batı Trakya Türklerinin karşılaştığı en önemli zorluklar arasında yer almaktadır.

Ekonomik açıdan, Yunanistan hükümetinin uyguladığı politikalar, Batı Trakya Türklerinin mal varlıklarını korumasını zorlaştırmış, yeni mülk edinme süreçlerinde bürokratik engeller çıkarmıştır. Kamulaştırmalar, azınlık bireylerinin ekonomik bağımsızlıklarını tehdit etmiş, topluluk içinde sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına neden olmuştur. Bu durum, Batı Trakya Türklerinin ekonomik faaliyetlerde bulunma, mülk sahibi olma ve kendi geçimlerini sağlama konusundaki özgürlüklerini ciddi anlamda sınırlamıştır.

Sosyal ve hukuki alanda da Batı Trakya Türkleri, Yunanistan'daki diğer vatandaşlara tanınan haklardan tam olarak faydalanamamaktadır. Kamu hizmetlerine erişimde yaşanan engeller, Batı Trakya Türklerinin sosyal hayata katılımını zorlaştırmış, topluluk içinde marjinalleşmeye yol açmıştır. Bu sorunlar, azınlık bireylerinin eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimini kısıtlamakta, topluluğun genel refahını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alanında ise Batı Trakya Türklerinin anadillerinde eğitim alabilme hakkı kısıtlanmış, bu da kültürel kimliklerinin korunmasını zorlaştırmıştır. Yunanistan'daki Türk okullarının sayısındaki azalma ve eğitim kalitesindeki düşüş, Türk azınlığın eğitim haklarını sınırlandırmış ve topluluğun kültürel değerlerini nesilden nesle aktarma yeteneğini zayıflatmıştır. Bu durum, Batı Trakya Türklerinin hem toplumsal hem de bireysel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Batı Trakya Türklerinin bu temel sorunları, uluslararası insan hakları normlarına uyum sağlanması ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi yoluyla ele alınmalıdır. Uluslararası toplumun bu sürece aktif olarak katkıda bulunması, Batı Trakya Türklerinin haklarının korunmasında ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bildiride bu sorunların detaylarına, olası çözüm yollarına ve uluslararası desteğin nasıl sağlanabileceğine odaklanılacaktır. Bu kapsamda, Batı Trakya Türklerinin haklarının korunması ve toplumun genel refahının artırılması için atılması gereken adımlar değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Batı Trakya Türkleri, Azınlık Hakları, Eğitim Hakkı, Hukuk İhlalleri, Yunanistan.

THE FUNDAMENTAL PROBLEMS OF THE TURKS İN WESTERN THRACE

ABSTRACT

The Turks of Western Thrace constitute a community that has faced significant challenges under the influence of Greece's minority policies and the historical and political fluctuations in Turkish-Greek relations. The primary issues this community encounters are concentrated in economic, social, educational, and legal domains. Among the most critical challenges are the restriction of economic freedoms, barriers to participation in public services, inadequacies in education, and violations of property rights.

Economically, the policies implemented by the Greek government have made it difficult for the Turks of Western Thrace to protect their properties and have introduced bureaucratic obstacles in the process of acquiring new assets. Expropriations have threatened the economic independence of minority individuals and exacerbated social and economic inequalities within the community. This situation has significantly restricted the Turks of Western Thrace in their ability to engage in economic activities, own property, and maintain their livelihoods.

In the social and legal domains, the Turks of Western Thrace are unable to fully benefit from the rights afforded to other citizens in Greece. Barriers to accessing public services have hindered the participation of the Turks of Western Thrace in social life, leading to marginalization within the community. These issues restrict minority

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, ozlem.arslan@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-1231-4408

individuals' access to education, healthcare, and other essential services, negatively impacting the overall well-being of the community. In the field of education, the right of the Turks of Western Thrace to receive education in their native language has been curtailed, making it difficult to preserve their cultural identity. The decline in the number of Turkish schools in Greece, coupled with a deterioration in educational quality, has further limited the educational rights of the Turkish minority and weakened the community's ability to transmit its cultural values across generations. This situation adversely affects both the social and individual development of the Turks of Western Thrace.

The fundamental issues faced by the Turks of Western Thrace must be addressed through adherence to international human rights norms and the improvement of diplomatic relations between the two countries. The active involvement of the international community in this process can play a significant role in protecting the rights of the Turks of Western Thrace and improving their living conditions. This paper will focus on the details of these issues, potential solutions, and how international support can be mobilized. In this context, the steps that should be taken to protect the rights of the Turks of Western Thrace and enhance the overall welfare of the community will be evaluated.

Keywords: Turks of Western Thrace, Minority Rights, Right to Education, Legal Violations, Greece.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

YUNAN İDARESİNDE BATI TRAKYA TÜRKLERİ

Umut DERE[*]

ÖZ

Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesinin ardından 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Türk-Yunan mücadelesinin askeri safhası sona ermiştir. Hemen akabinde -Kasım ayında- barış görüşmelerinde bulunmak üzere Lozan'da bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. 21 Kasım 1922 tarihinde "Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı" olarak isimlendirilen konferans başlamış ve iki aşama halinde icra edilen görüşmeler 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türk-Yunan ilişkilerinin önemli bir dönemecini oluşturan Lozan Barış Antlaşması'nın ele aldığı konulardan biri de azınlıkların durumu olmuştur. Öyle ki ilgili antlaşmanın "Ekalliyetlerin Himayesi" başlıklı 37.-45. maddeleriyle azınlıkların statüsü yeniden belirlenmiştir. Ancak sonraki süreçte yaşanan gelişmelere bakıldığında azınlıklara yönelik uygulanan politikaların asıl belirleyicisinin devletler arası ilişkilerin olumlu-olumsuz seyri olduğu göze çarpmaktadır. Uluslararası konjonktürün ve vuku bulan hadiselerin etkisiyle 1928-1930 yılları arasında (bilhassa 1930 itibarıyla) müspet zeminde ilerleyen ikili ilişkiler İkinci Dünya Savaşı esnasında kesintiye uğramışsa da 1955'e kadar genellikle ılımlı ve dengeli olarak sürdürülmüştür.

Bundan sonraki süreçte önce Kıbrıs ardından Ege sorunlarının etkisiyle kronik hâle gelen Türk-Yunan anlaşmazlıkları, Batı Trakya Türklerine menfi şekilde yansımıştır. 1967 yılında Yunanistan'da yönetimi ele geçiren "Albaylar Cuntası" zamanında her alanda büyük haksızlıklara uğrayan Batı Trakya Türkleri, uluslararası antlaşmaların kendilerine tanımış olduğu haklardan mahrum edilerek anavatan olarak nitelendirdikleri Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu bildiride Yunan idaresi altında yaşayan Batı Trakya Türklerinin karşı karşıya kaldığı sorunlar tarih ilminin çizdiği istikamet doğrultusunda yaşanan hâdiseler üzerinden neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmaya çalışılacaktır. Bildirinin temel kaynaklarını arşiv vesikaları, dönem gazeteleri ve konuyla ilgili bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Lozan Barış Antlaşması, Batı Trakya Türkleri, Kıbrıs Sorunu, Albaylar Cuntası, Türk-Yunan İlişkileri.

THE TURKS OF WESTERN THRACE UNDER GREEK RULE

ABSTRACT

Following the successful conclusion of the National Struggle, the military phase of the Turkish-Greek conflict came to an end with the signing of the Mudanya Armistice on October 11, 1922. Shortly thereafter, in November, it was decided to convene a conference in Lausanne for peace negotiations. The conference, officially titled the "Lausanne Conference on Near Eastern Affairs," commenced on November 21, 1922, and proceeded in two stages. The negotiations concluded with the signing of the Treaty of Lausanne on July 24, 1923.

One of the key issues addressed in the Treaty of Lausanne, which represents a significant turning point in Turkish-Greek relations, was the status of minorities. Articles 37-45 of the treaty, under the heading "Protection of Minorities," redefined the status of minority groups. However, when examining subsequent developments, it becomes evident that the policies applied towards minorities were primarily shaped by the positive or negative trajectory of inter-state relations. Despite being disrupted during the Second World War, bilateral relations, which progressed on a positive footing between 1928 and 1930 (especially from 1930 onward), remained generally moderate and balanced until 1955, influenced by the international context and unfolding events.

In the subsequent period, the Turkish-Greek disputes, which became chronic due to the Cyprus and Aegean issues, had a detrimental impact on the Turks of Western Thrace. Under the regime of the "Colonels' Junta," which seized power in Greece in 1967, the Turks of Western Thrace were subjected to severe injustices in all areas. Deprived of the rights granted to them by international treaties, many were forced to emigrate to Turkey, which they regarded as their homeland. This paper aims to analyze the problems faced by the Turks of Western Thrace under Greek

[*] Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul/ Türkiye, umutdere@istanbul.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3407-8415,

rule, following a cause-and-effect approach within the framework of historical events. The primary sources for this paper include archival documents, contemporary newspapers, and previous studies on the subject.

Keywords: Treaty of Lausanne, Turks of Western Thrace, Cyprus Issue, Colonels' Junta, Turkish-Greek Relations.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL SÜREKLİLİKTE GAGAUZ TÜRLERİNİN DÜĞÜN RİTÜELLERİ VE MÜZİKLERİ

Resul BAĞI*

ÖZ

Gagauzlar tarih boyunca göçmen ve sürgün hayatı sürdürmüşlerdir. 1812 yılında Bükreş Antlaşması ile 300 yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş ve Gagauzlar Kuzey Bulgaristan'dan günümüzde yaşamlarını sürdürdükleri Romanya'nın güneyine göç etmişlerdir. Gagavuzların adı ve kökeni konusunda 19. yüzyılın sonlarında başlayan tartışmalar, hangi milletten geldiklerine dair birçok iddia ve teoriyle günümüze kadar gelmiştir. Kökenleri hakkında en çok dile getirilenler; Bulgar, Yunan ve Türk iddialarıdır. Türk kökenli olduğu iddiası tek bir kavim üzerinde olmasa da kendi içinde farklı kısımlara bölünmüştür. Gagauz etnik kökeni ile ilgili çalışma yapan 3 önemli bilim insanı vardır. Bunlar; Mihail Çakır –günümüzde Gagauz toplumu için halen en önemli lider ve önder olarak tanınmaktadır-; "Besarabyalı Gagauzların İstoriyası" adlı eserinde Gagauzlar hakkında çok önemli bilgiler yazmıştır. Diğer bilim insanı Gagauz asıllı Bulgar tarih öğretmeni olan Atanas Manov'dur. 1939 yılında yayımlanan Gagauzlar (Hıristiyan Türkler) adlı eseriyle günümüzde devam eden pek çok tartışmada Gagauzlar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Üçüncüsü ise Rusya Çarlığında yazılı edebiyata önemli katkıları bulunan ve yaklaşık 20 yıl Gagauz toplumu ile birlikte yaşayan Rus subay V.A Moskov'dur.

Gagauz düğünleri Türk kültürünün sürekliliğinin en değerli örneklerindendir. Gagauz düğün gelenek ve görenekleri arasında "hamur/ballı pita" ayini, "bayrak" töreni, düğün bayrağı asma "fentsya", "telleme" yani gelinin duvağına özel parlak ipler örmek, damat traşı, "prost olmak" yani veda ayini, "gelin almak" gelini ağlatmak ve "tatlı rakı" yani votka içme ayini gibi törenler düzenlenmektedir. Her ne kadar bu törenlerin bazıları unutulmaya yüz tutsa da son yıllarda Gagauz Türkleri kültürlerine bağlılığı sürdürmek ve uşaklarına –çocuklarına- kültürü öğretebilmek amacıyla yeniden bu törenleri düzenlemeye başlamışlardır.

Gagauz gelinlerinin çeyiz eşyalarında standart bir takım eşyalar bulunur. Bu eşyalar evin göze çarpan bir yerine özellikle de "üklük" Türkiye'deki kullanımıyla yüklük bölünde sergilenir. Burada amaç düğüne gelen davetlilerin gelinin çeyizinin ne kadar güzel ve zengin olduğunu görme fırsatı tanımak amacıyladır. Gelin çeyizi müzik eşliğinde eğlenerek, dans ederek evden çıkartılır.

Anahtar Sözcükler: Kültürel Süreklilik, Gagauz Türkleri, Gagauz Kültürü, Düğün Ritüelleri, Gagauz Düğün Müzikleri.

WEDDING RITUALS AND MUSIC OF GAGAUZ TYPES IN CULTURAL CONTINUITY

ABSTRACT

The Gagauz have lived as immigrants and exiles throughout history. In 1812, the 300-year Ottoman rule ended with the Bucharest Treaty and the Gagauz migrated from Northern Bulgaria to the south of Romania, where they live today. The discussions about the name and origin of the Gagauz, which began in the late 19th century, have continued to the present day with many claims and theories about which nation they came from. The most frequently voiced claims about their origins are Bulgarian, Greek and Turkish. Although the claim of Turkish origin is not based on a single tribe, it is divided into different parts within itself. There are 3 important scientists who have studied the Gagauz ethnic origin. These are; Mihail Çakır -still known as the most important leader and pioneer for the Gagauz society today-; He wrote very important information about the Gagauz in his work titled "The History of the Gagauz of Besarabia". The other scientist is Atanas Manov, a Bulgarian history teacher of Gagauz origin. With his work titled Gagauz (Christian Turks) published in 1939, he provides important information about the Gagauz in many ongoing discussions today. The third is the Russian officer V.A. Moskov, who made important contributions to written literature in the Russian Empire and lived with the Gagauz community for about 20 years.

*Doç:Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Niğde/Türkiye, resulbagi@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9325-2455

Gagauz weddings are one of the most valuable examples of the continuity of Turkish culture. Among the Gagauz wedding traditions and customs, there are ceremonies such as the “dough/ballı pita” ceremony, the “flag” ceremony, hanging the wedding flag “fentsya”, “telleme” or knitting special shiny threads for the bride’s veil, shaving the groom, “prost olmak” or the farewell ceremony, “taking the bride” or making the bride cry and “tatlı rakı” or the vodka drinking ceremony. Although some of these ceremonies are on the verge of being forgotten, in recent years Gagauz Turks have started to organize these ceremonies again in order to maintain their loyalty to their culture and to teach their servants – their children – the culture.
Gagauz brides have a standard set of items in their dowry. These items are displayed in a prominent place in the house, especially in the “üklük” section, as it is called in Turkey. The purpose here is to give the guests who come to the wedding the opportunity to see how beautiful and rich the bride’s dowry is. The bride’s dowry is taken out of the house with music, fun and dancing.

Keywords: Cultural Continuity, Gagauz Turks, Gagauz Culture, Wedding Rituals, Gagauz Wedding Music.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

KAZAK FOLKLORUNDA HZ. UKKÂŞE BİN MİHSAN (UKAŞA/ÖKEŞE ATA) İLE İLGİLİ MENKIBELER VE TÜRKİSTAN'DAKİ TÜRBESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Zeynep ASLAN*

ÖZ

Hz. Ukkâşe bin Mihsan, ilk Müslümanlardandır. Bedir, Uhud, Hendek gibi önemli savaşlarda bulunmuş, Hz. Peygamber'in vefatına kadar onun yakınından ayrılmamıştır. Cennet ile müjdelenen sahabelerden olan Hz. Ukkâşe'nin Hz. Peygamber'in vefatından bir yıl sonra şehit edildiği bilinmektedir. Hayatı kahramanlıklarla dolu olan Hz. Ukkâşe hakkında İslam dünyasında pek çok menkıbe oluşmuştur. Anadolu'da da Ökkeş, Ökkeşiye Hazretleri adlarıyla saygı duyulan bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. 2015 yılında Zeynep Aslan tarafından Kazakistan'ın Türkistan şehrine yapılan bir araştırma gezisinde Hz. Ukkâşe bin Mihsan'ın Türkistan'da Ukaşa Ata ya da Ökeşe Ata adlarıyla tanındığı ve bu bölgede ona atfedilen bir türbenin bulunduğu görülmüştür.

Kazakistan'da 2004-2013 yılları arasında dönemin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in öncülük ettiği Kültürel Miras Projesi (Medeni Mura) kapsamında yüz ciltlik Babalar Sözi (Babalar Sözü) külliyatı yayımlanmıştır. Söz konusu külliyatta Türk Dünyasının halk kültürü ürünlerinin yanı sıra Kazak Türklerine ait destan, efsane, masal, atasözü gibi çok sayıda sözlü kültür ürününe yer verilmiştir. Arşivlerde saklanmış ve bilim dünyasında uzun yıllar bilinmeyen el yazmalarının da gün yüzüne çıkarıldığı bu külliyatın "Hikayattar" adı verilen 95. cildinde "Ukaşa" başlığı altında dört menkıbe yer almaktadır.

Daha önce yapılan çalışmalarda İslam dünyasında Hz. Ukkâşe'nin çok sevilen ve hürmet edilen bir şahsiyet olması dolayısıyla Gaziantep, Kudüs ve Belh'te türbeleri olduğuna dair bilgiler verildiği ancak Türkistan'daki türbesinden bahsedilmediği ve Hz. Ukkâşe hakkında Kazaklar arasında anlatılan menkıbeler üzerine bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Babalar Sözi'nin 95. cildinin ilgili bölümünde "Ukaşa" başlığı altında verilen dört menkıbe Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış ve bu metinler üzerinde halk bilimi açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Bildiride Hz. Ukkâşe'nin Türkistan'daki türbesi hakkında da bilgiler verilmiş, bununla bağlantılı olarak gelişen halk inanç ve uygulamaları halk bilimi metotlarıyla ortaya konulup incelenmiştir.

Bildirinin sonuç bölümünde İslam tarihinde önemli bir yeri olan din büyüklerinden Hz. Ukkâşe'nin Kazak Türklerinin arasında nasıl bilindiği, ona atfedilen özelliklerin Türk halk inançları kapsamındaki niteliği ve Kazak Türklerinin kültürel belleğindeki yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hz. Ukkâşe, Efsane, Halk Inançları, Kültürel Bellek.

AN EVALUATION IN KAZAKH FOLKLOR ON THE LEGENDS ABOUT UKKASHE BIN MIHSAN (UKASHA/OKESHE ATA) AND HIS TOMB IN TURKISTAN

ABSTRACT

Ukkashe bin Mihsan is one of the first Muslims. He participated in important battles such as Badr, Uhud and Trench, and did not leave the Prophet's side until his death. It is known that Hz. Ukkashe, one of the companions who were heralded with Paradise, was martyred one year after the Prophet's death. His life was full of heroic deeds, and many myths about him were formed in the Islamic world. In Anatolia, it draws attention as a respected figure with the names Okkesh, Okkeshiye. In 2015, during a research trip made by Zeynep Aslan to Turkistan, Kazakhstan, it was seen that Ukkashe bin Mihsan was known as Ukasha Ata or Okeshe Ata in Turkistan and there is a mausoleum attributed to him in this region.

Within the scope of the Cultural Heritage Project (Medeni Mura) led by then President Nursultan Nazarbayev between 2004-2013 in Kazakhstan, a hundred-volume corpus of Babalar Sözi was published. In this corpus, in addition to the folk culture products of the Turkic world, many oral culture products such as epics, legends, tales, proverbs belonging to Kazakh Turks were included. In the 95th volume of this corpus, called 'Hikayattar', where manuscripts hidden in archives and unknown to the scientific world for many years were also unearthed, there are four tales under the title 'Ukasha'.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Ankara/Türkiye, zeynep.aslan@hbv.edu.tr / zeynepaslan35@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-0779-5550

In the previous studies, it has been determined that in the Islamic world, since Ukkashe is a very popular and respected figure in the Islamic world, there is information that there are tombs in Gaziantep, Jerusalem and Balkh, but there is no mention of his tomb in Turkestan and there is no study on the myths told about Ukkashe among the Kazakhs.
In this study, four myths given under the title of 'Ukasha' in the relevant section of the 95th volume of Babalar Sözi were translated from Kazakh Turkish into Turkey Turkish and an evaluation was made on these texts in terms of folklore. In the paper, information about the tomb of Ukkashe in Turkestan was also given, and the folk beliefs and practices developed in connection with this were revealed and analysed by folklore methods.
In the concluding part of the paper, how Ukkashe, one of the religious elders who has an important place in the history of Islam, is known among the Kazakh Turks, the nature of the characteristics attributed to him within the scope of Turkish folk beliefs and his reflections in the cultural memory of Kazakh Turks are emphasised.

Keywords: Ukkashe, Legend, Folk Beliefs, Cultural Memory.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK MİTOLOJİSİ BAĞLAMINDA İNSAN- YERYÜZÜ ÖZDEŞLİĞİ

Hatice Aycan AYDOĞAN*

ÖZ

İnsan bedeni ile yeryüzü arasındaki özdeşlik dünya üzerinde pek çok kültür ve inanç sisteminde görülen evrensel bir olgudur. Türk kültürüne ait ritüel, inanış ve geleneksel pratiklerde; manzum- mensur pek çok edebî eserde ve felsefî görüşün bir yansıması olan resimlerde de insan bedeni ve yeryüzü özdeşliğini görmek mümkündür.

Türk mitolojik sisteminde, insan anatomisi ve evren arasında kurulan özdeşliğe bağlı olarak insan "küçük âlem" (mikrokozmos) ve evren "büyük insan" (makrokozmos) kabul edilmiş ve evrendeki gezegenlerin, elementlerin, burçların insan bedeninde benzerlerinin bulunduğuna sık sık değinilmiştir. Öte yandan insan bedeninin; el, kol, kan, kemik, nefes, saç, göz vd. pek çok unsuruyla yeryüzünün de küçük bir kopyası olduğu kabul edilmektedir. Türk kültürüne ait gerek mitik anlatılarda gerek geleneksel uygulamalarda, yeryüzündeki bitkilerin saçla, nehirlerin vücutta akan kanla, dağların insan başıyla, gözün güneşle, toprağın insanın bedeniyle, mağaranın ana rahmiyle özdeşleştirildiği görülür.

Başlangıç zamanında, insanın toprak, kil, ağaç ve kamış gibi doğal kaynaklardan yaratılması, kadın bedeni ve yeryüzü arasında kurulan özdeşliğe bağlı olarak mağaranın yeni bir doğuşun başlangıç mekânı sayılan ana rahmini simgelemesi, kozmogoni ve köken mitlerinde de yer aldığı üzere gökyüzü ve yeryüzünün dişil ve eril bedenle benzer özelliklere ve işlevlere sahip olması, Umay Ana gibi kutsal dişi ilâhların kutsal ağaçlarla simgelenmesi gibi pek çok durum yeryüzü ve yeryüzündeki unsurlar ile insan bedeni arasındaki özdeşliğin Türk kültüründe kadim bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna göre ele alınan çalışmada, geleneksel mitolojik dünya görüşünü yansıtan Türk kozmogoni mitleri ve köken mitleri ve diğer mitik anlatılardan ve örnek inanış, ritüellerden yola çıkılarak bu özdeşliğin Türk kültüründeki yansımasının ortaya konulması amaçlanmıştır. Literatür tarama yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmayla evrensel ve millî bir olgu olarak beden- yeryüzü özdeşliğinin kültür hayatımızdaki varlığı örneklerle ispatlanmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mitoloji, Beden, Yeryüzü.

HUMAN-EARTH IDENTITY IN THE CONTEXT OF TURKISH MYTHOLOGY

ABSTRACT

The identity between the human body and the earth is a universal phenomenon seen in many cultures and belief systems around the world. It is possible to see the identity of the human body and the earth in the rituals, beliefs and traditional practices of Turkish culture, in many literary works in verse and prose, and in paintings that are a reflection of philosophical views.

In the Turkish mythological system, depending on the identity established between the human anatomy and the universe, the human being is considered the "small world" (microcosm) and the universe is considered the "big man" (macrocosm), and it is frequently mentioned that the planets, elements, and zodiac signs in the universe have their counterparts in the human body. On the other hand, it is also accepted that the human body is a small copy of the earth with its many elements such as hands, arms, blood, bones, breath, hair, eyes and so on. In both mythic narratives and traditional practices of Turkish culture, plants on earth are identified with hair, rivers with blood flowing in the body, mountains with the human head, the eye with the sun, the earth with the human body, and the cave with the womb.

The creation of human beings from natural resources such as earth, clay, wood and reed at the time of the beginning, and the identification between the female body and the earth, and the symbolism of the cave as the mother's womb as the starting place of a new birth, The fact that the sky and the earth have similar characteristics and functions with the feminine and masculine body, as in cosmogony and origin myths, and that sacred female

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul / Türkiye, haticeaydogan@beykent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6633-8106

deities such as Mother Umay are symbolized by sacred trees, reveal that the identity between the earth and its elements and the human body is an ancient phenomenon in Turkish culture.
Accordingly, this study aims to reveal the reflection of this identity in Turkish culture based on Turkish cosmogony myths and origin myths and other mythic narratives and exemplary beliefs and rituals that reflect the traditional mythological worldview. This study, which was carried out with the literature review method, proved and interpreted the existence of the body-earth identity as a universal and national phenomenon in our cultural life with examples.

Keywords: Mythology, Body, Earth.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TİBETÇE UYGUR TÜREYİŞ EFSANESİ BAĞLAMINDA TÜRK MİTOLOJİSİNDE KİNOSEFALİ MOTİFİ

Ramazan Volkan ÇOBAN*

ÖZ

1908 yılında, Dunhuang Bölgesi'nde bulunan Tibetçe yazılmış bir Uygur efsanesinde; geleneksel bozkır kültürünü yansıtan kurt-ata motifinin yerini, köpek-ata motifinin aldığı görülmektedir. Bibliothèque Nationale de France'ta, "P.T.1283" koduyla kayıtlı ve MS 8. yüzyılın ortası ile MS 9. yüzyılın ortası arasına tarihlendirilen bu efsaneye göre gökten inen köpekler, önce bir kurtla birlikte olurlar ve kurttan bir yavru dünyaya gelmeyince bir Türk köyünden kız kaçırırlar. Bu birliktelikten köpek başlı, insan vücutlu "kinosefali" adlı mitolojik bir karakter ortaya çıkar. Böylece yazılı kaynaklar doğrultusunda Türk mitolojisinde ilk kez köpekten gelen bir soy-ata efsanesi oluşur. Efsaneye geniş açından bakılınca ve Avrasya genelindeki Latince, Yunanca, Hintçe, Tibetçe, Çince, Moğolca, Türkçe anlatılar bir araya getirilince kinosefali motifli anlatıların bir papatyanın yaprakları misali ortak bir noktayı işaret ettiği görülmektedir. Metinlerin yazılış tarihleri ve ortak motiflerin gelişimi göz önüne alındığında kinosefali efsanelerinin yolculuğu takip edilebilmekte, motifin Türk mitolojisine ne şekilde girdiği tespit edilebilmektedir. Kinosefali anlatılarının yolculuğu, MÖ 2. binyılda Hindistan'da Brahmanlar ve Vratyalar arasındaki dini ve siyasi çekişmeden doğmuş olup azınlıkta kalan ve bir köpek kültüne sahip olan Vratyalar hakkında Brahmanların türettiği efsanelerle başlamaktadır. Bu anlatılar Pers anlatılarından etkilenen Knidoslu Ktesias, Herodotos, Kallisthenes, Pliny gibi antik yazarlar kanalıyla Batı'ya ve Brahmanizm'in yayılım sahası kanalıyla Doğu'ya iki koldan yayılma alanı elde etmiştir. Kinosefali anlatılarını benimsemiş olan ve Güney Çin'de bulunan Man topluluğunun Han Hanedanlığı tarafından fethedilmesi ve Man'ların yeniden iskân yoluyla Asya Hunlarına karşı destek olması için Çin tarafından kuzeye yerleştirilmesiyle beraber kinosefali efsaneleri bozkır toplulukları arasında da yayılmaya başlamıştır. Uygur efsanesinin de bu yolla oluştuğu düşünülmektedir. Ayrıca Tebriz'deki İlhanlı sarayında Budist, Hıristiyan, Tengrici kültürlerin kaynaşmasıyla birlikte Oğuz Kağan Destanı'nda "İt-Barak" adıyla anılan başka bir tür kinosefali motifi de ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, elde edilen anlatı parçaları karşılaştırılarak ortak motifler tespit edilmiş ve antik yazmalar aracılığıyla anlatıların tarihi seyri ve gelişimi izlenebilmiştir. Böylece kinosefali motifinin Türk ve dünya mitolojisindeki yeri analiz edilebilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk mitolojisi, köpek kültü, kurt kültü, kinosefali, İt-Barak, Tengricilik.

THE CYNOCEPHALY MOTIF IN TURKIC MYTHOLOGY WITHIN THE CONTEXT OF THE TIBETAN UYGUR DESCENDANTS LEGEND

ABSTRACT

In a Tibetan legend discovered in the Dunhuang region in 1908, the traditional wolf-ancestor motif of the steppe culture is replaced by a dog-ancestor motif. This legend, catalogued in the Bibliothèque Nationale de France under the code "P.T.1283" and dated between the mid-8th and mid-9th centuries CE, describes dogs descending from the sky who first attempt to mate with a wolf. When the wolf fails to give birth, they abduct a girl from a Turkic village, and from this union, a mythological figure known as "cynocephalus"—a being with the body of a human and the head of a dog—emerges. This marks the first instance of a dog-ancestor myth in Turkic mythology, according to written sources. When viewed in a broader context, and when comparing Latin, Greek, Hindi, Tibetan, Chinese, Mongolian, and Turkic narratives from across Eurasia, it becomes evident that legends featuring cynocephalic motifs converge at a common cultural point, much like the petals of a daisy. By analyzing the chronology of these texts and the development of shared motifs, it is possible to trace the journey of cynocephalic legends and understand how this motif entered Turkic mythology. The origins of these legends can be traced back to the religious and political conflict between the Brahmins and the Vratyas, a minority group with a dog cult, in India during the 2nd millennium BCE. From there, these narratives spread westward through ancient authors such as Ctesias of Cnidus, Herodotus, Callisthenes, and Pliny, who were influenced by Persian stories, and eastward

* Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, volkan_coban@hotmail.com.tr, Bursa / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-8924-1008

with the diffusion of Brahmanism. It is suggested that the Man People, a group in Southern China that adopted cynocephalic legends, were relocated north by the Han Dynasty after their conquest to serve as a buffer against the Xiongnu, facilitating the spread of these legends among steppe communities. This likely contributed to the formation of the Uyghur version of the legend. Furthermore, with the blending of Buddhist, Christian, and Tengriist traditions in the Ilkhanate palace in Tabriz, another variation of the cynocephalus motif, known as "It-Barak" in the Oghuz Khagan Epic, emerged. This study compares various narrative fragments to identify common motifs and trace the historical trajectory and evolution of these legends through ancient manuscripts. By doing so, the role of the cynocephalus motif in Turkic and global mythology can be better understood.

Keywords: Turkic mythology, dog cult, wolf cult, cynocephaly, It-Barak, Tengrism.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ALİ ŞİR NEVÂYÎ'DE ŞAH VE DERVÎŞ KAVRAMLARI

Funda TOPRAK*

ÖZ

"Bir tarikata girmiş onun yasa ve törelerine bağlı alperen kimse" tanımıyla verilen derviş sözcüğü Farsça'dır. Sözcüğün "kapı eşiği" anlamındaki "der-pīş" sözcüğünden geldiği veya "aramak, istemek" anlamındaki "deryûz" sözcüğünden türediğine yönelik görüşler bulunmaktadır. Tasavvufta insanın nefsini öldürmesi, isteklerinden vazgeçip dünya hayatına sırtını dönmesiyle bir yaşam biçimi olarak tercih edildiği görülür. Klasik şiirin bir imgesi olarak tasavvuftan kopyalanmış olan derviş tipi, temsil ettiği "fena, yokluk" fikrinin de bir gereği olarak zenginlik ve dünya malının temsilcisi "şah/sultan/padişah" kavramlarıyla tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinin ve Türk şiirinin usta kalemi Ali Şir Nevâyî de derviş ve dervişlik düşüncesini sık sık bu zıt kavram alanıyla birlikte kullanır. Onun mısralarında dervişlik ve şahlık birbiriyle sıkça karşılaştırılır. Memduhun övgüsünde özellikle bu tezatı kullanan şair için şahlık yüceltilmiş görünse de dervişlik daha kıymetli addedilmektedir. Ona göre Allah'ın dergâhı şah ve dervişler için bir muhtaçlık makamıdır. Ali Şir Nevâyī, peygamberimiz Hazret-i Muhammed'i de Leylī vü Mecnûn mesnevisinde şah ve derviş karşılaştırmasıyla övmektedir. Onu kainattaki en temiz yaradılışa sahip bir şaha benzetirken, onun çektiği acı ve sıkıntıları ise dervişlik özelliği ile birleştirir. O toprak gibi alçakgönüllüyken tüm dervişlerin de şahıdır. Ali Şir Nevâyī Hüseyin Baykara'ya yazdığı kasidesinde onu "şahların şahı" ve "dervişler şahı" olarak nitelendirmekte, mütevaziliğini dervişlere benzetmektedir. Aşağıda örnek alınan beytinde büyük şair, tasavvuf anlayışının bir göstergesi olarak yoksulluk kilimini saltanatın halısına değişmeyeceğini vurgular.

Şād oluptur fakr kûyide Nevāyī iyle kim

Saltanat ferşi gedālıg bûriyāsıdır anıñ (BV:362/7)

"Nevāyī yokluk yerinde öylesine mutludur ki onun için saltanatın halısı yoksulluğun kilimidir"

Bu çalışmada Çağatay edebiyatının usta kalemi Türk şiirinin dehası Ali Şir Nevāyī'nin mısralarında şah ve derviş tezatı ele alınarak incelenmeye çalışılacak, bu kavramların onun şiirinde dile getiriliş biçimi değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Ali Şir Nevāyī, Tasavvuf Şiiri, Şah ve Derviş, Tezat Sanatı.

THE CONCEPTS OF SHAH AND DERVISH IN ALİ ŞİR NEVÂYÎ

Abstract

The word dervish, which is defined as 'an alperen who has entered an order and adheres to its laws and customs', is Persian. There are opinions that the word comes from the word 'der-pīş' meaning 'doorstep' or derives from the word 'deryûz' meaning 'to seek, to want'. In Sufism, it is seen that killing one's ego, giving up one's desires and turning one's back on the life of the world is preferred as a way of life. The dervish type, copied from Sufism as an image of classical poetry, is used in contrast with the concepts of 'shah/sultan/padishah', the representative of wealth and worldly possessions, as a requirement of the idea of 'fena, non-existence' it represents. Ali Şir Nevâyî, the master of Chagatai Turkish and Turkish poetry, often uses the idea of dervish and dervishism together with this contrasting concept field. In his verses, dervish and shahdom are often compared with each other. For the poet, who especially uses this contrast in the praise of Mamduh, although shahlik seems to be glorified, dervishness is considered more valuable. According to him, the lodge of Allah is a place of need for shahs and dervishes.
Ali Shir Nawāyī also praises our prophet Hazrat Muhammad in his masnavi Leylī vü Majnūn with the comparison of a shah and a dervish. He likens him to a shah who has the purest creation in the universe and combines his pain and troubles with his dervish characteristic. While he is humble like the earth, he is also the shah of all dervishes. In his ode to Hussein Baykara, Ali Shir Nawāyī describes him as 'the shah of shahs' and 'the shah of dervishes'

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fundatoprak25@hotmail.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8036-8515

and likens his humility to dervishes. In the following couplet, the great poet emphasises that he would not exchange the rug of poverty for the carpet of the sultanate as an indicator of his Sufi understanding.

Şād oluptur fakr kûyide Nevāyī iyle kim

Saltanat ferşi gedālıg bûriyāsıdır anıñ (BV:362/7)

'Nawāyī is so happy in the place of poverty that for him the carpet of sultanate is the rug of poverty'

In this study, the contrast of shah and dervish in the verses of Ali Şir Nevāyī, the master of Chagatai literature and the genius of Turkish poetry, will be analysed and the way these concepts are expressed in his poetry will be evaluated.

Keywords: Ali Shir Nawāyī, Sufi Poetry, Shah and Dervish, Art of Contrast.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

"TOPRAK ANA" ESERİNDE HALK KÜLTÜRÜYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Baqir BABAYEV*
Zaman ABBASLI**

ÖZ

20. yüzyılda Kırgızistan`ın ictimai ve siyasi hayatında önemli şahsiyet olan ve Kırgızistan`ın realist edebiyatı konusunda yazdığı eserler, yayınlar, nişaneler ile büyük faydalar vermiş nadir yazarlardan birisi hiç kuşkusuz Cengiz Aytmatov`dur. Yaşadığı tarihde çeşitli cephelerde bulunmuş bir karakter olarak, daha sonra hakkında yapılan çalışmalar, araştırmalar düşünsel karaktere vurgulanmıştır. Bu çalışmada amacımız Kırgız halk bilim yazarı olan Aytmavun`un "Toprak Ana" eseri hakkında daha geniş daha kapsamlı bir araştırma yapmaktır. Roman, İkinci Dünya Savaşı (1939 – 1945) sırasında savaşta üç oğlunu, kocasını ve gelinini kaybeden bir kadının toprakla yaptığı söyleşiyi anlatmaktadır.

Aytmatov, milletinin tarih boyunca kazandığı sosyal, kültürel, ahlaki, edebi, askeri yani bütün maddi ve manevi zenginliğini eserlerine yansıtmış, yaşadığı coğrafyanın insanının tarih içinde kazandığı değerleri, acılarını, kahramanlıklarını, tecrübelerini yazıya döküp ölümsüzleştirmiş, halkının içinde düştüğü zor durumları eserlerinde en güzel şekilde anlatmış, onların çözümlerine dair ipuçları göstermiş, eserlerinde kendi ifadesi ile "tipik insan'ı" ortaya koymaya çalışmış bir yazardır.

Hikayelerinde milletinin temel mülkü olan milli hafızaya ait efsane, destan, masal, hikaye, türküleri ve bunların meydana geldiği şartları, ardındaki hikayeleri, insanları kullanırken, Kırgız Türk kültürünü, psikolojisiyle, duyuş ve anlayış tarzıyla, maddi manevi zenginliğiyle o kültürü bina edenlerin evlatlarına yeniden hatırlatmaya çalıştı. Ayrıca hikayelerinde halkının değerlerini, dertlerini, varsa onun içindeki çürümeyi anlatan yazarın en önemli özelliği, özüne bağlılık, kendinden, halkından, coğrafyasından haberdar olma olarak kendini gösteriyor.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Aytmatov, Toprak Ana, Söz Varlığı, Kırgız Türk Kültürü, Kırgız Halk Edebiyatı.

VOCABULARY RELATED TO FOLK CULTURE IN 'MOTHER EARTH'

ABSTRACT

Chingiz Aytmatov is undoubtedly one of the rare writers who was an important figure in the social and political life of Kyrgyzstan in the 20th century and who contributed greatly to Kyrgyzstan's realist literature with his works, publications and engagements. As a character who was on various fronts in his lifetime, later studies and research about him emphasized his intellectual character. Our aim in this study is to conduct a more comprehensive research on the work "Mother Earth" by Aytmavun, a Kyrgyz folklore writer. The novel tells the story of a woman who lost her three sons, her husband and her daughter-in-law during the Second World War (1939 - 1945) and her conversation with the land.

Aytmatov reflected the social, cultural, moral, literary, military, that is, all the material and spiritual wealth that his nation has gained throughout history, in his works. He wrote down and immortalized the values, pain, heroism and experiences of the people of the geography he lived in, and the difficult situations of his people in the most beautiful way in his works. He is an author who explained them, showed clues about their solutions, and tried to reveal, in his own words, the "typical person" in his works.

While using the legends, epics, fairy tales, stories and folk songs of the national memory, which are the fundamental property of his nation, and the conditions in which these occurred, the stories and people behind them, in his stories, he tries to remind the children of those who built that culture, with its psychology, way of feeling and understanding, material and spiritual wealth. It worked. In addition, the most important feature of the writer who tells about the values, troubles of his people and the decay, if any, in his stories is manifested as loyalty to his essence and being aware of himself, his people and his geography.

Keywords: Cengiz Aytmatov, Mother Earth, Vocabulary, Kyrgyz Turkish Culture, Kyrgyz Folk Literature.

* Doç. Dr., Nahçıvan Devlet Üniversitesi, baqirbabayev59@mail.ru Nahçıvan / Azerbaycan. https://orcid.org/0009-0007-5138-8825

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Nahçıvan Harb Okulu, abbaslizaman7@gmail.com, Nahçıvan / Azerbaycan. https://orcid.org/0009-0006-0354-1218

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

RUS DAHİLİYE NEZARETİ MECMUASINA GÖRE 19. YÜZYILDA ÇUVAŞLAR VE DİLLERİ

İbrahim ARIKAN[*]

ÖZ

Çuvaş Türklerinin yaşadığı coğrafya ve Çuvaşların kültürleri, etnografyası, sosyo-kültürel yapıları, dilleri, dinî inançları ile ilgili bilgiler veren seyahatnameler ve ekspedisyon notlarının tarihleri 18. yy ortalarına değin uzanmaktadır. Bunlardan hariç olmak üzere Çuvaşlarla ilgili bilgiler veren diğer önemli kaynaklar Rus merkez yönetimine bağlı misyonerlerin notlarıdır. Bunların en önemli örneklerinden biri de Simbirsk bölgesinde yaşayan Çuvaşlarla ilgili müstakil bir etüt olarak 1850 yılında Rus dahiliye nezareti mecmuasında yayımlanan "*Simbirskiye çuvaşi*" adlı makaledir. V. Lebedev tarafından kaleme alınan makale Çuvaşların yerleştikleri coğrafyanın sınırlarını Kazan, Simbirsk, Penzensk, Saratov ve Orengburg bölgeleri olarak belirtir. Simbir eyaletinde yaşayan Çuvaşların lehçe özelliklerinden dini inançlarından ve buna bağlı olarak da inanç söz varlığından bahsedilen çalışmada Simbir Çuvaşlarının günlük yaşamları, gelenekleri ve sosyo – kültürel durumları genel hatlarıyla anlatılmaktadır. Bahsedilen bu makalenin neşrinden tam bir yıl sonra yine aynı dergide 1851 yılında P. S. Savelyev tarafından bu kez "*Kazanskiye Çuvaşi"* adıyla yeni bir çalışma kaleme alınmış ve bu makale daha sonra Sankt Petersburg'da ayrı bir etüt olarak da basılmıştır. Savelyev, Çuvaşların Kazan Bölgesi sakini olarak tarihi coğrafyalarından ve kökenleriyle ilgili çalışmalardan bahsetmemekle beraber Çuvaşların 16. yy. öncesinde Kazan bölgesinde yaşadıklarının Rus yıllıklarında tespit edildiği ile ilgili bilgiler de vermektedir. Çalışmasını daha çok Çuvaşların geleneksel inançlarına ve buna bağlı söz varlığına ayıran Savelyev, Çuvaşların günlük yaşantısı veya sosyo-kültürel durumları hakkında bilgi vermemiştir.

Anahtar Sözcükler: Çuvaşlar, Çuvaşça, İdil-Ural Bölgesi, Çuvaş Kültürü, Çuvaş Araştırmaları.

CHUVASH AND THEIR LANGUAGE IN THE 19TH CENTURY ACCORDING TO THE RUSSIAN MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS MAGAZINE

ABSTRACT

Travelogues and expedition notes giving information about the geography where Chuvash Turks live and the culture, ethnography, socio-cultural structure, language and religious beliefs of the Chuvash date back to the mid-18th century. Apart from these, other important sources providing information about the Chuvash are the notes of missionaries affiliated with the Russian central administration. One of the most important examples of these is the article titled "*Simbirskiye çuvashi*" published in 1850 in the journal of the Russian internal affairs department as an independent study on the Chuvash living in the Simbirsk region. The article, written by V. Lebedev, defines the borders of the region where the Chuvash settled as Kazan, Simbirsk, Penzensk, Saratov and Orengburg regions. In the study, which talks about the dialectal features of the Chuvash living in the Simbir province, their religious beliefs and, accordingly, the vocabulary of belief, the daily life, traditions and socio-cultural situation of the Simbir Chuvash are described in general terms. Exactly one year after the publication of this article, a new study was written by P. S. Savelyev in the same journal in 1851, this time under the title "*Kazanskiye Chuvashi"* , and this article was later published as a separate study in Saint Petersburg. Savelyev does not mention the historical geography of the Chuvash as inhabitants of the Kazan region and the studies on their origins, but he also gives information that the Chuvash were living in the Kazan region before the 16th century, which was determined in the Russian annals. Savelyev, who devotes his study mostly to the traditional beliefs of the Chuvash and the related vocabulary, does not provide information about the daily life or socio-cultural situation of the Chuvash.

Keywords: The Chuvash, Chuvash, Idyll-Ural Region, Chuvash Culture, Chuvash Studies.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, imarikan@gmail.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0421-3743

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SAHA (YAKUT) TÜRKÇESİNDE DOĞA YANSIMALI FİİLLER

İsmet KILIÇ*

ÖZ

Ses yansımalı sözcükler Saha Türkçesinde önemli bir yere sahip sözcük türlerindendir. Yansımalar pek çok terim sözlüğünde temel olarak işitme duyusuna dayalı, taklide dayanarak benzetme yoluyla türetilen ya da insan zihninin algısına dayalı üretilen ses veya sözcük grubu olarak tanımlanmaktadır. Ses yansımalı sözcükler oluşumlarına göre insan, hayvan ve doğa olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir. Ana hatlarıyla bu üç yansıma grubu, meydana geliş biçimlerine göre birkaç maddede sınıflandırmak mümkündür. Kaynak verilerden hareketle *ses jestleri, ses aktarımı, ideofon, ses temaları, ses sembolizmi* olmak üzere beş grup tespit edilmektedir. Ses jestleri, çocuklar tarafından çıkarılan sesleri karşılayan ses grubudur. Yaygın bir terim olan yansıma ve/veya ses aktarımı (ses taklidi) terimi (onomatopoeia) doğaya ait doğal seslerin taklit edilmesini karşılayan ses grubudur. Bunun yanı sıra insanın hıçkırık gibi doğal yollarla çıkarmış olduğu sesleri de bu grupta değerlendirmek mümkündür. İdeofon (ideophone) grubuna giren sesler ise doğal seslerin insan algısındaki yerini kolaylaştıran cız bız, tak tuk gibi yansımaları kapsayan gruptur. Ses temaları (phonesthemes) terimi, grubunda yer alan yansımalar ortak olarak nitelendirilebilecek ve aynı kavramları karşılayan ses ve/veya sözcüklerden oluşmuş yansımaları karşılayan gruptur. Bu grup için öpmek için şap şup veya şapur şupur yansıma ses ve sözcüklerinin kullanımının yanı sıra su damlacıklarının çıkardığı ses için şıp şıp veya şıpır şıpır yansıma ses ve sözcüklerin kullanımını örnek gösterebiliriz. Ses sembolizmi (sound symbolism) sesin tonlanma derecesinin, seviyesinin karşılamış olduğu anlam kavramı ile olan ilişkini ortaya koymaktadır. Örneğin tak sesinin tak tak tak biçimindeki tekrarının gürültüyü anlatması ses sembolizmine örnek teşkil etmektedir. Bu türden sözcükler fiil yapım ekleriyle ve yardımcı fiiller ile birlikte fiil söz yapımına girerler. Yansımalı fiillerin temel anlamı ile semantik olarak ilişkilendirilebilecek yan anlamlar kazandıkları görülmektedir. Örneğin *xallıgıra:*- fiilinin ilk anlamı "fokur fokur akmak; gürültülü bir şekilde akmak (ırmak veya şelale hakkında)" iken mecazî olarak "yüksek sesle, gürültülü ve hızlı bir biçimde konuşmak" anlamına da gelmektedir. Bu ve buna benzer örneklerde görülebileceği üzere Saha Türkçesi yansımalı fiiller bakımından oldukça zengindir. Bu çalışmanın konusunu Saha Türkçesinde doğa ile ilgili yansımalı fiiller oluşturacaktır. Bununla birlikte çalışmanın amacı ise Saha Türkçesinde doğaya veya nesnelere ait ses yansımalı sözcüklerin meydana geliş biçimlerine göre hangi grupta değerlendirilebilecekleri üzerinde durulacak ve aynı zamanda fiil söz yapımı ile birlikte fiilleşen yansıma fiiller, leksik-semantik açıdan gruplara ayrılarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Saha Türkçesi, Yansıma, Ses Yansımalı Sözcük, Leksik-Semantik, Yansımalı Fiiller.

ONOMATOPOEIC VERBS RELATED TO NATURE IN SAHA (YAKUT) TURKISH

ABSTRACT

Onomatopoeic words hold a significant place in the Saha Turkish language. Onomatopoeia is generally defined in many terminological dictionaries as a group of sounds or words, based on auditory perception, derived by imitation or produced through human cognition. Onomatopoeic words are categorized into three groups according to their origins: human, animal, and nature. In broad terms, these three categories can be classified into several subcategories based on how they are formed. With regard to the source data, five groups are identified: *sound gestures, sound imitation, ideophone, phonesthemes,* and *sound symbolism*. Sound gestures represent the group of sounds produced by children. The broad term onomatopoeia and/or sound imitation refers to the imitation of natural sounds such as those found in nature. This group also includes sounds produced naturally by humans, like "hıçkırık (hiccough)". The ideophone group cover onomatopoeic expressions that enables human cognition to perceive natural sounds, like "cız bız" or "tak tuk." The term phonesthemes refers to a group of onomatopoeic sounds and words that share common characteristics and represent similar concepts. For example, "şap şup" or "şapur şupur" used to describe kissing, or "şıp şıp" or "şıpır şıpır" used for the sound of water droplets, are the

*Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ismetkilic@ankara.edu.tr, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-7441-3073

examples of this category. Sound symbolism, on the other hand, reveals the relationship between the intonation level of the sound and the concept of meaning that its level meets; for instance, the repetition of the "tak" sounds as "tak tak tak" to describe noise. Such words often combine with verb-forming suffixes or auxiliary verbs to create verbs. These onomatopoeic verbs acquire additional meanings that are semantically related to their primary meanings. For example, the verb "*xallıgıra-*" primarily means "to flow with a bubbling sound; to flow noisily (referring to a river or waterfall)," but metaphorically it also means "to speak loudly, noisily, and quickly." As seen in such examples, Saha Turkish is quite rich in terms of onomatopoeic verbs. The focus of this study will be on nature-related onomatopoeic verbs in Saha Turkish. The aim of the study will be to examine how onomatopoeic words related to nature or objects are categorized based on their formation and to analyze the onomatopoeic verbs, which have become verbs through the process of verb creation, in lexical-semantic groups.

Keywords: Sakha (Yakut) Turkish, Onomatopoeia, Onomatopoeic Word, Leksiko-Semantic, Onomatopoeic Verbs.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

MENÂKIBU'L-ÂRİFÎN'İN BİLİNMEYEN MUHTASAR BİR TERCÜMESİ VE SULTAN VELED'İN İKİ TÜRKÇE ŞİİRİ

Bilal ALPAYDIN[*]
Yunus Emre VAROL[**]

ÖZ

Mevlevîliğin bir tarikat olarak teşkilatlanmasını sağlayan şahsiyetlerden Sultan Veled, Türkçenin Anadolu'daki ilk edebî mahsullerini vermesi bakımından da babası Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi mühim bir rol oynamıştır. Şairin *İbtidâ-nâme* ve *Rebâb-nâme* mesnevileri ile *Dîvân*'ındaki Türkçe manzum parçalar, Türk dilinin Anadolu coğrafyasında önem kazanıp gelişim göstermesine katkı sunmuştur. Sultan Veled'in eserlerindeki Türkçe manzumeler, Veled Çelebi ve Kilisli Rifat Bilge'nin hazırladığı *Dîvân-ı Türkî-i Sultan Veled* ile ilk defa toplu hâlde yayımlanmıştır. Veled Çelebi ve Kilisli Rifat Bilge'nin neşrini, Mecdut Mansuroğlu'nun *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* başlıklı dil çalışması ile Veyis Değirmençay'ın *Sultan Veled Divanı* takip etmiştir.

Yapılan kütüphane taramaları neticesinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, no. 3627'de kayıtlı bir mecmua tespit edilmiştir. Harekeli bir nesihle istinsah edilen mecmua, h. Ramazan 901 (m. Mayıs 1496) tarihinde tamamlanmış olup Eski Anadolu Türkçesi özellikleri barındırır. Mezkur mecmua, Mevleviyye mensubu kişilerin bazı eserlerini bir araya getirir. Mecmuanın baş kısmında *Menâkıbu'l-Ârifîn*'den tercüme edildiği anlaşılan seçme menkabeler mevcuttur. Bu menkabeleri, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Farsça vasiyetinin Türkçe bir satır altı tercümesi, Sultan Veled'in *İbtidâ-nâme*'sindeki Türkçe beyitleri, yine Sultan Veled'in on iki Türkçe gazeli ve Ahmed Eflâkî Dede'nin bir şiiri izlemektedir. Sultan Veled'in on iki gazeli içerisinden iki gazelin Veled Çelebi-Kilisli Rifat Bilge, Mecdut Mansuroğlu ve Veyis Değirmençay'ın neşirlerinde bulunmadığı görülmüştür. Mecmua, Sultan Veled'in Türkçe şiirlerini asırlar öncesinden derlemesi yönüyle de ehemmiyeti haizdir. Ayrıca mecmuada *Menâkıbu'l-Ârifîn*'den tercüme edilen bölümün çeşitli kütüphanelerde başka nüshalarına da rastlanmıştır. Bu çalışmada, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, no. 3627'de kayıtlı mecmuadaki eserler sırasıyla tanıtılacak ve Sultan Veled'e ait olduğu düşünülen iki yeni gazelin transkripsiyonlu metnine yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Sultan Veled, Menâkıbu'l-Ârifîn, Mevlevîlik, Mecmua, Gazel, Tercüme.

AN UNKNOWN CONCISE TRANSLATION OF MENÂKIBU'L-ÂRİFÎN AND TWO TURKISH POEMS BY SULTAN VELED

ABSTRACT

Sultan Veled, one of the personalities who organized Mawlawism as an order, played an important role like his father Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî in terms of giving the first literary products of Turkish in Anatolia. The poet's *İbtidâ-nâme* and *Rebâb-nâme* masnavis and the Turkish verse pieces in his *Dîvân* contributed to the importance and development of the Turkish language in Anatolia. The Turkish verses in Sultan Veled's works were published collectively for the first time in *Dîvân-ı Türkî-i Sultan Veled*, prepared by Veled Çelebi and Kilisli Rifat Bilge. Veled Çelebi and Kilisli Rifat Bilge's publication was followed by Mecdut Mansuroğlu's language study titled *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* and Veyis Değirmençay's *Sultan Veled Divanı*.

As a result of the library searches, a mecmua registered in Istanbul University Nadir Eserler Library, İbnülemin Collection, no. 3627 was identified. The manuscript, which was written in a naskh with a naskh with motions, was written in h. Ramadan 901 (m. May 1496) and has Old Anatolian Turkish features. The aforementioned manuscript brings together some of the works of Mawlawiyya members. At the beginning of the manuscript, there are selected stories that seem to have been translated from *Menâkıbu'l-Ârifîn*. These tales are followed by a Turkish below-the-line translation of Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî's will in Persian, Sultan Veled's Turkish couplets in his *İbtidâ-*

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bilalalpaydin@hotmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0003-2469-3887

[**] Arş. Gör., İstanbul Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emrevarol@beykent.edu.tr İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0002-9473-5010

nâme, twelve Turkish ghazals also by Sultan Veled, and a poem by Ahmed Eflâki Dede. Two of Sultan Veled's twelve ghazals were not included in the editions of Veled Çelebi-Kilisli Rifat Bilge, Mecdut Mansuroğlu and Veyis Değirmençay. The Mecmua is also important in terms of compiling Sultan Veled's Turkish poems centuries ago. In addition, other copies of the section translated from *Menâkıbu'l-Ârifîn* were found in various libraries. In this study, the works in the collection, which is registered in Istanbul University Nadir Eserler Library, Ibnülemin Collection, no. 3627, will be introduced respectively and the transcribed text of two new ghazals thought to belong to Sultan Veled will be given.

Keywords: Sultan Veled, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, Mawlawism, Mecmua, Ghazal, Translation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DİVAN EDEBİYATINDA ŞAİRNAMELER VE GELENEĞİN YENİDEN ÜRETİMİ BAĞLAMINDA CEM DİLÇİN'İN ŞAİRNAME KASİDESİ

Aslıhan ÖZTÜRK DOĞAN*

ÖZ

Şairnameler, âşıklar tarafından hece ölçüsü ile yazılan ve şairlerin çağdaşı veya kendilerinden önce yaşamış şairleri konu ettikleri şiirlerdir. Şairnamelerde, şairlerin mahlaslarına ve onları niteleyen birtakım sıfatlara yer verilir. Şairlerin adı, memleketi, tarikatı, fiziksel ve ruhsal özellikleri gibi biyografik bilgilere ulaşılabileceği şairnameler, divan şairlerinin biyografilerini ele alan şuara tezkirelerine benzer. Tezkireler kadar detaylı malumat ihtiva etmemekle birlikte bir şairin başka bir şairin gözüyle değerlendirildiği bu eserler, edebiyat araştırmalarında oldukça mühimdir. Şairnameler yalnızca halk edebiyatı araştırmaları için değil divan edebiyatı araştırmaları için de önemli kaynaklardır. Zira ilk şairnamelerde halk ve divan şairlerinin bir arada zikredildiği görülmektedir. Âşık edebiyatında şairnamenin ilk örneğini 17. yüzyıl şairi Âşık Ömer ortaya koymuştur. Bilinen ilk şairname ise 16. yüzyıl divan şairi İşretî'ye aittir. Şairnameler, genel itibarıyla hece ölçüsü ve koşma nazım şekliyle yazılan eserler olmakla birlikte divan edebiyatına ait nazım şekilleriyle yazılan şairnameler de söz konusu olmuştur. Türk edebiyatında türünün ilk örneğini teşkil eden İşretî'nin şairnamesi, divan edebiyatı tarzında ortaya konmuştur. Divan edebiyatı tarzında yazılan şairnamelerden biri de 20. yüzyıl bilim insanlarından Cem Dilçin'e aittir. Dilçin'in "Şairnâme- Kaside-i Kâr-ı Nâtık Der Hakk-ı Şuarâ-yı Sâbık" başlıklı şairname kasidesi 1993 yılında tamamlanmıştır. 162 beyitten oluşan şairname, aruzun "Fâ'ilâtünFâ'ilâtünFâ'ilâtünFâ'ilün" kalıbıyla ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Dilçin şiirinde Mevlânâ, Yûnus Emre, Kadı Burhâneddin, Ali ŞirNevâyî, Necâtî, Fuzûlî, Bâkî, Rûhî, Nef'î, Nâilî, Nâbî, Nedîm ve Şeyh Gâlib gibi divan şairlerini konu etmiştir. Modern dönemde divan edebiyatı tarzında yazılan bu şairname, metinlerarası yöntemler kullanılarak geleneğin yeniden üretildiği, türünün farklı bir örneğidir. Dilçin'in divan şairlerine yönelik kanaatlerini yansıtması bakımından da önemlidir. Bu çalışmada divan edebiyatı geleneği çerçevesinde şairnamelerden bahsedilecek ve Dilçin'in şairname kasidesi incelenecektir. Şairname'sinden yola çıkılarak Cem Dilçin'in divan şairlerine yönelik kanaatleri değerlendirilecek ve bu eserde kullanılan metinlerarası teknikler ortaya konacaktır.

Anahtar Sözcükler: Şairname, Tezkire, Cem Dilçin, Metinlerarasılık, Yeniden Üretim.

SHAIRNAMAHS IN DIVAN LITERATURE, AND CEM DİLÇİN'S SHAIRNAMAH ODE IN THE CONTEXT OF THE REPRODUCTION OF TRADITION

ABSTRACT

Shairnamahs are poems written by folk poets in syllabicmeter and in which the poets talk about their contemporaries or poets who lived before them. In shairnamahs, the pseudonyms of poets and some attributes characterising them are included.Shairnamahs, in which biographical information such as the poets' names, hometowns, sects, physical and spiritual characteristics can be accessed, are similar to poet tezkires that deal with the biographies of divan poets. Although they do not contain as detailed information as poet tezkires, these works, in which a poet is evaluated through the eyes of another poet, are very important in literary researchShairnamahs are important sources not only for the research of folk literature but also for divan literature. Then it is seen that folk and divan poets were mentioned together in the first shairnamahs. The first example of shairnamah in minstrel literature was composed by the 17th century poet Âşık Ömer. The first known shairnamah belongs to the 16th century divan poet İşreti. Although shairnamahs are generally written in syllabic meter and in the form of koşma, there are also shairnamahs written in verse forms belonging to divan literature. İşreti'sshairnamah, which is the first example of its kind in Turkish literature, was composed in the style of divan literature. One of the shairnamahs written in the style of Divan literature belongs to Cem Dilçin, one of the 20th century scientists. Dilçin'sshairnamah ode titled "Şairnâme- Kaside-iKâr-ı NâtıkDer Hakk-ı Şuarâ-yıSâbık" was completed in 1993. The shairnamah, consisting of 162 couplets, is written in the aruz "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" pattern and in ode verse form. In his poetry, Dilçin talks about divan poetssuch as Mevlana, Yunus Emre, Kadı Burhaneddin, Ali ŞirNevayi,

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/ Türkiye, aslihanozturk@kmu.edu.tr, https://orcid.org/ 0000-0003-1155-356X

Necati, Fuzuli, Baki, Ruhi, Nef'i, Naili, Nabi, Nedim and Şeyh Galib. This shairnamah, written in the style of divan literature in the modern times, provides a unique example of its genre in which tradition is reproduced using intertextual methods. It is also important in terms of reflecting Dilçin's opinions about divan poets. In this study, shairnamahs will be mentioned within the framework of the divan literature tradition, and Dilçin's shairnamah ode will be examined. Based on his shairnamah, Cem Dilçin's views on divan poets will be evaluated and the intertextual techniques used in this work will be demonstrated.

Keywords: Shairnamah, Tezkire, Cem Dilçin, İntertextuality, Reproduction.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BİR EDEBÎ TÜR OLARAK "TAKRİZ" VE SARI ABDULLAH EFENDİ'NİN *NASÎHATÜ'L-MÜLÛK TERGÎBÜN Lİ-HÜSNİ'S-SÜLÛK* İSİMLİ ESERİNE YAZILAN TAKRİZLER

Uğur ÖZTÜRK*

ÖZ

Edebî bir tür olan ve "sunuş yazısı" anlamına gelen takriz, Osmanlı sahası Türk Edebiyatında ilk kez XV. yüzyılda yazılmaya başlanmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âlim-bürokratların etkisiyle bu edebî tür mansıp, intisap, irtibat ve himaye için kullanılarak siyasi bir hüviyet kazanmıştır. XVI. yüzyılda Yenipazarlı Vâlî'nin *Hüsn ü Dil* isimli tercüme mesnevisine takriz yazan 25 kişinin, mütercimin de hocası ve devrin en önemli âlim-bürokratı Sâdeddin Efendi ile irtibatta olması intisap ve irtibata örnekken yine bu dönemde saray ağalarından Dervîş Paşa'nın III. Mehmed'in sünnet şenliği için yazdığı *Zübdetü'l-Eş'âr* isimli Farsça manzum eserini Sâdeddin Efendi'nin takrizi ve aracılığıyla III. Murad'a takdim etmesi bu türün hâmi ile mahmî arasında belirli bir araç olduğunu göstermesi açısından himaye geleneğine örnek oluşturmaktadır.

Takriz metinlerini yazdıran müellif veya mütercim özellikle yüksek rütbedeki kişilerin takriz yazmasına gayret göstermiştir. Takriz yazan da yazdığı metinden belli bir çıkar elde etmeyi amaçlamıştır. İncelemeye konu olan ve XVII. yüzyılda Sarı Abdullah Efendi'nin 16 Cemâziyelâhir 1059/27 Haziran 1649'da IV. Mehmed'e ithafen kaleme aldığı *Nasîhatü'l-Mülûk Tergîbün li-Hüsni's-Sülûk* isimli eser bu mahiyette değerlendirilebilir. Manzum-mensur karışık olarak yazılan bu eser için Şeyhülislam Bahâyî Efendi'nin ve eserin nüshalarında kim tarafından yazıldığı belirtilmeyen iki kişin takrizi bulunmaktadır. Bahâyî Efendi'nin şeyhülislamlığı sırasında yazılan takrizde Abdullah Efendi'nin ilmi ve eseri övülürken diğer iki takrizde Abdullah Efendi'nin *Nasîhatü'l-Mülûk*'u ile beraber yazdığı başka eserlerinden de övgüyle söz edilmiştir. Ayrıca *Nasîhatü'l-Mülûk Tergîbün li-Hüsni's-Sülûk* için yazılan bu takrizler eserin bazı nüshalarının önüne konarak bir nevi sunuş yazısı olarak düşünülmüştür. Yazılan takrizlerin de etkisiyle Sarı Abdullah Efendi'nin bu eseri devrinde çokça rağbet görmüş ve çoğu 17. ile 18. yüzyılda olmak üzere toplam otuz üç kere istinsah edilmiştir. Çalışmada, önce takriz türünün tarihsel gelişimine ardından Sarı Abdullah Efendi'nin eseri özelinde takrizin istinsah nüshalar üzerindeki etkisine değinilecektir.

Anahtar Sözcükler: Takriz, Sarı Abdullah Efendi, Bahâyî Efendi, İlmiye.

"TAKRIZ" AS A LITERARY GENRE AND THE TAKRIZES WRITTEN FOR SARI ABDULLAH EFENDI'S WORK, *NASÎHATÜ'L-MÜLÛK TERGÎBÜN LI-HÜSNI'S-SÜLÛK*

ABSTRACT

Takriz, a literary genre meaning "an introductory text," first began to be written in Ottoman Turkish literature in the 15th century. From the second half of the 16th century, under the influence of scholar-bureaucrats, this literary genre gained a political identity as it was used for obtaining positions, establishing connections, maintaining relationships, and seeking patronage. In the 16th century, the fact that 25 individuals who wrote takrizes for Yenipazarlı Vâlî's translated masnavi titled *Hüsn ü Dil* were connected to Sâdeddin Efendi, who was both the translator's teacher and the most important scholar-bureaucrat of the era, exemplifies the practices of affiliation and connection. Similarly, in this period, Dervîş Pasha, one of the palace aghas, presented his Persian poetic work titled *Zübdetü'l-Eş'âr*, written for the circumcision festival of Mehmed III, to Murad III through Sâdeddin Efendi's takriz and mediation. This serves as an example of the patronage tradition, demonstrating that this genre was a distinct medium between the patron and the protégé.

The author or translator requesting takriz texts particularly strived to have high-ranking individuals write takrizes. The writer of the takriz also sought to gain certain advantages from the text they wrote. The work that is the subject of this study, *Nasîhatü'l-Mülûk Tergîbün li-Hüsni's-Sülûk*, written by Sarı Abdullah Efendi in the 17th century and dedicated to Mehmed IV on 16 Jumada al-Thani 1059/27 June 1649, can be evaluated in this context. For this work, written in a mix of verse and prose, there are takrizes by Şeyhülislam Bahâyî Efendi and two individuals whose names are not specified in the copies of the work. In the takriz written during Bahâyî Efendi's tenure as Şeyhülislam, Abdullah Efendi's knowledge and work are praised, while the other two takrizes praise not only

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ugurozturk1574@gmail.com, Bandırma / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0003-3773-9696

Abdullah Efendi's *Nasîhatü'l-Mülûk* but also his other works. Moreover, these takrizes written for *Nasîhatü'l-Mülûk Tergîbün li-Hüsni's-Sülûk* were placed at the beginning of some copies of the work, serving as a kind of introduction. Partly due to the effect of these takrizes, Sarı Abdullah Efendi's work gained great popularity in its time and was copied thirty-three times, mostly in the 17th and 18th centuries. This study will first address the historical development of the takriz genre, then discuss the impact of takriz on manuscript copies, specifically in the context of Sarı Abdullah Efendi's work.

Keywords: Takriz, Sarı Abdullah Efendi, Bahâyî Efendi, Ulama.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE TETEBBU

Ömer ARSLAN*

ÖZ

"Bir şeyi takip edip izleme, onunla ilgili etraflı bilgi edinme, araştırma," anlamlarına gelen tetebbu, klasik Türk şiirinin edebî eleştiri terimlerinden biridir. Bu anlamda tetebbu, ustalıkla yazılmış bir şiiri ele alarak anlamını korumak şartıyla farklı kelimelerle yeniden ifade etmek, böylelikle söz konusu şiirin inceliklerini öğrenmek işlemidir. Uygulamada nazire yani bir şiire aynı biçim, vezin ve kafiyede cevap verme geleneğine yakındır ancak naziredeki gibi, model alınan şiirden daha güzelini söyleyerek maharet göstermek gibi bir amaç söz konusu değildir; çoğunlukla, yetişmekte olan şairlerin şiir bilgilerini geliştirmek için başvurduğu taklit benzeri alıştırmalara tetebbu denmektedir.

Genç şairlerin şiiri öğrenmek ve kalemlerini güçlendirmek için uyguladığı bir temrin olmanın yanı sıra farklı diller ve sahalardaki yeni tarzların öğrenilmesinde de tetebbuun rehberlik görevi gördüğünü söylemek mümkündür. XV. yüzyıla kadar Fars şairlerinin divanlarının tetebbuunun Türk şiirinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Türkçenin farklı lehçelerine ait edebî eserler de Osmanlı sahası şairlerince incelenmiştir. Tezkireciler, Çağatay sahasının ve bütün Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Ali Şir Nevayi'nin, Sultan II. Bayezid'e otuz üç gazel gönderdiğini, Sultanın da bu gazellere nazire yazması için devrin meşhur Osmanlı şairi Ahmed Paşa'ya verdiğini kaydederek Ahmed Paşa'nın bu gazelleri inceledikten sonra şiirde olgunluğa eriştiğini iddia etmektedirler. Bunun gibi yorum ve değerlendirmeler, tetebbuun yalnızca genç şairlerin şiir temrinleriyle sınırlı kalmadığını göstermektedir. Sultanların kendi şiirlerini tetebbu etmeleri için şairlere gönderdiği bilinmektedir. Tasavvuf büyüklerinin şiirleri de çağlar içinde mutasavvıf şairlerce sıklıkla tetebbu edilmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı şiirinin bir eleştiri terimi olarak tetebbuun; nazire, tercüme gibi uygulamalar arasındaki yerine değinilerek tezkirelerdeki yorumlar, dibacelerdeki şiir tarifleri ile divanlardan örnek beyitler ele alınarak tetebbu uygulamaları incelenecek, tetebbuun şairlerin yetişmesinde ve yeni şiir tarzlarının öğrenilmesindeki etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk Şiiri, Edebî Eleştiri, Taklit, Nazire, Tetebbu.

TETEBBU IN CLASSICAL TURKISH POETRY

ABSTRACT

Tetebbu, meaning "to follow up, study, investigate." is one of the literary criticism terms of classical Turkish poetry. In this sense, tetebbu is the process of examining a masterfully written poem and re-expressing it with different words while preserving its meaning, thus learning the subtleties of the poem in question. In practice, it is close to the *nazira*, namely reply in kind, which is the poetry tradition of responding to a poem in the same form, meter, and rhyme, but unlike nazira, there is no aim to show off by reciting a better poem than the one taken as a model; mostly, imitation-like verse exercises that young poets used to improve their knowledge of poetry are called *tetebbu*.

It can be said that tetebbu, besides being an exercise that young poets employ to learn poetry and strengthen their writing, also serves as a guide to explore new styles in the literature of different languages and literary fields. It is known that the study of the diwans of Persian poets played a prominent role in the development of Turkish poetry until the 15th century. The literary works of different dialects of Turkish were also studied by the poets of the Ottoman field. The biographers claimed that Alî Shîr Navâî, one of the most important poets of the Chagatai field and all Turkish literature, sent thirty-three ghazals to Sultan Bayezid II, and the Sultan gave these ghazals to the famous Ottoman poet of the period, Ahmed Pasha, to respond to these poems, and that Ahmed Pasha reached proficiency in poetry after studying these ghazals. Comments and evaluations like these show that *tetebbu* was not limited to the poetry practices of young poets. It is also known that the sultans sent their poems to poets to *tetebbu*.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omer.arslan@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-9085-3426

The poems of the famous sufi masters were also frequently studied by sufi poets throughout the ages using this practice.
In this paper, *tetebbu* as a literary criticism term will be examined among the practices such as nazira and translation in Ottoman poetry. The effects of *tetebbu* on the training of poets and learning new styles of poetry will be evaluated by examining the comments in the biographies, the descriptions of poems in the diwan prefaces, and the sample couplets from the diwans.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Literary Criticism, Imitation, Nazira, Tetebbu.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRKLER VE KAYAK

Saadettin Yağmur GÖMEÇ*

ÖZ

Yüksek bir harp sanayiine sahip eski Türklerde demir işleyicilik, madencilikte son safha olarak görülmektedir. Bu yüzden başlıca meslekleri demircilik ve madencilik olan Türkler, mükemmel kılıç, kargı, temren imal ediyorlardı. Kaynakların yazdıklarına göre Türk kılıçlarının figürlü kabzaları zaman zaman altın gibi madenlerle kaplanır ve kıymetli taşlarla süslenirdi. Avda ve savaşta kullandıkları araçların belli başlıları ise ok-yay ve demir uçlu mızraklardı. Ancak bu çalışmada da vurguladığımız üzere değişik kayak ve kızak türleri, gündelik hayat ve avcılıkta müracaat ettikleri vasıtalar idi. Zaten Çin ve Arap kaynakları ayaklarına geçirdikleri kayak türü nesneyi, koltuk altlarındaki değneklere dayanmak ve bir ayaklarıyla yere sertçe vurmak suretiyle kaydırdıklarını söyler. Özellikle Batılılar yıllardır Türklere hep öteki gözüyle bakmışlar, onların kültürsüz göçebeler olduğunu ve medeniyete bir katkıları bulunmadığını acımasızca ileri sürmüşlerdir. Geçimlerinin büyük bir kısmını hayvancılıktan sağlayan tarihteki konar-göçerlerin gündelik hayatları sanki bir spor faaliyeti şeklinde geçmiştir. Ayrıca Türkler binbir emekle besleyip, büyüttükleri canlıları her zaman kesip etlerini tüketmedikleri için ekonomik hayatta bir spor faaliyeti olarak düşünebileceğimiz avcılık da önem kazanmıştır. Bunlar ferdi biçimde olduğu gibi, savaş tâlimi yapmak amacıyla devlet tarafından gerçekleştirilen sürek avları da düzenleniyordu. Böylece eski Türkler besin kaynaklarının büyük bir kısmını oluşturan eti bu sürek avları sayesinde sağlamışlardır. Bunun dışında Milattan önceki çağlardan itibaren avlarda, kendi eğittikleri yırtıcı kuşları ve köpekleri de kullanıyorlardı. Bu kuşlar kartal, doğan ve şahin türü hayvanlardır. Bu iş çok önemliydi ve bu av işlerini düzenleyen "avcı başılar" veya "barsçılar" devlet idaresinde vazifeliydiler. İşte buna binaen Türk milleti özellikle kışın yapılan toplu veya bireysel avlarda kar üstünde hareketlerini kolaylaştıran bir aleti çok erken çağlarda keşfetmiştir ki, bu da kayaktır. Buna bağlı olarak da günümüzde bilhassa bir spor faaliyeti şeklinde görülen kayağın geçmişine dair çeşitli iddialar ortaya atılmaktadır. Hâlbuki kaynaklara göz attığımızda bu işi binlerce yıl önce Türkler bir şekilde yapmıştır. Dolayısıyla biz bu noktada tarihi belgelerden yola çıkarak kayakla ilgili bilgileri kısaca göz önüne sermeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Türkler, Türk Kültürü, Avcılık, Kayak, Kızak.

TURKS AND SKIING

ABSTRACT

Among the ancient Turks, who had a high military industry, iron processing was seen as the last stage in mining. That's why the Turks, whose main professions were blacksmithing and mining, were manufacturing excellent swords, spears and arrow. According to sources, the figured hilts of Turkish swords were sometimes covered with metals such as gold and decorated with precious stones. The main tools they used in hunting and war were bows and arrows and iron-tipped spears. However, as we emphasized in this study, different types of skis and sleds were the tools they used in daily life and hunting. In fact, Chinese and Arab sources say that they slide the ski-like object they put on their feet by leaning on the sticks under their armpits and hitting the ground hard with one foot. Westerners, in particular, have always looked at the Turks as the other for years, and brutally claimed that they were uncultured nomads and had no contribution to civilization. The daily lives of the nomads in history, who made a large part of their livelihood from animal husbandry, were almost like a sports activity. In addition, since the Turks did not always slaughter and consume the meat of the animals they fed and raised with great effort, hunting, which we can think of as a sport activity, has also gained importance in economic life. While these were individual, state-organized drive hunts were also organized for the purpose of war training. Thus, the ancient Turks obtained meat, which constituted a large part of their food sources, through these hunting expeditions. Apart from this, since the ages before Christ, they also used birds of prey and dogs that they had trained in hunting. These birds are eagles, falcons and hawks. This work was very important, and the "avcı başı" or "barsçı" who organised

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, sgomec@yahoo.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-4606-9006

these hunts were involved in the state administration. For this reason, the Turkish nation has discovered a tool that facilitates their movements on snow, especially during collective or individual hunts in winter, in very early ages, and this is skiing. Accordingly, various claims are made about the history of skiing, which is seen as a sports activity today. However, when we look at the sources, Turks somehow did this job thousands of years ago. Therefore, at this point, we will try to briefly present information about skiing, based on historical documents.

Keywords: Turks, Turkish Culture, Hunting, Skiing, Sle*d*

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

KADİM TÜRK AİLESİNDE *"TÖRKÜN"* KAVRAMI

Hikmet DEMİRCİ[*]

ÖZ

Kavramlar; inanç, yaşam ve sosyal kalıntıların en canlı tanıkları ve sembolleridir. Bir çok kavram, tarih öncesi dönemlerde kaybolan inanç, yaşam ve sosyal şartların tanıkları olarak günümüze ulaşmıştır. Çalışmanın konusu ise *törkün* kavramının hangi manalara geldiği, kültür içindeki yerinin ve değerinin belirlenmesidir. Zaman geçtikçe sosyal şartlar, yaşam ve üretim şartların değişmesine uygun olarak *törkün* kavramının da yeni anlamlar kazandığı görülür. Çalışma, *Törkün* kavramının kökeni ve anlamı nedir? *Törkün* kavramının aile kültürüne etkisi nedir? Bu kavramın hedefinde kimler yer alıyor? gibi ana sorulara verilen cevapları kapsamaktadır. Çalışmada, yazılı kaynaklar, Türk Dilli Sözlükler ve saha verilerinden faydalanılarak betimleyici yöntem kullanıldı. Bu yöntemle, *törkün* kavramının kökeni, kullanım yeri ve anlam çerçevesi tematik şekilde açıklandı. Buna binaen kadim Türk ailesinde *törkün* terminolojisinin / etimolojisinin çok geniş ve tarihî özelliklere sahip olduğu görüldü. Kadim Türklerde aile; *boy*, *soy, törkün* ve *bark* gibi dört önemli dereceden oluşmaktadır. Türk toplumu boy, soy teşkilatına sahipken *törkün*, gelinin kökeni, ailesi ve akrabaları için kullanılmaktadır. Bark ise çocukların kurduğu evdir. *Törkün* kavramı, genel manasıyla muhtelif Türk lehçelerinde evlenen kızın anne-baba evidir. *Törkün* ifadesinden türetilen *törkindew* ise kız evladının babasından aldığı payıdır. Ancak *törkün* kavramının kökeninin *töz* kelimesi olduğu; *töz'ün* ise asıl, kök, cevher, damar, kök, unsur ve asalet manalarına geldiği görüldü. Bu kelimeden *Tür, tör, tös, tüs, töre, törü, törkün, töröl-, törüt-, törüt, törengey* ve *törüppüt* kelimeleri de türemiştir. *Ceddiala* kültü ile bağlantılı *töz, "*babalardan kalma örf, adet, kanun*"* manalarındaki *töre*, *törü* ve *törkün* kelimeleriyle de ilişkilendirildi. Sonuç olarak, *törkün* kavramı Türk ailesinin karşılığı olduğu gibi aslında köken, kök ve çıkış noktasını da ifade etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk Ailesi, Aile Ziyareti, Gelin Kız, Törkün, Töz.

THE CONCEPT OF "TÖRKÜN" IN THE ANCIENT TURK FAMILY

ABSTRACT

Concepts are the most vivid witnesses and symbols of beliefs, lifestyles, and social remnants. Many concepts have survived to the present as witnesses to beliefs, lifestyles, and social conditions that were lost in prehistoric times. The study focuses on defining the meanings of the concept of *törkün*, as well as its place and value within culture. Over time, it is observed that the concept of *törkün* has acquired new meanings in accordance with changes in social conditions, lifestyle, and production circumstances. The study addresses key questions such as: What is the origin and meaning of the concept of *törkün*? What is its impact on family culture? Who is targeted by this concept? The research employs a descriptive method, utilizing written sources, Turkish dictionaries, and field data. This method allows for a thematic exploration of the origin, usage, and meaning framework of the concept of *törkün*. Consequently, it was found that the terminology and etymology of *törkün* within the ancient Turk family possess extensive historical characteristics. Among the ancient Turks, the family structure consists of four important levels: *boy, soy, törkün*, and *bark.* While the Turkish society is organized around boy and soy, *törkün* refers to the origin, family, and relatives of the bride. *Bark* represents the home established by children. In a general sense, the concept of *törkün* across various Turkish dialects refers to the parental home of the married girl. The term *törkindew*, derived from *törkün*, denotes the share a daughter receives from her father. It was discovered that the origin of *törkün* is the word *töz*, which means essence, root, substance, vein, element, and nobility. Various terms such as *Tür*, *tör*, *tös*, *tüs*, *töre*, *törü*, *törkün*, *töröl-*, *törüt-*, *törüt*, *törengey*, and *törüppüt* have emerged from the word. The concept of *töz*, related to the *ceddiala* culture, is also connected with the terms *töre*, *törü*, and *törkün*, which mean "tradition, custom, and law inherited from ancestors." In conclusion, while the concept of *törkün* corresponds to the Turk family, it also signifies origin, root, and point of departure.

Keywords: Turk Family, Visit of Family, Bride, Törkün, Töz.

[*] Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, hdemirci@ksu.edu.tr, Kahramanmaraş/ Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8756-5909

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

ÇARLIK RUSYA'DAN SOVYETLER BİRLİĞİ'NE: TÜRK TOPLULUKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Tekin TUNCER*

ÖZ

Çarlık Rusya döneminde Türkistan, Kafkasya ve İdil-Ural bölgelerinde yaşayan Türk toplulukları, Rusya'nın sömürgeci politikalarının ağır baskısı altında kalmıştır. Rusya'nın siyasi, ekonomik ve kültürel baskıları, bu halkların geleneksel yapılarında köklü değişikliklere yol açmıştır. Özellikle yerel yönetim yapıları ortadan kaldırılarak topluluklar merkezî otoriteye bağımlı hale getirilmiş, eğitim ve dini kurumlar ise Ruslaştırma politikalarının hedefi olmuştur. Bu dönemde Türk halklarının yaşam tarzları büyük ölçüde değişime uğramış, ekonomik faaliyetleri Rus ekonomisinin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiştir. 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi, Türk toplulukları arasında özgürlük ve bağımsızlık umutlarını artırmış ve milliyetçilik hareketlerinin güç kazanmasına yol açmıştır. Ancak Bolşeviklerin vaat ettiği uluslara özerklik ve eşitlik, kısa sürede yerini otoriter politikalarla baskıya bırakmıştır. Basmacı Hareketi gibi direnişler bu baskıya karşı önemli semboller olmuştur, ancak bu hareketler başarılı olamamış ve Türk halklarının bağımsızlık beklentileri karşılıksız kalmıştır. Sovyet dönemi, Türk toplulukları için daha derin bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Stalin'in milliyet politikalarıyla Türk halkları arasındaki bağlar koparılmaya çalışılmış, dil politikalarıyla lehçeler arasında ayrışma yaratılmış ve alfabe değişiklikleriyle kültürel kimlik zayıflatılmıştır. İslam dini ve dini kurumlar üzerindeki baskılar da aynı dönemde artmış, bu topluluklar Sovyet ideolojisine uygun eğitim politikalarıyla yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ekonomik dönüşüm, kolektivizasyon süreciyle tarım alanında derinleşmiştir. Bu süreçte tarım ekonomisi devlet kontrolüne geçmiş, özellikle Kazak bozkırlarında kıtlık büyük can kayıplarına yol açmıştır. Aynı dönemde Sovyetler, sanayi yatırımlarıyla Türk bölgelerini kalkındırmayı hedeflemişse de, bu yatırımların büyük kısmı yerel halkın uzun vadeli refahına beklenen katkıyı sağlayamamış, daha çok Sovyet ekonomisinin ihtiyaçlarına hizmet etmiştir. Bu bildiride, Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği dönemlerinde Türk topluluklarının maruz kaldığı baskılar ve bu süreçlerin etkileri incelenmiştir. Bildirinin amacı, bu toplulukların siyasi, ekonomik ve kültürel dönüşümlerini geniş bir çerçevede ele almak ve bu dönüşümlerin Türk kimliği üzerindeki uzun vadeli etkilerini vurgulamaktır. Çarlık Rusya'nın sömürgeci politikalarının Türk halklarının geleneksel yapılarında yarattığı değişim ve Sovyet döneminde uygulanan kimlik politikalarının kültürel ve dini yapıyı nasıl etkilediği çalışmanın odak noktasıdır. Ayrıca, Bolşevik Devrimi sonrası özgürlük umutlarının nasıl hayal kırıklığına dönüştüğü ve milliyetçilik hareketlerinin nasıl şekillendiği de analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sömürgeci Politikalar, Türk Toplulukları, Bolşevik Devrimi, Ruslaştırma, Ekonomik Dönüşüm.

FROM TSARIST RUSSIA TO THE SOVIET UNION: IMPACT ON TURKIC COMMUNITIES

ABSTRACT

Turkic communities living in Turkestan, Caucasus and Idyll-Ural regions during the Tsarist Russia period were under heavy pressure of Russia's colonialist policies. Russia's political, economic and cultural pressures led to radical changes in the traditional structures of these peoples. In particular, local government structures were abolished and communities were made dependent on the central authority, while educational and religious institutions were the target of Russification policies. During this period, the lifestyles of the Turkic peoples were drastically changed and their economic activities were reorganized according to the needs of the Russian economy. The Bolshevik Revolution in 1917 raised hopes for freedom and independence among Turkic communities and led to the strengthening of nationalist movements. However, the autonomy and equality of nations promised by the Bolsheviks were soon replaced by authoritarian policies and repression. Resistance movements such as the Basmachi Movement were important symbols against this oppression, but these movements were not successful and the expectations of the Turkic peoples for independence remained unrequited.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tekintuncer@nevsehir.edu.tr, Nevşehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3985-8341

The Soviet period initiated a deeper transformation process for Turkic communities. Stalin's nationality policies sought to sever the ties between Turkic peoples, language policies created a divergence between dialects, and alphabet changes weakened cultural identity. The pressure on the Islamic religion and religious institutions increased in the same period, and these communities were tried to be reshaped with educational policies in line with Soviet ideology. Economic transformation deepened in agriculture with the collectivization process. In this process, the agricultural economy came under state control and famine caused great loss of life, especially in the Kazakh steppes. In the same period, the Soviets aimed to develop the Turkic regions through industrial investments, but most of these investments did not contribute to the long-term welfare of the local population, but rather served the needs of the Soviet economy. This presentation analyzes the oppression of Turkic communities during the periods of Tsarist Russia and the Soviet Union and the effects of these processes. The aim of the presentation is to address the political, economic, and cultural transformations of these communities in a broad framework and to emphasize the long-term effects of these transformations on Turkish identity. The focus of the presentation is on how the colonial policies of Tsarist Russia changed the traditional structures of the Turkic peoples and how the identity policies implemented during the Soviet era affected the cultural and religious structure. It also analyzes how the hopes for freedom after the Bolshevik Revolution turned into disappointment and how nationalist movements took shape.

Keywords: Colonial Policies, Turkish Communities, Bolshevik Revolution, Russification, Economic Transformation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

XİANBEİLER (鮮卑) TÜRK MÜDÜR?

Adile BALCI[*]

ÖZ

Xianbeiler, M.Ö. VII. yüzyılda İç Moğolistan'ın güneydoğusunda yaşamış olan Doğu Hu (Dong Hu 东胡) boylar birliğine mensuptu. Doğu Hu boylar birliği, M.Ö. II. yüzyılda Hunlar tarafından ağır yenilgiye uğramaları sonucu kuzeye ve güneye doğru kaçtı. Neticede ise Doğu Hu boylar birliği kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmış oldu. Kuzeyde kalanlar Xianbei Dağı'nda yaşamaya başladıkları için kendilerini Xianbei olarak adlandırmaya başladılar. M.Ö. II. yüzyılda ilk olarak kaynaklarda Xianbei adından söz edilmeye başlanmıştır. M.S. 581 yılında Çin topraklarında Sui Hanedanlığı'nın kurulmasıyla yaklaşık 8 yüzyıl Xianbei olarak varlığını sürdüren bu kavmin adı tarihten silinmiştir. Xianbeiler, Çin kaynaklarında Kuzey Wei Hanedanlığı olarak adlandırılan ve bir Türk Devleti olarak kabul edilen Tabgaçların kurucu boylar birliğinden biri olduğu gibi aynı zamanda da Tabgaçlara son veren boydur. Özellikle Hunlar ve Tabgaçlar ile uzun yıllar birlikte yaşamış olan Xianbeiler, Türk kültüründen oldukça etkilenmiş olup Türk kültür geleneklerini hayatlarına nüfuz etmişlerdir. Bu çalışmada, Xianbeilerin Türkler ile içe içe yaşamaları hatta evlilikler yapmaları nedeniyle karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuş olmalarına rağmen Xianbeilerin etnik kökeni hakkında bir Türk boyu olduğunu ileri sürmenin mümkün olmadığı görüşü savunulmaktadır. Dönemin ana kaynaklarının sadece Çin kaynaklarından ibaret olması sebebiyle birincil kaynak olarak Çin kaynaklarından yararlanılmakla birlikte çok sayıda araştırma eserleriyle de çalışma desteklenmiştir. Nitel bir yaklaşım tercih edilerek araştırma verileri, doküman inceleme tekniğiyle ortaya konulmuştur. Ayrıca içerik analizi ile veriler çözümlenerek, Xianbeilerin kendilerine özgü konuştukları bir dili olması, Türk ve Çin kültüründen oldukça etkilendiği ve sonradan Çinlileşmiş özgün bir boy birliği olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Xianbei, Doğu Hu, Türk, Çin, Tabgaçlar, Dil, Etnik Köken.

ARE THE XİANBEİ (鮮卑) TURKISH?

ABSTRACT

The Xianbei belonged to the Eastern Hu (Dong Hu 东胡) tribe union, which lived in the southeast of Inner Mongolia in the 7th century BC. The Eastern Hu tribe union fled north and south after being heavily defeated by the Xiong-nu in the 2nd century BC. As a result, the Eastern Hu tribe union was divided into north and south. Those who remained in the north began to call themselves Xianbei because they started living on the Xianbei Mountain. The name Xianbei was first mentioned in sources in the 2nd century BC. With the establishment of the Sui Dynasty in Chinese territory in 581 AD, the name of this tribe, which continued its existence as Xianbei for about 8 centuries, was erased from history. The Xianbei were one of the founding tribe unions of the Tabgach, which is called the Northern Wei Dynasty in Chinese sources and is accepted as a Turkish state, and they were also the tribe that put an end to the Tabgach. The Xianbei, who lived together with the Xiong-nu and Tabgachs for many years, were greatly influenced by Turkish culture and Turkish cultural traditions permeated their lives. In this study, it is argued that although the Xianbei lived side by side with the Turkish people, even intermarried with them and had mutual cultural exchanges, it is not possible to claim that the Xianbei are a Turkish tribe. Since the main sources of the period only consisted of Chinese sources, the study was supported by numerous research works, although Chinese sources were used as primary sources. A qualitative approach was preferred and the research data was presented with the document review technique. In addition, the data was analyzed with content analysis, and it was concluded that the Xianbei had a language that they spoke specifically, that they were greatly influenced by Turkish and Chinese culture, and that they were an original tribe unity that later became Chinese.

Keywords: Xianbei, Eastern Hu, Turks, Chinese, Tabgach, Language, Ethnicity.

[*] Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü, adile.balci@msgsu.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-4490-4039

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

QIZILBAŞLIQDAN ŞİYƏLİYƏ KEÇİD VƏ TÜRK KİMLİYİ

Yasemen KARAKOYUNLU*

ÖZ

Səfəvi ideologiyası iki Sufi-Təriqət dövrünə aid Qızılbaşlıq və Səvəvi Dövlət dövrü -Şiyəlik məzhəbi ünsürlərindən təşkil olunmuşdur.Təriqət dövrü Qızılbaşlıq ideologiyası- Heterodoks islam adlandırılan Türk xalq islamı XV yüzilin sonundan başlayaraq XVI yüzil boyunca Anadoluda yarı oturaq, yarı köçəri türkmən zümrələrini geniş şəkildə təsiri altına almışdır.Türk xalq islam inancı Şiyə anlayışından fərqli olub, böyük ölçüdə Şamanist ünsürlərin İslamlıqla sintezindən qaynaqlanmışdır.Bu inancın şəkillənməsi IX-X yüzillərə qədər uzanmaqda olub, Əhməd Yəsəvinin gətirdiyi izahla daha da təkmilləşdi. Ən sonda Qızılbaşlıq və Ələvilik halını alacaq bu inanc biçimi xüsusilə köçəri Türk qrupları arasında yayılmışdı.Səfəvi Dövlət dövrü -Şiyəlik ideologiyası qəbul olunduqdan sonra da, Şah I Təhmasibə qədər Səfəvilərin Şiyəliklə o qədər də əlaqələri olmamış, Osmanlıların Sünniliyi dövlət ideologiyası qəbul etməsi nətcəsində Şah İsmayıl da Şiyəliyi dövlət məzhəbi elan etmişdir.Ancaq buna rəgmən həm Şah İsmayıl özü, həm də Qızılbaş boy bəyləri daim Türk Xalq İslam inancına sahib olmuşlar. Şah İsmayıl Şiyəliyi dövlət məzhəbi kimi qəbul etdikdən sonra Səfəvilər- bir çox Şiyə alimlərini Ərəb bölgəsindən, xüsusilə də Cibal-i Amel`den dəvət etmişlər və bu alimlər İran və Azərbaycanda Şiyəlik məzhəbini yaymış, Səfəvi dövlətinin Şiyə dövlətinə çevirilməsində böyük rol oynamışlar

Açar sözlər: Sufizm, Səfəvi, Qızılbaşlıq, Şiyəlik, Şah İsmayıl, Xalq İslamı.

TRANSITION FROM GYZYLBASHLIQ TO SHIISM AND TURKISH IDENTITY

ABSTRACT

The Safavid ideology is composed of two elements the Gyzylbashliq belonging to the Sufi-Sectarian period, and the Safavid State period - Shiite faithian elements. Sect era: Turkish folk Islam, called Gyzylbashliq ideology - Heterodox Islam, widely influenced the semi-sedentary, semi-nomadic Turkmen clans in Anatolia from the end of the 15th century and throughout the 16th century. The Turkish folk Islamic faith is different from the Shiite concept, and to a large extent it originates from the synthesis of Shamanist elements with Islam. The development of this belief lasted until the 9th-10th centuries, and was further improved with the explanation brought by Ahmed Yasavi. This form of belief, which would eventually become Qizilbashlik and Alawism, was especially widespread among nomadic Turkic groups. The Safavid State Period - Even after the adoption of the Shiite ideology, until Shah I Tahmasib, the Safavids did not have much contact with Shiism, and as a result of the Ottomans adopting Sunnism as the state ideology, Shah Ismail declared Shiism the state sect. However, in spite of this, both Shah Ismail himself and the gentlemen of Qizilbash always had the belief of Turkish People's Islam. After Shah Ismail accepted Shiism as the state religion, the Safavids invited many Shiite scholars from the Arab region, especially from Jibal-i Amel, and these scholars spread the Shiite sect in Iran and Azerbaijan and played a major role in transforming the Safavid state into a Shiite state.

Keywords: Sufism, Safavid, Gyzylbashliq, Shiism, Shah Ismail, Islam of People (Popular Islam).

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli Elmler Akademiyasi, Felsefe ve Sosialogiya Enstitutu, Türk Halkları İctimai Fikir Tarixi ve Felsefesi Bölümü, yasemen.qidm@yahoo.com, Bakü / Azerbaycan. https://orcid.org/0000-0003-0079-5125

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MOĞOL OYRAT KANUNNAMELERİNDE VOLGA KALMUKLARI

Ayna ASKEROĞLU ARSLAN*

ÖZ

Kalmuklar (Oyratlar) Volga bölgesine XVI. Yüzyılın sonu – XVII. Yüzyılın başlarında geçmişlerdir. O zamanlarda Kalmuklar askeri tarihleri, oyrat yazıları, edebi gelenekleri, zengin folklor ile beraber siyasi ve iktisadi sorunlara dair kanunnameler mevcuttu. Aynı zamanda bu kanunnameler Budist manastırların üst düzey Budist din adamlarının statüleri ile yanısıra toplumsal ve aile-boy münasebetleri ile alakadardı. Sözkonusu 1640 Tarihli Oyrat bir diğer adıyla *Yeni Tsaayin* biçik (İkh Tsaaz) kendisinden önceki kanunlara göre daha çok bir anayasa şeklini almaya başlayan ilk kanundur. Bu kanunun meydana gelmesinde Batı Moğolları ve onların büyüyen nüfusunun daha etkin bir biçimde yönetilmesini sağlamak etkin bir rol oynamıştır. Kanun, Özel Hukuk ve Kamu Hukuku olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır, ve bu gruplar da kendi içlerinde bazı gruplara ayrılmaktadır. *İkh Tsaaz'ın* Moğolca olan asıl metin günümüze ulaşmamıştır. Oyrat alfabesi ile yazılan metinden Rusçaya tercüme edilmiştir. *İkh Tsaaz* Kalmukların günlük yaşamları açısından önemli tarihi kaynaktır. Kalmuk ailesini ve ilişkileri incelendiğinde göçebe toplumun yapısı hakkında net bilgi vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Volga Kalmukları, Kanunname, Oyratlar, Toplumsal Yaşam, Yönetim Organları, Kurallar.

VOLGA KALMYKS IN THE MONGOL OYRAT LAWS

ABSTRACT

Kalmyks (Oyrats) crossed the Volga region at the end of the XVI - beginning of the XVII century. At that time the Kalmyks had military history, oyrat writings, literary traditions, rich folklore, as well as codifications on political and economic issues. They also dealt with the status of senior Buddhist clergy of Buddhist monasteries, as well as social and family-clan relations. The Oyrat code of 1640, also known as the *New Tsaayin* biçik (Ikh Tsaaz), was the first code that began to take more of a constitutional form than its predecessors. The creation of this law played an active role in ensuring a more effective governance of the Western Mongols and their growing population. The Code is divided into two main groups, Private Law and Public Law, which in turn are further subdivided into several groups. The original Mongolian text*of Ikh Tsaaz* has not survived. It was translated into Russian from the text written in Oyrat script. *Ikh Tsaaz* is an important historical source for the daily life of the Kalmyks. When the Kalmyuk family and their relations are analyzed, it provides clear information about the structure of the nomadic society.

Keywords: Volga Kalmuks, Law, Oirats, Social Life, Rules.

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, ayna.arslan@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-8113-7468

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA MİMAR SİNAN'IN İNŞA ETTİĞİ CAMİLERDE YER ALAN TAŞ SÜSLEMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kadriye Figen VARDAR*

ÖZ

16.yüzyıl ve özellikle Mimar Sinan'ın Hassa mimarlar Ocağı'nın başında olduğu yıllar (1538-1588), Osmanlı mimarlığında inşa faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimar Sinan, Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik yönden güçlü olduğu bu dönemde, taş gibi dayanıklı malzemeler başta olmak üzere çeşitli değerli malzemeler kullanarak çok sayıda eser ortaya koymuştur. Bu amaçla, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen "İstanbul'daki 16. Yüzyıl Camilerinde Taş Süslemeler" başlıklı YADOP projesi kapsamında, Mimar Sinan'ın başkent İstanbul'da inşa ettiği camilerin taş süsleme özellikleri de incelenmiştir. İstanbul'da restorasyon sürecinde olan camiler hariç; Fatih, Eyüpsultan, Beşiktaş, Beyoğlu ve Üsküdar ilçelerinde yer alan ilgili eserler yerinde incelenmiş ve tespit edilen taş süslemelerin ayrıntılı şekilde fotoğrafları çekilmiştir. Bu çalışmada, Projede ulaşılan sonuçlar doğrultusunda ve fotoğraf arşivinden seçilen görsellerle birlikte, İstanbul'daki Mimar Sinan camilerinde yer alan taş süslemelerin karakteristik özellikleri ortaya konmuştur. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldaki mimari ve sanat etkinliği, Mimar Sinan'ın sanatsal üslubu ve İstanbul'da 16. yüzyıl Osmanlı mimarlığında taşın kullanımına ilişkin kaynak eserler incelenerek, Dönemin taş süslemelerinin üslup özellikleri tespit edilmiştir. İncelenmekte olan camilerin taş süslemeleri; motif ve desen özellikleri, yapısal ve süsleyici amaçla uygulanan teknikler, taş türleri ve kullanım yerleri açısından ele alınmıştır. Taş malzeme, Mimar Sinan'ın İstanbul'da inşa ettiği camilerde hem yapısal hem de süsleyici özellikleri ile etkili olmuştur. Bilindiği üzere, Mimar Sinan hem Antik Dönem kültürlerinden devşirme olarak elde ettiği taş malzemeyi hem de Anadolu'da açtırdığı taş ocaklarından elde ettiği değişik renk ve dokudaki taş malzemeyi eserlerinde kullanmıştır. Mimar Sinan'ın inşa ettiği camilerde yer alan taş süslemeler, malzemenin gerektirdiği şekilde geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Saray Nakkaşhanesinin güçlü sanatçılarından Kara Memi'nin üslubu da Dönemin süsleme sanatlarında yaygın şekilde etkili olurken, malzeme ve teknik özelliklerinden dolayı taş süslemelerde sınırlı şekilde uygulanmıştır. Mimariyi destekleyecek ölçüde kullanılan taş süslemeler, Mimar Sinan'ın her eserinde farklı özellikler kazanmıştır. Mimari yapının ana hatlarına bağlı ve onu aşmayan bir anlayışla tasarlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İstanbul, Osmanlı Sanatı, Mimar Sinan, Cami, Taş Süsleme.

AN ANALYSIS OF STONE ORNAMENTATIONS IN THE MOSQUES BUILT BY MIMAR SINAN IN ISTANBUL

ABSTRACT

The 16th century, particularly when Mimar Sinan was the head of the Hassa Architects' Guild (15381588), represents the most intensive period of construction activities in Ottoman architecture. During this time, when the Ottoman Empire was politically and economically strong, Mimar Sinan produced numerous works using various valuable materials, particularly durable materials like stone. To this end, as part of the YADOP project titled "Stone Ornamentations in 16th Century Mosques in Istanbul" supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University, the stone ornamentation features of the mosques built by Mimar Sinan in the capital city were also studied. Excluding mosques currently undergoing restoration, the relevant works located in the districts of Fatih, Eyupsultan, Besiktas, Beyoglu, and Uskudar were examined on-site, and detailed photographs of the identified stone ornamentations were taken. In this study, based on the results obtained from the project and selected visuals from the photographic archive, the characteristic features of the stone ornamentations in Mimar Sinan's mosques in Istanbul have been presented. Additionally, the architectural and artistic activities of the Ottoman Empire in the 16th century, Mimar Sinan's artistic style, and the use of stone in 16th-century Ottoman architecture were examined through relevant literature to identify the stylistic features of the stone ornamentations

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, kfvardar@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0003-0022-5472

during the period. The stone ornamentations of the mosques under investigation were analysed in terms of motif and pattern characteristics, techniques applied for structural and decorative purposes, types of stone, and their places of use. Stone material has been effective in Mimar Sinan's mosques in Istanbul and it has both structural and decorative features. It is well-known that Mimar Sinan utilized stone materials obtained from ancient cultures as well as various colours and textures sourced from stone quarries he opened in Anatolia. The stone ornamentations in the mosques constructed by Mimar Sinan were developed and applied according to the material's requirements. The style of Kara Memi, one of the prominent artists of the Palace's Calligrapher House, was widely influential in the decorative arts of the period though due to the material and technical characteristics, it was applied in a limited way in stone ornamentations. The stone ornamentations used to support the architecture gained different features in each of Mimar Sinan's works, designed with an understanding that adhered to the main outlines of the architectural structure without exceeding them.

Keywords: Istanbul, Ottoman Art, Mimar Sinan, Mosque, Stone Ornamentation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

TANBURİ CEMİL BEY'İN NOTAYA ALDIĞI KLASİKLER

Hüseyin KIYAK*

ÖZ

Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı'da ve özellikle de İstanbul'da kapalı toplum yapısından daha açık bir sosyal hayata geçilir. Müzik, evlerden sokaklara çıkmaya başlar. Müzik grupları kurulur, çeşitli konserler düzenlenir. Tanburi Cemil Bey'in etrafında da bir müzik grubu oluşur. Musa Süreyya Bey, Kaşıyarık Hüsameddin Bey, Tanburi Ömer Faik, Giriftzen Asım Bey, Tanburi Tahsin gibi dönemin önde gelen müzisyenlerinden oluşan bu heyet, dönemin atmosferine uyarak çeşitli konserler vermek isterler. Cemil Bey'in evinde yapılan toplantılarda o dönem için unutulduğu söylenen klasik repertuvarın bazı eserleri Kaşıyarık Hüsameddin Bey tarafından gündeme getirilir. Bu eserleri Cemil Bey, Hüsameddin Bey'in okuyuşundan notaya alır. Döneminde "unutulmuş" olduğu söylenen bu eserler bugün klasik Türk müziğinin temel eserleridir. Cemil Bey'in Hüsameddin Bey'den yazdığı eserlerin yer aldığı ve bugün kişisel arşivimde bulunan nota defteri üzerinden "klasik" kavramı, Cemil Bey'in bu eserlere yaklaşımı, defterin kaynağı üzerinde durulacaktır. Defterde yer alan eserler şu makamlardadır: Ferahfeza, şeddiaraban, acemaşiran, sultaniyegâh, suzidil, şevkefza, bestenigâr, hicazkâr, suzidilara, mahur, neva, hicaz, muhayyer, karcığar, bayati, tahirbuselik, bayatiaraban, segâh, nişaburek, müstear, gülizar, dilkeşhaveran, evcara, ırak, şehnaz. Ayrıca defter arasında bulunan ve Cemil Bey tarafından yazılan bazı eserler de bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tanburi Cemil Bey, Nota, Klasikler, Kaşıyarık Hüsameddin Bey.

CLASSICS NOTATED BY TANBURI CEMIL BEY

ABSTRACT

With the declaration of the Constitutional Monarchy, the structure of the society is transitioned to open social life from closed life in the Ottoman Empire, especially in İstanbul. Music began to perform in the streets, instead of houses. Music groups are formed and various concerts are held. A committee, consisting of prominent musicians of the period like Musa Süreyya Bey, Kaşıyarık Hüsameddin Bey, Tanburi Ömer Faik, Giriftzen Asım Bey, is established around Tanburi Cemil Bey and they wanted to hold various concerts in accordance with the period. In the meetings held at Cemil Bey's house, some works of the classical repertoire, which were said to have been forgotten for that period, were brought to the agenda by Kaşıyarık Hüsameddin Bey. Cemil Bey has notated these works from Hüsameddin Bey's performance and these works which were said to have been forgotten for that period are listed as dominant works of Turkish music. Concept of "classical", Cemil Bey's approach to these works and the source of the music notebook will be discussed through Cemil Bey's music notebook, comprising works notated from Hüsameddin Bey's performance, which is in my private archive today. The works in the notebook are in the following makams: Ferahfeza, şeddiaraban, acemashiran, sultaniyegâh, suzidil, şevkefza, bestenigâr, hicazkâr, suzidilara, mahur, neva, hicaz, muhayyer, karcığar, bayati, tahirbuselik, bayatiaraban, segâh, nişaburek, müstear, gülizar, dilkeşhaveran, evcara, ırak, şehnaz. There are also some works written by Cemil Bey that were found among the notebooks.

Keywords: Tanburi Cemil Bey, Music Notes, Classicals, Kaşıyarık Hüsameddin Bey.

* İstanbul Teknik Üniversitesi ve Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu, h.kiyak88@hotmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0009-0009-4218-9925

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SÖZLÜKBİLİMCİNİN KAÇINILMAZ DİLEMMASI: "GÜLME" VE "AĞRI" ÖRNEKLERİ IŞIĞINDA SÖZLÜKSEL TANIMLAMA ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK

Engin YILMAZ*

ÖZ

Sözlük yazar/lar/ının en çok zorlandığı aşama, merkezî önem taşıyan sözlüksel tanımlama aşamasıdır. Bu aşamada; sözlük yazar/lar/ı, bir taraftan hedef kitlesini dikkate alarak belirlediği amaca uygun olan yöntemi, tekniği ve stratejiyi kullanmak durumundadır, diğer taraftan tanımını yapmaya çalıştığı sözlüksel birimi başta *sözlük bilimi*nin ve *anlam bilimi*nin olmak üzere, *mantık*ın, *dil felsefesi*nin ilke, veri ve yaklaşımları ışığında çözümlemek zorundadır. Hatta bu araştırmada tanıklandığı üzere, sözlük yazar/lar/ından kimi özellikli (spesifik) durumlarda *sanat*, *tıp*, *toplum bilimi* vb. bilimsel disiplinlerden de yararlanması beklenmektedir. Araştırmanın dayandığı temel tez; yalnızca sözlük biliminde kullanılan sözlüksel tanımlama yöntem ve teknikleriyle yetinmek, yetersizdir. Betimleyici yöntem ışığında yapılandırılan araştırmanın temel amacı, sözlük yazar/lar/ının karşılaştığı semantik ikilemlerin aslında disiplinlerarası bir anlayışla avantaja dönüştürülebileceği gerçeğini örneklerle ortaya koymaktır. Örneğin, TDK tarafından elektronik ortamda yayımlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te ve Kubbealtı Vakfı tarafından yayımlanan *Kubbealtı Lugati*'nde "gülme" kavramının tanımında, söz konusu edimin yalnızca pozitif yönüne değinildiği anlaşılmaktadır. Ancak, negatif mizah aracılığıyla gülme ediminin muhatap konumundaki kişi/leri ya da grup üye/ler/ini küçük görerek olumsuzlama yoluyla âdeta sosyal bir yaptırım hâline gelebildiği durumlar da söz konusudur. Bu ikinci kullanımın *Gülme bilimi*'ne (*Gelotoloji*) ait terimsel anlam özelliği taşıdığı kanaatindeyiz. Şu hâlde, *gülme* kavramının pozitif ve negatif yönlerinin dikkate alınarak yeniden tanımlanması gerekmektedir. Aynı durum, "ağrı" örneğinde de söz konusudur. Mutlak özdeşliğe karşı çıkan dil felsefesinin öncü isimlerinden Ludwig Wittgenstein, eserlerinde sık sık "ağrının grameri"nden, "acının grameri"nden söz etmektedir. *Ağrı*, *acı*, *sancı*, *sızı* gibi duyular arasındaki ayrımı tam olarak belirleyebilmek için bilginin, deneyimin, gözlemin diğer kanıtlarına ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Sözlük yazar/lar/ının *ağrı*, *acı*, *sancı*, *sızı* gibi benzer belirtiler gösteren duyuların tanımlanmasında, ağrı bilimcilerle (*algolog*larla) iş birliği yapmasının söz konusu sözlüksel birimlerin daha doğru tanımlanmasına ışık tutacağı kanaatindeyiz. Sonuç olarak sözlük yazar/lar/ı, gündelik dilden bilim, sanat diline (ya da tam tersi) geçişleri takip edip gerekli güncellemeleri yapmaktan kaçınmamalı, ikilem olarak görülen durumları disiplinlerarası yaklaşım ve iş birliğiyle avantaja dönüştürebilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Anlamsal Ikilem, Anlamın Kırılganlığı, Sözlük Bilimi, Sözlüksel Tanımlama, Dil Felsefesi.

THE LEXICOGRAPHER'S INEVITABLE DILEMMA: RETHINKING LEXICAL DEFINITION IN THE LIGHT OF THE EXAMPLES OF "LAUGHING" AND "PAIN"

ABSTRACT

The most difficult stage for dictionary writers is the lexical definition stage, which is of central importance. In this stage, on the one hand, the lexicographer(s) must use the method, technique and strategy appropriate to the purpose he/she has determined, taking into account his/her target audience, and on the other hand, he/she must analyze the lexical unit he/she is trying to define in the light of the principles, data and approaches of lexicology and semantics, logic and philosophy of language. Moreover, as this research shows, in some specific cases dictionary writers are expected to make use of scientific disciplines such as art, medicine, social sciences, etc. The main thesis of the research is that it is insufficient to be satisfied only with the lexical definition methods and techniques used in lexicology. The main purpose of the research, which is structured in the light of the descriptive method, is to demonstrate with examples the fact that the semantic dilemmas faced by dictionary writers can actually be turned into an advantage with interdisciplinary understanding. For example, in the definition of the concept of "laughing" in the Current Turkish Dictionary published electronically by TDK and Kubbealtı Lugati published by Kubbealtı Foundation, it is understood that only the positive aspect of the act in question is mentioned. However, there are

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, eyilmaz@sakarya.edu.tr, Sakarya / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-0157-1759

also cases where the act of laughing through negative humor can become a social sanction by negating the person(s) or group member(s) in the interlocutor position by humiliating them. We believe that this second use has a terminological meaning that belongs to the science of laughing (gelotology). In this case, the concept of laughter must be redefined, taking into account its positive and negative aspects. The same applies to the example of "pain". Ludwig Wittgenstein, one of the pioneers of the philosophy of language, who opposes absolute identity, often talks about the "grammar of pain" and the "grammar of suffering" in his works. It is a fact that other evidences of knowledge, experience and observation are needed in order to determine the exact distinction between sensations such as pain, soreness, aching, aching. We are of the opinion that the cooperation of the lexicographer(s) with pain scientists (algologists) in defining sensations. In conclusion, dictionary writers should follow the transitions from everyday language to the language of science and art (or vice versa), should not refrain from making the necessary updates, and should be able to turn situations that are seen as dilemmas into advantages with an interdisciplinary approach and cooperation.

Keywords: Semantic Dilemma, Fragility of Meaning, Lexicography, Lexical Definition, Philosophy of Language.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SES SEMBOLİZMİ BAKIMINDAN EYLEMİN GERÇEKLEŞME HIZI VEYA ŞİDDETİNİ BELİRTME ODAKLI YANSIMA SÖZCÜKLER

Didem AKYILDIZ AY*

ÖZ

Yansıma sözcükler işitilen, görülen ya da sezilen duyumların aralarında ilgi kurulabilen ses birimler aracılığıyla bir biçime bürünmesiyle oluşmuş dilsel göstergelerdir. Duyular yoluyla edinilen izlenimler ve ses birimleri arasındaki bağ, nedensiz sayılan diğer dil göstergeleri gibi keyfî seçimlere göre değildir. Gösteren-gösterilen-gönderge arasındaki bağın meydana gelmesinde, dil dışı gerçekliğin (gönderge) ses, şekil ya da hareketleri ile ses birimlerin oluşumları esnasındaki görevli organların aldığı türlü şekiller ve bunun sonucu çıkarılan sesler arasında benzerlikler gözlemlenmektedir. Bu benzerlikler dilbiliminde ses sembolizmi konu başlığı altında değerlendirilmektedir.

Yansıma sözcüklerin, özellikle kök biçimlerinin büyük bir kısmının göndergesel karşılığı bir devinimdir. Ölçünlü dilde eylemlerin gerçekleşme hızı, miktarı veya derecesi gibi kavramlar, çoğu kez fiil yapısının önüne getirilen nicelik bildiren zarflarla anlatılmaktadır: *hızlı koşmak, çabuk yemek yemek, ağır hareket etmek, yavaş yavaş yağmak vb.* gibi. Fakat Anadolu ağızlarının söz varlığına baktığımızda bu tür eylemlerde yansıma seslerin çağrıştırdıkları anlamlardan yola çıkılarak anlatılmak istenenin daha güçlü ve canlı bir şekilde ifade edildiği görülmektedir: *patıramak (hızlı koşmak), harpıtmak (çabuk çabuk yemek), dımdımlamak (yavaş yavaş hareket etmek), püsenlemek (kar, yağmur ince ince, yavaş yavaş yağmak) vb.* gibi... Bu eylemlerin yavaş veya hızlı bir şekilde gerçekleşmiş olması ile yansıma sözcüklerdeki ses birimlerin seçilmesi ve dizilmesi, çok yakından ilişkilidir. Bu ilişki, yansıma sözcüklere eklenen birtakım ekler sayesinde yahut sözcüğün ikileme şeklinde kullanılmasıyla sözcüğün anlamsal boyut özelliği de daha çeşitlenmekte ve belirginleşmektedir.

Bu çalışmada ses sembolizmi bilgileri ışığında Anadolu Ağızlarında görülen yansıma sözcüklerden eylemin hızı, şiddeti veya yoğunluğu bakımından niceliğini belirtmeye odaklı olanları üzerinde sahip oldukları ses birimleri ve karşıladıkları anlamları yönünden bir eşleştirme yapılacaktır. Yapılan eşleştirme sonucu ilgili sözcüklerin sesbirimlerinin seçilişi ve dizilişi ile karşıladıkları niceliksel unsurlarının benzer özellikleri değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Yansıma sözcükler, Anadolu Ağızları Söz varlığı, Ses-Anlam Uyumu, Ses Sembolizmi.

ONOMATOPOEIC WORDS FOCUSED ON STATING THE SPEED OR INTENSITY OF THE ACTION IN TERMS OF SOUND SYMBOLISM

ABSTRACT

Onomatopoeic words are linguistic signs that are formed when sensations that are heard, seen or perceived take on a form through phonemes that can be related to each other. The connection between sensory impressions and phonemes is not based on arbitrary choices, like other linguistic signs that are considered uncaused. In the formation of the link between signifier-signified-sender, similarities are observed between the sound, shape or movements of the non-linguistic reality (the referent) and the various shapes taken by the organs in charge during the formation of the phonemes and the sounds produced as a result. These similarities are evaluated under the topic of sound symbolism in linguistics.

The referential equivalent of the majority of onomatopoeic words, especially root forms, is a motion. In the common language, concepts such as the speed, amount or degree of realization of actions are often expressed with adverbs of quantification preceding the verb structure: to run fast, to eat quickly, to move slowly to rain slowly, etc. However, when we look at the vocabulary of Anatolian dialects, it is seen that in such verbs, the intended meaning is expressed in a stronger and more vivid way based on the meanings evoked by the reflected sounds: *patıramak* (to run fast), *harpıtmak* (to eat quickly), *dımdımlamak* (to move slowly), *püsenlemek* (snow, rain, thin, slow rain) etc. Whether these actions occur slowly or quickly is closely related to the selection and arrangement of the phonemes in the loanwords. This relationship is further diversified and clarified in the semantic dimension

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, didemakyildizay@gmail.com, Burdur / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-9720-551X

of the word by the addition of certain affixes to the reflection words or by the use of the word in the form of a doubling.
In this study, in the light of sound symbolism information, a matching will be made in terms of the phonemes they have and the meanings they meet on the onomatopoeic words seen in Anatolian Dialects, which are focused on expressing the quantity of the action in terms of speed, intensity or intensity. As a result of the matching, the similar features of the selection and arrangement of the phonemes of the related words and the quantitative elements they meet will be evaluated.

Keywords: Onomatopoei, Phonome, Phono-semantics, Ideophone, Vocabulary of Anatolian Dialects.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇEDE ENKLİTİK BİR UNSUR OLARAK –TI

Sunay DENİZ*

ÖZ

Türkçede sözdizimini çeşitli yönlerden etkileyen pek çok unsur vardır. Bunlardan biri de tek başlarına anlamları olmayan, sözdiziminde bir görev yapan ve cümle içerisinde sözcük bünyesinde ifadeyi güçlendirmeye, pekiştirmeye veya vurgulamaya yarayan ek görünümündeki –TI morfemidir. Bu tür unsurları ifade etmek için genellikle "enklitik" terimi kullanılır. Enklitik terimi ilgili çalışmalarda; "Kendisinden önceki kelimeyle birleşip bir kelime gibi okunan kelime veya ek; kelimeyle ek arasında davranış gösteren bir parça; vurgusu olmayan ancak kendisinden önceki sözcükle birlikte bir vurgu birimi oluşturan öğe; emir cümlelerinden önce ya da sonra gelerek emri kuvvetlendiren, güçlendirme, kuvvetlendirme fonksiyonu üstlenen bir pekiştirme edatı; kendisinden önce gelen sözcük ile birleşip bir sözcük gibi okunan sözcük veya ek; fonolojik olarak başka bir kelimeye bağlı ancak gramer bakımından bağımsız olan biçimbirimler; vurgudan yoksun olan ve kendisinden önceki sözcükle birlikte bir vurgu birimi oluşturan öğe; kendinden önce gelen kelime ile birleşip bir kelime gibi okunan kelime veya ek; kelimeyle ek arasında davranış gösteren bir parçadır ve bağımsız bir kelimenin formuna sahiptir; fakat vurgulu olamaz ve cümlede, fonolojik olarak bağlı bulunduğu kelimeyle birlikte özel bir konum işgal etmeye mecburdur" şeklinde tanımlanmaktadır.

Eski Türkçeden bu yana Türkçede pek çok biçimbirim bu kategoride ele alınır. Bunlardan biri de Eski Türkçede birkaç sözcükte görebildiğimiz +dı, +di, +tı, +ti, ekleridir. İlk dönemlerde *edgüti, katıgdı, yegdi, amtı, yaraklıgdı, öküş tı, tı yavlak, ulug tı, netegleti, birtemleti* gibi sınırlı sayıda, tarihi lehçelerde de yine zaman zaman birkaç örneğine rastlayabildiğimiz –TI, zarflardan ve bazen sıfatlardan sonra gelerek onların anlamlarını ve emir cümlelerini de pekiştiren, güçlendiren bir ek gibi karşımıza çıkar. Pek işlek ve yaygın bir ek olmadığı için diğer pek çok enklitiğe nazaran kullanım sahası oldukça sınırlıdır.

Bu bildiride çok işlek ve yaygın bir kullanım sahası olmayan +dı, +di, +tı, +ti enklitiğinin ilgili çalışmalarda nasıl değerlendirildiği, görevleri örneklerle ele alınarak araştırılmış ve ilgili tüm veriler bir araya getirilerek dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Enklitik, Pekiştirme Edatı, -TI Enklitiği.

-TI AS AN ENCLITIC ELEMENT IN TURKISH

ABSTRACT

In Turkish, there are many elements that affect syntax in various ways. One of them is the -TI morpheme, which has no meaning on its own, performs a task in syntax and serves to strengthen, reinforce or emphasize the expression within the word in the sentence. The term "enclitic" is generally used to signify such elements. In related studies, the term enclitic is defined as "a word or suffix that combines with the preceding word and reads like a word; a part that behaves between a word and a suffix; an element that does not have an emphasis but forms an emphasis unit with the preceding word; a preposition of reinforcement that comes before or after imperative sentences and strengthens the imperative; a word or suffix that combines with the preceding word and reads like a word; morphemes that are phonologically connected to another word but grammatically independent; an element that lacks stress and forms a stress unit together with the preceding word; a word or suffix that combines with the preceding word and reads like a word; a part that behaves between a word and a suffix and has the form of an independent word; but it cannot be stressed and is obliged to occupy a special position in the sentence together with the word to which it is phonologically connected".

Since Old Turkish, many morphemes in Turkish have been handled under this category. One of them is the suffixes +dı, +di, +tı, +ti, which we can see in a few words in Old Turkish. -TI, of which we can see a limited number of examples such as *edgüti, katıgdı, yegdi, amtı, , yaraklıgdı, öküş tı, tı yavlak, ulug tı, netegleti*, *birtemleti* in the early periods and a few examples from time to time in historical dialects, appears as a suffix that comes after

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sddeniz1@gmail.com, Balıkesir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8169-4806

adverbs and sometimes adjectives and reinforces and strengthens their meanings and imperative sentences. As it is not a very popular and widespread suffix, its usage area is quite limited compared to many other enclitics.

In this paper, how the enclitic +dı, +di, +tı, +ti, which is not a very busy and widespread usage area, is analyzed in the relevant studies, its tasks are investigated with examples, and all relevant data are brought together and presented to the attention.

Keywords: Enclitic, Preposition of Reinforcement, -TI Enclitic.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ESKİ UYGUR METİNLERDEKİ ÇİNCE KÖKENLİ KELİMELER ÜZERİNE BİRKAÇ BAKIŞ

Dai MATSUI[*]

ÖZ

Miladi 9. yüzyılın ortalarında Eski Uygurlar, Moğolistan platosundan Orta Asya'ya göç etmiş ve Çin kültürüyle temaslarını derinleştirmişlerdir. Sonuç olarak, birçok Çince isim ve ifade Eski Uygur diline alıntı kelimeler ve öyküntüler (*calque*) olarak girmiştir. Dahası, 10. yüzyıl civarında Eski Uygurlar, "Sino-Uyghur" adı verilen kendi telaffuz sistemlerini oluşturmak için bireysel Çince karakterler ve telaffuzları Eski Uygur diline kapsamlı bir şekilde kabul etmişlerdir. Japon akademisyenler tarafından ilk olarak tespit edildiği ve tekrar tekrar geliştirildiği üzere, Eski Uygurlar Budist kanonlarını okurken ve Çince'den özel isimler ve teknik terimler ödünç alırken bu "Sino-Uyghur" sistemi uygulanmıştır.

Bununla birlikte, tüm Uygurlar Çince ve "Sino-Uyghur"a hâkim değildi. Yazma pratiklerinde, bazı Çince karakterler için yanlış Uygurca transkripsiyon uyguladılar veya sözde kaba okumada Çince teknik terimleri yanlış telaffuzla kabul ettiler. 10.–14. yüzyıllardan gelen Eski Uygur metinleri, özellikle de seküler olanlar, Çince kökenli gibi görünen ancak etimolojisi hala belirsiz olan çeşitli terimler içermektedir. Etimolojisi belirsiz bu terimleri açıklığa kavuşturması için, Eski Uygurların Çince karakterleri kesin olmayan bir şekilde kullanmalarına dikkat etmeliyiz.

Anahtar Sözcükler: Sino-Uyghur, Öyküntü, Kaba Okuması.

NOTES ON CHINESE TERMS IN OLD UYGHUR TEXTS

ABSTRACT

In the mid-9th century, the Old Uyghurs migrated from the Mongolian plateau to Central Asia and deepened their contact with Chinese culture. As a result, many Chinese nouns and expressions were introduced into the Old Uyghur language as loanwords and *calque*s. Furthermore, individual Chinese characters and their pronunciations were comprehensively introduced into the Old Uyghur language, to establish their own system of pronunciation called Sino-Uyghur (or Inherited Uyghur Pronunciation of Chinese) around the 10th century. As first detected and repeatedly refined by Japanese scholars, this Sino-Uyghur system was applied by the Old Uyghurs in their reciting Buddhist canons and borrowing proper nouns and technical terms from Chinese.

However, not all Uyghurs did not have a good command of Chinese and Sino-Uyghur. In their writing practice, they applied wrong Uyghur transcription for some Chinese characters or accepted Chinese technical terms with wrong pronunciation through the so-called vulgar reading. The Old Uyghur texts of the 10th–14th centuries, in particular secular ones, include various terms that seem to have originated in Chinese but whose etymology is still unclear. In elucidating these terms of uncertain etymon, we need to pay attention to the imprecise use of Chinese characters by the Old Uyghurs.

Keywords: Sino-Uyghur, Calque, Vulgar Reading.

[*] Dr. Osaka Üniversitesi, dmatsui.hmt@osaka-u.ac.jp, Osaka / Japonya. https://orcid.org/0000-0003-0726-6269

PANEL KONUSU:

AZERBAYCAN VE TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI (1920-1930)

Azerbaycan sahasında Türkoloji çalışmaları Çarlık Rusya döneminde oryantalist bakış açısıyla imparatorluk genelinde yürütülen çalışmaların bir parçasını teşkil etmiştir. Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasıyla bu yöndeki çalışmaların farklı bir mecrada gelişmesi için yeni fırsatlar doğmuştur. Fakat bu bağımsızlık yirmi üç ay devam etmiş olup söz konusu çalışmaların kurumsallaşmasına yönelik kayda değer bir adım atılamamıştır. Azerbaycan'da Türkoloji alanında kurumsallaşmaya yönelik çalışmalar Sovyet döneminde başlatılmıştır.

Sempozyumda toplam dört bildiriden oluşan panelin ana konusu, Azerbaycan merkezli kurumsal Türkoloji'nin ortaya çıkışı ve erken dönemde karşılaştığı ideolojik-bilimsel sorunlardır.

Panelin ilk iki bildirisi Sovyet ideolojisi tarafından bilimi tahakküm altına almaya çalıştığı sancılı dönemdeki kurumsallaşma sürecine ilişkindir.

Panelin birinci bildirisi Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti ile ilgilidir. Bu cemiyet 2 Kasım 1923 yılında kurulmuş olup yedi yıl bu ad altında faaliyet göstermiştir. Cemiyetin aynı zamanda Nahçıvan, Karabağ, Gence, Şeki vd. bölgelerde şubeleri vardı. Tebliğde Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti'nin kuruluşu, yapısı, işleyişi, ayrıca bilim insanlarının araştırmalarından hareketle kurumun Türkoloji'ye sağladığı katkılardan bahsetmektedir.

Panelin ikinci bildirisi Bakü Darülfünunu Tarih-Filoloji Fakültesi bünyesindeki Doğu Şubesi'nin faaliyetlerine ilişkindir. Bilindiği üzere Bakü Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren Şarkiyat Fakültesinin tesis edilmesi cumhuriyet döneminde bu alana verilen değerin bir göstergesidir. Şarkiyat Fakültesinin tarihini incelediğimizde bazı hususların ve konuların gölgede kaldığı belli olmuştur. Bu yüzden tebliğde *Azərbaycan Darülfünunu Şərq Fakültəsi Əxbarı* dergisi ve dönemin diğer kaynaklarından hareketle fakülte tarihinin önemli anlarını ve Türkoloji'ye katkısı değerlendirilmiştir.

Panelin üçüncü bildirisinde 1926 tarihli Bakü Türkoloji Kurultayı ele alınmıştır. Bilindiği üzere bu kurultayda alfabe, imla, terimler, öğretim metotları, akraba ve komşu dillerin karşılıklı etkileşimi, Türk lehçelerinin yazı dili sorunları, ortak yazı meselesi ve diğer konular ele alınmıştır. Bu bildiride katılımcı listesi, tartışılan konular ve alınan kararlarda zuhur eden tezatlar üzerinde durulmuş ve tezat oluşturan hususlar içeriden ve dışarıdan bakışlarla kritik edilmiştir.

Panelin dördüncü bildirisinde Türkistan ve Azerbaycan'ı Öğrenme Derneği'nin kuruluş tüzüğü ve yapılan bilimsel etkinlikler ele alınmıştır. *Yeni Türkistan*, *Türkische Post* ve *Ziraat Dergisi* gibi dönemin süreli yayınlarda yayımlanan haber ve raporlar konunun esas kaynak materyalidir. Bildiride, 1927 yılında İstanbul'da kurulmuş olan derneğin çalışmaları üzerinden Azerbaycan ve Türkistan'daki Türk tarihi ve kültürünün izleri sürülmeye çalışılmıştır.

Konular karşılaştırmalı ve retrospektif yöntemle araştırılmış olup, alandaki en son bulguları ortaya koymayı hedeflemiştir.

Anahtar Sözcükler: Kurumsal Türkoloji, Azerbaycan Araştırmaları, Bakü Darülfünunu Tarih-Filoloji Fakültesi, Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti, Bakü Türkoloji Kurultayı, Türkistan ve Azerbaycan'ı Öğrenme Derneği.

PANEL DISCUSSION:

AZERBAIJAN AND TURKOLOGY (1920-1930)

Turkological studies in the field of Azerbaijan formed part of the studies carried out throughout the empire with an orientalist perspective during the period of Tsarist Russia. With the establishment of Azerbaijan as an independent republic, new opportunities arose for the development of these studies in a different channel. However, this independence lasted only twenty-three months and no significant step could be taken towards the institutionalisation of these studies. Efforts to institutionalise Turkology in Azerbaijan began during the Soviet period.

The main topic of the panel, which consists of four papers in total, is the emergence of institutional Turkology in Azerbaijan and the ideological-scientific problems it faced in the early period.

The first two papers of the panel deal with the process of institutionalisation in the painful period when Soviet ideology tried to dominate science.

The first paper of the panel relates to the Azerbaijan Research and Study Society. This society was founded on 2 November 1923 and operated under this name for seven years. The Society also had branches in Nakhchivan, Karabakh, Ganja, Sheki and other regions. The paper describes the establishment, structure and functioning of the Azerbaijan Research and Study Society, as well as the contributions of the institution to Turkology based on the researches of scientists.

The second paper of the panel deals with the activities of the Eastern Branch within the Faculty of History-Philology of Baku University. As is well known, the establishment of the Faculty of Oriental Studies since the foundation of Baku University is an indication of the importance attached to this field in the republican period. While studying the history of the Faculty of Oriental Studies, it has become clear that some issues and topics have been overshadowed. Therefore, this paper evaluates the important moments in the history of the faculty and its contribution to Turkology based on the journal of *Azərbaycan Darülfünunu Şərq Fakültəsi Əxbarı* and other sources of the period.

In the third paper of the panel, the Baku Turkology Congress of 1926 was discussed. As it is known, this congress discussed alphabet, orthography, terms, teaching methods, interaction of related and neighbouring languages, problems of written language of Turkic dialects, common writing and other issues. In this paper, the list of participants, the issues discussed and the contradictions that appeared in the decisions taken were highlighted and the contradictory issues were criticised from both internal and external perspectives.

In the fourth paper of the panel, the founding charter of Association for the Study of Turkestan and Azerbaijan, and the scientific activities carried out were discussed. News and reports published in periodicals of the time such as *Yeni Türkistan*, *Türkische Post* and *Journal of Ziraat* are the main source material of the subject.The paper tries to trace the Turkish history and culture in Azerbaijan and Turkestan through the activities of the association founded in Istanbul in 1927.

The subjects have been studied with the comparative and retrospective methods.

Keywords: Institutional Turkology, Azerbaijan Studies, The History-Philology Faculty of Baku University, Azerbaijan Research and Study Society, Baku Turkology Congress, The Association for the Study of Turkestan and Azerbaijan.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MİLLİLİK, İDEOLOJİ VE KURUMSALLAŞMA EKSENİNDE AZERBAYCAN TETKİK VE TETEBBU CEMİYETİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ali ASKER*

ÖZ

Toplumların uluslaşma, varoluş ve gelişim süreçlerinde tarih, edebiyat, folklor, kültür ve diğer sosyal bilim alanlarında faaliyet gösteren kurumsal yapılar büyük öneme sahiptir. Bu kurumlar söz konusu toplumun maddi ve manevi değerlerini derleme, araştırma, yorumlama, topluma ve ilmi içtimaiyata sunma görevini üstlenirken millet bilincinin pekişmesine önemli katkı sağlarlar. Ancak Azerbaycan Türklerinin devlet gelenekleri zaman zaman kesintiye uğrayarak devam etmiştir. İlaveten tarih boyunca yaşanan rekabet, güç mücadeleleri ve iç çatışmalar Azerbaycan Türklerinin kültürel bütünlüğü üzerinde yakıcı tahribatlara yol açmıştır. Bu bağlamda en ağır yıkım, 19. yüzyılın başlarında yaşanmış olup Azerbaycan Türklerini toplum ve ülke olarak ikiye parçalamıştır. Önemli bir kısmı Kaçarlar Hanedanının yönetiminde kalan Azerbaycan topraklarının kuzey bölgeleri yaklaşık iki asır sürecek Rusya İmparatorluğu'na ilhak edilmiştir. İki farklı yörüngede gelişen toplumsal dönüşümlere baktığımızda Kuzey Azerbaycan Türkleri görece erken tarihte modernleşme sürecine girerek milli-kültürel değerlerinin araştırılması, oluşu ve gelişimi yönünde önemli mesafe almışlardır. Fakat bu konudaki çalışmalar ya Azerbaycan aydınları tarafından yapılmış ya da Çarlık Rusya'nın ilgili kurumları bünyesinde yürütülmüştür. Azerbaycan Türklerinin ulus inşa sürecinin başarılı bir eseri olarak tarih sahnesine çıkan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin ömrü çok kısa olduğu için bu alanda kayda değer bir başarıdan bahsetmek son derece güçtür. 28 Nisan 1920 işgalinin ardından Azerbaycan Cumhuriyeti Sovyet totaliter sisteminin bir parçası olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemin önemli bir özelliği, her ne kadar siyasi ve ideolojik kalıplar içine sıkıştırılmış olsa da milli-kültürel değerlerin araştırılması için kurumsal yapılanmalara gidilmesidir. Bu kurumlardan biri de Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti'dir. Cemiyet 2 Kasım 1923 yılında kurulmuş olup yedi yıl bu ad altında faaliyet göstermiştir. Cemiyetin aynı zamanda Nahçıvan, Karabağ, Gence, Şeki vd. bölgelerde şubeleri vardı. Cemiyetin daveti üzerine dünyaca ünlü pek çok bilim insanı Azerbaycan'a gelerek dil, tarih, edebiyat, halkbilimi vd. alanlarda önemli çalışmalara imza atmıştır. Tebliğde Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti'nin kuruluşu, yapısı, işleyişi, ayrıca bilim insanlarının araştırmalarından hareketle kurumun Türkoloji'ye sağladığı katkılardan bahsedilecektir.

Anahtar Sözcükler: Türkiyat Araştırmaları, Azerbaycan Araştırmaları, Azerbaycan Tetkik ve Tetebbu Cemiyeti.

AN ASSESSMENT OF AZERBAIJAN RESEARCH AND STUDY SOCIETY IN THE AXIS OF NATIONALITY, IDEOLOGY AND INSTITUTIONALISATION

ABSTRACT

Institutional structures operating in the fields of history, literature, folklore, culture and other social sciences are of great importance in the processes of nation building, existence and development of societies. While these institutions undertake the task of compiling, researching, interpreting and presenting the material and spiritual values of the society in question to the society and scientific social science, they make a significant contribution to the consolidation of national consciousness. However, the state traditions of Azerbaijani Turks have been interrupted from time to time. In addition, rivalry, power struggles and internal conflicts throughout history have caused devastating damage to the cultural integrity of Azerbaijani Turks. In this context, the most severe destruction was experienced in the early 19th century, which divided Azerbaijani Turks into two as a society and a country. The northern regions of Azerbaijan, a significant part of which remained under the rule of the Qajar dynasty, were annexed to the Russian Empire for nearly two centuries. When we look at the social transformations that developed in two different orbits, the Northern Azerbaijani Turks entered into the modernisation process relatively early and made significant progress in the research, formation and development of their national-cultural values. However, the studies on this subject were either carried out by Azerbaijani intellectuals or within the

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karabük/Türkiye, aliasker2068@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1801-3371

relevant institutions of Tsarist Russia. Since the Azerbaijan Democratic Republic, which emerged on the stage of history as a successful work of the nation-building process of Azerbaijani Turks, had a very short lifespan, it is extremely difficult to talk about a remarkable achievement in this field. After the 28 April 1920 invasion, the Republic of Azerbaijan continued its existence as a part of the Soviet totalitarian system. An important feature of this period was the establishment of institutional structures for the research of national-cultural values, although they were compressed into political and ideological patterns. One of these institutions is the Azerbaijan Research and Study Society. The society was founded on 2 November 1923 and operated under this name for seven years. The society also had branches in Nakhchivan, Karabakh, Ganja, Sheki and other regions. Upon the invitation of the Society, many world-renowned scientists came to Azerbaijan and carried out important studies in the fields of language, history, literature, folklore, etc. In this paper, the establishment, structure and functioning of the Azerbaijan Research and Study Society, as well as the contributions of the institution to Turkology based on the researches of scientists will be discussed.

Keywords: Turcology, Azerbaijan Studies, Azerbaijan Research and Study Society.

BAKÜ ÜNİVERSİTESİ TÜRKOLOJİ BÖLÜMÜ: KURULUŞU, AÇILMAMIŞ SAYFALARI VE ACI GÜNLERİ (1919 – 1930)

Vusala MUSALİ*

ÖZ

1919 yılında Bakü Darülfününu'nun kurulmasıyla Tarih - Filoloji Fakültesi bünyesinde Doğu Şubesi açıldı. Bakü Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren Şarkiyat Fakültesinin tesis edilmesi cumhuriyet döneminde bu alana verilen değerin bir göstergesidir. Şarkiyat Fakültesinin tarihini incelediğimizde bazı hususların ve konuların gölgede kaldığı, araştırılmadığı belli olmuştur. Bu sebeple "Azərbaycan Darülfününu Şərq Fakültəsi Əxbarı" dergisi ve dönemin diğer kaynaklarından hareketle fakülte tarihinin önemli anlarını ve Türkoloji'ye katkısını değerlendirmeyi, represiya döneminde kurşunlanan akademisyenlere ilişkin bilgileri araştırmayı düşünüyoruz.

Kongreye sunmak istediğimiz bildiride konuyu aşağıdaki başlıklarla değerlendirmeye çalışacağız:

- 1919 yılında Şark şubesinin kurulması;
- 1922 yılında Fakülteye dönüşerek komünist kontrolüne geçmesi. Fakülteye dönüşüme ilişkin Yönetmelikte önemli hususlar;
- Fakültenin açılış amacı;
- Fakülte bünyesinde 22 bölümün kurulması;
- 1926 yılında " Azərbaycan Darülfününu Şərq Fakültəsi Əxbarı" dergisinin faaliyeti. Dergide Azerbaycan ve Rus bilim adamlarının makalelerinin yayımı;
- Türkoloji bölümünün müfredatı;
- Şarkiyat Kütüphanesi'nin kuruluşu;
- Rusya ve Türkiye'den davetli akademik personel: A.Gubaydulin,İ.H.Ertaylan, Mühiddin Bey, A.Bukşpan, A.Evlahov, Y.Ratgauzer, P.Fridolin, N.Pçelin, B.Komarovskiy, S.Vasilyev vd.;
- Ders vermek üzere Fakülteye davet edilen yabancı akademisyenler: N.Marr, B.Bartold, A. Samayloviç, F.Köprülüzade, R.Şor, B.Dançik.
- 1930'larda baskı altına alınan ve kurşunlanan profesörler: Ali Nazım Mahmudzade, A. Gubaydulin, B. Çobanzade;
- Türkçü görüşleri sebebiyle Türkiye'ye geri gönderilen Prof. İ.H. Ertaylan ve Muhiddin Bey.
- Konunun bulgusu: Şarkiyat Fakültesi'nin kuruluşu, gelişimi, represiyalar ve Türkoloji'ye katkıları ile ilgili bugüne kadar araştırılmamış olan konular.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan Türkolojisi, Bakü Darülfününu, Şark Fakültesi Ahbarı.

THE DEPARTMENT OF TURKOLOGY OF BAKU UNIVERSITY: ITS FOUNDATION, UNOPENED PAGES AND BITTER DAYS (1919 - 1930)

ABSTRACT

With the establishment of Baku University in 1919, the Oriental Department was opened within the Faculty of History - Philology. The establishment of the Faculty of Oriental Studies since the foundation of Baku University is an indication of the importance attached to this field in the republican period. When we analyse the history of the Faculty of Oriental Studies, it is obvious that some issues and topics have been overshadowed and not

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, tezkireshinas@gmail.com, Kastamonu / Türkiye, https://orcid.org/0000-0002-1104-272X

researched. For this reason, we plan to evaluate the important moments in the history of the Faculty and its contribution to Turkology on the basis of the journal of *Azərbaycan Darülfünunu Şərq Fakültəsi Əxbarı* and other sources of the period and to investigate the information about the academics who were shot during the repressive period.

In the paper we are going to present to the congress, we will try to evaluate the subject under the following headings

- The establishment of the Oriental Department in 1919;
- Its transformation into a faculty in 1922 and its transition to communist control. Important points in the decree on its transformation into a faculty;
- The opening purpose of the Faculty;
- The establishment of 22 departments within the Faculty;
- The activity of the journal of *Azərbaycan Darülfünunu Şərq Fakültəsiəsi Əxbarı* in 1926 and the articles by Azerbaijani and Russian scientists published in the journal;
- Curriculum of the Department of Turkology;
- Establishment of the Oriental Library;
- Invited scholars from Russia and Turkey: A. Gubaydulin, I.H. Ertaylan, Muhiddin Bey, A. Bukshpan, A. Evlahov, Y. Ratgauzer, P. Fridolin, N. Pchelin, B. Komarovskiy, S. Vasilyev etc;
- Foreign scientists invited to the faculty to give lectures: N. Marr, B. Bartold, A. Samaylovich, F. Kopruluzade, R. Shor, B. Danchik.
- Professors who were repressed and shot in the 1930s: Ali Nazim Mahmudzade, A. Gubaydulin, B. Çobanzade;
- Prof. I.H. Ertaylan and Muhiddin Bey, who were sent back to Turkey because of their Turkish views.

Findings the subject: The establishment of the Faculty of Oriental Studies, its development, repressions and contributions to Turkology, which have not been studied until now.

Keywords: Azerbaijani Turkology, Baku University, Akhbar of Oriental Studies.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BAKÜ TÜRKOLOJİ KURULTAYI: TEZATLAR ZAVİYESİNDEN BİR İNCELEME

Nazim MURADOV*

ÖZ

Bakü Türkoloji Kurultayı 1926 yılının şubat ayının sonu ve mart başlarında gerçekleşmiş olan önemli bir bilimsel etkinliktir. Kurultayda 131 delegenin katıldığı 17 oturumda tarih, etnografi, edebiyat ve kültür konularında 38 bildiri sunulurken, alfabe, imla, terimler, öğretim metotları, akraba ve komşu dillerin karşılıklı etkileşimi, Türk lehçelerinin yazı dili sorunları, ortak yazı meselesi ve diğer konular ele alınmıştır. Samed Ağa Ağamalıoğlu'nun başkan olarak görev aldığı Kongre Divanında Azerbaycan'dan Ruhulla Ahundov, Habib Cebiyev, ünlü oryantalist-tarihçi akademisyen Wilhelm Barthold, akademisyen Sergey Oldenburg, Avrupa bilim adamlarından Profesör F.F. Mensel, RSFSC Halk Eğitim Bakanlığından Nagovitsin, Profesör Bekir Çobanzade, Profesör Aleksandr Samoyloviç, Kazakistan'dan Ahmet Baytursun, Yakutiya'dan İsidor Barahov, Şarkiyat Araştırmaları Derneğinden Borozdin ve Pavloviç, Tataristan'dan Galimcan İbrahimov, Başkurdistan'dan İdelgızın, Türkiye'den Mehmed Fuad Köprülü, Dağıstan'dan Celalettin Korkmazov, Özbekistan'dan Şakircan Rahim, Karakalpakistan'dan Tunstanov, Türkmenistan'dan Berdiyev, Kırım'dan Osman Nuri Akçokraklı, Kuzey Kafkasya'dan Umar Aliyev yer almıştır. Gaspıralı İsmail Bey ile Radlof hatırasına düzenlenmiş olan bu kurultayda, ilginçtir ki Gaspıralı'nın görüşleri aleyhine kararlar alınmıştır. Kurumsallaşma süreçleri üzerinde etkin bir iz bırakan bu kurultayda pek çok bariz çelişkinin olduğu gözden kaçmamıştır. Tezatlarla dolu olan bu kurultayın asıl mahiyetini ortaya koymak için Mehmet Emin Resulzade'nin dil ve alfabe üzerine *Yeni Kafkasya*'da yayınlanan yazıları önemli bir başvuru kaynağıdır. Asıl mesleği dilbilimci olan Bekir Çobanzade'nin görüşleriyle karşılaştırdığımızda Resulzade'nin bu konuda ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk Dünyası, Türkiyat Araştırmaları, Bakü Türkoloji Kurultayı.

BAKU TURKOLOGICAL CONGRESS: A REVIEW FROM THE REALM OF CONTRASTS

ABSTRACT

Baku Turkological Congress was an important scientific event that took place in late February and early March 1926. In 17 sessions attended by 131 delegates, 38 papers on history, ethnography, literature and culture were presented, while alphabet, orthography, terms, teaching methods, mutual interaction of related and neighbouring languages, written language problems of Turkic dialects, the issue of common writing and other issues were discussed. Samed Aga Agamalioglu served as the chairman of the Congress Council, Ruhulla Akhundov, Habib Jabiyev from Azerbaijan, famous orientalist-historian academician Wilhelm Barthold, academician Sergey Oldenburg, European scientists Professor F.F. Mensel, Nagovitsin from the Ministry of Public Education of the RSFSR, Professor Bekir Chobanzade, Professor Alexander Samoylovich, Ahmet Baytursun from Kazakhstan, Isidor Barahov from Yakutia, Borozdin and Pavlovich from the Association of Oriental Studies, Galimcan Ibrahimov from Tatarstan, Idelgızın from Bashkortostan, Mehmed Fuad Köprülü from Turkey, Jalalettin Korkmazov from Dagestan, Shakircan Rahim from Uzbekistan, Tunstanov from Karakalpakstan, Berdiyev from Turkmenistan, Osman Nuri Akçokraklı from Crimea, Umar Aliyev from the North Caucasus took part. Interestingly, in this congress, which was organised in memory of Gaspirali Ismail Bey and Radlof, decisions were taken against Gaspirali's views. It was not overlooked that there were many obvious contradictions in this congress, which left an effective mark on the institutionalisation processes. In order to reveal the true nature of this congress, which was full of contradictions, Mehmet Emin Resulzade's writings on language and alphabet published in *Yeni Kafkasya* are an important source of reference. When we compare them with the views of Bekir Chobanzade, who was a linguist by profession, it becomes clear how right Resulzade was on this issue.

Keywords: Turkic World, Turkology, Baku Turkology Congress.

* Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, nazim.muradov@gmail.com, Lefke / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. https://orcid.org/0000-0003-1487-1360

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

TÜRKİSTAN VE AZERBAYCAN'I ÖĞRENME DERNEĞİNİN TÜZÜĞÜ VE BİLİMSEL ETKİNLİKLERİ

Gıyas ŞÜKÜROĞLU*

ÖZ

Türkistan ve Azerbaycan'ı Öğrenme Derneğinin kuruluş tüzüğü ve yapılan bilimsel etkinlikler bu çalışmanın başlıca araştırma konusunu oluşturur. *Yeni Türkistan*, *Türkische Post* ve *Ziraat Dergisi* gibi dönemin süreli yayınlarda yayımlanan haber ve raporlar konunun esas kaynak materyalidir. Belirtilen malzemenin karşılaştırmalı yöntemle incelenmesi sonucunda, derneğin Zeki Velidi Togan, Mehmet Ağaoğlu, Abdülkadir İnan ve Mirza Hacızade'nin katılımıyla İstanbul'da 1927 senesinde kurulduğu tespit edilmiştir. Ahmet Caferoğlu, Paul Wittek ve Herbet Wilhelm Duda gibi yerli ve yabancı bilim adamları da derneğin bilimsel etkinliklerine katkıda bulunmuşlardır. Derneğin bilimsel etkinlikleri çerçevesinde Azerbaycan ve Türkistan'daki Türk tarihi ve kültürünün izleri sürülmeye çalışılmıştır. Derneğin düzenlediği seminerlere katılan bilim adamları alanla ilgili çalışmaları ve ulaşılan en son bulguları bilim camiasının takdirine sunmuşlardır. Seminerlerdeki sunumlar ve üyelerin yaptıkları araştırma eserlerin derneğin bülteninde yayımlanması planlanmıştır. Kuruluşundan itibaren yaklaşık iki seneye yayılan aktif çalışmalar, kurucuların bir kısmının yurt dışına gitmesinden dolayı kesintiye uğramış ve bu yüzden derneğin faaliyeti zaman içerisinde kendiliğinden sona ermiştir.

Anahtar Sözcükler: Kurumsal Türkoloji, Türkiyat Araştırmaları, Türkistan, Azerbaycan.

THE CHARTER AND SCIENTIFIC ACTIVITIES OF THE ASSOCIATION FOR THE STUDY OF TURKESTAN AND AZERBAIJAN

ABSTRACT

The founding charter of the Association for the Study of Turkestan and Azerbaijan and the scientific activities carried out are the main research subjects of this study. News and reports published in periodicals of the time, such as *Yeni Türkistan*, *Türkische Post* and the *Journal of Ziraat*, are the main source material of the subject. As a result of the comparative analysis of the aforementioned material, it was found that the association was founded in Istanbul in 1927 with the participation of Zeki Velidi Togan, Mehmet Agaoglu, Abdulkadir Inan and Mirza Hajizade. Local and foreign scientists such as Ahmet Caferoğlu, Paul Wittek and Herbet Wilhelm Duda also contributed to the scientific activities of the association. Within the framework of the scientific activities of the association, an attempt was made to trace the traces of Turkish history and culture in Azerbaijan and Turkestan. Scientists who participated in the seminars organised by the association presented their studies and the latest findings in the field to the appreciation of the scientific community. It is also planned to publish the presentations made at the seminars and the research works of the members in the bulletin of the association. The operative activity of the association, which lasted for about two years since its establishment, was interrupted due to the fact that some of the founders went abroad, and therefore the activity of the association was terminated spontaneously in the course of time.

Keywords: Institutional Turkology, Turkish Studies, Turkestan, Azerbaijan.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, , giyassukuroglu@gmail.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0844-3490

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

ŞEHABETTİN MERCANİ'NİN *RİHLETÜ'L MERCANİ* ADLI ESERİ ÜZERİNE

Bahattin GENCAL*

ÖZ

XIX. yüzyılda Türk dünyası coğrafyasında yer alan bölgelerde çeşitli alim, mütefekkir ve tarihçi şahsiyetler yetişmiştir. Bu şahsiyetlerden biri 1818 yılında günümüzdeki Tataristan cumhuriyetinin başkenti olan Kazan şehrinin Yabıncı köyünde doğup 1889 yılında vefat eden ve dinî, ilmî ve tarihî konularda Arapça ile Tatarca önemli eserler kaleme alan Şehabeddin Harun bin Bahaeddin bin Sübhan bin Abdülkerim el-Mercani Kazani el-Bulğari'dir. Hayatınının önemli bir kısmını kitap yazmaya, ilme ve ilim öğretmeye adayan Şahabettin Mercani'nin yaşantısına bakıldığında *Müstefadü'l-ahbar fi ahvali Kazan ve Bulgar, Nazuretü'l-hak fi farziyyeti'l-işa ve in lem yeğibi'ş-şafak, el-Fevaidül'l-mühimme* ve bunun gibi birçok eser kaleme almıştır. Bu bağlamda Mercani'nin kaleme aldığı eserlerden biri bildirimizde üzerinde genişçe duracağımız İstanbul, İzmir, Mısır ve Arabistan topraklarına seyahatini konu edinen *Kitab fi Menasiki'-l hac* adlı eserdir. Bu eser, Mercani'nin vefatından sonra Rızaeddin Fahreddin tarafından bastırılan eserin kapağında yer alan Fazıl Mercani'nin "1297'nci yılda Arabistan seferinde yanında olğan hatıra defterinden cem' idüldi" ibaresinden de anlaşılacağı üzere Mercani'nin el yazma hatıra defterinden faydalanılarak Muhammed Can ve biraderi Şerif Can el-Kerimilerin maddi yardımlarıyla St. Peterburg'da 1898 yılında Tatarca *Rihletü'l Mercani* adıyla basılmıştır. Eserde Mercani'nin İstanbul, İzmir ve Mısır seyahati esnasında gezip gördüğü yerler, görüştüğü şahsiyetler yanında hac vafizesi için bulunduğu Arabistan topraklarında geçirdiği zaman sürecindeki hatıraları hakkında genişçe bilgi verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şehabettin Mercani; İstanbul, İzmir, Mısır, Rihletü'l Mercani.

ON ŞEHABETTIN MERJANI'S WORK ENTITLED *RIHLET AL MERCANI*

In the XIX century, various scholars, thinkers and historians grew up in the regions of the Turkic world. One of these figures is Shahabeddin Harun bin Bahaeddin bin Subhan bin Abdulkarim al-Marjani Kazani al-Bulğari, who was born in 1818 in the village of Yabıncı in the city of Kazan, the capital of the present Republic of Tatarstan, and died in 1889, and who wrote important works in Arabic Tatar on religious, scientific and historical subjects. When we look at the life of Şahabettin Mercani, who devoted a significant part of his life to writing books, science and teaching science, he wrote many works such as *Müstefadü'l-ahbar fi ahvali Kazan and Bulgar, Nazuretü'l-hak fi farziyyeti'l-işa ve in lem yeğibi'ş-şafak, al-Fevaidül'l-mühimme* and many other works. In this context, one of the works written by al-Marjani is *Kitab fi Menasiki'-l Hajj*, which deals with his travels to Istanbul, Izmir, Egypt and Arabia, which we will focus on in detail in our paper. This work was printed by Rızaeddin Fahreddin after Mercani's death, as can be seen from the phrase collected from Fazil Mercani's memoirs book that was with him during his Arab expedition in 1297" on the cover of the work, It was printed in St. Petersburg in 1898 in Tatar under the name of *Rihletü'l Mercani* with the financial support of Muhammad Can and his brother Şerif Can al-Kerimi, using Mercani's handwritten memoir book. The work provides extensive information about the places Mercani visited during his travels in Istanbul, Izmir, and Egypt, the personalities he met, as well as his memories of the time he spent in Arabia during his pilgrimage.

Keywords: Şehabettin Mercani; Istanbul, Izmir, Egypt, Rihletü'l Mercani.

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, bahattingencal@ibu.edu.tr, Bolu/ Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0001-5947-011X

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ŞEYH GALİB'İN GÖNÜL KANDİLİ

Ali İrfan AYPAY*

ÖZ

Klasik edebiyat şairlerinin divanlarında yer alan önemli konulardan biri gönüldür. Sevgiliye ulaşmak için tek vasıta olması ve insanın mana yönünü oluşturması sebebiyle aşk konusuna çokça yer veren şairlerin şiirlerinde gönül vazgeçilmez bir konudur. Bu sebeple gönül ızdırap, hüzün ve keder mahallidir ve harap, avare, perişan, mahzun, suzan, virane ve şaşkın gibi sıfatlarla nitelendirilir. Buna bağlı olarak gönlün şiirlerde farklı yönleriyle ele alındığı ve çeşitli teşbihlere konu olduğu dikkati çekmektedir: Kâbe, ayna, kadeh, ülke, taht, hazine, bahçe, deniz, kayık, gonca, ateş, fanus, şamdan, gök, kuş gibi varlık ve kavramlarla ilişkili olarak kullanılması buna örnektir.
Şeyh Galip tarafından da çokça işlenen gönül, aşkın tecelli ettiği yer olması hasebiyle şiirlerinde ince hayallerinin başlıca süsleme unsuru olmuştur. Başka şairler tarafından şekil yönünden kandile teşbih edilmiştir. Şeyh Galip ise içinde alev yanan bir kandil olarak kullanmış ve bazı kıymetli taşlarla alakalandırmıştır. Bu sebeple farklı bir yönden şiirlerinde kullandığını ve ince hayaller kurduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca şair bu özelliğe Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinde de yer vermiştir. Bu sebeple gazelleri ile Hüsn ü Aşk beyitlerinin mukayeseli olarak incelenmesi faydalı olacaktır. Bu çalışmada mutasavvıf şair olan Şeyh Galib'in şiirlerinde gönül kavramının tasavvufî manasıyla ama farklı özelliklerle kullandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Gönül, Kandil, Aşk, Şarap, Alev, Yakut.

SHEIKH GALIB'S HEART LAMP

ABSTRACT

One of the important subjects in the divans of classical literature poets is the heart. Since it is the only means to reach the beloved and forms the spiritual aspect of man, the heart is an indispensable subject in the poems of poets who give much space to the subject of love. For this reason, the heart is the place of suffering, sorrow and grief and is characterized with adjectives such as ruin, vagabond, miserable, sad, suzan, ruined and confused. Accordingly, it is noteworthy that the heart is addressed in different aspects in poems and is the subject of various similes: Its use in relation to beings and concepts such as the Kaaba, mirror, goblet, country, throne, treasure, garden, sea, boat, rosebud, fire, bell jar, candlestick, sky and bird is an example of this.
The heart, which was also frequently handled by Şeyh Galip, has been the main decorative element in fine dreams in his poems due to being the place where love manifests itself. It has been compared to a lamp in terms of shape by other poets. Sheikh Galip used it as a lamp with a flame burning inside and associated it with some precious stones. For this reason, it is possible to say that he used it in his poems from a different perspective and that he created delicate dreams. In addition, the poet also included this feature in his mathnawi called Hüsn ü Aşk. For this reason, it will be useful to examine the ghazal and Hüsn ü Aşk couplets comparatively. In this study, it will be tried to show that the Sufi poet Sheikh Galib used the concept of heart in his poems with its Sufi meaning but with different features.

Keywords: Heart, Lamp, Love, Wine, Flame, Ruby.

* Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, iaypay@aku.edu.tr, Afyon / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0045-0784

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE MESNEVÎ ŞERHLERİNDE SCHLEIERMACHER'İN GRAMATİK YÖNTEMİ

Mehmet Nuri ÇINARCI*

ÖZ

İnsanların herhangi bir olgu veya düşünceyi anlama ya da anlamlandırma çabası tarih boyunca çeşitli izah ve yorumlama faaliyetlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başta din ve din ekseninde gelişen çeşitli inanç ekolleri olmak üzere hayatın her alanına nüfuz etmiş ve izaha muhtaç olduğuna inanılan birçok konu, erbabı tarafından aydınlatılmaya çalışılmıştır. Yahudi ve Hıristiyan dinlerinde Kutsal Kitap'ın muhatapları tarafından doğru bir şekilde anlaşılması amacıyla ortaya çıkan teolojik hermenötiğin İslam dünyasındaki karşılığı tefsir, te'vil ve şerh olmuştur. Kutsal metinlerin izahı ve yorumlanmasına dayalı bir anlayışla ortaya çıkan teolojik hermenötik, alegorik ve literal yorumlama tarzlarını kullanırken özellikle tasavvufi metinlerin izahını yapan şerhler ise zahirî ve batınî bir izah anlayışını benimsemişlerdir. Hermenötik ve şerhin her ne kadar dinî ve kültürel bakımdan birbirlerinden farklı medeniyetler içerisinde vücut bulsalar da hareket noktaları ve faaliyet amaçları bakımından benzer noktalara sahip oldukları görülür. Açıklama ve izah etme sanatı olarak adlandırabileceğimiz yorumbilimin bu iki farklı kolunun temel gayesi, çeşitli konularda yazılmış (dinî, edebî, hukukî, tarihî vb.) metinlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Klasik Türk edebiyatında özellikle Farsça yazılmış ve klasik olarak nitelendirilen birçok eserin (Mesnevî, Bostân, Gülistân, Bahâristân) izah ve yorumlarını içeren şerhler yapılmıştır. Muhteva açısından bakıldığında isimleri zikredilen bu eserlerin ortak özelliği din ve tasavvufi düşünce tarzına ait öğretileri şiirin sembolik ve alegorik anlatımından da yararlanarak erbabına aktarmaktır. Bu aktarım esnasında şiirin sözcüklerin mana dünyaları üzerinden şaire sağladığı sınırsız imkân, aynı zamanda vücuda getirilen metnin çok katmanlı bir mana dünyasına sahip olmasını sağlar. Bilhassa Mevlana'nın *Mesnevî'*si mana bakımından tasavvuf kaynaklı hikmet tabakalarına sahip olduğu için 15. yüzyıldan başlayarak hâlâ şerh edilmektedir. Bu şerhlerin önemli bir kısmında şârihlerin takındıkları şerh usulünün kimi yönleri bakımından 19. yüzyılın önemli hermenötlerinden ve modern hermenötiğin kurucusu olarak kabul edilen Friedrich Schleiermacher'in metin yorumlarında kullandığı gramatik yönteme benzediği görülür. Bu çalışmada öncelikle Scleiermacher hermenötiği ile ilgili bilgi verilecek; akabinde Mesnevî şârihlerinin şerhleri esnasında Schleiermacher'in gramatik yöntemi ile örtüşen yönleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Şerh, Hermenötik, Mesnevi Şerhleri, Schleiermacher Hermenötiği, Gramatik Yöntem.

SCHLEIERMACHER'S GRAMMATICAL METHOD IN TURKISH MESNEVI COMMENTARIES

ABSTRACT

The human endeavor to understand or make sense of any phenomenon or thought has paved the way for the emergence of various explanatory and interpretive activities throughout history. Many issues that have permeated every aspect of life and are believed to be in need of explanation, especially religion and various schools of belief that have developed on the axis of religion, have been tried to be enlightened by their experts. Theological hermeneutics, which emerged in the Jewish and Christian religions in order to ensure the correct understanding of the Bible by its interlocutors, has its counterpart in the Islamic world in tafsir and annotation. While theological hermeneutics, which emerged with an understanding based on the explanation and interpretation of sacred texts, used allegorical and literal interpretation styles, annotatins, especially those explaining Sufi texts, adopted an zahiri and batıni understanding of explanation. Although hermeneutics and annotation have emerged in civilizations that are religiously and culturally different from each other, it is seen that they have similar points of departure and aims of activity. The main purpose of these two different branches of hermeneutics, which we can call the art of explanation and clarification, is to provide a better understanding of texts written on various subjects (religious, literary, law, historical, etc.). In classical Turkish literature, many works (Mathnawî, Bostân, Gülistân, Bahâristân), especially those written in Persian and characterized as classical, have been annotated with explanations and interpretations. The common feature of these works, whose names are mentioned in terms of content, is to convey the teachings of religion and Sufi thought to the connoisseurs by making use of the symbolic and allegorical

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, mehmetnuriedb@gmail.com, Van / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-7493-3872

expression of poetry. During this transfer, the unlimited opportunities that poetry provides to the poet through the meaning worlds of words also ensure that the text created has a multi-layered world of meaning. Especially Mevlana's Mathnawi is still being annotated on starting from the 15th century because it has a layer of wisdom originating from sufism in terms of meaning. In a significant number of these annotators, it is seen that the annotation method adopted by the annotators resembles in some aspects the grammatical method used by Friedrich Schleiermacher, one of the important hermeneutics of the 19th century and considered as the founder of modern hermeneutics. In this study, firstly, information about Schleiermacher's hermeneutics will be given, and then the overlapping aspects of Schleiermacher's grammatical method during the annotations of the annotators of Mathnawi will be emphasized.

Keywords: Annotation, Hermeneutics, Mathnawi Annotations, Schleiermacher Hermeneutics, Grammatical Method.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

II. MURAD DEVRİNDE BİLGİNİN RUM DİYARI'NA İNTİKALİ: TERCÜME HAREKETİ VE ZİHNÎ ARKA PLANI

Fatma ERDİM*

ÖZ

Erken Osmanlı ilim ve kültür tarihi açısından bir kırılma dönemini temsil eden II. Murad'ın (1421-1451) uzun saltanat zamanında siyasi ve bürokratik elitlerin teşvik ve himayesi ile geliştiği anlaşılan tercüme hareketi, dönemin çok katmanlı ilim ve kültür siyasetinin önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Söz konusu dönemde tercüme edilen eserler geçmiş dönemlere nazaran sayıca gözle görülür şekilde artarken; muhtelif ilim dallarında gerçekleştirilen tercümelerin muhteva yelpazesi de bir hayli zenginleşmiştir. Nitekim söz konusu dönemde dinî ilimlerin yanı sıra edeb/âdâb (siyasetnâme-nasihatnâme), tarih, edebiyat, musiki, leksikografi, ansiklopedi, astronomi, zooloji, tıp ve mineraloji sahalarında oldukça yoğun tercüme faaliyetlerinin yürütüldüğü dikkat çekmektedir.

Tercüme faaliyetlerinin dönemin siyasi ve sosyal atmosferinden bağımsız düşünülemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda Fetret devri (1402-1413) ile İmparatorluk çağı arasında "geçiş" dönemini teşkil eden II. Murad devrinde tercüme ediminin nasıl araçsallaştırıldığı sorusu akla gelmektedir. Bu bildiride temelde, söz konusu dönemde İslam dünyasının kitabî kültürünün en yaygın dilleri olan Arapça ve Farsçada üretilen kozmopolit bilginin ve doktriner temelleri yabancı bir dilde, yabancı bir coğrafyada atılan tasavvufi-felsefi bir akımın Rum Diyarı'ndaki Türkofonlara aktarılmasında tercüme faaliyetlerinin rolü incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle Osmanlı müellifinin zihin dünyasında tercüme olgusunun neye tekabül ettiği üzerinde kısaca durulacaktır. Ardından metinlerin hangi saiklerle tercüme edildiği daha doğrusu müelliflerin hangi motivasyonlarla kaleme sarıldıkları önsözlerinde (dibâce/mukaddime) veya sonsözlerinde (hatime) yer alan *sebeb-i te'lîf/tercüme* kısımlarından hareketle kısaca ele alınacaktır. Bununla birlikte bu bildiride müelliflerin/mütercimlerin doğrudan belirttiği "görünür" nedenlerden ziyade "örtük" tercüme nedenlerine eğilmek istenilmektedir. Böylece Timur'un halefi Mirza Şahruh'un (1405-47) II. Murad'a vasalı gibi muamele ettiği nazik siyasi atmosferde padişahın imajının sağlamlaştırılması noktasında ve Hurufîliğin Rum diyarında yayılması sürecinde tercüme hareketinin zihnî arka planı hakkında genel çizgileriyle bir resim sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: II. Murad, Kültür Siyaseti, Rum Diyarı, Tercüme Hareketi.

THE TRANSMİSSİON OF KNOWLEDGE TO THE LANDS OF RUM DURİNG THE REİGN OF MURAD II: TRANSLATİON MOVEMENT AND İTS INTELLECTUAL BACKGROUND

ABSTRACT

The translation movement, which flourished under the encouragement and patronage of political and bureaucratic elites during the long reign of Murad II (1421–1451), which represents a turning point in the history of early Ottoman science and culture, constitutes an important pillar of the multi-layered science and culture policy of the period. During this era, the number of translated works markedly increased, and the range of content in these translations across different fields of study also enriched considerably compared to previous periods. Intensive translation activities were undertaken in religious sciences, literature, adab (siyasetname/nasihatname), history, music, lexicography, encyclopedias, astronomy, zoology, medicine, and mineralogy.

Given that translation activities are inextricably linked to the political and social atmosphere of the period, the question arises as how the act of translation was instrumentalized during the reign of Murad II, which constituted a 'transitional' phase between the Fetret period (1401-1413) and the imperial age. This paper analyzes the role of translation activities in the transfer of cosmopolitan knowledge produced in Arabic and Persian—the most widespread languages of the Islamic world's written culture in the period in question—and a mystical-philosophical movement whose doctrinal foundations were established in a foreign language and geographic context for the Turcophones in the lands of Rum.

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fatma.erdim@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1389-3488

In this context, first, it will be briefly emphasized what the phenomenon of translation corresponds to in the Ottoman author's world of mind. Then, the motivations behind these translations, or more precisely, the reasons that prompted authors to translate, will be briefly discussed based on the *sebeb-i telif/ tercüme (*reason for composition/translation) in their prologues (*dibâce/mukaddime)* or epilogues (*hâtime).* This paper aims to emphasize the 'implicit' reasons for translation rather than the 'explicit' ones directly stated by the authors/translators. Thus, it is aimed to provide a general picture of the intellectual background of the translation movement, with a particular focus on the consolidation of the sultan's image within the delicate political atmosphere in which Timur's successor Mirza Shahrukh (1405–1477) treated Murad II as his vassal, alongside the process of the dissemination of Khurufism in the lands of Rum.

Keywords: Murad II, Cultural Politics, Lands of Rum, Translation Movement.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "*SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*" ADLI ROMANI VE "*NE İÇİNDEYİM ZAMANIN*" BAŞLIKLI ŞİİRİNİN TEMATİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Ülkü ELİUZ[*]
Ayşe Burçak KAYA[**]

ÖZ

Şair, romancı, edebiyat tarihçisi ve akademisyen Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk milletinin yaşadığı medeniyet değişiminin bireyselden toplumsala izdüşümlerini, nesir ile nazım türünde kaleme aldığı eserlerinde metinleştirir. Sanatkâr, geçmiş ile gelecek arasında sıkışan bireyin yabancılaşma sarmalında ontik varlığını inşa etme çabasını rüya, zaman ve musikiden beslenen felsefi, mistik bir zeminde kurgular. *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943) ile başlayan yazınsal yolculuğuna, hocaları Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Paul Valery'nin poetik görüşlerinden etkilenerek yazdığı şiir kitapları ile devam eder. Şiiri, diğer üretimlerden ayırıp müstesna bir sanat olarak değerlendirmesine karşın bu türde kaleme aldığı eserleri diğerlerine kıyasla sayıca daha azdır.
Tanpınar, düş ve gerçeğin iç içe sunulduğu, çok katmanlı anlam halkaları üzerine inşa edilen edebî eserlerinde, toplumsal yaşamın açmazlarını, çatışma evrelerini ve varoluşsal açıdan bunaltı çeken bireylerin trajedisini aktarır. Sanatkârın zaman mefhumu etrafında birleşen *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961) ile *Ne İçindeyim Zamanın* (1961) adlı metinde de, varlığın ontolojik çıkmazlarını deneyimleyen başkişi Hayri İrdal ve şiir öznesinin görünümleri ortak temalar etrafında şekillenir. Yazar tarafından Büyük Ümitler, Küçük Hakikatler, Sabaha Doğru, Her Mevsimin Bir Sonu Vardır olmak üzere dört bölüm olarak düzenlenen romanda, saatler arasındaki düzensizliği kaldırarak tek tipleşmeyi hedefleyen bir 'absürtlükler' kurumunun kurulması, geçmiş-şimdi ikileminde sıkışarak otantik benliklerinden uzaklaşan kurmaca kişilerinin çözülüşü açımlanır. Aynı yıllarda kaleme alınan şiirde de, soyut-somut, nesnel-öznel vakit karşıtlığı, rüya estetiği ile parantezlenerek örtük biçimde verilir.
Bu bildiride, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanı ve *Ne İçindeyim Zamanın* başlıklı şiiri, tematik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylece metinlerin anlam düzlemleri ve imlenen ortaklıklar, tespit edilen yabancılaşma, yozlaşma, arayış ve kaçış izlekleri üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Ne İçindeyim Zamanın.

A COMPARATIVE STUDY OF AHMET HAMDİ TANPINAR'S NOVEL CALLED "*SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*" AND HIS POEM TITLED "*NE İÇİNDEYİM ZAMANIN*" FROM A THEMATIC PERSPECTIVE

ABSTRACT

Ahmet Hamdi Tanpınar, poet, novelist, literary historian and academician, texts the projections of the civilizational change experienced by the Turkish nation from the individual to the social in his prose and verse works. The artist constructs the individual's effort to build his ontic existence in the spiral of alienation between the past and the future on a philosophical and mystical ground fed by dreams, time and music. He began his literary journey with *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943) and continued with poetry books influenced by the poetic views of his teachers Yahya Kemal, Ahmet Haşim and Paul Valery. Although he distinguished poetry from other art forms and considered it an exceptional art, his works in this genre are fewer in number compared to others.
In his literary works, Tanpınar conveys the dilemmas of social life, the stages of conflict and the tragedy of existentially depressed individuals. in *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961) and *Ne İçindeyim Zamanın* (1961), which are united around the notion of time, the protagonist Hayri İrdal, who experiences the ontological dilemmas of existence, and the views of the subject of the poem are shaped around common themes. In the novel, organized by the author in four parts, the establishment of an institution of 'absurdities' aiming at uniformization by removing

[*] Prof Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ulkueliuz@ktu.edu.tr, Trabzon / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-2637- 4786
[**] Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ayseburcakkaya@ktu.edu.tr, Trabzon / Türkiye. https://orcid.org/0009-0006-8337-9248

the irregularity between the clocks, and the dissolution of the fictional characters, who become distanced from their authentic selves by getting stuck in the past-present dichotomy, are elucidated. In the poetry written in the same years, the opposition of abstract-concrete, objective-subjective time is implicitly presented by bracketing it with dream aesthetics.
In this paper, Ahmet Hamdi Tanpınar's novel *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* and his poem Ne İçindeyim Zamanın will be analyzed thematically and comparatively. Thus, the planes of meaning and the commonalities implied in the texts will be evaluated through the identified themes of alienation, degeneration, search and escape.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Ne İçindeyim Zamanın.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EDEBİ KANON: *YABAN* VE *VURUN KAHPEYE* ROMANLARI

Ferudun AY*

ÖZ

Edebi "kanon" araştırılan ve tartışılan bir konu olarak Türkiye'de *Milli Edebiyat* döneminde dinsel kimliğin yanında millî hisleri, fikirleri ve inançları topluma benimsetmeyi ve toplumu ortak bir kimlik birliği etrafında şekillendirmeyi hedeflemiştir. Devletin planlı bir şekilde milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan edebiyat kanonu, insanları bir kimlik çatısı altında birleşmiş vatandaş olarak görmelerini sağlayıp beraberlik ülküsüne sahip olmayı amaçlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde millî kimliğin oluşması ve temsil edilmesinden öteye geçilerek Tanzimatla sistematik bir harekete dönüşen modernleşme dahil yeni ideolojik yapının oluşması ve her şeyin üstesinden gelecek kronolojik tarihi anlatımla edebî kanon ortaya çıkmaktadır. Edebî eserlerde yer alan kanonik metinler, insanlara kültürel olarak yeniden canlanma umutları sunarken genç Cumhuriyet ve rejime destek veren argümanları da beraberinde sunmaktadır. Toplumun alışılmış cemaat ve eski yönetim alışkanlıklarına karşılık verecek tarih, şiir, hikâye ve deyimler vb. yazınsal metinler birçok yazarın eserlerinde inkılap kanonuna destek veren kanonik metinler sayılan konuları ele alacak biçimde bu niyetle oluşturulmuştur.
Edebî kanona hizmet eden romanlar, şiirler ve diğer kanonik metin içeren eserler eğitim müfredatlarına dâhil edilerek öğretmenler ve akademisyenler tarafından yeni nesillere okutulmuştur. Türk Edebiyatında, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yeni rejimin desteklediği ve desteklendiği, makbul, etkili olacak yazınsal tür ve ürünlerde olduğu gibi roman türünde de yazılanların okunması teşvik edilmiştir. Bu bağlamda inkılap kanonuna destek veren kanonik metinlerden sayılan Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı ve Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanı bunların başında gelen eserlerdir.
Çalışmamızda milliyetçi ve ideolojik kurumlara dair araştırmanın bir parçası olarak Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı ve Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanlarında edebî kanonlar ve kanonların oluşumu konusunu edebiyat incelemeleri, yorumlama, değerlendirme, eleştiri ve sanatsal üretim açısından incelenmektedir. Her iki romanda edebiyatın kanon yoluyla millî kültürün yeniden inşasındaki rolü, millilik ve milliyetçi ideolojinin kültür ve edebiyat temelindeki tesirine değinerek saha çalışmasına inceleme ve tahlillerle *Cumhuriyet Edebiyatına* farklı bir açıdan katkı sunacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Edebiyatı, Edebi Kanon, Yakup Kadri, Halide Edip Adıvar.

THE LITERARY CANON IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: THE NOVELS *YABAN* AND *VURUN KAHPEYE*

ABSTRACT

The literary "canon" has been a subject of research and debate in Turkey, particularly during the National Literature period, aiming to instill not only religious identity but also national sentiments, ideas, and beliefs in society and shape the society around a common identity. The literary canon, consisting of texts that tell the story of the nation systematically planned by the state, aimed to make people see themselves as united citizens under a common identity and to strive for unity. In the period of the Turkish Republic, the formation and representation of national identity went beyond the Tanzimat era and turned into a systematic movement, leading to the emergence of a new ideological structure with a chronological historical narrative that would overcome everything. Canonical texts in literary works offer people hopes of cultural revival, while also presenting arguments in support of the young Republic and its regime. In contrast to the familiar community and old administrative habits, literary texts such as history, poetry, stories, idioms, etc., were created with the intention of addressing subjects considered canonical texts that support the revolution canon in the works of many authors.

Novels, poems, and other works containing canonical texts that serve the literary canon have been included in educational curricula and taught to new generations by teachers and academicians. In Turkish literature, as in other

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fay@banü.edu.tr, Balıkesir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-7341-8983

literary genres supported and endorsed by the new regime in the early days of the Republic, it was encouraged to read works in the novel genre. In this context, Yakup Kadri's "Yaban" and Halide Edip Adıvar's novel "Ateşten Gömlek" are among the leading works considered canonical texts that support the revolutionary canon.

In our study, as a part of the research on nationalist and ideological institutions, the formation of literary canons and the subject of literary canons in Yakup Kadri's "Yaban" and Halide Edip Adıvar's novel "Ateşten Gömlek" are examined in terms of literary analysis, interpretation, evaluation, criticism, and artistic production. Both novels will contribute to the field of literature in the Republic by examining the role of literature in the reconstruction of national culture through the canon, and by addressing the influence of nationalism and nationalist ideology on culture and literature through fieldwork, analysis, and evaluations from a different perspective.

Keywords: Turkish Literature, Republic Literature, Literary Canon, Yakup Kadri, Halide Edip Adıvar.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

HALİDE EDİP ADIVAR'IN *ÂKİLE HANIM SOKAĞI* ADLI ESERİNDE MUSİKİ

Ayşegül SEKMAN*

ÖZ

İnsanlık tarihi boyunca hemen her kültürde yerini alan musiki sosyal, kültürel ve dinî yaşamın önemli bir parçasını oluşturur. Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Halide Edip Adıvar, yaşamı boyunca musiki ile yakından ilgilenmiştir. Onun musiki ile olan ilişkisi hem kişisel hem de edebî yaşamında önemli bir yer tutar. Halide Edip Adıvar eserlerinde musikinin toplumsal değişim ve modernleşme sürecindeki rolüne dikkati çeker. Çalışmada Halide Edip Adıvar'ın *Âkile Hanım Sokağı* adlı romanı musiki bağlamında incelenmiştir. 1958 yılında basılan romanda İstanbul'un Laleli semtinde yer alan bir sokaktan hareket edilerek Osmanlı toplumunun yaşadığı kültürel değişim ve yozlaşma tüm boyutlarıyla sergilenir. Bir dönem Laleli'de yaşayan yazar, o zamanın İstanbul'unu bu semtten gözlemleme imkânını bulur. Âkile Hanım Sokağı, o dönemdeki Türk toplumunun nabzını tutar niteliktedir. Türk toplumunun Batılılaşma etkisiyle Batı musikisine olan hayranlığı zamanla yerini bambaşka bir eğlence tarzına bırakır. Toplumun kültürel değerlerine ters düşen yeni bir dans türü olan "Rock on Roll" tüm yönleriyle yeni müzik tarzını da beraberinde getirir. Bu tarz bir eğlencenin yaygınlaşması roman kahramanlarının maziyle bağının kopması manasına gelir. Klasik Türk müziğinin yerini alan caz müzik ise roman kahramanlarının beğenileri doğrultusunda popüler hâle gelir ve yaygınlaşır. Romanda bir yandan Klasik Türk musikisine özlem duyan ihtiyarlar bir yandan da Amerikan ruhunun simgesi olan müziğe özenen gençler, Doğu-Batı karşıtlığını yansıtması açısından mühimdir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak Güneş Ayas'ın *Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi* adlı eseri esas alınmış ve kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Aynı zamanda İnci Enginün'ün *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı yapıtını çalışmanın ana kaynağı olarak nitelendirmek mümkündür. Sonuç olarak Batı musikisi ile Türk musikisi arasındaki farklara sosyolojik düzlemde değinilerek musikinin milletin ve zamanın ruhunu yansıtan en önemli araçlardan biri olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Halide Edip Adıvar, Musiki, Roman, Toplumsal Değişim, Yozlaşma.

MUSIC IN HALİDE EDİP ADIVAR'S WORK CALLED *ÂKİLE HANIM SOKAĞI*

ABSTRACT

Onomatopoeic words hold a significant place in the Saha Turkish language. Onomatopoeia is generally defined in many terminological dictionaries as a group of sounds or words, based on auditory perception, derived by imitation or produced through human cognition. Onomatopoeic words are categorized into three groups according to their origins: human, animal, and nature. In broad terms, these three categories can be classified into several subcategories based on how they are formed. With regard to the source data, five groups are identified: *sound gestures, sound imitation, ideophone, phonesthemes,* and *sound symbolism*. Sound gestures represent the group of sounds produced by children. The broad term onomatopoeia and/or sound imitation refers to the imitation of natural sounds such as those found in nature. This group also includes sounds produced naturally by humans, like "hıçkırık (hiccough)". The ideophone group cover onomatopoeic expressions that enables human cognition to perceive natural sounds, like "cız bız" or "tak tuk." The term phonesthemes refers to a group of onomatopoeic sounds and words that share common characteristics and represent similar concepts. For example, "şap şup" or "şapur şupur" used to describe kissing, or "şıp şıp" or "şıpır şıpır" used for the sound of water droplets, are the examples of this category. Sound symbolism, on the other hand, reveals the relationship between the intonation level of the sound and the concept of meaning that its level meets; for instance, the repetition of the "tak" sounds as "tak tak tak" to describe noise. Such words often combine with verb-forming suffixes or auxiliary verbs to create verbs. These onomatopoeic verbs acquire additional meanings that are semantically related to their primary meanings. For example, the verb "*xallıgıra*-" primarily means "to flow with a bubbling sound; to flow noisily (referring to a river or waterfall)," but metaphorically it also means "to speak loudly, noisily, and quickly."As seen in such examples, Saha Turkish is quite rich in terms of onomatopoeic verbs. The focus of this study will be on nature-related onomatopoeic verbs in Saha Turkish. The aim of the study will be to examine how onomatopoeic

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysegul.sekman@ahievran.edu.tr , Kırşehir / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0002-5588-7572

words related to nature or objects are categorized based on their formation and to analyze the onomatopoeic verbs, which have become verbs through the process of verb creation, in lexical-semantic groups.

Keywords: Degeneration, Halide Edip Adıvar, Music, Novel, Social Change.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TANPINAR'IN AHMET HÂŞİM VE YAHYA KEMAL BEYATLI ELEŞTİRİLERİNDE ESTETİK ÖLÇÜT OLARAK MÜZİK VE PLASTİK SANATLAR

Gizem KUNDURACI*

ÖZ

Şair, roman, hikâye ve deneme yazarı olarak geniş kapsamlı üretim etkinliğinde bulunduğu bilinen Ahmet Hamdi Tanpınar, akademisyen ve eleştirmen veçheleriyle de devrini aşan sanatlararası ve disiplinlerarası bakış açılarına ve tutuma sahiptir. Şair ve yazar kimliğiyle olduğu gibi eleştirmen ve edebiyat tarihçisi olarak da Tanpınar'ın yerli kaynaklarından ikisi Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim'dir. *Yahya Kemal* (1962) adlı monografisi başta olmak üzere, yazın ve bilhassa şiir alanında meydana getirdiği değerlendirmelerinde Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim şiirlerini şiir ve mitolojinin yanı sıra müzik, resim, heykel gibi bedii sanat alanlarından estetik ölçütler temelinde yazın tarihçisi ve eleştirmen tutumuyla ele almıştır. Bu iki poetikanın konu, izlek; dil, üslup; ses, biçim gibi şiir türüne dair iç ve dış ögelerini çoğunlukla heykel ve resim sanatlarına ait ölçütlerle, müzik ve şiire ait kuramsallaşmış estetik ve poetik bakış açılarını standardize edecek biçimde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu değerlendirmelerinde geniş kapsamlı eklektizme yöneldiği anlaşılan Tanpınar'ın gelenekselleşmiş eleştiri üsluplarından farklı tutum geliştirdiği ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim poetikaları temelinde gerçekleştirdiği eleştiriler, bu iki yazın ve şiir estetiği temelinde müzik ve plastik sanatların estetik ölçütler hâlinde yer yer birer mukayese ögesi durumunda bulunmaktadır. İnceleme, Tanpınar'ın *Yahya Kemal* (1962) adlı biyografik monografisinden ve *Yaşadığım Gibi* (1970), *Edebiyat Üzerine Makaleler* (2005) başta olmak üzere yazın eleştirisi ve deneme türündeki incelemelerinden hareketle onun yazın eleştirilerinde güzel sanatların estetik kriterler olarak nasıl dönüştürüldüğünü ortaya koymayı; Tanpınar metodolojisinin sanat alanlarından hareketle kavramlaşma ve kuramlaşma aşamalarının tespitini ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. İncelemeyle, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bilhassa kendi devrinde ve çağdaş yazın alanında ortaya koyduğu eleştirmen tutumunun avangart veçhelerinin görünürlüğünün artırılmasına katkı amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Eleştiri, Güzel Sanatlar, Plastik Sanatlar, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hâşim.

TANPINAR'S CRİTİCİSM OF AHMET HÂŞİM AND YAHYA KEMAL BEYATLI MUSİC AND PLASTİC ARTS AS AESTHETİC CRİTERİA

ABSTRACT

Ahmet Hamdi Tanpınar, who is known for his wide-ranging production activities as a poet, novelist, short story writer and essayist, also has inter-artistic and interdisciplinary perspectives and attitudes that transcend his time as an academic and critic. As a critic and literary historian as well as a poet and writer, two of Tanpınar's local sources are Yahya Kemal and Ahmet Hâşim. In his monograph *Yahya Kemal* (1962) and in his evaluations of literature and especially poetry, he analyzed the poetry of Yahya Kemal and Ahmet Hâşim with the attitude of a literary historian and critic on the basis of aesthetic criteria from the fields of art such as music, painting and sculpture as well as mythology. It is understood that these two poetics evaluate the internal and external elements of poetry, such as subject, theme, language, style, sound and form, mostly with the criteria of sculpture and painting, in a way that standardizes the theorized aesthetic and poetic perspectives of music and poetry. In these evaluations, Tanpınar, who seems to have turned towards a wide-ranging eclecticism, develops a different attitude from the traditional styles of criticism.

Ahmet Hamdi Tanpınar's criticisms on the basis of Yahya Kemal and Ahmet Hâşim's poetics are sometimes elements of comparison in the form of aesthetic criteria of music and plastic arts on the basis of these two literary and poetic aesthetics. Based on Tanpınar's biographical monograph *Yahya Kemal* (1962) and his literary criticism and essays, especially *Yaşadığım Gibi* (1970) and *Edebiyat Üzerine Makaleler* (2005), this study aims to reveal how the fine arts are transformed as aesthetic criteria in his literary criticism, and to identify and evaluate the stages

* Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, gkunduraci@ogu.edu.tr, Eskişehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8448-9322

of conceptualization and theorization of Tanpınar's methodology with reference to the fields of art. The analysis aims to contribute to increasing the visibility of the avant-garde aspects of Ahmet Hamdi Tanpınar’s criticism, especially in his own era and in the field of contemporary literature.

Keywords: Criticism, Fine Arts, Plastic Arts, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hâşim.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

KIRIM HANLIĞI'NDA TAHT KAVGALARI

Kemal ÖZCAN[*]
Hande GÜNDÜZ[**]

ÖZ

Deşt-i Kıpçak sahası, XV. asrın ilk yarısında Kazan, Kırım, Sibir ve Astrahan gibi irili ufaklı birkaç hanlığın kuruluşuna tanıklık etmiştir. Kırım Hanlığı ise bu hanlıkların içerisindeki "en uzun ömürlü olan hanlık" olarak bilinmektedir. Öyle ki Hacı Giray tarafından 1441'de temelleri atılan bu hanlık, Çariçe II. Katerina'nın 1783 yılındaki işgaline kadar varlığını korumuştur. Lakin her yönetimde olduğu gibi Kırım Hanlığı'nda da zaman zaman iç çekişmeler vuku bulmuş ve dolayısıyla hanlıkta iktidar mücadelesi baş göstermiştir. Bu yarış, hanlığın ilk dönemlerinde Hacı Giray ile oğlu Ayder (Hayder, Haydar) arasında yaşanmıştır. Akabinde Nur Devlet ile Mengli Giray'ın taht kavgası, hanlığa on iki sene kaybettirmiştir. Sonuçta iki varis de üç defa hanlık idaresini ele almışlardır. Sonraki rekabet, 1596 yılında başlayıp hanlığın yıkılışına dek sürmüştür. Bu süre zarfında II. Gazi (Bora Gazi) Giray, Canbek Giray, IV. Mehmed Giray, I. Selim Giray, I. Kaplan Giray, II. Devlet Giray, II. Mengli Giray, Arslan Giray, Kırım Giray, III. Selim Giray, IV. Devlet Giray ile Şahin Giray müteaddit kez tahta oturmuşlardır. Dönemsel olarak zuhura gelen han olma hırsı, bir vakitten sonra Kırım Hanlığı'nı zayıflatmaya başlamış ve söz konusu olumsuz durum da Çariçe II. Katerina'nın, 1783 yılında Kırım'ı işgal etme emeline fırsat tanımıştır. Bu çalışmada hanlık bünyesinde ortaya çıkan taht kavgaları ve kavgaların, Kırım'da meydana getirdiği siyasi, sosyal etkileri irdelenmek istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kırım Hanlığı, Taht Kavgaları, İç Çekişme, İktidar Mücadelesi, Rekabet.

THRONE FIGHTS IN THE CRIMEAN KHANATE

ABSTRACT

In the first half of the XVth century, Desht-i Kipchak region witnessed the establishment of several large and small khanates such as Kazan, Crimea, Sibir and Astrakhan. The Crimean Khanate is known as "the longest-lasting khanate" among these khanates. So much so that this khanate, whose foundations were laid by Hacı Giray in 1441, preserved its existence until the invasion of Catherine II in 1783. However, as in every administration, internal conflicts occurred in the Crimean Khanate from time to time and thus a struggle for power emerged in the khanate. In the early period of the khanate, this competition took place between Hacı Giray and his son Ayder (Hayder, Haydar). Subsequently, the struggle for the throne between Nur Devlet and Mengli Giray cost the khanate twelve years. As a result, both heirs took over the khanate three times. The next rivalry started in 1596 and lasted until the fall of the khanate. During this period, Gazi (Bora Gazi) Giray II, Canbek Giray, Mehmed Giray IV, Selim Giray I, Kaplan Giray I, Devlet Giray II, Mengli Giray II, Arslan Giray, Kırım Giray, Selim Giray III, Devlet Giray IV and Şahin Giray ascended the throne several times. The ambition to become a khan, which emerged periodically, started to weaken the Crimean Khanate after a while, and this unfavourable situation provided an opportunity for Czarina Catherine II to invade Crimea in 1783. In this study, it is aimed to analyse the political and social effects of the throne fights that emerged within the khanate and the political and social effects of these fights in Crimea.

Keywords: Crimean Khanate, Throne Fights, Internal Strife, Power Struggle, Competition.

[*] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, kozcan@gmail.com, Konya / Türkiye, https://orcid.org/0000-0001-7553-2333
[**] Dr., Bağımsız Araştırmacı, hndgndz94@gmail.com, Konya / Türkiye, https://orcid.org/0000-0001-6030-6165

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

"TATARISTAN ARŞIVINDE TÜRK İZI" OSMANLI SADRAZAMI HÜSEYIN HILMI PAŞA'NIN KAZAN'A DIPLOMATIK ZIYARETI (15-17 NISAN 1910)

Gülcan İNALCIK*

XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti, Rusya'da yaşayan Müslümanların yaşamını yakından gözlemlemek için önemli devlet adamlarını Rusya'ya göndermiştir. Bu geziler daha çok Osmanlı Devleti'nin Rusya'da yaşayan Müslümanların hayatlarını gözlemlemek, onların yaşamını yakından değerlendirmek ile ilgilidir. Bu amaç doğrultusunda da II. Abdülhamid ve Sultan V. Mehmed Reşad döneminde iki kez sadrazamlık yapmış önemli bir devlet adamı olan Hüseyin Hilmi Paşa (1855-1923) 1910 yılında Rusya'ya gönderilmiştir. Rusya gezisi kapsamında Paşa, St. Petersburg, Moskova, Kazan, Samara, Harkov ve Varşova'yı ziyaret etmiştir. 29 Mart 1910 gerçekleştirdiği Kazan ziyareti Rus ve Tatar basınında geniş yankı bulmuş ve bu gezi gazeteler aracılığı ile halka duyurulmuştur. Rus devletinin nezaretinde gerçekleşen bu ziyaret Osmanlı Devleti'nin Rusya Müslümanlarıyla olan ilişkilerini güçlendirme çabalarının bir parçası olarak gerçekleşmiş ve Osmanlı dış politikasında Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi, Müslüman toplulukların Osmanlı'ya olan bağlılıklarının artırılması yönünde önemli bir adım olmuştur. Ayrıca Osmanlı'nın İslam dünyasında hala birleştirici ve koruyucu bir rol oynadığını göstermesi açısından da önemlidir. Kazan ziyareti sırasında Paşa'yı gezdirmekle sorumlu olan kişiler Kazan Geçici Komitesi Yayın İşleri Sorumlusu Nikolay İvanoviç Aşmarin ve jandarma idare tercümanı olarak görevlendirilen Nikolay Fedoroviç Katanov'dur. Aşmarin ve Katanov, Paşa'ya rehberlik etmek ve şehrin arkeolojik, kültürel ve etnografik özelliklerini anlatmakla ve Paşa'yı yakından takip etmekle görevlendirilmişlerdir. Daha sonra ise Paşa'nın Kazan ziyaretinin detaylarını bir rapor olarak yayımlamışlardır. Bu bildiride, Hüseyin Hilmi Paşa'nın hayatı ve faaliyetlerine kısaca değinildikten sonra Osmanlı-Rus ilişkilerinde barışçıl bir iş birliği döneminin işareti olarak değerlendirebileceğimiz Hüseyin Hilmi Paşa'nın üç günlük Kazan ziyareti Aşmarin ve Katanov tarafından hazırlanan *Tataristan Arşivinde Türk İzi* (Turetskiy Sled v Arhivah Tatarstana) başlıklı rapor üzerinden kapsamlı bir şekilde incelenecektir.

Sözcükler Hüseyin Hilmi Paşa, N. İ. Aşmarin, N. F. Katanov, Rusya, Kazan.

"TURKISH TRACES IN THE TATARSTAN ARCHIVE" THE DIPLOMATIC VISIT OF OTTOMAN GRAND VIZIER HÜSEYIN HILMI PASHA TO KAZAN (APRIL 15-17, 1910)

ABSTRACT

At the beginning of the 20th century, the Ottoman Empire sent prominent statesmen to Russia to closely observe the lives of Muslims living there. These trips were mainly focused on observing and evaluating the social conditions of Muslims in Russia. In this context, Hüseyin Hilmi Pasha (1855-1923), a distinguished statesman who served twice as Grand Vizier during the reigns of Sultan Abdulhamid II and Sultan Mehmed V, was sent to Russia in 1910. During his visit, he toured cities such as St. Petersburg, Moscow, Kazan, Samara, Kharkiv, and Warsaw. On March 29, 1910, he had an official meeting with Tsar Nicholas II at Tsarskoe Selo. Hilmi Pasha's visit to Kazan, in particular, received considerable attention in both the Russian and Tatar press, and the event was publicized through newspapers. The visit, supervised by the Russian government, was part of the Ottoman Empire's efforts to strengthen ties with the Muslims of Russia. It was an important step in Ottoman foreign policy, aimed at improving relations with Russia and fostering greater loyalty among Muslim communities to the Ottoman Empire. Moreover, the visit underscored the continued unifying and protective role of the Ottoman Empire in the Islamic world. During his stay in Kazan, Hilmi Pasha was guided by Nikolay Ivanovich Ashmarin, the Head of Publishing Affairs for the Kazan Temporary Committee, and Nikolay Fedorovich Katanov, who acted as an interpreter for the gendarmerie. Both Ashmarin and Katanov were tasked with showing Hilmi Pasha the city's archaeological, cultural, and ethnographic aspects and closely following his activities. They later published a

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Kafkas Dili ve Kültürleri Anabilim Dalı, gulcan.inalcik@marmara.edu.tr, İstanbul / Türkiye, https://orcid.org/0000-0003-3577-6338.

detailed report on Hilmi Pasha's visit to Kazan. This paper will explore the life and activities of Hüseyin Hilmi Pasha, with a focus on his three-day visit to Kazan, as detailed in the report titled *Turkish Traces in the Tatarstan Archive* (Turetskiy Sled v Arhivah Tatarstana), prepared by Ashmarin and Katanov.

Keywords: Hüseyin Hilmi Pasha, N. I. Ashmarin, N. F. Katanov, Russia, Kazan.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

GÖÇÜN TEMSİL ALANI: KIRGIZİSTAN'DA UYGUR "İTTİPAK" GAZETESİ ÖRNEĞİ

Ebru KILIÇ*

ÖZ

Tarihsel süreçte Uygur Türklerinin toplumsal, ekonomik, politik sebeplerle göç ettikleri ülkelerden biri Kırgızistan Cumhuriyeti'dir. Medya, kamuoyunu ve göçe yönelik kültürel politikaları şekillendirmede etkin bir role sahiptir. Bu doğrultuda göçmen olarak Uygur kültürünün tanınması, kendilerini gösterme biçimleri ve kimliklerinin sürekliliğinin sağlanması Kırgızistan'da kurumsallaşmış basın-yayın faaliyetlerinden "İttipak" gazetesi (1994-1997, 2001- ~) aracılığıyla somutlaştırılır. Bağımsız ve milli bir niteliğe sahip bu gazete, Kırgızistan'daki Halklar Asamblesi'nde Uygur Halk Derneği tarafından hazırlanmakta olup Uygurların gündelik yaşamlarından ekonomik dinamiklerine, kültürel politikalarından dilin korunmasına değin geniş bir skalada içeriğe sahiptir. Gazetede; kültürel çevre, ideolojik ve politik hareketler de dahil olmak üzere çeşitli sosyal organizasyon düzeylerine bağlı ilişkilerin ve etkileşimlerin vurgulanması amaçlanır. Bu sözel doku içinde yer alan göç ve göçmen olgusunun çok boyutlu/yönlü etkilerini, haber metinlerinden tespit ve kültür içindeki yerini analiz etmek bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Gazetede göçün boyutlarından toplumsal-kültürel çerçevede değerlerin, aidiyetlerin, gelenek kültürünün, kimliğin ön plana çıkartılması ve bunların kuşaklararası aktarımın ve bilinirliğin sağlanması perspektifinden işlevselliğin aracı kılınması görüngülerdendir. Bu çerçeveden gazete, göç eden topluluk/grup aidiyetini, kültürünü ve kimliğini temellendirmeye, sürdürmeye ve korumaya hizmet ve rehberlik eden bir önem taşır. Bu bildiride halkbilimi disiplininin araştırma, yöntem ve teknikleri kullanılacak olup dokümantasyon analizi gerçekleştirilecektir. Araştırma sonucunda kültürel bağlamda göçün temsil alanının dil, somut ve somut olmayan kültürel miras, gelenek kültürü kapsamında meydana getirildiği; Uygur geleneksel toplumunu karakterize eden kanonlaşmış yerleşik özelliklere sahip unsurların ön plana çıkartıldığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca kültürün ifade edilmesinde ve mesajların iletilmesinde, Uygur tarihi ve kültürel yaşamında değer taşıyan sanatçı, bilim insanı gibi önemli şahısların görüş ve eserlerine yer verilerek kültürel belleğin aktarımına yön verildiği gözlemlenmiştir. "İttipak" gazetesi vasıtasıyla göç olgusunu ve hareketini yerelde gereksinim duyulan kimliği ve kültürü görünür kılma faaliyetleri kuramsal ve kavramsal çerçevede ele alınarak işlevsel etkileri ortaya koyulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Göç, Basın-Yayın, Uygurlar, Kimlik, İttipak Gazetesi.

REPRESENTATION OF MIGRATION: THE CASE OF UYGHUR NEWSPAPER "ITTIPAK" IN KYRGYZSTAN

ABSTRACT

In the historical process, one of the countries where Uyghur Turks migrated for social, economic, and political reasons is the Republic of Kyrgyzstan. The media has an active role in shaping public opinion and cultural policies on migration. In this direction, the recognition of Uyghur culture as immigrants, the way they present themselves, and the continuity of their identity is embodied through the newspaper "Ittipak" (1994-1997, 2001- ~), one of the institutionalized press and media activities in Kyrgyzstan. This independent and national newspaper is published by the Uyghur People's Association at the Assembly of Peoples in Kyrgyzstan. It covers a wide range of topics, from the daily life of Uyghurs to economic dynamics, cultural policies, and language preservation. The paper aims to highlight relationships and interactions connected to various levels of social organization, including the cultural environment, and ideological and political movements. This study aims to identify the multidimensional/directional effects of the phenomenon of migration and immigration within this verbal texture from news texts and to analyze its place in culture. In the newspaper, it is one of the phenomena that values, belongings, tradition culture, and identity are brought to the forefront in the social-cultural framework, which is one of the dimensions of migration, and these are rendered functional from the perspective of ensuring intergenerational transmission and awareness. From this perspective, the newspaper is important in serving and guiding the grounding, maintenance, and preservation of migrant community/group belonging, culture, and

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ebrukilicedb@gmail.com, Nevşehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1030-246X.

identity. In this paper, research, methods, and techniques of folklore discipline will be used and documentation analysis will be carried out. As a result of the study, it was revealed that the representation of migration in the cultural context was created within the context of language, tangible and intangible cultural heritage, and traditional culture; elements with canonized established features that characterize the Uyghur traditional society were emphasized. In addition, it has been observed that in the expression of culture and the transmission of messages, the views and works of important figures such as artists and scientists who have value in Uyghur historical and cultural life are included and the transmission of cultural memory is directed. Through the newspaper "Ittipak", the activities of making the phenomenon of migration and its movement visible in the local identity and culture needed in the locality were analyzed within the theoretical and conceptual framework, and its functional effects were revealed.

Keywords: Migration, Media, Uyghurs, Identity, Ittipak Newspaper.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

AKDENİZ'İ BASRA KÖRFEZİ'NE BAĞLAMAYI ÖNGÖREN BİR İNGİLİZ PROJESİ: FIRAT VADİSİ DEMİRYOLU PROJESİ

Sinan ÇAKAR*

ÖZ

Bu tebliğde, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, The National Archive ve Salt Galata Arşivi temelinde bir çalışma yürütülerek 2024 yılında tamamlanan *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İngiliz İlişkileri: Şam Konsolosu Richard Francis Burton'ın Rolü ve Faaliyetleri* başlıklı doktora tezinde bir alt başlık olarak yer alan ve daha sonrasında bir doktora sonrası araştırmasına dönüşen Fırat Vadisi Demiryolu Projesine (The Euphrates Valley Railway Project) daha yakından bakılacaktır. Öyle ki bu proje, akim kalan bir proje olmasına rağmen 1890'lı yıllarda inşa edilen Berlin-Bağdat projesine ilham kaynağı olan bir proje olarak literatürde ihmal edilmiş bir konuydu. 1830'lu yıllarda İngiliz General Francis Rawdon Chesney'in Osmanlı Arap vilâyetlerinde yürüttüğü saha faaliyetleri neticesinde Akdeniz'in bir demiryolu hattıyla Basra Köfrezi'ne bağlanmasına dair bir fikir öne sürdü. Chesney tarafından geliştirilen bu fikir, İngiliz müteşebbisler ve siyasi karar alıcıları tarafından da kabul gördü. 1856 yılında bu projenin hayata geçirilmesi için Sir William Patrick Andrew'in başkanlığında Fırat Vadisi Demiryolu Şirketi (Euphrates Valley Railway Company Limited) kuruldu. Sir William Andrew'in dışında General Chesney ve Henry Lynch gibi önemli isimler şirketin on kişilik yönetim kurulunda yer aldı. Şirketin teşkilinin amacı, Osmanlı makamlarından gerekli izni alıp projeye dair yeterli sermayeyi bularak demiryolu hattını inşa etmek ve akabinde işletmecisi olmaktı. Bu bağlamda, ilk olarak şirketin Bâbıâli nezdindeki teşebbüsleri arşiv vesikalarına ulaşıldı. Şirket ile Bâbıâli arasında yürütülen müzakereler sonucunda şirkete 1858 yılında demiryolu hattının inşası için gerekli imtiyaz bir padişah fermanıyla tevcih edilmişti. Hatta şirket ile Bâbıâli arasında bir mukavele de imzalanmıştı. Fakat sürecin devamında mali sebepler nedeniyle bu imtiyaz fermanı Bâbıâli tarafından geri alınmıştı. Elbette buna rağmen Fırat Vadisi Demiryolu projesi 1860'lı yıllarda gündemde kalmaya devam etti. Ana konumuzu teşkil eden Fırat Vadisi Demiryolu projesinin ne olduğu, kimler tarafından hangi amaçla hazırlandığı tebliğde ele alınacak, arşiv kaynaklarından ve dönem basınından elde edilen verilerin değerlendirmesinin yapılmasıyla birlikte konuya dair hacimli bir inceleme ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Fırat Vadisi Demiryolu Projesi, Francis Rawdon Chesney, Bâbıâli.

A BRİTİSH PROJECT TO CONNECT THE MEDİTERRANEAN SEA TO THE PERSİAN GULF: EUPHRATES VALLEY RAİLWAY PROJECT

ABSTRACT

This paper analyses the Euphrates Valley Railway Project, which was included as a subtitle in the doctoral thesis titled *Ottoman-British Relations in the Second Half of the 19th Century: The Role and Activities of Richard Francis Burton, Consul General of Damascus*, and later turned into a post-doctoral research, will be examined more closely. In fact, this project was a neglected topic in the literature as a project that inspired the Berlin-Baghdad project built in the 1890s, although it was a failed project. In the 1830s, British General Francis Rawdon Chesney, as a result of his field activities in the Ottoman Arab provinces, proposed the idea of connecting the Mediterranean to the Persian Gulf via a railway line. This idea developed by Chesney was also accepted by British entrepreneurs and political decision-makers. In 1856, the Euphrates Valley Railway Company was established under the chairmanship of Sir William Patrick Andrew to realise this project. In addition to Sir William Andrew, important names such as General Chesney and Henry Lynch took part in the company's ten-person board of directors. The aim of the company's formation was to obtain the necessary permission from the Ottoman authorities, raise sufficient capital for the project, build the railway line and then become its operator. In this context, firstly, the company's attempts before the Sublime Porte were accessed through archival documents. As a result of the negotiations between the company and the Sublime Porte, the company was granted the necessary concession for the construction of the railway line in 1858 by a sultan's edict. A contract had even been signed between the company and the Sublime Porte. However, this concession edict was revoked by the Sublime Porte due to financial

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, cakarsinann@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-1854-7229

reasons. Of course, despite this, the Euphrates Valley Railway project remained on the agenda in the 1860s. The Euphrates Valley Railway project, which constitutes our main topic, will be discussed in this paper, and a voluminous examination of the subject will be put forward with the evaluation of the data obtained from archival sources and the press of the period.

Keywords: Euphrates Valley Railway Project, Francis Rawdon Chesney, Sublime Porte.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

BENEDICT ANDERSON'IN, "HAYALÎ CEMAATLER" TEZİ BAĞLAMINDA ULUS DEVLET İNŞA ETME SÜRECİNDE TÜRKÇENİN MODERNİSTLEŞTİRİLMESİ

Özgür İLDEŞ*

ÖZ

Son zamanlarda "milliyetçilik" üzerine çok önemli tezler üreten İngiliz kökenli siyaset bilimci Benedict Anderson (1936-2015); *Imagined Communities* [*Hayalî Cemaatler*] (1983) adlı eserinde, milliyetçiliğin kökenlerini ve yayılmasını ele alarak "ideoloji"ye yükselen düşüncelerin rasyonel ve ampirist yaklaşım ve yöntemlerine karşın milliyetçiliği "din" ve "akrabalık" olgularına dayanan "duygusal" bir kimlik/aidiyet biçimi olarak görmektedir. Jean-Jacques Rousseau, Johann Gottfried von Herder, Guiseppe Mazzini, Charles Maurras, Marcus Garvey gibi milliyetçiliği doğal serüveninde ve kronolojik ekseninde kabul eden milliyetçi düşünürlerin anlayışı karşısında Anderson, millet ve milliyetçilik kavramlarını bilhassa 18. yüzyıl sonrasında ortaya çıkmış "*özel bir kültürel yapım türü*" olarak değerlendirerek ulus kavramını "sınırlılık" ve "egemenlik" kavramlarının yorumları üzerinden tanımlar. Anderson, ulusların doğuşunu ve gelişimini kültürel değişim/dönüşüm merkezinde izah ederek bunu; *dinsel cemaatlerin gerileyişi* ve *hanedanlıkların çöküşü*, *kapitalizm ve yayıncılığın gelişmesi*, *resmî devlet dillerinin oluşumu* ve "*zaman*" algısının değişmesiyle ilişkilendirir. Latince etrafında bütünleşmiş Orta Çağ Hıristiyan Latin devleti özelinde, büyük kutsal cemaatlerin (milletlerin) hepsinin kutsal bir dil ve yazı ile hayal edilebileceğini iddia etmektedir. Bu kutsal dil ve yazı aracılığıyla dünya ötesi bir iktidarla kurdukları ilişkiden dolayı, kendilerinin kozmosun merkezinde durdukları tasarımına sahip olduklarını ifade etmektedir. Anderson, Latincenin düşüşü ve modern Avrupa dillerinin ortaya çıkması ile eski kutsal dillerle bütünleştirilen kutsal cemaatlerin parçalanma, çoğullaşma ve bölgeselleşme süreci sonucunda ulus devletlerin doğuşu arasında sıkı bir ilişki kurmaktadır. Anderson'ın özetlediğimiz bu tezini Osmanlı Türk modernleşmesi açısından değerlendirdiğimizde, onun Hristiyan Latin yekpare Avrupa devletinden ulus devletlerin kuruluşuna doğru gelişen süreçte, bizde de İhtilâl sonrası modernleşme sürecinde ulus devlet inşasında din dili konumundaki Arapçanın hegemonyasından kurtulmanın doğrultusundaki türlü arayışlarına girildiği görülür. Ne var ki ulus olma bilincinin renkleri netleştikçe bunun dilde de belirginleşmesinin gerekliliği düşüncesi kaçınılmaz olmuştur. Sonuçta, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e dil hareketliliğini, Anderson'ın ulus devlet diyebileceğimiz "Hayali Cemaatler" tezine tamamen uyarlayabiliriz.

Anahtar Sözcükler: Benedict Anderson, Hayalî Cemaatler, Ulus Devlet.

THE MODERNIZATION OF THE TURKISH LANGUAGE IN THE NATION-STATE BUILDING PROCESS WITHIN THE FRAMEWORK OF BENEDICT ANDERSON'S "IMAGINED COMMUNITIES" THESIS

ABSTRACT

Recently, Benedict Anderson (1936-2015), an English political scientist who has produced significant theses on nationalism, explores the origins and spread of nationalism in his seminal work *Imagined Communities* (1983). Contrary to the rational and empirical approaches of ideas that ascend to the status of "ideology," Anderson views nationalism as an "emotional" form of identity and belonging, rooted in the concepts of "religion" and "kinship." In contrast to nationalist thinkers such as Jean-Jacques Rousseau, Johann Gottfried von Herder, Guiseppe Mazzini, Charles Maurras, and Marcus Garvey, who accept nationalism as part of a natural progression along a chronological axis, Anderson interprets the concepts of nation and nationalism as a "special type of cultural construct," particularly emerging after the late 18th century. He defines the concept of nation through interpretations of the notions of "finitude" and "sovereignty." Anderson explains the emergence and development of nations in the context of cultural transformation, linking it to the decline of religious communities and the collapse of dynasties, the rise of capitalism and print media, the formation of official state languages, and the shift in the perception of "time." Anderson draws a strong connection between the decline of Latin and the emergence

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ildesozgur@gmail.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-5326-2122

of modern European languages, and the process of fragmentation, pluralization, and regionalization of the sacred communities once unified by sacred languages, which led to the birth of nation-states. When we evaluate Anderson's summarized thesis in the context of Ottoman-Turkish modernization, it becomes evident that, just as in the process of nation-state formation that developed from the unified Christian Latin European state towards nation-states, similar efforts were made in the post-revolution modernization process to break free from the hegemony of Arabic, which had held the status of the religious language. Ultimately, the linguistic dynamism from the Tanzimat era to the Republic can be fully adapted to Anderson's thesis of nation-states as "Imagined Communities."

Keywords: Benedict Anderson, Imagined Communities, Nation State.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARINDA İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ BİTİRME ÇALIŞMALARI

Nuray TAMİR*

ÖZ

İstanbul'un fethinden sonra Medâris-i Semâniye (Sahn-ı Semân) adıyla kurulan eğitim müesseselerinin temellerini oluşturduğu İstanbul Üniversitesi, köklü bir geçmişe sahiptir. Batı tarzında eğitimi düzenleme çalışmaları sırasında aldığı isimler değişiklik gösterse de Edebiyat Fakültesinin bu aşamalarda kuruluşta yer aldığı görülmektedir. Darülfünûn-ı Sultanî'de (1874) "Edebiyat-ı Aliye Mektebi" adıyla yer alan fakülte; 1900, 1911, 1915, 1919 yıllarındaki eğitim dönemlerinde varlığını devam ettirmiş; 31 Mayıs 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi adının kanunla belirlenmesiyle birlikte Edebiyat Fakültesi kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana önemli ilim adamlarının çalışmaları ile Türk eğitim sisteminde bir ekol oluşturan fakültenin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün ilk başkanı Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü'dür. Bölümde Türk Dili alanında ilk yıllarda Necib Âsım; sonraki yıllarda ise Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. Ragıp Hulusi Özdem, Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat, Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu, Dr. János Eckmann, Prof. Dr. Saadettin Buluç, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Doç. Dr. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Kemal Eraslan vd. isimler yer almıştır. Bu isimlerin verdiği dersler yanında öğrencilerine danışmanlık ederek hazırlattıkları önemli incelemeler bulunmaktadır. Günümüz Türk Dili araştırmalarına ışık tutacak olan bu değerli çalışmalarda döneminin kısıtlı imkânlarına rağmen dünyaca ünlü kütüphanelerin kataloglarından faydalanıldığı, Türk dili alanında ilk araştırma olma özelliği taşıyan eserlerden bahsedildiği görülmektedir. Bazı bitirme çalışmalarında incelenen konular, tarihî eserler daha sonraki yıllarda farklı isimler tarafından yüksek lisans, doktora, doçentlik çalışmalarında tekrar ele alınmış ve Türk Dili araştırmalarına yeni yayınlar kazandırılmıştır. Bildiri Türkiye Türkolojisinin kuruluşuna yön veren ünlü Türkologların yaptırdığı, günümüzdeki yüksek lisans, doktora tezleri seviyesinde görülebilecek olan bitirme tezlerinin bilinirliğini artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sadece kütüphane kayıtlarında, bazı kitaplarda ve makalelerde tanıtılan bitirme çalışmaları bir araya getirilerek ve değerlendirilerek Türk Dili üzerine çalışanlara kolaylık sağlanmış olacaktır. Bildiride, öğrenciler tarafından hazırlanan travaylar ve lisans tezleri (bitirme çalışmaları) incelenecektir. Bu bitirme çalışmaları alanlarına, konularına, konuyu veren danışmanlara göre kronolojik olarak tasnif edilecektir. Böylelikle bu araştırmaların Türk dili çalışmalarına katkıları ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türk dili, Travay, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

ISTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF LITERATURE GRADUATION STUDIES IN TURKISH LANGUAGE STUDIES

ABSTRACT

Istanbul University, which was founded on the foundations of the educational institutions established under the name of Medâris-i Semâniye (Sahn-ı Semân) after the conquest of Istanbul, has a deep-rooted history. Although the names changed during the efforts to organize education in the Western style, it is seen that the Faculty of Literature took part in the establishment during these stages. The faculty, which took place in Darülfünûn-ı Sultanî (1874) under the name of "Edebiyat-ı Aliye Mektebi", continued its existence in the education periods of 1900, 1911, 1915, 1919, and the Faculty of Literature was established on May 31, 1933 when the name of Istanbul University was determined by law. The first head of the Turkish Language and Literature Department of the faculty, which has formed a school in the Turkish education system with the work of important scholars since its establishment, was Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü. In the first years of the department, Necib Âsım; in the following years, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. Ragıp Hulusi Özdem, Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat, Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu, Dr. János Eckmann, Prof. Dr. Saadettin Buluç. Prof. Dr. Saadettin Buluç, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Assoc. Dr. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Kemal Eraslan, etc. names took place. In addition to the lectures given by these names,

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nuraytmr2@gmail.com, Ankara / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-8378-4706

there are important studies prepared by their students. In these valuable studies, which will shed light on today's Turkish language research, it is seen that despite the limited possibilities of the period, the catalogs of world-famous libraries were used and the works that are the first research in the field of Turkish language were mentioned. The subjects and historical works examined in some of the graduation studies were reexamined by different names in master's, doctoral and associate professorship studies in the following years and new publications were brought to Turkish Language research. This paper was prepared in order to increase the awareness of the graduation theses, which can be seen at the level of today's master's and doctoral theses, made by famous Turkologists who shaped the establishment of Turkish Turcology. For this purpose, the graduation theses, which are introduced only in library records, some books and articles, will be brought together and evaluated in order to provide convenience to those working on Turkish Language. In the paper, undergraduate theses (graduation studies) prepared by students will be examined. These graduation studies will be classified chronologically according to their fields, subjects and advisors. Thus, the contributions of these studies to Turkish language studies will be revealed.

Keywords: Turkish Language, Travay, Graduation Thesis, Istanbul University, Faculty of Literature.

AZERBAYCAN TÜRKOLOJİSİ VE SULTAN MECİD GANİZADE

Zeynep AKARSLAN[*]

ÖZ

Türkoloji, Türk dillerini, Türk halklarının tarihini, kültürünü ve edebiyatını inceleyen bilim dalıdır. Azerbaycan ise söz konusu Türkoloji çalışmalarının hem merkezinde yer almakta hem de kendi özgün katkılarıyla Türkoloji alanını zenginleştirmektedir. Azerbaycan'ın coğrafi konumu, tarih boyunca farklı medeniyetlerle etkileşime girmesine neden olmuş, bu durum mevcut Türkoloji çalışmalarını zenginleştirmiştir.

Azerbaycan Türkoloji'sinin öne çıkan isimleri arasında yer alan Sultan Mecid Ganizade; Azerbaycanlı gazeteci, çevirmen, yazar ve eğitimcidir. XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında yaşamış olan Ganizade, Azerbaycan edebiyatı ve gazeteciliği üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Özellikle Azerbaycan'da eğitim reformları ve modernleşme hareketleriyle ilgilenmiş, bu alanda çeşitli eserler vermiştir. Ganizade, Azerbaycan'ın eğitim sisteminde ilerlemeler sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmüş, aynı zamanda yazdığı makaleler ve yayınlarla toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Ganizade kendi döneminde sosyal meseleler ve eğitimin önemine dikkat çeken çalışmalarıyla tanınmıştır. Eğitim ve kültür alanındaki faaliyetleri, Azerbaycan'da modern eğitimin ve düşüncenin yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Eğitimini kendi döneminin öne çıkan okullarından olan "usûl-i cedîd" mekteplerinde alan Ganizade, Bakü'deki ilk özel Rus-Müslüman mektebini açarak Azerbaycan eğitimine katkı sağlamış; çıkardığı haftalık ve aylık gazete/dergiler sayesinde Azerbaycan halkının aydınlanmasında rol oynamıştır. Ganizade, yalnızca eğitim ve basının alanında faaliyet göstermemiş aynı zamanda yaptığı çevirilerle Azerbaycan edebiyatına da katkı sağlamıştır.

Azerbaycan'daki Türkoloji çalışmalarının önemli isimlerden olan Ganizade, Azerbaycan'ın eğitim sisteminde ihtiyaç duyduğu eserlerin hazırlanmasında da rol oynamış aynı zamanda sözlükçülük çalışmaları da yapmıştır. Yaptığı tüm çalışmalarda dilin işlevselliği ve önemi üzerinde duran Sultan Mecid Ganizade, Azerbaycan'ın Türkoloji alanında ön plana çıkan önemli simalarındandır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Sultan Mecid Ganizade, Türkoloji, Eğitim, Basın.

AZERBAIJAN TURKOLOGY AND SULTAN MECID GANIZADE

ABSTRACT

Turkology is a field of academic study that encompasses the linguistic, historical, cultural and literary traditions of Turkic peoples. Azerbaijan occupies a unique position at the heart of Turkology, offering a wealth of invaluable insights and contributions to the field. Its geographical location has positioned Azerbaijan at the crossroads of diverse civilisations throughout history, fostering a rich tapestry of cultural interactions and enriching existing Turkology studies.

Sultan Mecid Ganizade is one of the most prominent figures in the field of Azerbaijani Turkology. He is an Azerbaijani journalist, translator, writer and educator. Ganizade, who lived in the late nineteenth and early twentieth centuries, had a significant impact on the development of Azerbaijani literature and journalism. He was particularly interested in educational reforms and modernisation movements in Azerbaijan, publishing a number of works in this field. Ganizade worked to improve Azerbaijan's education system and, at the same time, contributed to raising public awareness through his articles and publications. Ganizade was known for his works that drew attention to social issues and the importance of education in his time. His activities in the field of education and culture played an important role in the spread of modern education and thought in Azerbaijan.

Ganizade, who received his education at one of the most prominent schools of his period, the "usûl-i cedîd" schools, made significant contributions to the field of education in Azerbaijan. He opened the first private Russian-Muslim school in Baku and played a pivotal role in the enlightenment of the Azerbaijani people through the weekly

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kafkas Dil ve Kültürleri Anabilim Dalı, zeynep.akarslan@marmara.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3134-2332

and monthly newspapers and magazines he published. In addition to his contributions to the fields of education and media, Ganizade also made significant advances in Azerbaijani literature through his translations.
Ganizade, a significant figure in the field of Turkology in Azerbaijan, also contributed to the development of educational materials and worked as a lexicographer. Sultan Mecid Ganizade, who underscored the functional and pivotal role of language in his work, is a prominent figure in Azerbaijan's Turkological community.

Keywords: Azerbaijan, Sultan Mecid Ganizade, Turkology, Education, Press.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ŞARKİYATIN NÜFÛZ ALANI OLARAK TÜRKİYAT/TÜRKOLOJİ VE MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ ÜZERİNE BİRKAÇ NOT

İbrahim BİRİCİK*

ÖZ

Edward Said; her ne kadar şarkiyatçılığı tüzel bir kurum, bir düşünce tarzı ve akademik bir disiplin olarak üçe ayırsa da Batı'nın ontolojik ve epistemolojik bir ayrım ile Doğu'yu ayrıştırdığı, ötekileştirdiği gerçeğinin değişmeyeceğini şarkiyatçılık yaklaşımında vurgular. Organize bir kurumsallık, gelişmiş bir ağ ve birikmiş, tahkim edilmiş bir yapı ile ilmî cemiyetler ve kütüphaneler meydana getiren, her dönemin siyasetine uygun bir şekilde kendini güncelleyerek "özne"liğini koruyan bir oryantalizm, varlığını çağlar boyunca devam ettirmektedir.

Bundan dolayı şarkiyatçılık bir akademik disiplin olsa bile onun Doğu'ya karşı hep bir gizli ajandasının olduğu göz önüne alınmalıdır. Edward Said'e göre bu tarz şarkiyatçılar, Doğu-Batı ayrımını imgeler üzerinden Antik Çağ'dan beri menfaatlerine dönük olarak kurgulamaktadır. Ancak şarkiyatçılığın hümanist mantıkla insanlığın yararına yaptığı işler inkâr edilemez. Cemil Meriç'e göre bu tarz şarkiyatçılar, gerçek düşünce mümessili olup "Doğu irfanı"nı Batı'ya taşıdıkları ve Batı'yı da bundan haberdar ettikleri için saygıyı hak ederler. Bu yapılan hayırlı işler arasında Türkoloji'nin gelişimine yapılan katkılar unutulmamalıdır. Ancak aynı Cemil Meriç; şarkiyatçıların Türkoloji ile Selçuklu, Osmanlı ve İslam kelime ve dönemlerini unutturarak Türk-İslam medeniyetine odaklanılmasını engellediğini ve özellikle İslam öncesi Türk tarih ve kültürüne odaklandıklarını belirtir.

Halil İnalcık (2021: 301) Türkoloji ve Türk filolojisinin kurucularının şarkiyatçılar olduğunu belirtir. İlber Ortaylı (2000: 389) ise Türkiye'de Türkoloji'nin akademiden değil siyasi ve edebi muhitlerden doğduğunu söyleyerek buna Mehmet Fuad Köprülü'nün çalışmalarını da örnek gösterir. Köprülü; Türkiyat Enstitüsü'nün kuruluşunda 1926 yılında ünlü şarkiyatçı ve Türkolog V. Barthold'u İstanbul'a davet eder ve ona Türk tarihi üzerine seri konferans verdirir. Bu noktadan bakıldığında Köprülü, Türkiye'deki Türkoloji çalışmaları için bir başlangıç noktasını temsil ve teşkil eder. Tüm bunlar göz önüne alındığında Köprülü'de ve bir bilim dalı olarak Türkiyat'ın kendisinde şarkiyatın önemli bir nüfuz alanı mevcuttur.

Bu çalışmada amaç, Türkoloji'nin tesisinde şarkiyatçıların tesirini göstermek ve Şarkiyatın Türkoloji ve Mehmet Fuad Köprülü üzerindeki etkisini gözler önüne sermektir.

Anahtar Sözcükler: Şarkiyat, Türkiyat ve Mehmet Fuad Köprülü.

TURCOLOGY AS AREA OF INFLUENCE OF ORIENTALISM AND A FEW NOTES ON MEHMET FUAD KOPRULU

ABSTRACT

Edward Said; although he divides Orientalism into three as a legal institution, a way of thinking and an academic discipline, he emphasizes in his approach to Orientalism that the fact that the West separates and alienates the East with an ontological and epistemological distinction will not change. An Orientalism that creates scientific societies and libraries with an organized institutionality, a developed network and an accumulated structure, and that maintains its "subjectivity" by updating itself in accordance with the politics of each period, continues its existence throughout the ages.

Therefore, even though Orientalism is an academic discipline, it should be taken into account that it always has a hidden agenda against the East. According to Edward Said, such Orientalists have been constructing the East-West distinction through images for their own benefit since ancient times. However, the work that Orientalists have done for the benefit of humanity with humanist logic cannot be denied. According to Cemil Meriç, such Orientalists deserve respect because they are representatives of real thought and carry the "Eastern wisdom" to the West and inform the West about this. Among these good works, the contributions made to the development of Turkology should not be forgotten. However, the same Cemil Meriç states that Orientalists prevent the focus on Turkish-

* Dr., Türkçe Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, ibrahim.bd@hotmail.com, Bitlis / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0046-5652

Islamic civilization by making us forget the words and periods of Seljuk, Ottoman and Islam through Turkology and that they especially focus on pre-Islamic Turkish history and culture.
Halil İnalcık (2021: 301) states that the founders of Turkology and Turkish philology were orientalists. İlber Ortaylı (2000: 389) says that Turkology in Turkey was born not from the academy but from political and literary circles, and he gives the work of Mehmet Fuad Köprülü as an example. Köprülü invited the famous orientalist and Turkologist V. Barthold to Istanbul in 1926 for the establishment of the Institute of Turkology and had him give a series of conferences on Turkish history. From this point of view, Köprülü represents and constitutes a starting point for Turkology studies in Turkey. When all these are taken into consideration, there is an important area of influence of orientalism in Köprülü and in Turkology itself as a branch of science.
The aim of this study is to show the influence of orientalists in the establishment of Turkology and to reveal the influence of Orientalism on Turkology and Mehmet Fuad Köprülü.

Keywords: Orientalism, Turkology and Mehmet Fuad Köprülü.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE KULLANILIP GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ULAŞMAYAN ESKİCİL İSİMLER

Nadir İLHAN*

ÖZ

Türk kültürü ve edebiyatının en önemli edebi metinlerinden biri şüphesiz Dede korkut Hikâyeleridir. Hikâyeler, döneminin söz varlığının bir kısmını içermesi açısından önemli olmakla birlikte, kullanılan kelimelerden bir kısmının sonraki dönemlere bazı değişimlerle taşındığı veya sonraki dönemlere ulaşamadığı görülmektedir. Metinlerdeki kelimelerin sonraki dönemlerde kullanılmaması eskicil denilen kelimeleri ortaya çıkmaktadır. Eskicil kelimeler açısından bakıldığında dildeki değişimi gelişimi görmek açısından Dede Korkut Hikâyeleri önemli bir kaynak özelliği göstermektedir.

Türk kültürünü, geleneğini, töresini, olaylar karşısındaki tutumunu, Türkün hayata bakış ve yaşayış tarzını coşkulu bir üslupla anlatan destansı hikâyelerin ne zaman yazıya aktarıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, hikâyelerin 15. yüzyılda yazıya geçirildiği genel kabul görmektedir.

Eserde ortak kültür ve sosyal hayatın yansımaları olarak o dönemin Türk dünyasında kullanılan söz varlığını ve kelimelerin kullanım şekillerini görebilmekteyiz. Ancak bu kelimelerden bir bölümünün ses değişimlerine uğrayarak güncel yazı dilinde de kullanılmaya devam edilmesine karşılık bazı bir kısım isimlerin ise günümüze ulaşmadığı, artık yazı dilimizde yer almadığı, bazı köklerin de türemiş kelimeler içerisinde kaldığı eser üzerine yapılan değerlendirmelerden tespit edilebilmektedir.

Hikâyelerde yer alıp da yazı dilimize ulaşmayan bir kısım isimlerin eş anlamlılarının baskın hale gelmesiyle unutuldukları görülürken "Adaklu: sözlü, alkış: övgü, dua, anaru: öte, öteye, bilik: bilgi anlayış, buñ sıkıntı, çapar: haberci, daz: çıplak, dün: gece, emcek: meme, erçel: yaramaz, huysuz, eyegü: kaburga, karı: yaşlı, ihityar, koşa: iki, çift, sınık: kırık vb.gibi", kullanımdan düşen isimlerin bir kısmının da yerine Arapça veya Farsçadan alınan kelimelerin kullanılanlarının geçtiği görülmüştür. "Al: hile, aruk: zayıf, bañ: ezan, bay: zengin; çeri: asker, esrük: sarhoş, günlük: şemsiye, kakınç: ayıplama, yagı: düşman... vb."

Dede Korkut Hikâyeleriyle ilgili çalışmalar üzerine bir bibliyografya denemesi Bekki'nin hazırlamış olduğu Dedem Korkut Kitabı, eserle ilgili en kapsamlı çalışma olmuştur. Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyelerinde yer alıp unutulan kelimelerden fiiller üzerine Köktekin'in "Dede Korkut Oğuznamelerinde Arkaik (Eskicil) Fiiller" çalışması dışında eskicil kelimelerle ilgili çalışılmadığı görülmüştür.

Bizim çalışmamızda Dede Korkut Hikâyelerinde yer alıp günümüz yazı diline ulaşmayan eskicil kök ve türemiş isim niteliğindeki kelimeler ve kavram adlarının yapıları, kayboluş sebepleri, yerlerine geçen isimler konusu ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut Hikâyeleri, Eskicil, Arkaik, İsim.

ARCHAIC NOUNS USED IN DEDE KORKUT STORIES THAT DO NOT REACH TODAY'S TURKISH

ABSTRACT

One of the most important literary texts of Turkish culture and literature is undoubtedly Dede Korkut Stories. The importance of the stories is reflected in Köprülü's words: "If you put all Turkish literature in one eye of the scale and Dede Korkut in the other, Dede Korkut would still outweigh." It was expressed in words. Although Dede Korkut Stories, a fictional text, is important in that it contains at least a part of the vocabulary of its period, it is seen that some of the words used in the work were carried to later periods with some changes or some words did not reach the later periods. As a result of the words in the texts not being used in later periods, words called archaic words emerge. When viewed from the perspective of ancient words, Dede Korkut Stories are also an important source in terms of seeing the change and development in the language.

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nadirilhan@ahievran.edu.tr, Kırşehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8861-1620

Obsolete (archaic) terms are used to show words and structures that have fallen out of use in the earliest periods of the language but have fallen out of use in later periods, and are included in the Current Turkish Dictionary of the Turkish Language Association in a way that corresponds to each other.
Dede Korkut, who is said to have lived between the 9th and 11th centuries, is a wise person from the Bayat tribe of the Oghuzs and the narrator of the stories bearing his name. It is not known exactly when the epic stories, which describe Turkish culture, traditions and customs, their attitude towards various events, and the Turks' view of life and lifestyle of that period in an enthusiastic style, were written down. It is generally accepted that the stories living in the oral tradition were written down in the 15th century and have survived to the present day.
In the work, we can see the vocabulary used in the Turkish world of that period and the ways of using words as reflections of the common culture and social life. However, while some of these words have undergone sound changes and continue to be used in the current written language, it can be determined from the evaluations made on the work that some of the names have not survived to the present day, are no longer in our written language, and some of their roots remain in derived words.
While it is seen that some of the names in the Dede Korkut Stories that did not reach our written language were forgotten as their synonyms became dominant and the prevalence of usage increased, "Applause: praise, buñ: trouble, suffering, chapar: messenger, daz: naked, yesterday: night, bend: body, back, suckling: breast, …etc" It has been observed that some of the nouns that have fallen out of use have been replaced by words taken from Arabic or Persian. “Al: cheat, aruk: weak, bañ: adhan, shout, bay: rich, wealthy; insider: soldier, drunkard: drunkard, casual: umbrella... etc.”
The Book of Dede Korkut, prepared by Selahaddin Bekki as a bibliography essay on the studies on Dede Korkut Stories and published by Berikan Publishing House, has become the most comprehensive study on the work done in Turkey. In this study, it has been seen that there is no study on archaic words except Kazım Köktekin's study "Archaic (Ancient) Verbs in Dede Korkut Oğuznames" on the verbs from the forgotten words in Dede Korkut Stories.
In our study, the structures of some archaic root and derived noun words and concept names that appear in the Dede Korkut Stories but have not reached today's written language, the reasons for their disappearance and the names that replaced them will be evaluated in detail.

Keywords: Dede Korkut Stories, Ancient, Archaic, Nouns.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

FÜTÜVVENĀME YAZARI BURGÂZÎ'NİN BAŞKA BİR ESERİ: SÂʿATNÂME

Kaan YILMAZ*

ÖZ

Burgâzî nisbetiyle anıla gelen Yahya bin Halil Çoban'ın Fütüvvetnâmesi ilk Türkçe fütüvvetnâme olarak bilinmektedir. Günümüze kadar devam eden çalışmalarla bu eserin yeni nüshaları da ortaya çıkarılmıştır. Ancak Türkiye'de Burgâzî ve onun Fütüvvetnâmesi hakkında bilgi veren kaynaklarda Burgâzî'nin başka bir eserinin de olabileceği ihtimalinden şimdiye kadar söz edilmemiştir.

Bu çalışmada Fransa Millî Kütüphanesi (Bibliothèque nationale de France - BnF)'nin Türkçe Yazmalar bölümündeki 129 numaralı mecmuada yer alan bir Sâʿatnâme yazması dolayısıyla Burgâzî'nin başka bir eser daha bırakmış olabileceği ihtimali üzerinde durulmuş ve ilgili metin tanıtılmıştır.

Adı geçen Sâʿatnâme'nin de içinde yer aldığı yazmanın katalog bilgisi Edgar Blochet tarafından hazırlanan *Catalogue des manuscrits turcs de la bibliotheque Natinale* (1932) adlı çalışmanın birinci cildinde bulunmaktadır. Artık bu bilgilere ve yazmanın kendisine BnF'nin dijital kütüphanesi olan http://gallica.bnf.fr adresinden de ulaşmak mümkündür. 129 numaralı yazma Sâʿatnâme'nin yanı sıra Âsafnâme, İẖtilâcnâme ve Siŋirnâme risalelerini de içermektedir. 25x16 ölçüsünde, 67 yapraklı elyazması 1550 dolaylarında nesihle yazılmıştır.

Sâʿatnâme risalesi yazmanın 48b-1 ile 54b-9 arasında yer almaktadır. 49b-8'de müellifin adı şu şekilde yazılmıştır:

"yaḥyā bin celīl bin çobān bin yaḥyā elburlavī (يحيى بن جوبان بن جليل بن يحيى البوُرْلوى)"

İlk bakışta müellifin adı ve nisbetindeki farklılık dikkatimizi çekiyorsa da Burgâzî Fütüvvetnâmesinin farklı nüshalarında da aynı karmaşanın mevcut olduğunu biliyoruz. Bu bakımdan Fütüvvetnâme ile Sâʿatnâme arasında benzerlik vardır.

Fütüvvetnâmesinin sebeb-i telif bölümünde yedi sayısını yüklenen kutsal anlamlardan örnekler bulunur. Sâʿatnâme'nin giriş bölümünde de yedi sayısına atıfta bulunulduğunu görmekteyiz.

Sâʿatnâme'yi konu bakımından iki bölüme ayırmak mümkündür. Birinci bölüm yedi gök cismiyle (zuḫal, müşterī, merriḫ, şems, zühre, ʿutārid ve ḳamer) ilişkilendirilen farklı zaman dilimlerinde hangi işleri yapmanın iyi, hangi işleri yapmanın kötü olduğu bilgisini içermektedir. İkinci bölüm ise doğum anında gökyüzünde bulunan aynı yedi gök cisminin kişinin maddi ve manevi özelliklerine etkilerinden bahsetmektedir.

Anahtar Sözcükler: Burgâzî, Fütüvvetnâme, Sâʿatnâme.

ANOTHER WORK OF BURGÂZÎ, THE AUTHOR OF FUTUVVENĀME: SÂʿATNÂME

ABSTRACT

The Futuvvetname of Yahya bin Halil Çoban, who is referred to as Burgazi, is known as the first Turkish Futuvvetname. New copies of this work have been discovered through ongoing studies to this day. However, the possibility that Burgazi may have another work has not been mentioned in the sources providing information about Burgazi and his Futuvvetname in Turkey.

This study focuses on the possibility that Burgazi may have left another work due to a Sâʿatname in number 129 in the Turkish Manuscripts section of the National Library of France (Bibliothèque nationale de France - BnF), and the relevant text is introduced.

The catalog information of the manuscript, which also includes the aforementioned Sâʿatnâme, is found in the first volume of the work titled Catalogue des manuscrits turcs de la bibliotheque Natinale (1932) prepared by Edgar Blochet. This information and the manuscript itself can now be accessed at http://gallica.bnf.fr, the digital library of the BnF. The mentioned manuscript includes the treatises Âsafnâme, İẖtilâcnâme and Siŋirnâme, as well as Sâʿatnâme. The 25x16 manuscript with 67 foils was written in naskh around 1550.

The Sâʿatnâme is located between 48b-1 and 54b-9 of the manuscript. In 49b-8, the author's name is written as follows:

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kaanyilmaz@kastamonu.edu.tr, Kastamonu / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-4975-8870

“yaḥyā bin celīl bin çobān bin yaḥyā elburlavī (یحیی بن جوبان بن جلیل بن یحیی البوُرْلوی)”
Although the difference in the author’s name and attribution draws our attention at first glance, we know that the same confusion exists in different copies of Burgazî’s Futuvvetname. In this respect, there is a similarity between Futuvvetname and Saʿatname.
In the section of Futuvvetname, there are examples of sacred meanings attributed to the number seven. We see that the introduction of Sâʿatnâme also refers to the number seven.
It is possible to divide Sâʿatnâme into two parts in terms of subject matter. The first part includes information on what is good and what is bad to do in different time periods associated with the seven celestial bodies (zuḫal, muşterī, merriḫ, şems, zuhra, ʿutārid and ḳamer). The second part discusses the effects of the same seven celestial bodies in the sky at the time of birth on the material and spiritual characteristics of the person.

Keywords: Burgâzî, Futuvvetnâme, Sâʿatnâme.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ALT ANLAMLILIK AÇISINDAN EYÜB BİN MUSA'NIN KİTÂB-I MELHAME'SİNDE FİİL

Nimet KARA KÜTÜKÇÜ*

ÖZ

Asıl kaynağını Akad/Keldâni astrolojisi ve meteorolojisinin oluşturduğu Melhame, bir terim olarak özellikle astronomik ve meteorolojik olgulardan- Daniyal Peygamber söz konusu olduğunda, rüyalardan ve rüyetlerden- yararlanmak suretiyle bir sultanın, bir toplum veya topluluğun, bir devletin geleceğine ilişkin kehanetlerde bulunma anlamına gelir. Sözlük anlamı ise *büyük kayıplarla veya bozgunla sonuçlanan çatışma, savaş* demektir. Başlangıçta konuşma dili olan Orta Oğuz Türkçesinin yazı dili olarak kullanılmaya başlanmasından itibaren kaleme alınan eserler arasında tıp, matematik, cebir, astronomi konulu metinler geniş yer tutar. Astronomi alanında telif veya tercüme edilen eserlerin başında melhameler gelmektedir. Melhameler Türkçeye XV. yüzyılın başlarında çevrilmiş ve oldukça da ilgi görmüştür. Melhamelerde Osmanlı padişahlarının ve topraklarının geleceğine yönelik tahminlerin ve kehanetlerin olması nedeniyle bu kehanetlerin daha fazla yayılmaması için 1900'lü yıllarda basımı yasaklı yayınlar listesine girmiştir. Üzerinde inceleme yapılan Kitâb-ı Melhame adlı eser geleneksel melhamelerde olduğu gibi ayların Ekim ayından başlayarak fasıllar şeklinde dizildiği telif-tercüme diye adlandırılabilecek bir eserdir. Eser Eyüb b. Musa tarafından Hicri 1028, Miladi 1618 yılında kaleme alınmıştır. Konusu itibari ile alıntı/ödünçleme sözcüklere daha açık olan Kitâb-ı Melhame'nin dilinin Batı Türkçesinin ilk dönemlerindeki saf Türkçeden farklı olduğu görülmektedir. Eserde ay, yıldız, doğa olayları ve gezegen adlarının ve astronomi ile ilgili terimlerin Rumca, Süryanice, Arapça ve Farsçaları sonra varsa Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu sebeple alt anlamlılık konusunda da çok çeşitli malzeme içermektedir. Bu sebeple alt anlamlılık konusunda da çok çeşitli malzeme içermektedir. Alt anlamlılık (hyponymy), bir biçimbirimin kavram alanı kapsamındaki sözcüklerin, o sözcüğün türüne ait olan alt biçimbirimleridir. Alt anlamları kapsayan parçalar üstü yapı ise üst anlamlılık terimiyle ifade edilir. Alt anlamlılık dilden dile farklılık gösterebildiği gibi ölçünlü bir dilin lehçelerinde bile farklılık gösterebilir. Alt anlamlılık çalışmaları dillerin söz varlıklarının derlenmesinde ve düzenlenmesinde temel-kurucu ilkelerden biri olarak kabul edildiğinden ana dili konuşucularının da dili öğrenmesinde ve geliştirmesinde büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Kitâb-ı Melhame adlı eserde tespit edilen fiiller alt anlamlılık açısından incelenmiş ve bir fiil dili olan Türkçenin söz varlığına ve sözlük bilimine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Alt Anlamlılık, Kitâb-ı Melhame, Fiil, Eyüb b. Musa.

VERB IN EYÜB BIN MUSA'S KITĀB-I MELHAME IN TERMS OF HYPONOMY

ABSTRACT

As a term, Melhame, which has its origin in Akkadian/Keldani astrology and meteorology, means to make predictions about the future of a sultan, a society or community, or a state, especially by utilizing astronomical and meteorological phenomena - in the case of the Prophet Daniyal, dreams and visions. The dictionary meaning is a conflict or war resulting in great losses or defeat. The texts on medicine, mathematics, algebra and astronomy have a large place among the works written since the Middle Oghuz Turkish, which was initially a spoken language, started to be used as a written language. Melhames are among the most important works written or translated in the field of astronomy. Melhames were translated into Turkish at the beginning of the XVth century and attracted considerable attention. Since the Melhames contained predictions and prophecies about the future of the Ottoman sultans and their lands, they were included in the list of banned publications in the 1900s in order to prevent the further spread of these prophecies. The work, Kitâb-ı Melhame, is a work that can be called a copyright-translation in which the months are arranged in chapters starting from October, as in traditional melhame. The work was written by Eyüb b. Musa in 1028 AH, 1618 AD. It is seen that the language of Kitâb-ı Melhame, which is more open to quoted/borrowed words due to its subject, is different from the pure Turkish of the early periods of Western Turkish. In the work, the names of the moon, stars, natural phenomena, planets and astronomical terms are given in Greek, Syriac, Arabic and Persian, followed by their Turkish equivalents, if any. For this reason, it contains a

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nimetkara@karabuk.edu.tr, Karabük / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-0017-7231

wide variety of material on sub-semantics. For this reason, it also contains a wide variety of material on hyponymy. Sub-meaning (hyponymy) is the sub-forms of words within the conceptual domain of a morpheme that belong to the type of that word. The suprasegmental structure that encompasses subordinate meanings is expressed by the term metonymy. Sub-semantics may differ from language to language and may even differ in the dialects of a standard language. Since the study of sub-semantics is accepted as one of the basic-founding principles in the compilation and organization of the lexical assets of languages, it is of great importance for native speakers to learn and develop the language. In this study, the verbs identified in Kitâb-ı Melhame were analyzed in terms of sub-semantics and an attempt was made to contribute to the lexicon and lexicology of Turkish as a verb language.

Keywords: Hyponomy**,** Kitâb-ı Melhame, Verb.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

OSMANLI TÜRKÇESİNDEN GÜNÜMÜZE ANLAM DEĞİŞİMİNE UĞRAYAN BAĞLAÇLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: *MADEMKİ* ÖRNEĞİ

Öznur DURGUN*

ÖZ

Farsçanın, yüzyıllarca prestij dili konumunda olup özellikle bağlaçla cümle bağlama ve bağımlılaştırma noktasında Türkçeye yapısal açıdan tesir ettiği ve bu tesirin Osmanlı Türkçesi devresinde ziyadesiyle hissedildiği, Türk diliyle uğraşan çoğu araştırmacının malumudur. Bağlaçların, biçimsel görevlerinin yanı sıra anlamsal ilişkiler kurma görevleri de vardır. Fakat bazı bağlaçların zamanla semantik değişime uğraması, özellikle Osmanlı Türkçesi metinlerini yanlış anlamlandırma ve yorumlama tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Örneğin günümüzde, önceden bilinmeyen, sonradan farkına varılan durumları belirtmek üzere kullanılan *meğer* (< *meger*), Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi devrelerinde zikredilen anlamın yanı sıra önermeler arasında olumsuz şart-cevap ilişkisi kurarken, günümüzün olasılık ve şüphe bildiren zarfı *belki*, ıdrâb fonksiyonuyla yani kendinden önceki hükmü iptal ederek veya olduğu gibi bırakarak görece önemli bir hükmü bildirmek üzere 'aksine, hatta, üstelik vb.' manalarında bağlaç olarak kullanılmıştır. Öte yandan günümüzün sebep bildirmek üzere en sık kullanılan bağlaçlarından biri olan *çünkü* (< *çūn, çūn ki/kim*), Osmanlı Türkçesinde (keza Eski Anadolu ve Çağatay Türkçesinde) eşzamanlılık, artzamanlılık kategorileriyle önermeler arasında zaman ilişkisi kurma fonksiyonuna da sahiptir. Semantik değişimle bugün kullanılmaya devam eden bağlaçlardan biri de *mademki* bağlacıdır. Arapça menşeli çoğu dil biriminde olduğu gibi Farsça kanalıyla Türkçeye alıntılanan ve "*-DXK* + iyelik + *sürece*, *-DXkçA*" manasıyla zaman zarf cümlesini ana cümleye bağlayan bu bağlaç, günümüzde sadece izafi bir sebep-sonuç ilişkisi kurmaktadır. Bu bildiride, Osmanlı Türkçesinde kullanılıp zaman içerisinde anlam değişimine uğrayan bağlaçlara değinilecek; ardından, seyâhatnâme, tarih, gazavâtnâme vb. türünde telif/tercüme edilmiş bazı metinler ve gramerler üzerinden *mādām ki / mādāmki* (> *mademki* ~ *madem*) bağımlılaştırıcı bağlacı, aracı dil Farsçadaki kullanımıyla da mukayese edilerek semantik ve sentaktik açıdan değerlendirilecektir. Böylece Türkçenin tarihî dönemlerinde de kullanılan bağlaçların günümüzdeki anlamlarıyla değerlendirilmemesi gerektiğine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe-Farsça İlişkisi, *Mademki* Bağlacı, Osmanlı Türkçesi, Alıntılama, Anlam Değişimi.

AN EVALUATION OF CONJUNCTIONS THAT HAVE CHANGED IN MEANING FROM OTTOMAN TURKISH TO THE PRESENT: THE EXAMPLE OF *MADEMKI*

ABSTRACT

It is well known to most researchers of Turkish that Persian, which had been the prestige language for centuries, influenced Turkish structurally, especially in terms of coordination and subordination through conjunctions. This influence was strongly felt in the Ottoman Turkish period. In addition to their formal functions, conjunctions also have the function of establishing semantic relationships between sentences. However, the semantic change of some conjunctions over time brings with it the risk of misinterpretation and misreading, especially in Ottoman Turkish texts. For example, *meğer (< meger)* , which is now used to refer to previously unknown situations that are subsequently realized, establishes a negative conditionality between propositions in addition to the meaning mentioned in Ottoman Turkish, while the adverb *belki*, which expresses probability and doubt today, is used with the function of idrâb, i.e. by cancelling the previous judgement or leaving it as it is, by indicating a transition to a more important judgement, in the sense of 'on the contrary, even etc'. On the other hand, the conjunction *çünkü* (< *çūn, çūn ki/kim*) which means 'because' is today the most frequently used conjunction in giving a reason, also has the function of establishing a temporal relation between propositions with the categories of simultaneity and diachronicity in Ottoman Turkish. One of the conjunctions that is still used today, with a different semantic meaning, is the conjunction of *mademki*. This conjunction, which is borrowed from Persian into Turkish as in many language units of Arabic origin and connects the adverbial clause of time with the main clause with the

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, oznur.durgun@medeniyet.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-5574-0987

meaning of "-*DXK* + possessive + *as long as*, -*DXkçA*", today only establishes a relative cause-effect relationship. This paper first focuses on the conjunctions used in Ottoman Turkish that underwent a change of meaning, and then analyses the *mādām ki / mādāmki* (> *mademki* ~ *madem*) conjunction syntactically and semantically by comparing it with its use in the intermediary language Persian through the examples from the Ottoman texts like *seyâhatnâmes*, chronicles, *gazavâtnâmes* and grammar books. Thus, the aim of this study is to draw attention to the fact that the conjunctions that were used in the historical periods of the Turkish language should not be evaluated with their current meanings.

Keywords: The Conjunction of *Mademki*, Ottoman Turkish, Borrowing, Semantic Change, Turkish-Persian Relations.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MİMARİ YAPILAR IŞIĞINDA KEDER (KUYRUKTÖBE) ŞEHRİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet KUTLU[*1]

ÖZ

Kazakistan Cumhuriyeti, Türkistan Vilayetine bağlı Otyrar İlçesi idari sınırları içinde konumlanan Kuyruktöbe höyüğündeki şehir kalıntılarının Prof. Dr. Karl M. Baypakov'un başkanlığında 1971- 2005 yılları arasında yapılan kazı çalışmaları ve araştırmalar sonucunda Göktürk dönemindeki Kengu Tarban şehri ve Erken İslamî dönem kaynaklarında geçen Keder şehri olduğu tespit edilmiştir. Tarihi coğrafya açısında Orta Seyhun (Sir Derya) Havzasında Fârab bölgesinde yer alan Keder şehri zaman zaman bölgesel idari ve ticari merkez konumuna yükselmiş zaman zaman bölgenin diğer önemli merkezi olan Otrar (Otyrartöbe) şehrinin gölgesinde kalmıştır. Mimari açıdan bakıldığında önemli yapılara ev sahipliği yapan Keder veya Kuyruktöbe'nin şehirleşme dokusu İçkale, Rabat ve şehristan bölümlerinden oluşmaktadır. Şehrin içkale bölümünde Göktürk dönemine tarihlenen bir saray, İçkale ile şehristan arasında kalan düzlükte ise 8.-9. Yüzyıllara tarihlenen bir Ulu Cami (Mescid-i Cuma), şehristanda bazı konutlar ve rabat bölümünde ise çeşitli üretim atölyeleri ortaya çıkarılmıştır. Kazakistan coğrafyasında şimdiye kadar tespit edilen en erken tarihli İslam ibadethanesi olarak değerlendirilen ve 8.-9. yüzyıllara tarihlenen Keder Ulu Camii, mimari plan şeması açısından Moğol İstilası öncesi inşa edilen "çok ayaklı camiler" tipinin bir örneğidir. Şehrin orta noktasında, dört ana caddenin buluştuğu merkezi konumda inşa edilen ve 36,50 x 20,50 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olduğu anlaşılan yapı, duvarları dahil olmak üzere büyük ölçüde tahribata maruz kalmıştır. Moğol İstilası sonrasında terk edilen şehirdeki Ulu Caminin tuğla malzemeleri daha sonra 13.-15. Yüzyıllar arasındaki dönemde inşa edilen kümbet veya türbeler için yağmalanmıştır. 8.-12. yüzyıllar arasında birkaç farklı inşa aşamasına sahip olan Ulu Caminin ibadet mekânı zemininde ahşap direkler için kullanılan tuğladan sütun kaideleri tespit edilmiştir. 5 sıra halinde ve her bir sırada 9-10 adet sütun kaidelerinin tespitine dayanarak Ulu Caminin 50 direkli ve mihrap duvarına dik altı sahınlı olduğu anlaşılmıştır. Göktürk döneminden İslamiyete geçiş dönemini yansıtan mimari kalıntılarıyla Keder şehri, Orta Seyhun havzasının şehirleşme süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışma Keder şehrindeki mimari eserler bağlamında Orta Asya Türk şehircilik ve mimarlık tarihi açısından önemini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orta Asya Türk Şehirciliği, Farab Bölgesi, Erken Ortaçağ Mimarisi, Göktürk Dönemi Sarayı, Keder Ulu Camii.

AN EVALUATION ON THE CITY OF KEDER (KUYRUKTÖBE) IN THE LIGHT OF ARCHITECTURAL STRUCTURES

ABSTRACT:

The medieval city ruins on the Kuyruktöbe mound located within the administrative borders of Otyrar District of Turkestan Province in the Republic of Kazakhstan were determined to be the city of Kengu Tarban during the period of the Turkic Khaganate and the city of Keder mentioned in Early Islamic period sources, as a result of the excavations and researches carried out between 1971 and 2005 under the direction of Prof. Dr. Karl M. Baypakov. In terms of historical geography, the city of Keder, located in the Farab region of the Middle Seyhun (Sir Darya) Basin, at times rose to the position of regional administrative and commercial center and at times remained in the shadow of the city of Otrar (Otyrartöbe), the other important center of the region. When considered from an architectural perspective, the urbanization texture of Keder or Kuyruktöbe, which hosts important structures, consists of the İçkale, Rabat and Şehristan sections. There is a palace dating to the Göktürk period in the İçkale section of the city, and on the plain between İçkale and Şehristan, there are 8th-9th century buildings. A Grand Mosque (Masjid-i Jumaa) dating back to the 13th-15th centuries, some residences in the city center and various production workshops in the Rabat section have been unearthed. The Keder Grand Mosque, considered to be the earliest Islamic place of worship identified in Kazakhstan and dating back to the 8th-9th centuries, is an example of the "multi-pillar mosques" type built before the Mongol Invasion in terms of architectural plan scheme. Built

[*] Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, mehmet.kutlu@bozok.edu.tr, Yozgat / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3075-3965

in a central location where four main streets meet in the middle of the city, the structure, which is understood to have a rectangular plan measuring 36.50 x 20,50 m, has been subjected to extensive damage, including its walls. The brick materials of the Grand Mosque in the city, which was abandoned after the Mongol Invasion, were later looted for the tombs or mausoleums built between the 13th and 15th centuries. The Grand Mosque, which had several different construction phases between the 8th and 12th centuries, has brick column bases used for wooden poles on the floor of the prayer hall. Based on the determination of 5 rows and 9-10 column bases in each row, it was understood that the Ulu Mosque had 50 columns and six naves perpendicular to the mihrab wall. The city of Keder, with its architectural remains reflecting the transition period from the Gokturk period to Islam, contributes to the understanding of the urbanization processes of the Middle Seyhun basin. This study aims to evaluate the importance of the architectural works in the city of Keder in terms of Central Asian Turkish urbanism and architectural history.

Keywords: Central Asian Turkic Urbanization, Farab Region, Early Medieval architecture, Palace of Turkic Khaganate Era, the Great Mosque of Keder.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ARYKANDOS VADİSİ SAHA ARAŞTIRMALARINA GÖRE; 4-6. YÜZYILA TARİHLENMİŞ BİR TÜRK URUĞUNUN YAŞAMI, İNANÇLARI, YAZITLARI VE DİLLERİ

Okay SÜTÇÜOĞLU*

ÖZ

Likya Bölgesinde, Arykanda ve Limyra Antik kentleri arasındaki zor arazi koşullarında 13 yıl saha araştırması yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre, Arykandos Vadisinde 4-6.yüzyıllar arasında yaşamakta olan Asyatik kökenli olası bir Hun-Kıpçak grubunun varlığı söz konusudur. Araştırmada, arkeoloji, sanat tarihi, tarih, antropoloji, halk bilimleri ve filolojik disiplinlerin tamamı kullanılarak kesinlik arz eden sonuçlara ulaşılmıştır. İki kült mağarasında çok sayıda petroglif, piktogram, değişik semboller, Türk Boy damgaları ve yazılı metinler bulunmuş, bunların anlamları ve metinlerin okunması 7 yıl süren çabalar sonucu netleştirilmiştir.

Varılan kanaate göre bu süreçte kitlenin bir kısmı halen şamanlarına bağlı, diğer kısım ise Hristiyanlığa geçiş yapmış durumdadır. Hristiyanlığı benimsemiş olan grup olasılıkla kendi içlerinden bir keşiş çıkarmış ve bu kişi sonradan Hristiyan alemince Sionlu Aziz Nikolaos olarak benimsenmiştir. Kıpçak ağzında okunan Grek alfabeli metinler bu azize adanan kurbanlar ve dileklerle ilgilidir. Petroglif ve piktogramlar azizin mucizelerine ve Türk geleneklerine işaret etmektedir. Sonradan "Bulgar" adıyla anılacak olan bu kitle, Selçuki dönemde gelen Tahtacı/Ağaçeri Türkmenlerle kaynaşmış ve eski kültürlerini onlara transfer etmişlerdir. Baki kalan antropolojik ve arkeolojik veriler halen sahada durmakta, bazı özgün gelenekleri yaşatılmaktadır.

Saha çalışması son 3 yıldır bunların yaylak hayatını incelemektedir ve yüzlerce mimari su yapısı kalıntısına ulaşılmıştır. Son tespitler Türk göçebe hayatını, "yurt" kavramını ve dünya hidrografi tarihini derinden etkileyecek türde veriler barındırmakta olup çalışmalar devam ettiği için bu fasıla tebliğin dışında tutulacaktır.

Henüz kesin şekilde söyleyemesek te, tespitlerimize dayanarak bu kitlenin bu bölgedeki varlıklarının daha gerilere uzanıyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla eski bir İskit-Saka kültürünün Likya'daki varlığı, bunların Bizans kroniklerinde ve azizin hayatını anlatan bir dönem el yazmasında kendilerini "Tragalassianlar" "Tekeliler" olarak adlandırmaları bölgenin halen "Teke Yöresi ve Teke Beyliği" kavramları ile açıklanmasını aydınlatacak gibidir. Ayrıca, Anadolu'daki "Bulgar" varlığının ve bunların sonradan "Karamanlılar" olarak anılmasına sebebiyet veren "Türkçe konuşan Hristiyanlar" meselesine de orijin teşkil ettiklerini düşünmekteyiz.

Anahtar Sözcükler: Türk Tarihi, Hristiyan Türkler, Sionlu Aziz Nikolaos, Türk Dili ve Sanatı.

ACCORDING TO FIELD RESEARCH IN THE ARYKANDOS VALLEY; LIFE, BELIEFS, INSCRIPTIONS AND LANGUAGE OF A TURKISH TRIBE DATED TO THE 4TH-6TH CENTURIES

ABSTRACT

Field research was carried out for 13 years in the difficult terrain conditions between the ancient cities of Arykanda and Limyra in the Lycia Region. According to the results of this research, it was revealed that there was a possible Hun-Kipchak group of Asiatic origin living between the 4th and 6th centuries in the Arykandos Valley. In the research, definitive results were reached by using all the disciplines of archaeology, art history, history, anthropology, folklore and philology. A large number of petroglyphs, pictograms, various symbols, Turkish clan stamps and written texts were found in two cult caves. Their meanings and the reading of the texts were clarified after 7 years of efforts.

According to the conclusion reached, during this period, a part of the mass was still loyal to their shamans, while the other part had converted to Christianity. The group that adopted Christianity probably produced a monk from among their own ranks, and this person was later adopted by the Christian world as St. Nicholas of Sion. The Greek alphabet texts read in the Kipchak dialect are about sacrifices and wishes dedicated to this saint. Petroglyphs and pictograms refer to the saint's miracles and Turkish traditions. This group, which would later be called "Bulgars", mixed with the Tahtacı/Agaçeri Turkmens who came during the Seljuk period and transferred their old

* Dr., Selçuk Üniversitesi, Sualtı Arkeoloğu, Sanat Tarihçisi, Akdeniz Ortaçağı Uzmanı, okaysutcuoglu@gmail.com, Konya / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-5959-6863

culture to them. The remaining anthropological and archaeological data are still available in the field, and some original traditions are kept alive.
Field work has been examining their plateau life for the last 3 years and hundreds of architectural water structure remains have been reached. The latest findings contain data that will deeply affect Turkish nomadic life, the concept of "homeland" and the history of world hydrography, and since the work is ongoing, this section will be excluded from the report.
Although we cannot say for sure yet, based on our findings, the presence of this group in this region must go back further. Therefore, the presence of an ancient Scythian-Saka culture in Lycia, and the fact that they called themselves "Tragalassians" and "Tekelis" in Byzantine chronicles and in a period manuscript describing the life of the saint, seem to shed light on the fact that the region is still explained with the concepts of "Teke Region and Teke Principality". In addition, we think that the "Bulgarian" presence in Anatolia and the issue of "Turkish-speaking Christians", which later caused them to be called "Karamanlıs", constitute the origin.

Keywords: Turkish History, Christian Turks, St. Nicholas of Sion, Turkish Language and Art.

KATANOV KOLEKSIYONUNDA YER ALAN COĞRAFYA KAYNAKLARI

Emre KURBAN[*]

ÖZ

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkoloji sahasının önde gelen kütüphanelerinden birine sahiptir. Çeşitli yazmalar, mecmualar, tezler ve koleksiyonlar ile araştırmacılar için önemli bir kaynaktır. Türkiyat ihtisas Kütüphanesinin temelini ise Katanov koleksiyonu oluşturur. Rusya Türklerinden olan ve önemli bir Türkolog olan Nikolay Federoviç Katanov'un yıllar içinde istifade ettiği ve derlediği kütüphanesi yaklaşık 9000 kitaplık büyük bir kütüphanedir.

Zeki Velidi Togan tarafından Katanov kütüphanesinin yaklaşık 7500 eseri 1914'te Türkiye'ye getirilmiş ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü kurulunca, enstitüye devredilmiştir. Katanov kitaplığı, zengin bir muhteviyata sahiptir. Başta Rusça olmak üzere, Türkçe'nin çeşitli dönemlerinden ve lehçelerinden eserlere, Almanca, Latince, Fransızca gibi Batı dillerinden eserlere ve Arapça ve Farsça gibi Doğu dillerinden eserlere sahiptir. Koleksiyonda dilbilim, tarih, ilahiyat, edebiyat, sosyaloji, felsefe ve coğrafya gibi çeşitli ilmi sahalarda eserler mevcuttur.

Bu bildiride koleksiyonda yer alan coğrafya kaynakları incelenecektir. Katanov koleksiyonu coğrafya araştırmaları için özel ve önemli bir kaynaktır. 17.yüzyıldan itibaren 20.yüzyılın başlarına kadar yüzlerce eser coğrafi kaynak olarak değerlendirilebilmektedir. Koleksiyonda yer alan seyahatnameler, haritalar, bilimsel gezi notları, coğrafya kitapları ele alınacaktır.

Coğrafya çalışmalarının 18. yüzyıldan itibaren artmasıyla birlikte, coğrafya alanında çalışmalar da çoğalmıştır. Ancak önceki dönemlerde doğrudan coğrafya ile ilgili olmasa da coğrafi veriler içeren birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlar elçilerin, seyyahların ya da misyonerlerin yazdıkları seyahatnamelerdir ki Katanov koleksiyonu bu konuda oldukça zengindir.

Ayrıca koleksiyonda Rusya İmparatorluk Coğrafya Cemiyeti'nin yayınları, Rusya'nın Uzak Doğu, Sibirya ve Türkistan'a yaptığı bilimsel geziler ve jeoloji çalışmaları yer almaktadır. Lojistik, sosyolojik ve bilimsel çalışmalara dair istatistikler, ölçüm atlasları ve nüfus haritaları ile nüfus coğrafyası ile ilgili çalışmalar dikkat çekmektedir.

Ayrıca koleksiyonda yer alan tespit edilmiş en eski coğrafi kaynak Ebü'l-Fidâ'nın Takvîmü'l-Büldân adlı coğrafya eserinin 1650'de İngiltere'de yayımlanmış Latince nüshasıdır. Ayrıca Alman, Fransız, Flemenk coğrafyacıların Türkistan, Çin ve Tibet bölgelerini ele alan atlasları ve ekonomik ve tarihi coğrafya eserleri de yer almaktadır.

Bu çalışmada, Katanov koleksiyonunda yer alan coğrafi verilerin derlenebileceği seyahatnameler, atlaslar, fiziki ve beşeri coğrafya alanlarında yer alan eserler, bilimsel gezi notları incelenecektir ve coğrafya sahasında çalışma yapan araştırmacılara için bu eserler tanıtılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Katanov Koleksiyonu, Coğrafya, Harita, Atlas, Türkoloji.

GEOGRAPHICAL SOURCES IN THE KATANOV COLLECTION

ABSTRACT

The Research Institute of Turkology has one of the leading libraries in the field of Turkology. With a wide array of manuscripts, journals, theses, and collections, it serves as an essential resource for researchers. The foundation of the Turkology Special Library is based on the Katanov Collection. This extensive collection, containing approximately 9,000 books, belonged to Nikolay Fyodorovich Katanov, a prominent Turkologist of Turkic descent from Russia. Over the years, Katanov accumulated and curated this vast library, drawing from his scholarly pursuits.

In 1914, Zeki Velidi Togan brought approximately 7,500 works from Katanov's library to Türkiye, and with the establishment of the Research Institute of Turkology, the collection was transferred to the institute. The Katanov Library has a rich content, comprising works not only in Russian but also in various periods and dialects of Turkish, as well as Western languages such as German, Latin, and French, and Eastern languages like Arabic and Persian.

[*] Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Avrasya Siyasi, Sosyal, Ekonomi ve Kültür Araştırmaları Anabilim Dalı, emre.kurban@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0499-325X

The collection includes works in diverse academic fields such as linguistics, history, theology, literature, sociology, philosophy, and geography.

This paper will examine the geographic resources contained within the collection. The Katanov Collection is a unique and valuable resource for geographical research. Hundreds of works dating from the 17th century to the early 20th century can be evaluated as geographical sources. The collection includes travelogues, maps, scientific travel notes, and geography books.

With the increase in geographical studies from the 18th century onward, the number of works in the field of geography has also risen. However, in previous periods, many works containing geographic information were authored, though not necessarily directly related to geography. These include travel books written by ambassadors, travelers, or missionaries, in which the Katanov Collection is notably rich.

Additionally, the collection includes publications by the Russian Imperial Geographical Society, records of scientific expeditions to the Far East, Siberia, and Turkestan, and studies in geology conducted by Russia. Materials of interest also include logistical, sociological, and scientific studies such as statistical data, measurement atlases, population maps, and works related to population geography.

One of the oldest identified geographic sources in the collection is a Latin edition of Abu al-Fida's geographic work *Taqwim al-Buldan*, published in England in 1650. The collection also features atlases and works in economic and historical geography by German, French, and Dutch geographers, covering regions like Turkestan, China, and Tibet.

This study will examine travelogues, atlases, works in physical and human geography, and scientific travel notes within the Katanov Collection that contain geographic data. These works will be introduced as resources for researchers specializing in geography.

Keywords: Katanov Collection, Geography, Maps, Atlases, Turkology.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

NİŞANCI MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ: ONARIMLARI VE ÇEVRESİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER

İbrahim ÇELEBİCAN*

ÖZ

Bu bildiri, İstanbul'un ilk Müslüman mahallelerinin arasına, Fatih Külliyesi'ne oldukça yakın bir konuma inşa edilmiş âbidevî külliyelerden birisi olan Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi örneği üzerinden Osmanlı zamanında yapılan restorasyonlarda nasıl bir sürecin işlediğini incelemeyi hedeflemektedir. Tarihi yapıların Osmanlı döneminde geçirdikleri onarımların bugünkü restorasyon çalışmaları için de faydalı bir bilgi ve tecrübe aktarımı olduğu düşünülmektedir.

Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi Sultan III. Murad dönemi vezirlerinden, *Boyalı* lakabıyla bilinen Nişancı Mehmed Paşa (ö. 1594) için Mimar Sinan tarafından 1584 tarihinde inşa edilmeye başlanmıştır. Külliye inşasının Mimar Sinan'ın 1588 tarihinde vefatından biraz sonra, Mimar Davud Ağa (ö. 1598) tarafından tamamlandığı kabul edilmektedir. Bu bakımdan kimi kaynaklarda Mimar Sinan'ın son eseri olarak anılmıştır. Külliye, cami, türbe, iki medrese, sebil, hazire ve zaviyeden oluşmaktadır. XX. yüzyıla kadar ayakta olduğu anlaşılan medreseler ve tekke günümüze ulaşamamıştır. 1766 depreminde zarar görmüş olduğu tahmin edilen caminin kitabesinde Sultan III. Mustafa'nın tuğrası bulunmaktadır. Bu tarihten sonra da pek çok tamir ve onarımdan geçtiği bilinmektedir.

Bu bildiride, Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi'nin zaman içinde geçirdiği tamirler, keşif defterleri ve onarımlara dair arşiv kayıtlarından yararlanılarak incelenmiştir. Ayrıca külliye etrafındaki mahalle oluşumu üzerinde de durularak külliyenin yapısal özellikleri ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi, Mimar Sinan, Restorasyon, Keşif Defterleri.

NIŞANCI MEHMED PASHA COMPLEX: OBSERVATIONS ON ITS REPAIRS AND SURROUNDINGS

ABSTRACT

This paper aims to examine the process of restoration in the Ottoman period through the example of the Nişancı Mehmed Pasha Complex, one of the monumental complexes erected among the initial Muslim neighborhoods of Istanbul, situated in close proximity to the Fatih Complex. It is postulated that the restoration of historical buildings during the Ottoman period offers a valuable conduit for the transfer of knowledge and experience to inform contemporary restoration practices.

The Nişancı Mehmed Pasha Complex was initiated by Mimar Sinan in 1584 for Nişancı Mehmed Pasha (d. 1594), who was known by the sobriquet "*Boyalı,*" and who held the office of vizier during the reign of Sultan Murad III. It is generally accepted that the construction of the complex was completed by Mimar Davud Ağa (d. 1598) shortly after the death of Mimar Sinan in 1588. Nevertheless, some sources designate it as Mimar Sinan's final architectural project. The complex comprises a mosque, a mausoleum, two madrasas, a fountain, a hazire, and a zawiyya. The madrasas and the tekke, which are known to have survived until the twentieth century, have not survived to the present day. The inscription on the mosque, which is estimated to have been damaged in the 1766 earthquake, bears the tughra of Sultan Mustafa III. It is known that the complex underwent repairs and renovations both after this earthquake and in the following centuries.

This paper examines the repairs that Nişancı Mehmed Pasha Complex has undergone over time, using appraisal registers and archival records pertinent to these restorations. In addition, the genesis of the surrounding neighborhood is discussed, with a particular focus on the structural characteristics of the complex.

Keywords: Nişancı Mehmed Pasha Complex, Mimar Sinan, Restoration, Appraisal Registers.

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ibrahim.celebican@istanbul.edu.tr, İstanbul/ Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1795-6255

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

CÖNKLER, MECMUALAR VE EL YAZMASI DEFTERLER IŞIĞINDA ÂŞIK DERTLİ'NİN ŞİİRLERİNİN POPÜLERLİĞİ

Recep TEK*

ÖZ

Bolu'nun Yeniçağa ilçesinin Şahnalar köyünden çıkıp adı zaman ve zemin sınırlarını aşan Âşık Dertli, genelde Türk edebiyatının özelde ise âşıklık geleneğinin önemli isimlerinden biridir. Âşık edebiyatında, Âşık Dertli gibi gelenek içerisindeki şairlerin şiirleri hakkında bilgi sahibi olunmasına ve bu şiirlerin günümüze kadar ulaşmasına vesile olan en temel kaynak şüphesiz ki cönklerdir. Cönkler kadar olmasa da mecmualar ve halkbilimine, âşık şiirine meraklı kimseler tarafından yapılan derlemeleri ihtiva eden el yazması defterlerin de Âşık edebiyatı araştırmalarında ve bu konuda yapılan çalışmalarda mühim bir yeri vardır.

Cönkler, mecmualar ve el yazması defterler, sözel metinlerin ve bunların yaratıcılarının günümüze gelmesine yardımcı olmanın yanı sıra sahibinin/sahiplerinin/ vücuda getirenlerinin şahsında, toplumun beğenisini, ilgisini ve zevkini yansıtması açısından da mühim bir yere sahip olmuş, bu yönleriyle de zamanının nabzını tutmuştur. Bu eserler aynı zamanda gerek şairlerin gerekse de onların şiirlerinin popülerliğini göstermesi açısından da büyük bir değer taşımaktadır. Zira bugün elektronik kültür ortamı dediğimiz ortamda radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının görevini yazılı kültür ortamında cönkler ve mecmualar yapmış ve bu eserleri vücuda getirenlerin şahsında da o dönemin insanlarının ilgisi, beğenisi gözler önüne serilmiştir. İstinsah edenlerin eserlerinde yer verdikleri şairler ve şiirler, toplumun da beğenisini ve zevkini yansıtmıştır. Dolayısıyla bu eserlerde yer alan şiirlerden hareketle hangi şairlerin ve onların hangi şiirinin ya da şiirlerinin ön plana çıktığını, beğenildiğini ve sevildiğini öğrenebiliriz. Bildiride resmi ve özel kütüphanelerde bulunup Âşık Dertli'nin şiirlerini ihtiva eden 125 cönk, mecmua ve el yazması defterden hareketle onun şiirlerinin popülerliği tespit edilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ortaya çıkan veriden yola çıkarak Dertli'ye atfedilen meşhur "Şeytan bunun neresinde" başlıklı şiirle ilgili de değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede Dertli'nin heceli şiirleri arasında en sevileninin 125 cönk, mecmua ve defterin 30'unda karşılaşılan "Cânım cemâline mübtelâ dedim" başlıklı şiiri; aruzlu şiirleri içerisinde ise 22 eserde karşımıza çıkan "Derdile gayret-keş-i âl-i abâ derler bize" başlıklı şiiri olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı, Âşık Dertli, Cönk, Mecmua Ve El Yazması Eser, Şiirlerin Popülerliği, Şeytan Bunun Neresinde.

ÂŞIK DERTLI'S POPULARITY OF POEMS IN THE LIGHT OF CÖNKS, JOURNALS AND HANDWRITTEN RECORDS

ABSTRACT

Âşık (Minstrel) Dertli, who came out Şahnalar Village, Yeniçağa District, Bolu city and whose name went beyond limits of time and space, is one of the important characters of Turkish literature in general and minstrelsy tradition in particular. In minstrel literature, cönks (junks) are no doubt the very primary sources that conduce to have knowledge of poems by poets who are within tradition such as Âşık Dertli and to reach those poems today. Although not as much as Cönks, journals and also handwritten (manuscriptal) records which contain compilations to folklore, made by persons eager to the minstrel poem, are of importance in researches of Âşık (Minstrel) literature and studies carried out about this subject.

Cönks, journals and handwritten (manuscriptal) records have an important place not only in helping oral texts and their creators (to) reach today, but also in reflecting liking, attention and pleasure (enjoyment) of society in the person of their owner/owners/creators, and with these aspects, they took the pulse of their time. At the same time, those works carry value in that they show popularity of both poets and their poems. Because, on the written culture medium, cönks and journals served the function of mass media such as radio and television on medium we call as electronical culture medium today, and that time people's attention and appreciation (liking) came to light also in the person of creators of those works. Within this scope, in the paper, we tried to determine and interpret Âşık

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, tekrecep78@gmail.com, Nevşehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-5169-6293

Dertli's popularity of poems, based on 125 cönks, journals and hand written records, appeared in private and official libraries, containing Âşık Dertli's poems. In addition, we carried out evaluations on famous poem titled ''şeytan bunun neresinde/where is the Devil on that'', referred to Âşık Dertli, based on data revealed. Within this scope, it is seen that poem titled ''Cânım cemâline mübtelâ dedim'', confronted in 30 ones out of 125 cönks, journals and records, is the best-loved one among Dertli's syllabic verses (poems); the poem titled "Derdile gayret-keş-i âl-i abâ derler bize" is the one, we saw in 22 works among his prosodial poems.

Keywords: 19th Century Minstrel Literature, Âşık Dertli, Cönk/Junk, Journal And Manuscript, Popularity of Poems, Şeytan Bunun Neresinde/Where is the Devil on That.

BATI AZERBAYCAN ÂŞIK EDEBİYATINDA "ATIŞMA"

Venera MUSTAFAYEVA*

ÖZ

Âşıklık usta-çırak ilişkisi içinde devam ettirilen, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü ve ezgili bir gelenektir. Zengin hikâye anlatıcılığı, türkü çeşitliliği ve şiir zenginliği ile kutsal kopuz sanatının devamı niteliğinde olan Âşıklık sanatı Türk halk biliminin temel taşlarındandır. Âşıklık geleneğinin en önemli kollarından birisi "atışma" geleneğidir. Bu "atışma" geleneği Âşıklığın temel şartlarından birisidir. Hatta doğaçlama ve atışma yeteneği olmayan aşığa, usta Âşık gözüyle bakılmaz. Âşıkların yarışma veya birbirini yenme amacıyla karşılıklı saz eşliğinde şiir söylemesine "Atışma" denir. Manzum olarak söyleşme, Türklerde çok eskilere dayanan bir gelenektir. Türk dünyasının hemen her yerinde karşılıklı ve irticalen söylenen şiirler ve maniler günümüzde de bir kültür olarak yaşatılmaktadır.

Bu çalışmada Azerbaycan sahası âşıklık geleneği üzerinde durularak özellikle Batı Azerbaycan bölgesi Âşıklık kültüründe yaygın olan "atışma" türü incelenecektir. Bildiğimiz gibi günümüzde de Azerbaycan'da Âşıklık geleneği kendi özünden sapmadan devam ettirilmektedir. Hem halk arasında ve resmî devlet törenlerinde Âşıklara özel bir yer verilmektedir.

Bu çalışmada günümüz Azerbaycan bölgesi âşıklık geleneğinde atışma (değişme) türü ve atışma örnekleri üzerinde durarak geçmişten günümüze kadar yapılan araştırmalar da değerlendirilecektir. Özellikle geleneksel âşık fasıllarında, âşık atışmalarında ayak ve ona bağlı kavramlara, dinleyici kitlesinin âşık üzerindeki etkisine, elektronik ortamın âşık atışmalarındaki rolüne değinilecektir. "Atışma" tür ve şekillerinden bahsedilerek, en yaygın olanları aşağıdaki şekilde "herbe-zorba (taşlama) ve sorğu-sual" anlamlı atışmalar, "Mitoloji anlamlı atışmalar", "Üstat Âşıkların atışmaları", "Âşıklarla şairlerin atışması", "Mecaz-sembolik anlamlı atışmalar", "Tabiat varlıkları ile Âşıkların atışması", "Âşık şiir şekilleri üzerinde atışma", "Bayatı-mani üzerine kurulan atışma", "Aile konulu atışmalar", "Üstat Âşıkların kıfılbentlerine cevap verilen atışmalar" ve divan, taşlama, muamma, soru-cevap, türkülü hikâye, lebdeğmez, güzelleme şeklinde sınıflandırılacaktır. Araştırma konusu olarak bu konunun seçilmesinin amacı "atışma" geleneğinin kaybolmadan yazıya aktarılmasını ve gelecek nesillere ulaşmasını sağlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan Âşık Edebiyatı, Âşıklar, Atışma, Aşık Şiir Türleri.

"ATIŞMA" (POETİC DUEL) İN WESTERN AZERBAİJAN'S MİNSTREL LİTERATURE

ABSTRACT

The tradition of Minstrelsy (bard) is a verbal and musical heritage maintained through the master-apprentice relationship and passed down from generation to generation. With its rich storytelling, diverse folk songs, and abundance of poetry, the art of bard is one of the cornerstones of Turkic folklore. One of the most significant branches of this tradition is the "atışma" (poetic duel) tradition. This "atışma" is a basic requirement of being a bard. In fact, a bard who lacks the ability to improvise or engage in a duel (poetry duel) is not considered a true master. "Atışma" refers to the mutual recitation of poetry accompanied by instruments, with the aim of competing or defeating each other. This form of poetic dialogue has ancient roots among the Turkic people, and poems and folk verses are still performed in this manner throughout the Turkic world today.

This study will focus on the minstrel tradition in Azerbaijan, specifically examining the prevalent "atışma" (poetic duel) genre in the culture of Western Azerbaijan. As we know, the tradition of Minstrel continues today in Azerbaijan without straying from its essence, and minstrelsy hold a special place in both popular culture and official state ceremonies.

The study will analyze the "atışma" (poetic duel) genre in contemporary Azerbaijani Minstrel tradition, alongside examples of "atışma" poetic duel, and evaluate previous research on the topic. Special emphasis will be placed on the rhythmic structures and related concepts in traditional bard performances, the impact of the audience on the minstrel, and the role of electronic media in poetic duels. The various types and forms of "atışma" will be discussed,

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Türkçe Öğrenme Merkezi, venusmno@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/ 0000-0002-1339-7516

including common forms such as "herbe-zorba" (satirical exchanges), "mythological exchanges," "exchanges among master Minstrels", "poetic duel between bards and poets", "metaphorical-symbolic poetic duels", "poetic duels with natural beings" "poetic duels on poetry forms," "poetic duels based on "bayati-mani", "family-themed poetic duels" and "responses to master bards" as well as classifications like "divan, satire, riddles, question-answer, narrative songs, "lebdeğmez" and embellishments. The aim of this research is to ensure the preservation of the "atışma" tradition and its transmission to future generations.

Keywords: Azerbaijani Minstry Literature, Minstrelsy, Atışma (Poetic Duel), Types of Mınstry Poetry.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

VAN ULUPAMİR KIRGIZLARININ EDEBİ MİRASLARINDAN BİR ATIŞMA ÖRNEĞİ "KANTESİÑ?"

Abdülmukaddes KUTLU*

ÖZ

Sözlü edebiyat ürünleri içerisinde irticalen söylenen türlerden biri olan aytış; belli bir konu üzerinde ozanların ya da sıradan insanların saz eşliğinde veya saz olmadan birbirine üstünlük sağlama amaçlı söz yarıştırması olarak tanımlanabilir. Kendi içinde yirmiden fazla türü olan ve günümüzde de Türkistan coğrafyasında aktif olarak devam eden bu gelenek soru-cevap şeklinde; içinde bilmeceler barındıran; zekâyı, hazırcevaplığı ve geniş bir söz dağarcığını gerektiren önemli bir folklor ürünüdür. Bu bildirinin konusu olan atışma ise âşıkların kendi aralarında belli bir topluluk karşısında icra ettikleri atışmadan yani *akındık aytıştar'dan (âşık atışmaları)* farklı olarak, *cönököy aytıştar (sıradan atışmalar)* içerisinde yer alır. Bu da atışma türünün sadece âşıklar tarafından değil, bu yetkinliğe sahip sıradan insanlar tarafından da icra edilebildiği anlamına gelmektedir. Bildirimizin konusu olan atışma ise bir kız ve erkek arasında geçmektedir ve söz konusu icracılar âşık değildir. Lirik atışma türündeki bu örnek, Çin'de yaşayan Kırgızlar arasında "Kız Menen Cigittin Aytışı" şeklinde mevcuttur. Kırgız halk edebiyatında ise "Akıynek" adı verilen atışma türünün içerisinde araları bozuk olan bir çiftin atışması olarak karşımıza çıkar. "Ne yaparsın?" şeklinde aktarabileceğimiz "Kantesiñ?" adlı atışma; sıradan iki insanın belli bir sebeple, bir amaca ulaşmak için kendi aralarında soru-cevap tarzında gerçekleştirdikleri bir atışmadır. Atışmanın konusunu evlenmek istediği kız tarafından reddedilen bir delikanlının bu isteğinden vazgeçmeyip ısrarı üzerine sevdiği kızın ona atışma teklif etmesi ve kazandığı takdirde onunla evleneceğini söylemesi oluşturur. Sonuç olarak atışma başlar. Kız, her söylediğinin sonunda "Şöyle yaparsam, ne yaparsın?" şeklinde sorular sorar. Örnek olarak: "*Altı deveye yük yükleyip, Altı yiğit eyer vurup, Alay'a doğru yol alıp, Göçersem ne yaparsın?"* şeklinde verilen soruya, delikanlı şöyle cevap verir: "*Göç edersen eğer, Dörtnala at koşturup, Dört tarafa coşturup, Ardından gelsem ne yaparsın?"* Bu sorular karşısında yenilgiyi kabul eden kız evlenmeye ikna olur. Delikanlı da kendisini sınamak için yöneltilen sorulara ustalıkla cevap vererek muradına ermiş olur. Bildirimizde bu atışmanın çeviri yazısı ile Türkiye Türkçesine aktarımı ve varyantlar arasında kısa bir karşılaştırma yapılacak ayrıca bu atışma ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Atışma, Aytış, Kantesiñ? Ulupamir Köyü.

AN EXAMPLE OF A VERBAL DUEL FROM THE LİTERARY HERİTAGE OF THE KYRGYZ İN VAN'S ULUPAMİR: "KANTESİÑ?"

ABSTRACT

One of the types of oral literary works spoken impromptu, *aytış* can be defined as a verbal duel where poets or ordinary people engage in a contest of words, either with or without the accompaniment of a traditional instrument, in an attempt to outwit each other on a given subject. This tradition, which includes more than twenty types and remains actively practiced today in the Turkistan region, follows a question-and-answer format, often involving riddles and requiring sharp intellect, quick wit, and a rich vocabulary.

The verbal duel that forms the subject of this paper falls within *cönököy aytıştar* (ordinary verbal duels), rather than the *akındık aytıştar* (poets' verbal duels), where poets perform in front of an audience. This distinction shows that verbal duels are not limited to poets but can also be performed by ordinary individuals with the necessary skill. The duel we examine is between a young man and a young woman, neither of whom are professional poets. This lyrical example, which exists among the Kyrgyz living in China under the title "Kız Menen Cigittin Aytışı" (The Duel Between a Girl and a Boy), is also found in Kyrgyz folk literature within a type of verbal duel called *Akıynek*, where a couple, who are at odds, engage in a contest of words.

The duel titled *"Kantesiñ?"*—which can be translated as "What Will You Do?"—is a verbal contest between two ordinary individuals, conducted in a question-and-answer format, for a specific purpose. The plot revolves around

* Öğr. Gör., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, abdulmukaddeskutlu@gmail.com, Diyarbakır / Türkiye. ORCID:0000-0002-4357-419X

a young man who, after being rejected by the woman he wants to marry, refuses to give up and persists. In response to his persistence, the woman offers him a verbal duel, stating that if he wins, she will marry him. And so, the duel begins. After each statement, the woman asks, "If I do this, what will you do?" For instance, she poses the following question:
"If I load six camels,
Saddle six brave men,
And set out toward Alay,
What will you do?"
The young man replies:
"If you leave,
I will ride my horse at full gallop,
Charging in all directions,
And follow after you. What will you do then?"
Faced with such skillful responses, the woman concedes defeat and agrees to marry him. The young man, having adeptly answered the questions posed to test him, ultimately achieves his goal.
In this paper, we will provide the transcription and translation of this verbal duel into Turkish, compare it with other variants, and offer an analysis of this verbal duel's significance.

Keywords: Verbal Duel, Aytış, Kantesiñ?, Ulupamir Village.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

GÜNEY AZERBAYCAN FIKRALARININ MİLLÎ KİMLİK KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Islam MAMMADOV[*]

ÖZ

Mizah veya güldürü sanatı uzun tarihî köklere dayanmaktadır. Platon ve Aristo'ya kadar uzanan bu sanat dalı tiyatro ile içiçe gelişmiştir. Ancak mizah teorileri üzerine düşünürler yeni dönemde söz söylemiş, tespitlerde bulunmuşlardır. Bilindiği gibi mizahta üç ana teori vardır: 1. Üstünlük Teorisi; 2. Karşıtlık (Zıtlık) Teorisi; 3. Rahatlama Teorisi.

Bu teorilerin zaman zaman bazı mizah türlerinde sentezlendiği de gözlemlenmektedir. Özünde ise bu teoriler örneklerden yola çıkılarak kümeleştirilmiştir. Yani tümevarım metoduyla geliştirilmiştir. Bunlardan başka farklı mizah teori ve tipleri de vardır, ancak onlar bu teorilerin alt başlıkları olarak değerlendirilmektedir.

Türk milletinin de kendine özgü mizah karakterlerinin varlığı, hatta bölgesel düzeyde konu ve karakterlerin işlenmesi bizim için de bu türün eski olduğunu söylememize olanak tanır. Aynı zamanda fıkralarda millet karşılaştırılmasının yapılması da millî kimlik açısından önemli bir etkendir. Nitekim Güney Azerbaycan Fıkralarında da karşımıza çıkan bu karşılaştırma veya yer yer konu edinen millî kimlik meselesi kültürel özellik olarak araştırılması gereken konulardandır. Bu amaçla bu yazımızda bu özellikleri tespit ederek incelemeye çalıştık. Araştırmada kullanılan malzeme, Azerbaycan Folklor Enstitüsü tarafından çıkarılan Güney Azerbaycan Folkloru kitabının farklı ciltlerinde yer alan fıkralardan seçilmiştir. Yani araştırmamızın temel yöntemi literatür taramasıdır.

Sonuç olarak elde edilen veriler doğrultusunda millî kimlik meselesinin fıkralara yansıması tespit edilerek hem farklı mizah teorileri açısından incelenmesi hem de bu açıdan kültüre verdiği katkılar tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Güney Azerbaycan, Fıkra, Millî Kimlik, Mizah.

ANALYZİNG SOUTH AZERBAİJANİ JOKES İN THE CONTEXT OF NATİONAL IDENTİTY

ABSTRACT

The origin of the humor or comedy art has a long history. This type of art, which dates back to Plato and Aristotle, has developed intertwined with theater. However, thinkers on humor theories have spoken and made determinations in the new period. As is known, there are three main theories in humor: 1. Superiority Theory; 2. Opposition (Contrast) Theory; 3. Relaxation Theory.

It is also observed that these theories are sometimes synthesized in some types of humor. In essence, these theories are clustered based on examples. In other words, they were developed with the inductive method. There are also different humor theories and types other than these, but they are evaluated as subheadings of these theories.

The existence of humorous characters specific to the Turkish nation, and even the processing of subjects and characters at a regional level, allows us to say that this genre is old. At the same time, making comparisons of nations in jokes is an important factor in terms of national identity. Indeed, this comparison that we encounter in South Azerbaijani jokes or the issue of national identity that is sometimes the subject is one of the issues that should be investigated as a cultural feature. For this purpose, we tried to identify and examine these features in this article.

The material used in the research was selected from jokes in different volumes of the South Azerbaijan Folklore book published by the Azerbaijan Folklore Institute. In other words, the basic method of our research is literature review.

As a result, in line with the obtained data, the reflection of the national identity issue in jokes was determined and both its examination in terms of different humor theories and its contributions to culture were determined in this respect.

Keywords: Southern Azerbaijan, Anecdote, National identity, Humor.

[*] Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları, islam.mammadsoy@gmail.com, İzmir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3864-7040

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET'İN İLANI SONRASI YAHUDİ AYDINLARIN TÜRKLEŞME ÖNERİLERİ: AVRAM GALANTİ ÖRNEĞİ

Ramazan Erhan GÜLLÜ[**]**

ÖZ

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Türkiye'de millî devletin getirdiği yeni kanun ve düzenlemelere en fazla uyum sağlayan azınlık grubu Yahudiler olmuştu. Azınlık kurumlarının statüleri ve vazifeleri hakkında yapılan neredeyse bütün düzenlemeler Yahudiler tarafından hemen kabul edilerek uygulanmıştı. Hatta Yahudi aydınları arasında, Cumhuriyet'le birlikte azınlıkların hızlı bir şekilde "Türkleşme"lerini savunanlar bulunmaktaydı. Sonradan "Tekinalp" adını alan Moiz Kohen bu aydınlar arasında en çok tanınanlardandır. *Türkleştirme* ve *Kemalizm* başlıklı kitapları Kohen'i dönemin en fazla tartışılan figürleri arasına sokmuştu. Avram Galanti de Moiz Kohen'e benzer görüşlere sahip bir Yahudi aydınıydı. Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkçe gazetelerde yazdığı yazılarda özellikle Yahudi toplumuna hitap ederek, millî devleti güçlendirmeye yönelik olarak hükümetin çıkardığı bütün kanunları ve uyguladığı politikaları desteklemelerini, Türk isimleri almalarını ve buna bağlı olarak her şeyleriyle Türkleşmeleri gerektiğini savunmuştu. 1928 yılında yayımladığı *Vatandaş Türkçe Konuş* başlıklı eseriyle o dönemde çeşitli cemiyetler tarafından ülke genelinde yürütülen aynı isimli kampanyaya destek verdiği gibi, özellikle Yahudilerin ağırlıklı olarak kullandıkları İspanyolca ve Fransızca'yı bırakarak tamamen Türkçe okuyup yazmalarını savunmuştu. Hatta Galanti'ye göre, bu kampanya sadece bazı cemiyetlerin talebi olarak kalmamalıydı. "Hükümet, Türkleştirmek siyasetini tevcihkâr bir teşvik ile bizzât eline almalı"ydı. Bu çerçevede hükümetin Türkleştirmeyi temel bir politika olarak uygulaması gerektiğini savunuyordu. Galanti bu politikaların ilerleyen yıllarda olumlu sonuçlar verdiğini ve Türkiye'de yaşayan Yahudilerin artık tamamen Türkleştikleri görüşündeydi. 1953 yılında kaleme aldığı *Türk Harsı ve Türk Yahudisi: Tarihî, Siyasi, İçtimai Tedkik* başlıklı eseriyle Yahudilerin Cumhuriyet'in ilanından beri yürüttükleri Türkleşme konusundaki çalışmalarının başarılı bir şekilde tamamlandığını anlatıyordu. Yahudiler artık tamamen Türk olmuşlar, kimliklerini sahiplenmişler ve sadece "Türklük" için yaşar hale gelmişlerdi. Avram Galanti'nin - ve benzer fikirleri savunan diğer Yahudi aydınların – Türkleşme önerileri, aslında tamamıyla Türkiye'deki Yahudi cemaatini koruma güdüsünden kaynaklı siyasi bir hamleydi. Tarih boyunca birçok kez yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı düşünülen Yahudilerin, ulus devletler çağında yaşadıkları ülkelerin kimlik ve milliyetini benimseyerek kendilerini koruyabilecekleri düşünülüyordu. Bu yüzden Türkiye Yahudileri tamamen Türkleşmeli, sosyal hayatta bir Türk gibi yaşayarak Yahudi kimliğini ve inancını kendi içlerinde daha rahat bir şekilde yaşayabilmeli ve koruyabilmeliydi. Bu tebliğde söz konusu siyasi tavır ve uygulamalar, Avram Galanti'nin kitapları ile Vatan, Vakit ve Akşam gibi Türk gazetelerinde yazdığı yazılar ve Türk aydınları arasında Galanti'ye yönelik dile getirilen destek ve itirazlar incelenerek değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Avram Galanti, Türkleşme, Türkiye Yahudileri.

TURKIFICATION PROPOSALS OF JEWISH INTELLECTUALS AFTER THE PROCLAMATION OF THE REPUBLİC: THE CASE OF AVRAM GALANTİ

ABSTRACT

During the transition from the Ottoman State to the Republic, the minority group that adapted most to the new laws and regulations introduced by the national state in Türkiye were the Jews. Almost all the regulations regarding the status and duties of minority institutions were immediately accepted and implemented by the Jews. There were even those among Jewish intellectuals who advocated the rapid "Turkification" of minorities with the establishment of the Republic. Moiz Kohen, who later took the name "Tekinalp", is one of the most well-known among these intellectuals. His books titled Turkification and Kemalism made Kohen one of the most debated figures of the period. Avram Galanti was a Jewish intellectual with similar views to Moiz Kohen. After the declaration of the Republic, in the articles he wrote in Turkish newspapers, he particularly addressed the Jewish

[*] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ramazan.gullu@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-6819-4003

community, advocating that they support all the laws and policies enacted by the government aimed at strengthening the national state, that they should take Turkish names and, accordingly, that they should become Turkified in every way. With his work titled Citizen Speak Turkish, published in 1928, he not only supported the campaign of the same name carried out by various societies throughout the country at that time, but also advocated that Jews abandon Spanish and French, which they mainly used, and read and write entirely in Turkish. In fact, according to Galanti, this campaign should not remain only the demand of some societies. “The government should have taken the Turkification policy into its own hands with a favorable incentive.” In this context, he argued that the government should implement Turkification as a fundamental policy. Galanti was of the opinion that these policies yielded positive results in the following years and that the Jews living in Türkiye were now completely Turkified. In his work titled Turkish Culture and Turkish Jewry: Historical, Political and Social Research, which he wrote in 1953, he explained that the work of the Jews on Turkification, which they had been carrying out since the proclamation of the Republic, had been successfully completed. The Jews had now become completely Turkish, had embraced their identity and had begun to live only for "Turkishness".Avram Galanti’s – and other Jewish intellectuals who advocated similar ideas – Turkification proposals were actually a political move stemming entirely from the instinct to protect the Jewish community in Türkiye. It was thought that Jews, who were thought to have faced the danger of extinction many times throughout history, could protect themselves by adopting the identity and nationality of the countries they lived in in the age of nation states. Therefore, the Jews of Türkiye had to become completely Turkified, live like Turks in social life and be able to live and preserve their Jewish identity and faith more comfortably. In this paper, the political attitudes and practices in question will be evaluated by examining Avram Galanti's books, his articles in Turkish newspapers such as Vatan, Vakit and Akşam, and the support and objections expressed towards Galanti among Turkish intellectuals.

Keywords: Avram Galanti, Turkification, Jews of Türkiye.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK ASKERÎ DENİZ EĞİTİMİNDE MODERNLEŞME ÇABALARI: BAHRİYE MEKTEBİ'NİN 1851 YILI NİZAMNAMESİ VE ÖNEMİ

Mehmet KORKMAZ*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde askerî teknik eğitimin modernleştirilmesi kapsamında açılan mühendishanelerin ilki olan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn sırasıyla; Hendesehane/Hendese Odası, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn, Tersane Mühendishanesi, Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne ve Bahriye Mektebi olarak isimlendirildi. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Deniz Harp Okulu adını alan bu köklü eğitim kurumu günümüzde aynı isimle eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Mektebin geçirdiği en önemli süreçlerden biri de idadi (lise) kısmının yani Deniz Lisesi'nin açılması oldu. Böylece mektep bünyesinde idadi eğitimini tamamlayanların harbiye kısmına geçmeleri esası üzere bütünleşik bir eğitim sistemi benimsendi. Bu sürece giden yol 17 Zilkade 1267 (13 Eylül 1851) tarihinde yayınlanan ve uzun yıllar yürürlükte kalan 35 maddelik bir nizamname ile gerçekleşti. Eski nizamname maddelerinden bazılarının değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi ve yeni maddeler ilave edilmesiyle Bahriye Meclisi'nde onaylanan nizamnamede idadi sınıflarının açılmasına ilişkin alınan kararla birlikte mektebe atanacak idarecilerin hangi kriterlere sahip olacağı, öğrenci kabulünün nasıl gerçekleşeceği, teorik ve uygulamalı eğitimin nasıl yapılacağı, öğrencilerin başarısının ölçme ve değerlendirmesinde hangi kriterlerin esas alınacağı gibi hususlara yer verildi. Mektebin kurumsallaşmasında ve gelişiminde önemli bir yeri olan nizamnamenin mektebin tarihçesine ilişkin çalışmalarda değerlendirilip değerlendirilmediği araştırıldığında doğrudan veya dolaylı olarak bir çalışmada kullanılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla mektebin tarihçesini aydınlatıcı nitelikte pek çok maddesi bulunan nizamnamenin literatüre kazandırılması bu tebliğin ana gayesidir. Tebliğde nizamnamede yer alan maddeler bir bütünlük içinde ele alınarak getirdiği yenilikler değerlendirilecektir. Böylece mektebin tarihçesine ve aynı zamanda Türk askerî eğitim tarihine katkı sunulması hedeflenmektedir. Bahsi geçen nizamnameye Bahriye Mektebi'nin kuruluşunun 250. yılı etkinlikleri kapsamında geçen yıl Deniz Müzesi'nde açılan bir sergi esnasında teşhir edilen objeler/vesikalar arasında rastlanılmıştır. Bir sureti temin edilerek transkripsiyonu yapılmıştır. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivleri Başkanlığı'nda (BOA) yapılan araştırmada da nizamnamenin Bahriye Meclisi defterine kaydedilmiş bir suretine rastlanmıştır. Her iki nizamname metni üzerinde yapılan mukayese neticesinde esası etkilemeyecek şekilde birkaç maddede ufak farklılıklar olduğu tespit edilmiş olup çalışmanın ilgili yerlerinde bu hususa da işaret edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Bahriye Mektebi, Askerî Eğitim, Deniz Harp Okulu, Nizamname.

MODERNIZATION EFFORTS IN TURKISH MILITARY NAVAL EDUCATION: THE NAVAL SCHOOL REGULATİONS OF 1851 AND ITS IMPORTANCE

ABSTRACT

The first of the engineering schools opened within the scope of modernizing military technical education in the Ottoman Empire, the Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn, was named as Hendesehane/Hendese Odası, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn, Tersane Mühendishânesi, Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne and Bahriye Mektebi, respectively. This long-established educational institution, which was named the Naval War College after the proclamation of the Republic, continues its education and training activities under the same name today. One of the most important processes that the school underwent was the opening of the idadi (high school) section, the Naval High School. Thus, an integrated education system was adopted, based on the principle that those who completed their high school education would be transferred to the military department. The path to this process was paved with a 35-article regulation published on September 13, 1851, which remained in force for many years. The regulation included issues such as the criteria that the administrators to be appointed to the school will have, how the students will be accepted, how theoretical and practical education will be provided, and which criteria will be used in measuring and evaluating the success of the students, along with the decision taken regarding the opening of the high school classes. It has been determined that there is no direct or indirect study on the regulations,

* Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, mkorkmaz10@gmail.com, İstanbul /Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-7988-742X

which have an important place in the development of the school. The main purpose of this notification is to introduce the regulation, which has many articles illuminating the history of the school, to the literature. The articles in the regulation will be considered as a whole and the innovations it brings will be evaluated. Thus, it is aimed to contribute to the history of the school and also to the history of Turkish military education.

Keywords: Turkish Naval School, Turkish Military Education, Regulation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

İTTİHATÇILARIN KARŞISINDA, MUSTAFA KEMAL'İN YANINDA; İZMİR SUİKASTI'NA FRANSIZ BAKIŞI, *LE TEMPS* ÖRNEĞİ

Mustafa ÖZTÜRK*

ÖZ

Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik komploya kalkışanların yargılandığı ve tarihte İzmir Suikastı olarak yer alan olay, erken Cumhuriyet'in en önemli hadiselerinden biri kabul edilir. Nitekim Temmuz-Ağustos 1926'da görülen dava sonucunda, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sağ kurtulabilmiş önemli ittihatçıların birçoğu tasfiye edilmiştir. Hem bu unsurların tasfiyesi hem de kurucu isim Atatürk'e yönelik olması söz konusu hadiseyi hala tartışılır kılmaktadır. Olayın ilk patlak verdiği 1926 Haziran ayından itibaren yurt içi basın çok yakın bir şekilde süreci takip etmiştir. *Akşam*, *Cumhuriyet* gibi ulusal gazetelerin yanında, yerel basın yoluyla da gelişmeler kamuoyuyla paylaşmıştır. Yurt içi basının yakın takibinde olan hadise, yurt dışı basında da yankı bulmuştur. Özellikle Fransızlar, Cihan Harbi'nde savaştıkları kadroların yargılanmasını yakından takip etmiştir. *Le Temps*, *Le Matin*, *Debats*, *Correspondance D'Orient* gibi önemli yayın organları, kimi yoğun kimi daha seyrek olarak, İzmir ve Ankara'daki yargılamaları okuyucularına aktarmaya gayret etmiştir. Bu gazetelerden *Le Temps*'in öne çıktığı görülebilir. Gazete, tutuklamaların başladığı Haziran 18'den Ağustos sonuna kadar yaklaşık 30 haber/yorum/yazıya sayfalarında yer vermiştir. Haber ve yazıların içeriği diğer gazetelerden farklıdır. Bunun temel sebebi diğer gazetelerin çoğunun gelişmeleri Fransa'nın önemli haber ajansı olan Havas üzerinden alması, *Le Temps'*in ise Türkiye'de bulunan muhabiri Paul Gentizon ile bu süreci takip etmesidir. *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu* kitabının da müellifi olan Gentizon, bir Atatürk hayranıdır. Kendisi Atatürk'ü, liderliğini ve yapacaklarını tüm Orta Doğu'nun kurtuluşu olarak görür. Bu yüzden onu ortadan kaldırmaya yönelik bir girişime karşı tepkilidir. Öte yandan suikast planını yapanlar, iddianameye göre İttihatçılardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine sebep olan kadroların suçlanan kişiler arasında yer alması gazetenin tutumunun belirginleşmesine neden olmuştur. Bu durum, *Le Matin* gibi gazetelerin aksine *Le Temps* yönetimini Mustafa Kemal'in yanında pozisyon almaya sevkeder. Bu tebliğde İzmir Suikastı yargılamaları sürecinde *Le Temps*'te yer alan haber ve yorumlar ele alınacak, Fransızların gelişmeleri nasıl okuduğu aktarılacaktır. Ayrıca dava sonucunda gerçekleştirilen infazların nasıl yankı bulduğu da gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler: İzmir Suikasti, Fransız Basını, İttihat ve Terakki.

AGAINST THE UNIONISTS, ON MUSTAFA KEMAL'S SIDE; THE FRENCH VIEW OF THE IZMIR ASSASSINATION, THE EXAMPLE OF *LE TEMPS*

ABSTRACT

The Izmir Assassination, the trial of the conspirators against Mustafa Kemal Ataturk, is considered one of the most important events of the early Republic. As a matter of fact, as a result of the trial in July-August 1926, many of the prominent Ittihadists who had survived the devastating effects of the First World War were liquidated. Both the liquidation of these elements and the fact that it was directed against Ataturk, the founding figure, make the incident still controversial. Since the first outbreak of the incident in June 1926, the domestic press followed the process very closely. In addition to national newspapers such as *Aksam* and *Cumhuriyet*, developments were also shared with the public through the local press. The incident, which was closely followed by the domestic press, was also echoed in the foreign press. The French, in particular, closely followed the trial of the cadres they had fought against in the First World War. Important media organs such as *Le Temps*, *Le M*atin, *Debats*, *Correspondance D'Orient* endeavoured to inform their readers about the trials in İzmir and Ankara, some intensely and some less frequently. Among these newspapers, *Le Temps* stands out. From 18 June until the end of August, when the arrests began, the newspaper published approximately 30 news/comments/articles on its pages. The content of the news and articles is different from other newspapers. The main reason for this is that most of the other newspapers received the developments through Havas, the important news agency of France, while *Le Temps* followed this

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mustafa.ozturk@klu.edu.tr, Kırklareli / İstanbul. https://orcid.org/0009-0004-0745-5099

process with its correspondent Paul Gentizon in Turkey. Gentizon, who is also the author of *Mustafa Kemal and the Awakening East*, is an admirer of Atatürk. He sees Ataturk, his leadership and his actions as the salvation of the entire Middle East. Therefore, he reacts against any attempt to eliminate him. On the other hand, according to the indictment, it was the Unionists who planned the assassination. The fact that the cadres who caused the Ottoman Empire to enter the war on the side of Germany in the First World War were among those accused led to the newspaper's stance to become clearer. Unlike newspapers such as *Le Matin*, this situation prompted the management of *Le Temps* to take a position on the side of Mustafa Kemal. In this paper, the news and comments in *Le Temps* during the Izmir Assassination trials will be analysed and how the French read the developments will be presented. In addition, it will be shown how the executions carried out as a result of the trial resonated.

Keywords: Izmir Assassination, Party of Union and Progress, French Press.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK'ÜN NOT DEFTERLERİNDE TÜRK TARİHİNE DAİR GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ

Zekeriya TÜRKMEN*

ÖZ

Türk İstiklal Harbinin muzaffer başkomutanı Müşir Gazi Mustafa Kemal'e Müderris Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'in 19 Eylül 1922 tarihli teklifi ve İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisinin de ortak kararıyla "Fahri Edebiyat ve Tarih Müderrisliği" unvanı layık görülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, Manastır Askeri İdadisi öğrenciliği yıllarından itibaren tarih ve edebiyata büyük önem vermiş biri olarak yukarıda bahsedilen unvana gerçekten de layık bir devlet adamıdır. Manastır Askeri İdadisindeki Tarih öğretmeni Topçu Yarbay Mehmet Tevfik (Bilge) Bey, Edebiyat öğretmeni Binbaşı Mehmet Asım Bey onda milli tarih ve milli edebiyata olan ilgi ve alakanın uyanması ve güçlenmesinde katkıları olmuştur. Keza Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durum, devletin siyasî, askerî, iktisadî ve sosyo-kültürel açıdan bir açmaza doğru sürüklendiğini gören askeri öğrenci Mustafa Kemal'in kuşağı, fikri gelişimlerini temellendirirken milli konulara daha sıkı sarılma ihtiyacını duymuşlardı. Osmanlı Devleti'nin en buhranlı devrinde yetişmiş olan o kuşak, ülkenin kötü gidişine dur diyecek bir bilgi birikimi ve azimle kendilerini yetiştirmeye gayret etmişlerdi. Manastır Askeri İdadisinde iken askerlik dersleri yanında Tarih ve Edebiyat en çok ilgilerini çeken dersler arasında idi. Özellikle Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bey, Mustafa Kemal'de tarih bilincinin temellendirilmesi ve pekiştirilmesinde önemli katkıları olan bir öğretmen subaydır. Türk tarihini bir bütünlük içerisinde öğrencilerine aktaran Mehmet Tevfik Bey, askerlik mesleğinden emekli olduktan sonra da uzun yıllar Kuleli Askerî Lisesi ve Kandilli Lisesinde Tarih dersleri vermiştir. Mustafa Kemal, yıllar sonra Harbiye'den sınıf arkadaşı Ali Fuat'a (Cebesoy) "bende milli kimlik duygusunun güçlenmesinde, tarihe olan sevgimin temelinde hocam Mehmet Tevfik Bey'in önemli etkisi olmuştu, o değerli bir şahsiyetti" diye açıklamıştır. Gerçekten de Mustafa Kemal Atatürk, bugün Anıtkabir müzesinde sergilenen kitapları olsun, Çankaya Köşkü Kütüphanesinde bulunan kitapları olsun bunların önemli bölümü tarihle ilgili eserlerdir. O tarihi derinlemesine okuyup inceleyen, sorgulayan bir karaktere sahipti. Kendisi aynı zamanda son dönem -Türk İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin ilk 15 yılı- Türk Tarihinin bizzat tarihi yapanı ve yazılması konusunda da yönlendirmelerde bulunan kişisi olarak tarihe geçmiştir. Mustafa Kemal'in genç subaylık yıllarından itibaren 1933 yılına kadar küçük cep defterlerine kaydettiği notlar, biz tarihçiler açısından son derece önemlidir. 34 defterden oluşan bu notlar, tarafımızdan oluşturulan bir komisyon marifetiyle 2003-2008 yılları arasında 12 cilt halinde yayımlanmıştır. Bunlar içinde Mustafa Kemal'in tarih okumaları ve tarih çalışmalarına dair tuttuğu notlar son derece önemlidir. İslamiyet öncesi Türk tarihine de vurgulamaların yer aldığı bu notların içeriği incelendiğinde onun Türk tarihini bir bütün olarak ele alıp inceleyen lider olarak öne çıktığını, tarihin yön vericiliğine büyük önem verdiğini göstermektedir. Bahse konu defterlerde yer alan notlarda, onun dünya tarihine, Türk tarihine (Hun, Göktürk, Selçuklu, Osmanlı), askeri tarihe, 19. Yüzyılda Avrupa'yı derinden etkileyen Napolyon Savaşları Tarihine, bizzat içinde yaşadığı Birinci Dünya, Türk İstiklal Harbi ve Cumhuriyet dönemi tarihine ışık tutacak içerikte bilgiler yer almaktadır. Tarih bilimini, yöneticilerin bilge öğretmeni olarak kabul eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'de kültürel sahada başlattığı yenileşme çabalarında kurumsallaştırdığı Türk Tarih, Dil ve Kültür kurumlarıyla Türklüğün unutulmuş medeni vasfını bütün cihana duyurmak asli vazifemizdir derken, tarih yazmanın yapmak kadar önemli bir faaliyet olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bildiride Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendi kaleminden çıkan not defterlerinde kısa bilgiler halinde yer alan Türk Tarihine dair yazdıklarından hareketle bir değerlendirmede bulunulacak; onun Türk Tarihine dair görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Atatürk, Atatürk'ün Not Defterleri, Tarih Yazıları, Tarih Bilinci, Türkler, Türklük, Atatürk Ve Türk Tarihi, Türkoloji.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, zturkmenbeyi@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-0938-0121

ATATURK'S OPINIONS AND EVALUATIONS ON TURKISH HISTORY THROUGH HIS NOTEBOOKS

ABSTRACT

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, was awarded the title of "Honorary Professor of Literature and History" by the Council of Professors of Istanbul Darülfünun Faculty of Letters, immediately after the victory of the Turkish War of Independence. Mustafa Kemal Atatürk is a statesman, who gave great importance to history and literature since his student years at Monastir Military High School. Artillery Lieutenant Colonel Mehmet Tevfik (Bilge) Bey, the History teacher at the Manastır Military High School, and Major Mehmet Asım Bey, the Turkish Literature teacher, were effective in awakening and strengthening his interest in national history and national literature. Likewise, that young generation, who saw that the Ottoman Empire was in a difficult situation and that the state was drifting towards a political, military, economic and socio-cultural impasse, felt the need to embrace national issues while basing their intellectual development. Mustafa Kemal and his friends tried to raise themselves with the knowledge and determination to stop the bad progress of the country. While he was at Manastır Military High School, History and Literature courses were among the courses that mostly attracted his attention, along with military courses. Especially History teacher Mehmet Tevfik Bey made important contributions to strengthening his historical consciousness. Mehmet Tevfik Bey, who conveyed Turkish history to students in its entirety, taught at Kuleli and Kandilli High Schools for many years after retiring from military service. Years later, Mustafa Kemal explained to his classmate from Harbiye, Ali Fuat (Cebesoy) that, "My teacher Mehmet Tevfik Bey had a significant impact on strengthening my sense of national identity and on the basis of my love for history, he was a valuable person". Indeed, Mustafa Kemal Atatürk's books, which are exhibited in the Anıtkabir Museum today, and the books in the Çankaya Mansion Library, a significant portion of them are works related to history. He had a character that read history deeply, examined it, and questioned it. He was also the creator of recent Turkish History and a person who gave guidance on its writing.

The notes that Mustafa Kemal recorded in his small pocket notebooks from his young officer years until 1933 are extremely important for historians. These records, consisting of 34 notebooks, were published in 12 volumes between 2003 and 2008 by a commission formed by us. Among these, Mustafa Kemal's history readings and the notes he kept on his historical studies are extremely important. Examining the content of these notes, which also include emphasis on pre-Islamic Turkish history, shows us that he was a leader who examined Turkish history as a whole. Considering history as the wise teacher of rulers, Gazi Mustafa Kemal Atatürk said that it is our primary duty to announce the forgotten civilized characteristics of Turkishness to the whole world through the Turkish History, Language and Culture institutions that he institutionalized in the cultural innovation efforts he initiated in the cultural field in Turkey, and pointed out that writing history is as important an activity as doing it.

Keywords: Atatürk, Atatürk's Notebooks, Historical Writings, Historical Consciousness, The Turks, Atatürk and Turkish History, Turcology.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ KAZAN TATAR EDEBİYATI ESERLERİNİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Alfina SIBGATULLINA*

ÖZ

Çağdaş Kazan Tatar edebiyatının Türkiye'de tanıtımı ve okunmasına yönelik son dönemde yapılan çeviriler arasında, iki önemli esere dikkat çekmek istiyorum. Bu eserler, Kazan Tatarcasının güncel durumunu, Rusça kelimelerin kullanım sıklığını ve çevirmenlerin bu unsurları nasıl ele aldığını incelemek açısından değerli kaynaklar sunmaktadır.

1. Fatih Kutlu tarafından çevirilen ve 2021 yılında Hece Yayınları tarafından yayımlanan *Günümüz Tatar Hikâyeleri*, otuz farklı Kazan Tatar yazarının kısa öykülerini bir araya getirmektedir. Bu eser, Kazan Tatarcasının güncel edebi eserlerde nasıl kullanıldığını ortaya koyarken, dilin zenginliğini ve karşılaştığı zorlukları da gözler önüne sermektedir. Bu derleme, Kazan Tatar edebiyatında yalnızca dilin değil, aynı zamanda kültürel unsurların da değişim sürecini yansıtmakta; yerel gelenekler, kimlik arayışları ve modern yaşamla olan etkileşimlerin izlerini sürmektedir. Özellikle Kazan Tatarcasında önemli olan ince kültürel kodlar, örf ve adetlerin Türkiye Türkçesine aktarımında çevirmenin çok dikkatli davrandığı görülmektedir.

2.Alp Eren Demirkaya tarafından çevrilen ve 2021 yılında Paradigma Akademi Yayınları tarafından basılan Marat Kebirov'un *Vampirler Uyandığında* adlı romanı, fantastik edebiyat türündeki eser olup, ergenlik çağındaki çocuklara hitap eden macera dolu bir hikâye sunarken, aynı zamanda Kazan Tatarcasının genç nesil tarafından nasıl kullanıldığını da gözler önüne sermektedir. Kebirov'un eseri üzerinden, dilin genç kuşaklar arasında nasıl evrildiğini ve günlük dil kullanımındaki zorlukları ele almak mümkündür. Rusça kelimelerin yoğunluğu, Tatarca ile Rusça arasında kalan genç kuşağın kimlik arayışları gibi konular bu eserde dikkat çekici bir şekilde işlenmektedir. Çevirmen Demirkaya, bu dilsel geçişleri Türk okuyuculara başarılı bir şekilde aktarmış olsa da, Kazan Tatarcasına özgü bazı kültürel ve dilsel nüansları çeviride tam anlamıyla yansıtmayı başaramamıştır. Yer yer anlam kayıplarının yaşandığı, bazı ifadelerin veya deyimlerin tam karşılığının bulunamadığı görülmektedir.

Bununla birlikte, Tatar yazarın kendisinin de eserinde kültürel ve dilsel öğeleri, özellikle argo ifadeleri yoğun bir şekilde kullandığını belirtmek yerinde olacaktır. Bu argo kullanımı, eserin gerçekçiliğini artırma amacı güderken, Tatar gençliğinin diline ve sokak kültürüne dair önemli ipuçları vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Kazan Tatarları, Çağdaş Kazan Tatar Edebiyatı, Türk Dili, Edebi Çeviri.

SOME OBSERVATIONS ON THE TURKISH TRANSLATIONS OF CONTEMPORARY KAZAN TATAR LITERARY TEXTS

ABSTRACT

Among the recent translations aimed at promoting and making contemporary Kazan Tatar literature accessible to readers in Turkey, I would like to highlight two significant works. These texts provide valuable insights into the current state of the Kazan Tatar language, the frequency of Russian word usage, and how translators handle these elements.

1. *Günümüz Tatar Hikâyeleri* (*Contemporary Tatar Stories*), translated by Fatih Kutlu and published by Hece Yayınları in 2021, brings together short stories from thirty different Kazan Tatar authors. This collection not only showcases how the Kazan Tatar language is used in contemporary literary works but also highlights the richness of the language and the challenges it faces. The anthology reflects not only the linguistic aspects but also the evolving cultural elements within Kazan Tatar literature, tracing the shifts in local traditions, identity quests, and the interactions with modern life. It is evident that the translator took great care in rendering the delicate cultural nuances, local customs, and traditions, which are particularly significant in the Kazan Tatar language, into Turkish.

2. *Vampirler Uyandığında* (*When the Vampires Awaken*), a novel by Marat Kebirov translated by Alp Eren Demirkaya and published by Paradigma Akademi Yayınları in 2021, is a work of fantasy literature that presents an adventurous story aimed at adolescents while also shedding light on how the Kazan Tatar language is used by

*Prof. Dr., Rus Bilimler Akademisi, alfina2003@yandex.ru, Moskova / Rusya. h https://orcid.org/10.13039/501100002674

the younger generation. Through Kebirov's work, it is possible to explore how the language has evolved among the younger population and the challenges of everyday language use. The novel highlights significant themes such as the heavy presence of Russian vocabulary and the identity struggles of young people caught between Tatar and Russian languages.
Although Demirkaya successfully conveys these linguistic transitions to Turkish readers, some of the cultural and linguistic nuances specific to Kazan Tatar could not be fully captured in the translation. There are noticeable instances where meaning is lost, and some expressions or idioms lack precise Turkish equivalents.

Additionally, it is worth noting that the Tatar author himself makes extensive use of cultural and linguistic elements in the novel, especially slang. This use of slang enhances the realism of the work while providing key insights into the language and street culture of Tatar youth.

Keywords: Kazan Tatars, Contemporary Kazan Tatar Literature, Turkish Language, Literary Translation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE KELİME ÇEKİMİ ULAMLARI DİZGESİ ÜZERİNE: ADLIK VE FİİL İKİNCİL TEMSİL ETME ULAMLARI

Özlem DENİZ YILMAZ*

ÖZ

Bu çalışmanın konusu "fiilimsi/eylemsi", "mülkiyet/ilgi/iyelik zamiri", "nispet/aitlik/ilgi eki" vb. olarak adlandırılan şekillerdir. Bildirinin teorik amacı ilgili şekillerin anlam ve işlevlerinden hareketle morfoloji dizgesindeki yerinin ve işlevlerinin saptanmasına, pratik amacı incelenen şekiller vasıtasıyla Türkçenin eğitim-öğretimine katkıda bulunabilmektir.

Çalışmada ilgili araçlar anlamsal ve işlevsel açıdan eş zamanlı metotla incelenmekte, bunların yardımcı gramer (kelime çekimleyici) anlamına sahip olduğu, bu yardımcı anlamdan dolayı fiil ve adlık (ad soylu leksemler) dizgesine özgü çekim ulamlarını oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Fiil dizgesinde eylemlik/isim-fiil (fiilin isimsi) şekilleri, fiil gövdesinin karşıladığı (birincil temsil/hipostaz etme düzeyi ürünü olan) "eylem/hareket" anlamının kendisiyle özdeşliğini bozmayıp onu geçici olarak "nesne" (*gelmem...*); ortaç/sıfat-fiil (fiilin sıfatsı) şekilleri, "nitelik" (*çalışan kadın...*); fiilin isimsi-sıfatsı şekilleri, "nesne" (*sevdiğini...*) veya "nitelik" (*sevdiğin kız...*); ulaç/zarf-fiil (fiilin zarfsı) şekilleri, "belirteç/sirkonstans" (*gelip...*) imgesinde göstererek ikincil olarak temsil eder, yani onları geçici olarak adlıklaştırır.

Adlık dizgesinde adlık isimsi-sıfatsı/*+ki* şekli, ulandığı gövdenin "adlık" anlamını geçici olarak "nesne" (*elimdekini...*) veya "nitelik" (*elimdeki çanta...*); adlık zarfsı şekilleri (*+Dİr*, *+(y)ken*, *+CEsİnE* ve *+(y)sE*), "belirteç" (*küçükken...*) imgesinde göstererek ikincil olarak temsil eder.

Bu araçlar tarafımızca gövdenin karşıladığı birincil anlamı geçici/ikincil olarak adlık imgelerinde gösterdiğinden *ikincil temsil etme şekilleri*; oluşturdukları ulamlar *ikincil temsil etme ulamları* sayılmaktadır. Türkçede bu araçlar fiil çekimi dizgesinde *fiil ikincil temsil etme/fiilimsi ulamı*; adlık çekimi dizgesinde ise *adlık ikincil temsil etme* (yani *adlık isimsi-sıfatsı* ve *adlık zarfsı*) *ulamı* şekilleridir.

Sonuç olarak fiil ve adlık ikincil temsil etme ulamı şekilleri dil dizgesinde aynı işlevi gören dil araçlarıdır: Bu işlev, gövdenin karşıladığı birincil anlamı ikincil/geçici olarak adlık (nesne, nitelik ve belirteç) imgelerinde göstermektir.

Anahtar Sözcükler: adlık çekimi ulamları, adlık ikincil temsil etme ulamı, adlık isimsi-sıfatsı şekli (aitlik/ilgi eki, *+ki* şekli), adlık zarfsı şekli, fiil çekimi ulamları, fiil ikincil temsil etme ulamı (eylemi adlıklaştırma ulamı, eylemsi/fiilimsi ulamı), eylemlik (fiilin isimsi şekli, isim-fiil), ortaç (fiilin sıfatsı şekli, sıfat-fiil), fiilin isimsi-sıfatsı şekli, ulaç (fiilin zarfsı şekli, zarf-fiil, gerundium).

ON THE INFLECTIONAL CATEGORY SYSTEM OF TURKISH: THE SECONDARY REPRESENTATION CATEGORIES OF THE NOUN AND VERB

ABSTRACT

The subject of this study is morphemes called "verbal nouns forms", "forms of nominalizations", "possessive pronoun", "relative/pronominal suffix" etc.

The theoretical aim of this study is to determine the place in the morphological system of these morphemes and its practical purpose is to contribute to the education and teaching of Turkish by determining their meaning and functions.

In this study, these morphemes are examined from a semantic and functional point of view using a synchronic method. The following thesis will be put forward in the study: These forms have dependent (inflectional) meanings. Because of this meaning, they create the inflectional categories of the verb and noun systems.

In the verb system action nouns forms do not disturb the identity of the meaning (which is a product of primary representation) of verb stems with the meaning "action" but instead represent it temporarily in the image of an "object" (*gelmem...*), i.e. they nominalize it. The participle forms represent it in the images of a "quality" (*çalışan kadın...*), while the verbal substantival-adjectival forms represent it in the images of an "object" (*sevdiğini...*) or

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, ozlem.yilmaz@marmara.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-7998-131X

“quality” (*sevdiğin kız...*). Finally, the gerund forms represent it in the image of a “circumstance” (*gelip...*).
In the noun system pronominal suffix *+ki* temporarily translates the meaning “noun/nomen” of the stem it is used into as “object” (*elimdekini...*) or “quality” (*elimdeki çanta...*), while nominal adverbial forms (*+DIr*, *+(y)ken*, *+CAsInA* and *+(y)sA*) temporarily show it in the images of an “circumstance” (*küçükken...*).
These forms are called *the secondary representation forms* because they secondarily represent the primary meaning in nominal images and the categories formed by them are named *the secondary representation categories* by us. In Turkish these forms are *verbal secondary representation category forms* in the inflectional system of the verb, and *nominal secondary representation* (i.e. *nominal substantival-adjectival* and *nominal adverbial*) *category forms* in the inflectional system of the noun.
Thus, verbal and nominal forms of secondary representation are morphemes that serve the same function in the language system: This function is to represent the primary meaning of the stem in the nominal images secondarily/temporarily.

Keywords: inflectional categories of the noun, secondary representation category of the noun (nominal secondary representation category), relative/pronominal suffix *+ki*, nominal adverbial forms, inflectional categories of the verb, category of nominalizations (secondary representation category of the verb, category of the verbal nouns), action nouns (substantival forms of the verb), participles (adjectival forms of the verb), substantival-adjectival forms of the verb, gerunds (adverbial forms of the verb).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

EDİM BİLİMSEL AÇIDAN İLETİŞİM FİİLLERİ

Mediha MANGIR*

ÖZ

İnsanın çeşitli olay, eylem ya da durumlardan oluşan ve bir süreç olarak değerlendirilen yaşantıları, dil bilgisinde fiiller ve fiil grupları ile karşılanır. Bu yaşantılar; maddi, mental ve ilişkisel süreçler olarak değerlendirilir. Bunları tamamlayan davranışsal, sözel ve varoluşsal süreçler de diğer yaşantı gerçekleşme katmanlarıdır ve dilde gösterge olarak tespit edilebilir. Tamamlayıcı sözel süreç tipleri, tematik olarak konuşma alanını ifade ederler ve iletişim fiilleri ile karşılanırlar. Dilin daha çok iletişimsel boyutu ile ilgilenen edim bilimi, konuşan öznenin iletişime katkısı ile ürettiği sözcelerin dinleyici üzerindeki etkisine işaret eder. İletişim fiilleri, edim bilimsel açıdan söz edimleri ile ilişkilendirilir.

Bu çalışmanın amacı Türkçe iletişim fiillerini edim bilimsel açıdan değerlendirmektir. Söz edimi kuramında konuşan öznenin salt varlığına göre şekillenen iletişim, onun iletiyi ne amaçla ürettiği, nasıl ilettiği, iletinin ulamı, alıcının algılama biçimi gibi değişkenlere bağlıdır. Çalışmada, Å. Viberg'in fiil sınıflama yöntemi ile J.R. Searle tarafından geliştirilen söz edimleri dikkate alınarak iletişim fiillerinin alıcıdaki etkilerine yönelik bir sınıflandırma geliştirilmiştir. Buna göre; söz edimlerinden kesinleyici ediminde bulunan kişi, bir önermenin doğruluğunu iddia eder ya da bilgi verir. Bu durumda *kesinleme fiilleri* olarak iddia etme fiilleri ile bilgi verme fiilleri ayrımı yapılabilir. İddia edimini karşılayan fiillere "iddia et-, öngör-, ısrar et-" örnek olarak verilebilir. Söz üreticileri bilgi aktarırken de kesinleyici edimde bulunurlar. Bilgi aktaran konuşucu; "anlat-, bilgilendir-, bildir-" gibi edimleri gerçekleştirmiş olur. Yöneltici ifadelerde söz üreticileri, dinleyicileri harekete geçirmeye, iş yaptırmaya çalışırlar. *Yöneltme edimlerinde* iletişim fiillerinden "buyur-, iste-, dile-, emret-" gibi fiiller yer alır. Yükleme ediminde konuşucular, kendilerini yükümlülük altına sokarlar. Söz üreticisi sorumluluklarını "söz ver-, gönüllü ol-, ant iç-, sun-" fiilleriyle dile getirir. Bunlar da *yükleme fiilleri* olarak ele alınır. *Dışavurucu edimde ise* sözce üreticisi kendisi ve kendisi dışındaki varlık ve nesnelerle ilgili duygu ve tutumlarını iletirken *dışavurma fiilleri* "azarla-, özür dile-, kutla-, *öv-, eleştir-, yer-"* gerçekleşir.

Anahtar Sözcükler: İletişim Fiilleri, Kesinleyiciler, Yönelticiler, Yükleyiciler, Dışa Vurucular.

COMMUNICATION VERBS FROM A PRAGMATIC PERSPECTIVE

ABSTRACT

Human experiences, which consist of various events, actions or situations and are evaluated as a process, are expressed by verbs and verb groups in grammar. These experiences are evaluated as material, mental and relational processes. Behavioral, verbal and existential processes that complement these are other layers of experience realization and can be expressed as signs in language. Complementary verbal process types thematically refer to the field of speech and are expressed by communicative verbs. Pragmatics, which is more interested in the communicative dimension of language, points out the effect of the utterances produced by the speaker with its contribution to communication on the listener. Communication verbs are associated with speech acts from a pragmatic perspective.

The aim of this study is to evaluate Turkish communication verbs from a pragmatic perspective. In speech act theory, communication, which is shaped according to the pure existence of the speaker, depends on variables such as the purpose for which he produces the message, how he transmits it, the category of the message, and the perception style of the receiver. We developed a classification for the effects of communication acts on the receiver considering Å. With Viberg's verb classification method and speech acts developed by Searle. Accordingly, the person who performs the affirmative act of speech acts claims the truth of a proposition or gives information. In this case, a distinction can be made between asserting verbs and informing verbs as verbs of assertion. " To claim, to predict and to insist" can be given as examples of verbs that correspond to the act of assertion. Speakers also perform affirmative action while conveying information. The speaker who conveys information performs actions

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, mediha.mangir@omu.edu.tr, Samsun / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-9455-7042

such as "to tell, to inform and to notify". In directive statements, speakers try to motivate the listeners and get them to do something. Directing acts include communication verbs such as "to command, to request, to wish, and to order". In the act of attribution, speakers put themselves under obligation. Speakers express their responsibilities with the verbs "to promise, to volunteer, to swear and to offer". These are also called as verbs of attribution. In the expressive act, while the speaker conveys his feelings and attitudes about himself and the beings and objects outside himself, he uses the expressive verbs "to rebuke, to apologize, to celebrate, to praise and to criticize".

Keywords: Communication Verbs, Determinatives, Directives, Attributives, Expressives.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DİL BİLİMDE KULLANILAN SÖZ DİZİMİ MESAFE ARAÇLARI

Cemile UZUN[*]

ÖZ

Günümüze kadar ses bilgisini mesafesini ölçen çalışmalar büyük gelişmeler göstermiş, diller arasındaki ses mesafesini ölçen çeşitli yazılımlar geliştirilmiştir. Son yıllarda ise söz dizimi mesafesini ölçen çalışmalara da rastlanılmaktadır.

Sözdizimi Mesafesi Çalışmaları, diller arasındaki veya aynı dilin farklı çeşitleri içindeki sözdizimsel yapılardaki farklılıkları veya benzerlikleri ölçmek ve analiz etmek için kullanılan araştırma ve metodolojileri ifade eder. Bu çalışmalar, karşılaştırmalı dilbilim, dil öğrenme, makine çevirisi ve doğal dil işleme (NLP) gibi çeşitli alanlarda önemli etkileri olan söz dizimlerinin birbirine ne kadar "uzak" veya "yakın" olduğunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırmacılar ve teknoloji uzmanları, diller arasındaki sözdizimsel farklılıkları ve benzerlikleri ölçerek ve analiz ederek dil yapısına ilişkin anlayışı geliştirir, dille ilgili teknolojileri iyileştirebilir ve daha etkili diller arası iletişim ve öğrenimi kolaylaştırabilir. Söz dizimi mesafesini ölçen çeşitli yazılımlar, uygulamalar vs. bulunmaktadır. Bu araçlar kullanılarak söz dizimi mesafesini ölçen ilk çalışma İngilizce ve Fince arasında yapılmıştır.

Çalışma, söz dizimi mesafesini ölçmek için kullanılan araçları belirlemeyi ve sınıflandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, günümüze kadar yapılmış çalışmaların yöntemlerinden söz dizimi mesafesini ölçmek için kullanılan araçların tespit edilmesini hedeflenmektedir. Çalışmanın yöntemi sistematik inceleme üzerine kurulacaktır. Sistematik inceleme, bir araştırmaya dahil edilen ve edilmeyen çalışmaların ölçütlerini içermektedir. Belirlenen ölçütler doğrultusunda tespit edilen söz dizimi araçları, özelliklerine göre -hesaplamalı yöntemler, manuel yöntemler- sınıflandırılacaktır. Bu araçların kullanışlılığı Türkçe veriler aracılığı ile tespit edilecektir.

Söz dizimi araçlarının Türkçe veriler ile kullanışlılığının belirlenmesi bu araçların Türkçeye uyarlanabilirliğine ilişkin ön veri elde edilmesini sağlayacaktır. Söz dizimi mesafesini ölçen araçlar bir bütün olarak ortaya konacaktır. Bu sayede çalışma alan yazına önemli bir katkı sağlayacaktır. Türkçenin lehçeleri, ağızları ya da diğer diller ile arasındaki söz dizimi çeşitliliğini nicel olarak tespit edecek çalışmalara yön gösterecek olması çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma günümüze kadar yapılmış diğer söz dizimi çalışmalarından ayrılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dil bilim, Mesafe Uzaklığı, Söz Dizimi, Söz Dizimi Mesafesi, Söz Dizimi Mesafe.

SYNTAX DISTANCE TOOLS USED IN LINGUISTICS

ABSTRACT

Until today, studies measuring phonetic distance have made great progress and various software have been developed to measure the phonetic distance between languages. In recent years, there have also been studies measuring syntax distance.

Syntactic distance studies refer to research and methodologies used to measure and analyse differences or similarities in syntactic structures between languages or within different varieties of the same language. These studies aim to measure how 'far' or 'close' syntaxes are to each other, with important implications in various fields such as comparative linguistics, language learning, machine translation and natural language processing (NLP). By measuring and analysing syntactic differences and similarities between languages, researchers and technologists improve understanding of language structure, can improve language-related technologies and facilitate more effective cross-linguistic communication and learning. There are various software, applications, etc. that measure syntactic distance. The first study to measure syntactic distance using these tools was conducted between English and Finnish.

The study aims to identify and categorise the tools used to measure syntactic distance. For this purpose, it is aimed to identify the tools used to measure syntactic distance from the methods of the studies conducted to date. The method of the study will be based on systematic review. Systematic review includes the criteria of the studies

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Rektörlük, cemileuzun000@gmail.com, Elazığ / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-0102-3306

included and excluded in a study. The syntax tools identified in line with the criteria will be categorised according to their features - computational methods, manual methods. The usefulness of these tools will be determined through Turkish data.
Determining the usefulness of syntax tools with Turkish data will provide preliminary data on the adaptability of these tools to Turkish. The tools measuring syntactic distance will be presented as a whole. In this way, the study will make an important contribution to the literature. The original value of the study is that it will guide studies that will quantitatively determine the syntactic diversity between Turkish dialects, dialects or other languages. In this respect, the study differs from other syntax studies conducted to date.

Keywords: Linguistics, Distance, Syntax, Syntax Distance.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SALIH ZIHNÎ DEDE'NIN DERVIŞLERININ İSTANBUL MEVLEVÎHANELERINDEKI İKTIDARI: NÂCÎ AHMET DEDE VE GAVSÎ AHMET DEDE DÖNEMLERI

Bilge İLHAN TOKER*

ÖZ

Bu çalışmada, Bursa Mevlevîhanesi'nin ikinci şeyhi Sâlih Zihnî Dede (ö. 1073/1663)'nin şair dervişlerinden Gavsî Ahmet Dede (ö. 1108-1109/1697) ve Nâcî Ahmet Dede (ö. 1124/1712)'nin İstanbul Mevlevî muhitindeki varlığına, şeyhlik süreçlerine değinilecektir. Zira her iki şeyh de yakın zaman dilimlerinde İstanbul'a gelen ve birtakım mücadeleler ya da değişimler nihayetinde postnişin olan isimlerdir. Salih Zihnî Dede'nin her iki dervişi de İstanbul Mevlevî muhitinde, aynı şeyh tarafından yetiştirilen ve 17. asırda İstanbul Mevlevîhanelerinde şeyhlik yapan önemli kişilerdir. Beşiktaş, Galata ve Yenikapı Mevlevîhaneleri şeyhi olan Nâcî Dede, İstanbul Mevlevî muhitinde üç dergâhta şeyhlik yapan tek isimdir. Gavsî Dede ise Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine getirilişinde, kendisinden bir önceki şeyhin meşihatını bozdurmaması üzerine sorun yaşayan ve buna, IV. Mehmet (ö. 1693)'in müdahalesiyle çözüm bulan bir isim olmasıyla dikkat çeker. Nâcî Dede ve Gavsî Dede'nin şeyhlikleri aynı zamanda, günümüze kadar aydınlanmamış olan Derviş Çelebi'nin İstanbul'a geldiği ve iki defa Galata Mevlevîhanesi şeyhi olduğu döneme denk gelir. Bu karışık yıllarda, ilk intisabını İstanbul Mevlevî şeyhlerine değil de Bursalı Salih Dede'ye yapan iki ismin kentteki önemli merkezlere şeyh olması önemli bir ayrıntıdır. Zira aynı yıllarda Galata, Beşiktaş, Yenikapı ve Kasımpaşa Mevlevîhaneleri çile çıkarılan merkezler olup pek çok kişinin yetiştiği dergâhlardır. Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*'ı, Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'si, Mevlevîlik tarihi çalışmaları, arşiv belgeleri ve Nâcî Dede'nin *Dîvân*'ı, bildirinin temel kaynaklarındandır. Bu kaynaklardan yola çıkarak Salih Zihnî Dede'nin, yetiştirdiği isimler dolayısıyla İstanbul Mevlevî muhitinde 17. asırda bir etki alanına sahip olduğu, bu çalışmanın iddialarındandır. Sâlih Zihnî Dede odağında, IV. Mehmet ile ilişkili oluşan menkıbe ve sultanın özellikle Gavsî Ahmet Dede'nin şeyh oluşundaki doğrudan müdahalesi bir arada değerlendirilerek siyasal elit desteğinin, Bursalı şeyhlerin İstanbul'da etkin olmalarına katkı sağladığı belirtilecektir. Bursa Mevlevihanesi'nde yetişen Nâcî ve Gavsî Dedelerin, 17. asırda İstanbul Mevlevî muhitini domine etmeleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bursa Mevlevîhanesi, Gavsî Ahmet Dede, Nâcî Ahmet Dede, Salih Zihnî Dede.

THE DOMINANCE OF SALIH ZIHNI DEDE'S DERVISHES IN THE MEVLEVIHANES OF ISTANBUL: THE PERIODS OF NACI AHMET DEDE AND GAVSI AHMET DEDE

ABSTRACT

This study will examine the presence of Gavsi Ahmet Dede (d. 1108-1109/1697) and Naci Ahmet Dede (d. 1124/1712), poet dervishes of Salih Zihni Dede (d. 1073/1663), the second sheikh of Bursa Mevlevi Lodge, in the Istanbul Mevlevi community and their sheikh processes. This is because both sheikhs came to Istanbul in recent times and became sheikh after some struggles or changes. Both of Salih Zihni Dede's dervishes were important figures in the Mevlevi milieu of Istanbul, raised by the same sheikh and serving as sheikhs in the Mevlevi lodges of Istanbul in the 17th century. Naci Dede, who was the sheikh of Beşiktaş, Galata and Yenikapı Mevlevi lodges, is the only person in the Istanbul Mevlevi community who was the sheikh of three lodges. Gavsi Dede, on the other hand, is noteworthy as a person who had a problem with the continuation of the previous sheikh's duty when he was appointed as the sheikh of Galata Mevlevi Lodge and found a solution with the intervention of Mehmet IV (d. 1693). The period when Naci Dede and Gavsi Dede were sheikhs also coincides with the period when Derviş Çelebi, who has not been enlightened until today, came to Istanbul and became the sheikh of Galata Mevlevi Lodge twice. It is an important detail that the two names, who made their first initiation to Salih Dede of Bursa and not to the Mevlevi sheikhs of Istanbul, became sheikhs of important centers in the city during these complicated years. In the same years, Galata, Beşiktaş, Yenikapı and Kasımpaşa Mevlevi lodges were the centers of ordeal and the dervish lodges where many people were trained. The studies of Sakıb Dede's "Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân," Esrar

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, bilgeilhan@artvin.edu.tr, Artvin / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-4328-6059

Dede's "Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye," historical studies on Mevlevism, archival documents, and Naci Dede's "Dîvân" are among the primary sources of this article. Based on these sources, one of the claims of this study is that Salih Zihni Dede had an influential sphere of influence in the Mevlevi community of Istanbul in the 17th century due to the individuals he nurtured. By examining the anecdotes associated with IV. Mehmet and the direct intervention of the Sultan, particularly regarding Gavsi Ahmet Dede's appointment as the sheikh, it will be emphasized that political elite support contributed to the prominence of Bursa sheikhs in Istanbul. The focus will be on highlighting the dominance of Naci and Gavsi Dedes, who were raised in Bursa Mevlevi Lodge, over the Mevlevi community in Istanbul during the 17th century.

Keywords: Bursa Mevlevi Lodge, Gavsi Ahmet Dede, Naci Ahmet Dede, Salih Zihni Dede.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

HİVE HANLIĞI HAKKINDA KAÇAR DEVLETİ'NIN ELÇİLİK RAPORLARI (1842-1851)

Mohammad RAZZAGHI[*]

ÖZ

Türkistan'ın Hârezm bölgesinin merkezinde yer alan Hive Hanlığı; Kaçar Devleti ile arasındaki siyasî ilişkiler münasebetiyle Kaçar elçileri tarafından kaleme alınan üst düzey devlet raporlarına konu olmuştur. Kaçar Devletinin elçileri görevleri dâhilinde bulunan en önemli konulardan bir tanesi de Kaçar Devleti tarafından gelecekte yapılacak olan savaş ve seferler için keşif ve ön bilgilerin toplanmasıdır. Türkistan ve Hanlıklarla ilgili çeşitli bilgi ve belgeler hem Osmanlı Devlet kayıtlarında hem de Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere gibi Batılı devletlerin kayıtlarında bulunmaktadır. Biz ise bu çalışmamızda literatürde mevcut bilgilere ek olarak İran Devlet Arşivini inceleyerek Hive Hanlığıyla ilişkili olan raporların izini sürmeye çalıştık. İran arşivlerinde Farsça yazılmış 3 ana kaynak tespiti yapıldı. Birinci rapor, Kaçar Şahı'nın Hive Hanlığına gönderdiği elçi Muhammed Ali Han Gafur tarafından "Ruzname-i Sefer-i Hârezm" ismiyle tahrir edilmiştir. İkinci rapor Hicrî 1280 tarihînde Albay İsmail Mirpenc tarafından kaleme alınan "Esaret Hatıratı, Ruzname-i Sefer-i Hârezm ve Herat" adlı rapor yer alacaktır. Üçüncü kaynak "Sefâretnâme-yi Hârezm: Rıza Kulu Han Hidayet" isimli önemli rapor, tarihçi, edip ve baş elçi unvanıyla Türkistan coğrafyasına gönderilen Rıza Kulu Han tarafından İran padişahi için özenli şekilde kaleme alınmıştır. Rıza Kulu kendi raporunda günlük olaylara ve coğrafi bilgilere ayrıntılarıyla yer vermiştir. Baş elçi unvanıyla çıktığı bu yolculukta; mesafeler, geçitler, su kuyuları, köy ve şehirlerin özellikleri, boy beyleri, varsa şehirlerin geçmiş tarihleri gibi bilgileri, Kaçar Devletinin siyasî ve askerî açıdan gelecekte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerekli bilgilerin derlemesinde çok ciddi çaba göstermiştir. Muhammed Emin Han Özbek'le diplomatik görüşmede bulunan Rıza Kulu Han Hidayet, bu görüşme esnasında, Kaçarların askeri güçleri, yeni tahta çıkmış Kaçar Şahı, Feth Ali Şah ve Muhammed Şah'ın mukayesesi gibi konularda Han'ın yönelttiği soruları ve bu sorulara mukabil verdiği cevapları raporunda kayıt altına almıştır. Bildirimizde raporların kısa tanıtımı, yazarlar hakkında bilgi ve raporların önemi üzerine durulacaktır. Bu raporların içerik bilgileri sayesinde Kaçar Hanedanı'nın siyasi açıdan Türkistan'a bakışları aydınlığa çıkmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kaçar Devleti, Türkistan, Raporlar, Sefâretnâme, Elçilik.

EMBASSY REPORTS OF THE QAJAR STATE ON THE KHANATE OF KHIVA (1842-1851)

ABSTRACT

The Khiva Khanate, located in the center of the Khwarezm region of Turkestan, has been the subject of high-level state reports written by Qajar envoys due to its political relations with the Qajar State. One of the most important tasks of the Qajar envoys was to gather reconnaissance and preliminary information for future wars and campaigns to be conducted by the Qajar State. Various information and documents related to Turkestan and the Khanates can be found in the Ottoman State records as well as in the records of Western states such as China, Russia, France, and England. In this study, we aimed to trace reports related to the Khiva Khanate by examining the Iranian State Archives in addition to existing literature. Three main sources written in Persian were identified in the Iranian archives. The first report was authored by the envoy Muhammad Ali Khan Gafur, titled "Ruzname-i Sefer-i Hârezm". The second report is "Esaret Hatıratı, Ruzname-i Sefer-i Hârezm ve Herat", penned by Colonel Ismail Mirpenc. The third significant source is "Sefâretnâme-yi Hârezm: Rıza Kulu Han Hidayet", meticulously written for the Iranian monarchy by Riza Kulu, who was sent to Turkestan as a historian, writer, and chief envoy. In his report, Riza Kulu detailed daily events and geographical information comprehensively. During this journey, undertaken with the title of chief envoy, he made serious efforts to compile necessary information regarding distances, passes, water wells, characteristics of villages and cities, tribal leaders, and any historical backgrounds of cities to meet the political and military needs of the Qajar State in the future. In our presentation, we will focus

[*] Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı, mohammadrazzaghi@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-8373-8550

on a brief introduction of the reports, information about the authors, and the significance of these reports. Through the content of these reports, the political perspective of the Qajar dynasty towards Turkestan will be illuminated.

Keywords: Qajar State, Khiva Khanate, State Reports, Turkestan, Sefâretnâme, Embessy.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL YAYLI ÇALGILAR ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: CALABRESE LİRASI VE İSTANBUL KEMENÇESİ

Melike SARIKAYA*

ÖZ

Bu çalışmada, İtalya'nın Calabria bölgesine özgü Calabrese lirası ile Osmanlı-Türk müziğinde önemli bir yere sahip olan İstanbul kemençesi tarihsel, yapısal ve kültürel açılardan karşılaştırılmaktadır. Yakın coğrafyalarda gelişen bu iki çalgı, hem müzikal hem de sosyal bağlamda benzerlikler taşımakla birlikte, belirgin farklılıklara da sahiptir. Çalışma, bu çalgıların tarihsel arka planlarını ele alarak kökenlerini ve zaman içinde geçirdikleri evrimi incelemektedir. Calabrese lirası, Calabria'nın halk müziği geleneğinde önemli bir yer tutarken, İstanbul kemençesi 16. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan Osmanlı-Türk müziğinde, özellikle 18. yüzyıldan itibaren önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışma Calabrese lirası ve İstanbul kemençesini yapısal özellikleri açısından da karşılaştırmaktadır. Her iki çalgı, yekpare ahşaptan oyulmuş, armudi bir yapıya sahiptir. Tel boylarının eşitsizliği, tırnak ile çalınıyor oluşları bu iki çalgı araasında enzerlik göstermektedir. Ancak farklı müzikal geleneklere hizmet etmeleri ve farklı toplumsal bağlamlarda kullanılması, bu çalgılar arasında belirgin farklar oluşturmaktadır.

Çalışma ayrıca, bu çalgıların repertuarlarına ve yer aldıkları müzikal geleneklerdeki rollerine odaklanmaktadır. Calabrese lirası, yerel halk şarkıları ve danslarına eşlik ederken, İstanbul kemençesi zamanla köçekçe, tavşanca ve oyun havalarından oluşan repertuarını klasik Türk müziği repertuarına dönüştürmüştür. Çalgıların sosyal ve kültürel işlevleri de ele alınarak, her iki çalgının ait oldukları toplumların kültürel kimliğindeki rolleri incelenmiştir. Sonuç olarak, bu karşılaştırmalı çalışma, Calabrese lirası ve İstanbul kemençesinin geleneksel müzik kültürlerindeki rolünü ve kültürel etkileşimlere olan katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Calabrese Lirası, İstanbul Kemençesi, Geleneksel Müzik, Çalgı Yapımı.

A COMPARATIVE STUDY ON TRADITIONAL BOWED INSTRUMENTS: THE CALABRESE LIRA AND THE ISTANBUL KEMENCHE

ABSTRACT

This study compares the Calabrese lyra, a traditional instrument from the Calabria region of Italy, and the Istanbul kemençe, which holds a significant place in Ottoman-Turkish music, from historical, structural, and cultural perspectives. These two instruments, which developed in neighboring regions, share both musical and social similarities while also exhibiting distinct differences. The study examines their historical backgrounds, exploring their origins and the evolution they have undergone over time. The Calabrese lyra plays an important role in the folk music traditions of Calabria, while the Istanbul kemençe began to take shape within Ottoman-Turkish music in the 16th century and gained prominence, particularly from the 18th century onwards.

This study also compares the structural characteristics of the Calabrese lyra and the Istanbul kemençe. Both instruments feature a pear-shaped body carved from a single piece of wood. The unequal lengths of their strings and the fact that they are played with the fingernails are notable similarities. However, the different musical traditions they serve and the varied social contexts in which they are used create clear distinctions between them. Additionally, the study focuses on the repertoires of these instruments and their roles within the musical traditions they belong to. The Calabrese lyra accompanies local folk songs and dances, while the Istanbul kemençe transitioned from a repertoire of köçekçe, tavşanca, and dance tunes to becoming a central instrument in classical Turkish music. By addressing their social and cultural functions, the study examines the roles these instruments play in shaping the cultural identities of their respective communities. In conclusion, this comparative study aims to reveal the roles of the Calabrese lyra and the Istanbul kemençe in traditional music cultures and their contributions to cultural exchanges.

Keywords: Calabrese Lyra, Istanbul Kemençe, Traditional Music, Instrument Making.

* Bağımsız Araştırmacı, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Musıkisi Devlet Konservatuvarı / Çalgı Yapım, luthiermelikesarikaya@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0009-0001-2541-0052

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

REFİK FERSAN'IN YAYIMLANMAMIŞ DÖRT MEKTUBU

Ahmet Yağmur KUCUR*

ÖZ

Bu bildiride, Türk musikisinin yirminci yüzyıldaki en önemli bestekâr ve tanburilerinden Refik Fersan'ın; bir tanbur öğrencisi, bir dostu ve bir plak firmasındaki yetkiliye 1927, 1928, 1939 ve 1941 yıllarında yazdığı, daha önce yayımlanmamış dört mektubu ele alınacaktır. Bu mektuplardan hareketle, taş plaklara doldurulmuş olup bugün repertuvarda bulunmayan bazı eserlerinin künyelerine; kendisinin 1920'li yılların sonunda çektiği maddi sıkıntılar gibi hayatı hakkında üzerinde konuşulmaya muhtaç bilgilere; Hacı Arif Bey'in "Geçti zahm-ı tîr-i hicrin ta dil-i nâşâdıma" mısraıyla başlayan kürdilihicazkâr şarkısını, hocası Cemil Bey tarafından kendisine yazılan bir notadan aynen aktardığı Hamparsum notasına; yine Cemil Bey'in kendi hususi nağmeleriyle süslenmiş Hicazkâr Peşrevi'nin notasına ve bunların yanında yine öğrencisine yazdığı çeşitli saz semai ve peşrevlerin (Kemençeci Vasilaki'nin Kürdilihicazkâr Peşrevi, Kemani Tatyos Efendi'nin Kürdilihicazkâr Saz Semaisi, Tanburi Cemil Bey'in Hicazkâr Saz Semaisi) Hamparsum notalarına ulaşılmıştır. Bu notaların da çevirileri yapılmış olup bildiri içinde ilk defa yayımlanacaktır.

Repertuvarı yüzyıllar boyunca bir sonraki nesle daima meşk usulüyle aktarılmış Türk musikisinde, notaya alınmak suretiyle eserlerin kaydedilmesi geç yaygınlaşmış ve bu sebeple azımsanamayacak kadar bir kayıp da olmuştur. Bugün kullanılan Batı notasından önce başka çeşitli nota sistemleri de kullanılmıştı. Yaygın kullanımda olan bir önceki sistem, III. Selim döneminde Hamparsum Limonciyan tarafından icat edilen ve harflere dayanan Hamparsum yazısı olmuştur.

O dönem ve biraz daha öncesinden günümüze kadar gelen eserlerden herhangi birinin notası incelendiğinde, farklı meşk kanallarından aktarılmalarından kaynaklı göze çarpan versiyon farklılıkları olması muhtemeldir. Refik Fersan'ın mektuplarda Hamparsum yazısıyla kaydettiği ve bu bildiride takdim edilecek eserlerin büyük kısmında, bugün bilinen halleriyle aralarında çok büyük farklar mevcuttur. Refik Fersan'ın bu eserlerle ilgili notlarına da yer verilecek bu çalışmada, eserler günümüzde tercih edilen notalarıyla da mukayese edilerek verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Refik Fersan, Mektup, Osmanlıca, Musiki, Hamparsum, Nota.

REFİK FERSAN'S UNPUBLISHED FOUR LETTERS

ABSTRACT

This paper will examine four unpublished letters written by Refik Fersan, one of the most significant composers and tanbur players of Turkish music in the twentieth century. These letters, addressed to a tanbur student, a friend, and a record label official, were written in 1927, 1928, 1939, and 1941. From these letters, we gain insights into the records that were produced but are now missing from today's repertoire, along with important details of his life, such as the financial struggles he faced in the late 1920s. Furthermore, the letters reveal Hamparsum notation, in which Refik Fersan transcribed Hacı Arif Bey's Kürdilihicazkâr song that begins with the line "Geçti zahm-ı tîr-i hicrin ta dil-i nâşâdıma" directly from a sheet written by his teacher, Cemil Bey. They also contain the notation for Cemil Bey's Hicazkâr Peşrevi, adorned with his personal embellishments, as well as various saz semais and peşrevs (such as Kemençeci Vasilaki's Kürdilihicazkâr Peşrev, Kemani Tatyos Efendi's Kürdilihicazkâr Saz Semai, and Tanburi Cemil Bey's Hicazkâr Saz Semai) that he sent to his student in Hamparsum notation. These notations have been transcribed and will be published for the first time in this paper.

In Turkish music, which has traditionally passed down its repertoire through the meşk (oral transmission) method over the centuries, recording compositions through notation became common only in later periods. Due to this delay, a considerable amount of musical heritage has been lost. Before today's Western notation, other notational systems were also used. The previous widely used system was Hamparsum notation, based on letters and invented by Hamparsum Limonciyan during the reign of Selim III.

* Bağımsız Araştırmacı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu, ahyagmurkucur@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-9095-4008

When examining the notation of any piece that has survived from that era or slightly earlier, it is likely to encounter version differences, which stem from transmission through different meşk channels. In many of the works transcribed by Refik Fersan in Hamparsum notation in his letters and presented in this paper, there are significant differences from the versions known today. This study, which also includes Refik Fersan's notes on these works, will present the compositions in comparison with their contemporary notations.

Keywords: Refik Fersan, Letter, Ottoman Turkish, Music, Hamparsum, Notation.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MÜHİMME KAYITLARINDA OSMANLI EKONOMİ POLİTİĞİNİN İZİNİ SÜRMEK

Saim Çağrı KOCAKAPLAN[*]
Cemre CANKURT [*]

ÖZ

İlkçağlardan modern zamanlara gelişimi takip edildiğinde müstakil bir düşünme biçimi olarak doğuşundan önceki dönemlerde iktisadi düşüncenin, devrin toplumsal ilişkilerinde ekonomik faaliyetin hacim ve önemiyle orantılı olarak pratik felsefenin içerisinde oikonomia/ilm-i tedbir-i menzil/ev idaresi başlığı altında yer aldığı bilinmektedir. Ancak özellikle 16. yüzyıl itibarıyla bir yandan ekonomilerin ve ekonomik aktörlerin dönüşümü bir yandan da devlet ve toplum yapılarında meydana gelen değişimler genel anlamda düşünce dünyalarında özel anlamda da iktisadi düşünce alanında temel değişiklikler meydana getirmiştir. Modern ekonomilere ve iktisat bilimine kaynaklık eden bu aralıkta "ekonomi politik", yeni devletlerin ve toplumların iktisadi düşünme/politika üretme biçimi olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Yukarıda özetlenen süreçte Osmanlılar, klasik dönemini yaşayan bir devlet ve toplum olarak tarih sahnesindedir. Bir tarafta kapitalist ekonomilerin ortaya çıktığı ve ekonomiler ile iktisadi düşüncenin ilm-i tedbir-i menzil/ev ekonomisi sınırlarının ötesine geçtiği bir düzlem belirirken acaba Osmanlı ekonomisi ve bu ekonomiyi işleten düşünce yapısı ne aşamadaydı bu tebliğin temel tartışma sorusudur. Dolayısıyla bir Osmanlı Ekonomi Politiğinden bahsedilebilir mi ve bunun izi nasıl sürülür sorularına cevap aranacaktır. Bunun için kaynağımız, Osmanlı Devleti'nin özellikle klasik dönemi için Osmanlı yönetim merkezi Divan Hümayun'da alınan kararları, akseden sorunlar ile devletin politika tercih ve önceliklerini göstermesi açısından büyük önemi haiz Mühimme koleksiyonudur. Yürütmekte olduğumuz, Mühimme kayıtlarını yeni bir tasnifle a.İktisadi/Ticari/Mali, b.Siyasi/Askeri/İdari ve c.Sosyal/Dini/Kültürel olmak üzere üç ana bölümde etiketleyerek hem bu üçlü ayrım arasındaki oransal dağılımın yıllara göre değişimi ve sebeplerini hem de her bir tasnif içindeki olay ve olguların zaman içerisindeki yoğunluğunu analiz edecek çalışmanın ilk/ön sonuçlarını bu toplantıda tartışmaya açmak istemekteyiz. Türk iktisat tarihi literatüründeki Osmanlı iktisadi dünya görüşü konusunda, Mehmet Genç'in üç ilkeye dayalı çözümlemesi; bilinçli bir tercih mi yoksa mevcudun muhafazasına yönelik geleneksel ve pragmatik bir eğilim mi olduğu sorgulaması ile ve Ahmed Güner Sayar'ın Osmanlı iktisadi zihniyeti özelinde öne sürdüğü "ilm-i tedbir-i devlet" yaklaşımı; bir düşünce biçimi midir bir refleks mi? yine sorgulamasıyla bu tebliğde yararlanılacak teorik araçlardır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomi Politik, Mühimme Defterleri, İktisadi Zihniyet.

TRACİNG THE OTTOMAN POLITICAL ECONOMY İN MÜHİMME RECORDS

ABSTRACT

When its development from ancient times to modern times is followed, it is known that in the periods before its emergence as an independent way of thinking, economic thought was included in practical philosophy under the title of oikonomia/ilm-i tedbir-i menzil/household management in proportion to the volume and importance of economic activity in the social relations of the period. However, especially as of the 16th century, the transformation of economies and economic actors on the one hand, and the changes in state and social structures on the other, brought about fundamental changes in the worlds of thought in general and economic thought in particular. In this interval, which is the source of modern economies and the science of economics, "political economy" began to emerge as a form of economic thinking/policy-making in new states and societies. In the process summarized above, the Ottomans were on the stage of history as a state and society living its classical period. While capitalist economies emerged on one side and economies and economic thought went beyond the boundaries of ilm-i tedbir-i menzil/household economics, the main discussion question of this paper is at what stage was the Ottoman economy and the mindset that operated this economy. Therefore, answers will be sought to

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, cagri.kocakaplan@marmara.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-6936-0624,

[*] Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, cemrecankurt@gantep.edu.tr, Gaziantep / Türkiye. https://orcid.org/0009-0003-1869-7213

the questions of whether an Ottoman Political Economy can be mentioned and how it can be traced. Our source for this is the Mühimme collection, which is of great importance especially in the classical period of the Ottoman Empire in terms of showing the decisions taken in the Ottoman administrative center Divan Humayun, the problems that were reflected, and the policy preferences and priorities of the state. In this meeting, we would like to open for discussion the first/preliminary results of the study we are conducting, which will analyze both the change and reasons for the proportional distribution between these three divisions over the years and the intensity of the events and phenomena within each classification over time by labeling Mühimme records in three main sections: a. Economic/Commercial/Fiscal, b. Political/Military/Administrative and c. Social/Religious/Cultural. Regarding the Ottoman economic worldview in the Turkish economic history literature, Mehmet Genç's analysis based on three principles, questioning whether it was a conscious choice or a traditional and pragmatic tendency to preserve the status quo, and Ahmed Güner Sayar's “ilm-i tedbir-i devlet” approach to the Ottoman economic mentality, questioning whether it was a way of thinking or a reflex, are the theoretical tools to be utilized in this paper.

Keywords: Political Economy, Mühimme Books, Economic Mentality.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

1886 TARİHLİ BİR TARİFE DEFTERİNE GÖRE İSTANBUL VE BİLAD-I SELASE'DE ESNAF, SANATKÂR, MAĞAZA, FABRİKA VE ÇALIŞANLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Derviş Tuğrul KOYUNCU*

ÖZ

Osmanlı İktisat tarihine ilişkin önemli arşiv belgelerinden birisi de tahrir defterleridir. Bu defterler sahip olunan insan, servet, vergi, esnaf ve üretim potansiyelinin belirlenmesi açısından önemli bilgiler verirler. Esnaflara ve sanatkârlara dair yapılan tahrirler ise hem vergi potansiyelinin belirlenmesi için hem de bunların istihdam edilen usta, kalfa, çırak, hademe ve tezgâhtarların sayılarına dair bilgiler vardır. 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul ve Bilad-ı selaseyi kapsayan beş esnaf sayımı yapılmıştır. Bu sayımlar sırasıyla 1879, 1881, 1882, 1884 ve 1887 yıllarına ait olduğu literatürde yer alan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Bu çalışma Başkanlık Osmanlı Arşivleri hariciye istişare odası fonunda bulunan yukardaki dört sayımın zeyli olan bir tarife defterine göre İstanbul ve Bilad-ı selasede yer alan 273 adet iş koluna ait esnaf, sanatkâr, seyyar satıcı, fabrika ve mağazalarıyla bu iş kollarında çalışanların vergilendirme şeklini ortaya koyacaktır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre esnaflar sahip oldukları dükkânların özelliklerine göre birinci, ikinci ve üçüncü sınıf olarak sınıflandırılırken bazı iş kollarındaki ustalar, kalfalar, tezgâhtarlar da aynı şekilde sınıflandırılmıştır. Bununla beraber esnaflar, sanatkârlar, seyyar satıcılar, fabrikalar, mağazalar, ustalar, kalfalar, çıraklar, tezgâhtarlar ve hizmetliler ise kazançlarına göre derecelendirilip vergilendirmiştir. Bir başka ifade ile çalışanların ve dükkân sahiplerinin ödemesi gereken vergi miktarı, tarife defterinde yazılan 1 ile 17 arasındaki derecelere göre belirtilmiştir. Birinci dereceye tabi olandan en yüksek vergi tahsil edilirken, on yedinci dereceden ise en düşük vergiyi tahsil edilmiştir. Son olarak on beş yaşına girmiş olan çırakların kalfa olarak sayılması gerektiği ve kalfalık belgelerinin verilmesi gerektiği de defter sonunda izah edilmiştir. Sonuç olarak çalışmada elde edilen bulgular ile 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da yapılan mesleki faaliyetler ile çalışanların ve iş yeri sahiplerinin vergilendirme biçimi ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Esnafı, Sınıflandırma, Derecelendirme, Kalfalık.

TAXATION OF TRADESMEN, ARTISANS, SHOPS, FACTORIES AND EMPLOYEES IN İSTANBUL AND BILAD-I SELASE AS PER AN 1886 TAX BOOK

ABSTRACT

One of the most important archival documents on Ottoman economic history is the tahrir (cadastral record) books. These books provide important information in terms of determining the potential of people, wealth, taxes, tradesmen and production. The tahrirs on tradesmen and artisans not only provide information on the tax potential but also on the number of masters, journeymen, apprentices, janitors and clerks employed by them. In the last quarter of the 19th century, five tradesmen censuses were conducted covering Istanbul and Bilad-ı Selase. It is understood from the studies in the literature that these censuses belong to the years 1879, 1881, 1882, 1884 and 1887 respectively. This study will present the taxation structure of tradesmen, artisans, peddlers, factories and shops, and employees employed in 273 trades in Istanbul and Bilad-ı Selase according to a tax book which is an addendum to the above-mentioned four censuses available in the Foreign Affairs Consultation Room Fund of the Presidency Ottoman Archives. According to the findings of the study, tradesmen were classified as first, second and third class according to the characteristics of the shops they owned while masters, journeymen and clerks in certain business lines were classified in the same way. Besides, tradesmen, artisans, peddlers, factories, shops, masters, journeymen, apprentices, clerks and servants were rated and taxed on the basis of their earnings. In other words, the amount of tax that employees and shopkeepers had to pay was specified in accordance with the rates between one and seventeen in the tax book. While the highest tax was collected from those in the first degree, the lowest tax was collected from those in the seventeenth degree. Finally, it was explained at the end of the book that apprentices who had reached the age of fifteen should be considered as journeymen and should be given

* Dr. Öğretim Üyesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dkoyuncu@ogu.edu.tr, Eskişehir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3800- 0386

journeyman certificates. In conclusion, the findings of this study will reveal the professional activities carried out in Istanbul in the last quarter of the 19th century as well as the taxation of employees and business owners.

Keywords: Ottoman Tradesmen, Classification, Rating, Journeymanship.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DEVLETLERİN PİYASALARA MÜDAHALESİ VE DIŞ BORÇ SÖZLEŞMELERİ: TEVHİD-İ DÜYUN ÖRNEĞİ

Semih SEFER*

ÖZ

XX. yüzyılın hemen başında Osmanlı Hükümeti ile dış borç tahvili sahiplerinin temsilcileri, 1881 senesindeki Muharrem Kararnamesi'nin ilanından yaklaşık yirmi sene geçtikten sonra Kararname üzerinde birtakım düzenlemeleri öngören bir mali operasyon için yeniden masaya oturmuşlardır. Borçların yapılandırılmasına dayalı tevhîd-i düyûn adlı bu proje, daha evvel temerrüde düşen bir devletin uluslararası bir kongrede kararlaştırılan ve egemenliğine darbe vuran mali tahakkümü zayıflatması beklenmekteydi. Aynı zamanda devlet, alacaklıları ile iflası sonrası oluşan ihtilaf dönemini müzakerelerle aşmak yolunu arayacak ve toplam borç tutarında indirim talep edecekti. Yaklaşık iki sene süren planlamanın ardından Muharrem Kararnamesi'ne ek olarak hazırlanan 14 Eylül 1903 tarihli *Tevhîd-i Düyûn Kararnamesi* ile B, C ve D tahvil serilerinin (bu tarihte A serisinin ödemesi tamamlandığından) birleştirilmesi, borcun ana sermayesinde önemli oranda indirime gidilmesi ve karşılığında tahvil sahiplerinin %1 olan faiz gelirlerinin %4'e yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. Kararname'nin getirdiği yeniliklerden birisi de Osmanlı Devleti'nin Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin yıllık gelir fazlasından %75'ini elde etmesi olmuştur. Devletin acil kredi ihtiyacını temin edecek bu gelirin teminat gösterilmesi sayesinde demiryolu yatırımlarını finanse edecek bir kaynak bulunmuştu. Bu kaynağın özellikle Bağdat demiryolu hattının kilometre garantisini temini öngörülmüştür. Devletlerin Bağdat demiryolu şirketinin sermaye payında Almanların üstün olmasından rahatsızlık duyduğu dönemde planlanan bu gelişme, tevhîd-i düyûn projesini sadece mali özelliklere sahip bir operasyon halinden çıkararak projeye siyasi ve diplomatik konuların da dahil olmasını sağlamıştır. Böylelikle projenin devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki çıkarları açısından yeni bir çatışma alanı oluşturması sonucunda Osmanlı dış borçlarının dönemin uluslararası siyaseti ve rekabeti çerçevesinde değerlendirilmesini tekrar gündeme getirmiştir. Bu noktada proje, devletlerin politik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda dış borç sözleşmelerine olan müdahalelerini gösteren bir vaka olarak belirmiştir. Bu bildiride, devletlerin uluslararası dış borç sözleşmelerine müdahalesi, 1903 yılında Osmanlı dış borçlarının yeniden düzenlenmesi projesi çerçevesinde incelemektedir. Bunlar, devletlerin sözleşmelere müdahalesi hususunda hangi eylemlere sahip olduğu, tahvil sahiplerinin hükümetlerinden beklentilerinin neler olduğu ve tahvil sahipleri ile hükümetlerinin beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığıdır.

Anahtar Sözcükler: Dış Borçlar, Yapılandırma, Müdahale, Diplomasi, Politika.

STATE INTERVENTION IN MARKETS AND FOREIGN DEBT CONTRACTS: THE CASE OF *TEVHÎD-I DÜYÛN*

ABSTRACT

At the very beginning of the twentieth century, nearly twenty years after the Decree of Muharrem of 1881, the Ottoman government and the representatives of the holders of foreign debt bonds gathered again for a financial operation that envisaged a number of adjustments to the Decree. This debt restructuring project, called *tevhîd-i düyûn* was expected to weaken the financial domination over a defaulting state, which had been agreed upon at an international congress and which was undermining its sovereignty. Meanwhile, the state would endeavor to overcome the post-bankruptcy dispute with its creditors through negotiations and demand a reduction in the overall debt amount. After almost two years of planning, the *Tevhîd-i Düyûn Decree* dated 14 September 1903 was issued. This decree was prepared as an annex to the Muharrem Decree and its purpose was to merge the B, C, and D series of bonds (the payment of the A series had been completed by this date), to make a significant reduction in the capital of the debt, and to increase the interest income of the bondholders from 1% to 4%. One of the key features of the decree was the transfer of 75 percent of the annual revenue surplus of the Ottoman Public Debt Administration to the Ottoman State. By pledging this revenue as collateral, which would guarantee the state's

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, semih.sefer@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-8734-0774.

immediate credit requirements, a source of finance was established to support railway investment. In particular, it was anticipated that this source would provide the mileage guarantee for the Baghdad railway line. This development, which was planned at a time when the states were uncomfortable with the German dominance in the capital share of the Baghdad railway company, transformed the *tevhîd-i düyûn* project from a purely financial operation into one with political and diplomatic dimensions. As a consequence of the fact that this gave rise to a new area of conflict in terms of the interests of the states on the Ottoman lands, the evaluation of the Ottoman foreign debts within the framework of the international politics and competition of the period was brought back to the agenda. At this point, the *tevhîd-i düyûn* project emerged as a case study demonstrating the interventions of states in foreign debt contracts in accordance with their political and economic interests. This paper presents an analysis of the role of states in international foreign debt contracts within the context of the 1903 Ottoman foreign debt restructuring project. The following aspects are examined: the actions taken by states to intervene in contracts, the expectations held by bondholders towards their governments, and the extent to which these expectations were met.

Keywords: Foreign Debts, Restructuring, Intervention, Diplomacy, Politics.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

FRANSIZ TAHVİL SAHİPLERİ VEKİLİ KUMANDAN LEON BERJE'NİN GÖZÜNDEN DÜYÛN-U UMÛMİYE İDARESİ'NE BAKIŞ

Çağdaş Cansın KORKMAZ*

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Leon Berje (Berger) tarafından kaleme alınan ve idarenin 1881 ile 1898 yılları arasındaki faaliyetlerini içeren raporunun değerlendirilmesidir. 1875 senesinde ilan edilen "Ramazan Kararnamesi" ile Osmanlı Devleti mali iflas sürecine girmiştir. Farklı mali projeler aracılığıyla Avrupalı tahvil sahibi kurumlar ve devletler, Osmanlı Devleti'nin mali sistemini kontrol altına almak amacıyla birçok projeyi Osmanlı Devleti'ne sunmuştur. Osmanlı Devleti ise, mali ve siyasal baskılara rağmen sunulan projeleri reddetmiştir. Fakat Avrupalı devletler, Berlin Kongresi esnasındaki siyasi baskıyı kullanarak, Osmanlı Devleti'ni uluslararası mali komisyonun kuruluşuna mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti de dayatılan projelere karşı bir hamlede bulunarak, Osmanlı Bankası ve Galata Bankerlerinin kontrolündeki Rüsum-u Sitte İdaresi'nin kuruluşuna izin vermiştir. 1879 yılında kurulan Rüsum-u Sitte İdaresi, işleyişi ve idareye terk edilen gelirler bakımından, Düyûn-u Umûmiye İdaresi'nin ulusal prototipi olarak kabul edilebilir. Rüsum-u Sitte İdaresi'nin kısa zamanda gösterdiği başarılar, Osmanlı Devleti üzerindeki baskıların artmasına neden olmuştur. Zira Avrupalı devletler ve tahvil sahipleri, idarenin başarısından etkilenerek hem alacaklarını tahsil etmek hem de kurulacak uluslararası idareyle Osmanlı maliyesini ele geçirmek istemiştir. 1881'de ilan edilen "Muharrem Kararnamesi" ile Düyûn-u Umûmiye İdaresi kurulmuştur. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin mali işleyişi, Avrupalı devletlerin kontrolüne geçmiştir. Leon Berje ise, Fransız tahvil sahipleri temsilcisi olarak Düyûn-u Umûmiye İdaresi'nin ilk on altı yıldaki faaliyetlerini çalışmamıza konu olan rapor kapsamında ele almıştır. Söz konusu rapor, içeriğiyle mali olduğu kadar siyasal da bir mahiyete sahiptir. İş bu çalışma vasıtasıyla Fransızca ve Osmanlı Türkçesi olarak kaleme alınmış raporun transkripsiyonu yapılmış ve tahlil edilmiştir. 1881 ile 1898 yılları arasında yapılan borçlanmalara ve inşa edilen demiryollarına dair bilgiler de rapor aracılığıyla sunulmuştur. Ayrıca, söz konusu tarihlerde farklı ülkelerin dış borç miktarları, nüfus başına düşen borç oranı gibi birçok mali veri de karşılaştırmalı olarak rapor da sunulmaktadır. İlaveten, kurum tarafından işletilen gelirlerin arttırılması noktasında gerçekleştirilen faaliyetlere de raporda yer verilmiştir. Çalışmanın ana kaynağını Leon Berje tarafından kaleme alınan rapor oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Leon Berje, Düyûn-u Umûmiye İdaresi, Osmanlı Borçları.

A VIEW OF THE DÜYÛN-U UMÛMİYE ADMINISTRATION THROUGH THE EYES OF COMMANDER LEON BERJE, DEPUTY OF FRENCH BONDHOLDERS

ABSTRACT

The main purpose of this study is to evaluate the report written by Leon Berje (Berger) and covering the activities of the administration between 1881 and 1898. With the 1875 'Ramadan Decree', the Ottoman Empire entered a period of financial bankruptcy. Through different financial projects, European bondholder institutions and states presented many projects to the Ottoman Empire in order to control the financial system of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, on the other hand, rejected the projects despite financial and political pressures. However, European states used the political pressure during the Berlin Congress to force the Ottoman Empire to establish the International Financial Commission. The Ottoman Empire also made a move against the imposed projects and authorised the establishment of the Administration for Six Taxes under the management of the Ottoman Bank and Galata Bankers. Established in 1879, the Administration for Six Taxe can be considered as the national prototype of the Ottoman Public Debt Administration in terms of its functioning and the revenues left to the administration. The success of the Administration for Six Taxes in a short period of time led to increased pressure on the Ottoman Empire. European states and bondholders, impressed by the success of the administration, wanted both to collect their receivables and to take over the Ottoman finances with the international administration to be established. With the 'Muharrem Decree' announced in 1881, the Ottoman Public Debt Administration was established. Thus,

* Bağımsız Araştırmacı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, korkmazcansin@hotmail.com, İzmir / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-4260-3542

the financial functioning of the Ottoman Empire came under the control of European states. Leon Berje, as the representative of the French bondholders, analysed the activities of the Ottoman Public Debt Administration in the first sixteen years within the scope of the report that is the subject of this study. The report in question has a political as well as a financial nature. In this study, the report, written in French and Ottoman Turkish, has been transcribed and analysed. Between 1881 and 1898, information on the borrowings made and the railways constructed were also presented through the report. In addition, many financial data such as the amount of foreign debt of different countries and the ratio of debt per population are also presented comparatively in the report. In addition, the report also includes the activities carried out to increase the revenues generated by the organisation. The main source of the study is the report written by Leon Berje.

Keywords: Leon Berje, Ottoman Public Debt Administration, Ottoman Debts.

ERDEBİL TEKKESİ VE ALTIN ORDA HANLIĞI

Namiq MUSALI[2]

ÖZ

XIV-XV. yüzyıllarda Türk-İslam dünyasının siyasi ve kültürel hayatında Altın Orda Hanlığı mühim bir rol oynamıştır. Öte yandan yine aynı dönemde Erdebil Tekkesi Türk-İslam dünyasındaki sufi silsileleri arasında özel bir konuma sahip olmuştur. Erdebil Tekkesi'nin başında bulunan Safeviyye şeyhleri Türkistan'dan Mısır'a, Anadolu'dan Hindistan'a, Deşt-i Kıpçak'tan Basra Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir coğrafyada propaganda faaliyetleri yürütmüş, manevi ve ideolojik açıdan kendi etkilerini hissettitmeyi başarmışlardır. Azerbaycan'ın ticaret hayatında etkin bir rol alan Erdebil şehri daha İslamiyet'in ilk asırlarından itibaren Kıpçak bozkırları ile ticari ilişkilere sahipti. XIV. yüzyılın başlarında Şeyh Safiyeddin önderliğinde Erdebil Tekkesi'nin kurulmasıyla birlikte bu ticari ilişkiler aracılığıyla Safeviyye tarikatının görüşleri İdil (Volga) boylarında yayılmaya başlamıştı. Şeyh Safiyeddin'in Özbek Ulusu'ndaki (Altın Orda'daki) halifesinin ismi Pire Hasan Saksînî idi. Saksin, İdil Irmağı'nın ağzında, bu nehrin Hazar Denizi'ne kavuştuğu yerde bulunan önemli bir ticaret şehriydi. Bildiride Özbek Han, Canıbek Han ve Toktamış Han gibi Altın Orda hükümdarlarının Azerbaycan'a seferleri sırasında Safeviyye şeyhleri ile olan ilişkilerinden, Erdebil Tekkesi mensuplarının Altın Orda Hanlığı'na yaklaşımından, Kıpçak beylerinin Safeviyye şeyhleri olan münasebetlerinden, Şeyh Haydar Safevî'nin 1480'lerde Hazar üzerinden Astrahan'a giderek Murtaza Han ile görüşmesinden söz edilecek, iki yüz yıllık bir süre zarfında Erdebil Tekkesi'nin Altın Orda coğrafyası ile olan ilişkileri aydınlatılacaktır. Araştırma sırasında İbn Bezzâz Erdebîlî'nin Safvetü's-Safâ, Hafız Ebru'nun Zübdetü't-Tevârîh, anonim yazarın Târîh-i Vâkıa-i Tebriz, Hayati Tebrîzî'nin Tarih-i Şah İsmail, Şeyh Hüseyin Zâhidî'nin Silsiletü'n-Neseb-i Safeviyye, Neşâtî'nin Şeyh Safi Tezkiresi ve diğer ana kaynaklardan karşılaştırmalı bir şekilde yararlanılacaktır. Sonuç itibarıyla kaynakların analizi, Erdebil Tekkesi'nin Altın Orda coğrafyasındaki faaliyetlerinin, önemli boyutlara ulaşmakla birlikte Azerbaycan ve Anadolu'da olduğu kadar etkili olamadığını göstermektedir. Bunun sebebini sadece coğrafi uzaklıkta değil, aynı zamanda Erdebil Tekkesi'nin ideolojik eğilimlerimde görülen farkılaşma sürecinde ve Deşt-i Kıpçak'ın dinî ve mezhepsel muhitine has olan özelliklerde aramak gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Erdebil, Safevîler, Altın Orda, Kıpçak, Azerbaycan.

ARDABIL DARVISH LODGE AND THE GOLDEN HORDE KHANATE

ABSTRACT

The Golden Horde Khanate played an important role in the political and cultural life of the Turkic-Islamic world in the 14th-15th centuries. On the other hand, during this period, the Ardabil darvish lodge occupied a special position among the Sufi groups of the Turkic-Islamic world. The Safavid sheikhs who headed the Ardabil darvish lodge carried out propaganda activities in a wide geography, stretching from Turkestan to Egypt, from Anatolia to India, from Dasht-i Qipchaq to the Persian Gulf, and had influence in the spiritual and ideological sphere. The city of Ardabil, which played an active role in the commercial life of Azerbaijan, had trade relations with the Qipchaq steppes since the first centuries of Islam. With the establishment of the Ardabil darvish lodge under the leadership of Sheikh Safi al-Din in the early 14th century, the views of the Safavid sect began to spread along the Volga through these trade relations. Sheikh Safi al-Din's khalifa in the Uzbek Ulus (Golden Horde) was Pira Hassan Saksini. Saksin was an important trading city located at the mouth of the Volga River, where this river flows into the Caspian Sea. The report describes the relations of the Golden Horde rulers such as Uzbek Khan, Janibek Khan and Toktamish Khan with the Safavid sheikhs during their campaigns against Azerbaijan, the approach of the members of the Ardabil darvish lodge to the Golden Horde Khanate, the relations of the Qipchaq emirs with the Safavid sheikhs, the journey of Sheikh Haydar the Safavid across the Caspian Sea to Astrakhan and his meeting with Murtaza Khan. Thus, the relations of the Ardabil darvish lodge with the geography of the Golden Horde for two hundred years will be illuminated. In the course of the study, such primary sources as "Safvat al-Safa" by Ibn Bezzaz Ardabili, "Zubdat al-Tawarikh" by Hafiz Ebru, "Tarikh-i Vaqia-i Tabriz" by an anonymous author, "Tarikh-

[2] Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, nsmusali@gmail.com, Kastamonu / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-1291-8380

i Shah Ismail" by Hayati Tabrizi, "Silsilet al-Nasab-i Safaviyya" by Sheikh Hussein Zahidi, “Tazkira-i Sheikh Safi” by Neshati and others were used in a comparative manner. As a result, the analysis of the sources shows that the activity of the Ardabil darvish lodge in the geography of the Golden Horde, although it reached a significant scale, was not as effective as in Azerbaijan and Anatolia. The reason for this should be sought not only in the geographical remoteness, but also in the process of differentiation, manifested in the ideological tendencies of the Ardabil darvish lodge and in the features inherent in the religious and sectarian environment of Dasht-i Qipchaq.

Keywords: Ardabil, Safavids, Golden Horde, Qipchaq, Azerbaijan.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

GÖLGEDE KALMIŞ BİR KAYNAK ÖMERNÂME VE HOKAND HANLIĞI TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Hüseyin ŞEN*

ÖZ

1709 yılında Buhara Hanlığı'ndan ayrılarak Fergana Vadisi merkezli kurulan Hokand Hanlığı, 1876 yılında Rus işgali ile tarih sahnesinden çekilmiştir. Hokand Hanlığı 163 yılı aşkın bir süre zarfında Maveraünnehir'de bölgesel bir güç olarak siyasi, ekonomik ve kültürel olaylarda önemli roller oynamıştır. Fergana Vadisi, Kazak bozkırlarının bir bölümü ve Pamir Dağlarının güneyinde hakimiyet tesis eden Hokand Hanlığı'nın tarihinin aydınlatılmasında yerli kaynaklar büyük önem arz etmektedir. Hokand Hanlığı'nda tarih yazıcılığı XIX. yüzyılın ilk yarısında Ömer Han (1810-1822) devrinde oluşmuştur. Bu durumda hiç şüphesiz hanın özel teşebbüsleriyle oluşturulan edebî ortamın önemli bir etkisi olmuştur. Edebiyata şehzadeliği döneminde merak salan ve tutku derecesinde şiire bağlı olan Ömer Han, kendi iktidarı döneminde çevre ülkelerden şairleri yanına getirerek onları himaye etmiştir ve başkent Hokand'ı bir edebiyat ve kültür merkezi haline getirmiştir. Çeşitli ülkelerden yetmişten fazla şairi etrafında toplamayı başaran Ömer Han'ın hükümdarlık devrini anlatan *Ömernâme* ve *Şahnâme-i Nüsret Pâyâm* isimli eserler kaleme alınmıştır. Bildiri konumuz hanlığın yerli kaynaklarından ve tarih yazıcılığının ilk örneklerinden olan Ömernâme isimli eserdir. Ömernâme, Fazlî Fergânî (Abdulkerimî Nemangânî) tarafından Farsça'nın Tacik lehçesinde nestalik yazı tipiyle kaleme alınmıştır. Ömernâme'nin günümüze ulaşan tek nüshası Rus İlimler Akademisi St.Petersburg Şarkiyat Enstitüsü El Yazmalar Bölümü No: 2467'de bulunmaktadır. Eser 160 bab olarak Hokand kağıdına yazılmış, sayfalar renkli mürekkeplerle çizilen tasvirlerle çerçeve içerisine alınmıştır. Eserin başlıklarında ise kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser şekil olarak Abdullâh Hâtifî'nin Timurnâme eserine benzetilmeye çalışılmıştır. Eser Ömer Han dönemini anlatmak için kaleme alınmıştır.1822'de tamamlanan Ömernâme hana sunulmuş lakin Ömer Han bu eseri beğenmemiş ve Mirza Kalender Müşrif İsferegi eseri vererek tekrar yazmasını istemiştir. Eser Hokand Hanlığı'nın siyasi tarihine odaklanmaktadır. Narbuta Han devri olayları anlatılmış, Âlim ve Ömer hanların şehzadelikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Siyasi tarihin yanı sıra eserde Hokand devlet yönetimi, yargı sistemi ve el sanatlarıyla ilgili diğer kaynaklarda rastlanmayan mühim malumatlar verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Hokand Hanlığı, Tarih Yazıcılığı, Ömernâme, Ömer Han.

A SOURCE THAT HAS BEEN OVERSHADOWED: THE OMERNAME AND ITS IMPORTANCE IN THE HISTORY OF THE KOKAND KHANATE

ABSTRACT

The Kokand Khanate, which was established in 1709 by separating from the Bukhara Khanate and centered in the Fergana Valley, disappeared from the stage of history with the Russian invasion in 1876. The Kokand Khanate played important roles in political, economic and cultural events as a regional power in Transoxiana for over 163 years. Local sources are of great importance in shedding light on the formation of the Kokand Khanate, which established the current dominance of the Fergana Valley, a part of the Kazakh steppes and the Pamir Mountains. Historiography in the Kokand Khanate was formed in the first half of the 19th century during the reign of Umar Khan (1810-1822). This was probably due to the significant influence of the literary environment, along with the Khan's private initiatives. During his reign, Umar Khan, who was interested in literature and passionate about poetry, patronized poets and made the capital Kokand a center of literature and culture. Umar Khan, who managed to gather around himself more than seventy poets from various places, wrote the works Ömernâme and *Şahnâme-i Nüsret Pâyâm*, which tell the story of his reign. The subject of our work is the work called Ömernâme, which is one of the local sources of the Khanate and one of the first examples of historiography. Ömernâme was written in the Tajik dialect of Persian by Fazlî Fergânî (Abdulkerimi Nemangânî). The only surviving copy of Ömernâme is in the Manuscripts Department of the St. Petersburg Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sen.huseyin.1990@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-2794-299X

Sciences No: 2467. The work was written in 160 sections in the Kokand file, and its pages were framed with colored ink drawings. Red ink was used for the titles of the work. The work was compared to Abdullah Hâtifî's Timurnâme in terms of form. The work was written to tell the story of Ömer Khan. Ömernâme, which was completed in 1822, was presented to the khan, but Ömer Khan did not like this work and command Mirza Kalender Müşrif İsferegi to rewrite it. The work focuses on the political history of the Kokand Khanate. The events of the Narbutabek era are described, and information is given about the princedoms of Alim and Omar Khans. In addition to political history, the work provides important information about the Kokand state administration, judicial system and handicrafts that cannot be found in other sources.

Keywords: Kokand Khanate, Historiography, Umar Khan, Ömarnâme.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

RUS İDARESİNİN TÜRKİSTAN'DAKİ HALK MAHKEMELERİNİN FAALİYETLERİNE MÜDAHALESİ (İDARİ SÜRGÜN ÖRNEĞİ)

Hatice KERİMOĞLU*

ÖZ

19. yüzyılın başlarında Kazak ahalinin yargı sisteminde gerçekleştirilen reformlar doğrultusunda halk mahkemelerinin kararlarına dayanan idari sürgün cezasını ilk kez Kazak halkı deneyimlemiş oldu. Tüm önemli davalar askeri mahkemelerin ve sınır komisyonunun yetkisi altına girdi. Yerel mahkemeler, halk geleneklerine göre yalnızca küçük suçlarla ilgilenebiliyordu. İmparatorluk idaresi biy mahkemeleri de dahil olmak üzere yerel yönetimleri cezalandırıcı-polis teşkilatlarına dönüştürmeye çalıştı ve onlara gözaltı, sopa cezası ve Sibirya'ya sürgün yetkisi verdi. 1865 yılında Türkistan Oblastı'nın teşkilinden sonra aynı yılın Ağustos ayında yürürlüğe konan Türkistan nizamnamesinde ise imparatorluk idaresinin yerel mahkemeler hakkında oldukça kısıtlı bilgiye sahip olmasından ötürü idari sürgünle ilgili herhangi bir madde yer almadı. Ancak 1867 senesinde Türkistan Genel Valiliği'nin kurulmasıyla birlikte yeni nizamnamede "yerlilerin" idari sürgünü meselesi açıklığa kavuştu. Nizamnamenin "Sartların ve diğer yerleşik ahalinin halk mahkemeleri" kısmında Sır Derya Oblastı'nın yerleşik ahalisiyle ilgili olarak daha önce kadıların verdiği bedensel ceza, bir uzvun kesilmesi, işkence ve ölüm cezası kaldırılarak bu cezalar karşılığında suçlulara tutuklanma, para ve Sibirya'ya sürgün cezası verilmesi kararı alındı. Mahkeme teşkilatı kısmında ise halk geleneklerine göre Kazakların cinayet suçunda öldürülen kişinin ailesine veya yakınlarına biy tarafından belirlenen miktarda kun yani tazminat ödemesi gerektiği belirtildi. Zenginlerin kişisel nefret nedeniyle cinayet işlemelerini önlemek amacıyla gerekli görülmesi halinde halk mahkemelerine genel valinin onayına tabi bir şekilde suçluları Sibirya'ya sürgüne gönderme hakkı verildi. 1886 senesinde yürürlüğe konan Türkistan Krayı'nın idaresi hakkındaki nizamnamede herhangi bir sürgün noktasından söz edilmese de halk mahkemelerinin yerli ahaliyi sürgüne mahkum etme yetkisi saklı tutuldu. Dolayısıyla buradaki en önemli mesele Türkistan'daki halk mahkemelerinin "yerlilerin" sürgününe ilişkin kararlarının "askeri-idare" organları açısından bağlayıcı olmayıp, yerel yargı kurumlarının kararlarına göre gerçekleştirilmesi ve son halkada genel valinin onayına tabi olmasından ötürü sadece idari olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Tüm bu hususlarıyla bildiride halk mahkemelerinin kararlarına dayanan ve Türkistan'daki en yüksek idari makamın onayıyla gerçekleştirilen sürgünün adli değil, tamamen idari hususiyet taşıdığını açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Yargı Sistemi, Halk mahkemeleri, Biy ve Kadılar, Sürgün, Genel Vali.

INTERFERENCE OF THE ADMINISTRATION IN THE ACTIVITIES OF PEOPLE'S COURTS IN TURKESTAN (THE CASE OF ADMINISTRATIVE EXILE)

ABSTRACT

At the beginning of the 19th century, in line with the reforms carried out in the judicial system of the Kazakh people, administrative exile as a penalty based on the decisions of the people's courts was first experienced by the Kazakh population. All major cases fell under the jurisdiction of military courts and border commissions. Local courts were only allowed to deal with minor offenses according to customary law. The imperial administration sought to transform local governments, including biy courts, into punitive-policing organizations, granting them authority over detention, corporal punishment, and exile to Siberia. However, in the Turkestan Statute, which was enacted in August of the same year following the establishment of the Turkestan Oblast in 1865, there was no provision regarding administrative exile due to the imperial administration's limited knowledge about local courts. Nevertheless, with the establishment of the Turkestan General Governorship in 1867, the issue of the "natives'" administrative exile was clarified in the new statute. In the section concerning the "People's Courts of the Sarts and Other Settled Populations," physical punishments previously imposed by the qadis, such as bodily mutilation, torture, and the death penalty, were abolished for the settled populations of the Syr Darya Oblast. Instead, punishments such as imprisonment, fines, and exile to Siberia were introduced. In the judicial section, it was stipulated that, in cases of murder among the Kazakhs, the family or relatives of the victim should be compensated

* Doç. Dr., esenbikem@hotmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-3503-5962

with kun (blood money), the amount of which was determined by the biy, in accordance with customary law. Furthermore, in cases deemed necessary to prevent wealthy individuals from committing murder out of personal hatred, people's courts were granted the authority to exile offenders to Siberia, subject to the approval of the general governor. Although the 1886 statute concerning the administration of the Turkestan Krai did not mention any specific point regarding exile, the authority of people's courts to sentence the local population to exile was preserved. Therefore, the key issue here is that the decisions made by the people's courts regarding the exile of the "natives" in Turkestan were not binding for the military-administrative bodies but were based on the decisions of local judicial institutions and ultimately required the approval of the general governor, making them solely administrative in nature. This paper aims to explain that the exile imposed based on the decisions of the people's courts, with the approval of the highest administrative authority in Turkestan, was not a judicial but an entirely administrative matter.

Keywords: Judicial System, People's Courts, Biy and Qadis, Exile, General Governor

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

EKİM DEVRİMİ'NE KADAR TOMSK VİLAYETİ'NİN MÜSLÜMAN NÜFUSU

Sümeyra ÜNAL*

ÖZ

Tomsk Vilayeti'nin 19.-20. yüzyıllarda geçirdiği sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler günümüzde dahi Tomsk halkına ilişkin araştırmalarda dikkat çekmektedir. Bu noktada yazılı kaynaklar, bilhassa Ekim Devrimi'ne kadarki Tomsk Devlet Arşivi'nin (GATO) ve basın kaynakları, dönemin durumunu anlamak adına önemini korumaktadır. Arşiv kaynakları Tomsk Vilayeti'nin Müslüman-Tatarlarının sosyo-siyasi ve kültürel yaşamlarına dair verdiği bilgilerle güncelliğini halen korumaktadır. Öte yandan Ekim Devrimi'ne kadarki Rusya'nın Sibiryalı *inorodets*ler ya da Gayriruslar, özelde Sibiryalı Müslümanlar konusu Rusya İmparatorluğu'nun "sömürü/yayılmacı siyasetinin" bir parçasıdır. Bu sebeple İslam'ın bu topraklara gelişinden ve yayılışından söz etmeden evvel yerli nüfus ile "sonradan gelenler (ki bunların bir kısmı İslam'ı bu bölgeye getiren Türkistanlılar, bir kısmı İdil bölgesinden gelen Müslüman Tatarlar, bir kısmı da bölgeye yerleştirilen Rus köylüleridir) arasındaki toprak, yerleşim, din ve mezhep ilişkilerinin kaydedildiği ve böylelikle yasallaştığı belgelere başvurulması gerekliliğini doğurmaktadır. Üzerinde ısrarla durulan yazılı kaynak konusu bölgenin yerleşime açıldığı 18-19. yüzyıllardaki sosyo-kültürel ve ekonomik değişimleri göstermesi bakımından önemlidir.

19. yüzyılın ikinci yarısında bölgenin Tatar nüfusunun gelenek ve adetlerine dair belgelerin İdil hattından gelen Müslüman Tatarların sayısının artışıyla beraber çoğaldığı görülmektedir. 19. yüzyıl sonunda Tomsk Vilayeti'nin Müslüman nüfusu 1527 kişiyken bu sayı 1908'de 2 bin kişiyi aşmıştır. İslam'ın katalizör etkisiyle vilayetin umumi hayatında bir hareketlilik olduğu, adli vakalarda ve hükümete yazılan dilekçe sayısına da yansımıştır. Bu noktada ilk başvuru kaynağımız GATO'nun Tomsk Vilayeti Yönetimi adlı 3 numaralı fonudur. Zira mezkur dönemde Müslüman nüfusa dair her konu için ilgili birime (*rasporyaditel'noye otdeleniye*) başvurulmaktadır, buradan Müslümanların tüm dilekçe ve başvuruları doğrudan valiye iletilmektedir. Ayrıca Müslümanlar, Tatar ve komşu Rus köylerinin sakinlerinin tüm talep ve dilekçelerinin alındığı polis departmanının dikkatli gözetimi altındadır. Polis teşkilatı, bölgenin imam ve mollalarının işlerini incelemekte, yönetime bağlılıklarını takip etmektedir. Vilayet yönetimi, Müslüman Tatarları ilgilendiren davaları değerlendirirken, Müslüman nüfustan alınan dilekçelerin yasallığını ve geçerliliğini dikkatle kontrol etmektedir. Yani, camilerin inşası için yapılan başvurularda Müslüman nüfusun sayısı, caminin yapılmak istendiği bölgenin Rus köylerine ya da yeni vaftiz edilmiş nüfusa (*novokreşyonnıye*) yakınlığı göz önünde bulundurulmuş, böylelikle karar alınırken bölgenin Gayriruslarının Ortodoks nüfusu herhangi bir şekilde etkilememesi için tedbirler alınmıştır. Bu süreçlerin her biri vilayet arşivinde kayıtlı olarak bulunmaktadır. Bahsedilen 3 numaralı fonda ayrıca molla ve imamların görevleri belirlenmiştir. Anlaşıldığı üzere dini bir vazife almak ve makam elde etmek için zorlu görevlerden geçilmesi gerekmektedir. Dilekçelerde görüldüğü üzere vazifeye getirilmesi istenen kişinin yaşı, ikameti ve dahi önceki ikametgahları belirtilmektedir. Ayrıca aday kişinin "İslam dininin şeraitini" ve "Rus dilini" bilmesi gerekmektedir. Ayrıca belirtilmelidir ki vilayette herhangi bir karar alınırken daima, Rusya'nın kanun külliyatı olan *Svod Zakonov Rossiyskoy İmperii*'ye başvurulmuş ve vilayetteki hiçbir "dini azınlığa" karşı kanunlar önünde hoşgörü gösterilmesine ya da ayrımcılığa izin verilmemiştir. Müslümanlar da buna dahildir.

Bildiride bahsedilecek konular; Tomsk Vilayeti'nin İslam'la tanışmasında İdil Tatarlarının göçünün rolü, 19. yüzyılda bölgedeki Müslüman ve ibadethane sayısı, yanı sıra sonradan İslam'a geçenlerdir. Zira Vali'ye yazılan dilekçelerden anlaşıldığı üzere 20. yüzyılın başlarında Ortodoks inancından İslam'a geçişte bir artış olmuştur. En kısa ifadeyle bu artışın sebebi Müslümanların sosyal statülerindeki değişiklikler ve İdil Tatarlarının Tomsk vilayeti topraklarına göç etmesidir.

Anahtar Sözcükler: Sibirya Müslümanları, Tomsk Vilayeti, İslamlaşma, Muhammedilik, Gayriruslar.

* Bağımsız Araştırmacı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, smyra.unal.iu@gmail.com, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-3316-1655

THE MUSLIM PEOPLE OF TOMSK GOVERNORATE UNTIL THE OCTOBER REVOLUTION

ABSTRACT

The socio-economic and cultural changes experienced by the Tomsk Governorate in the 19th and 20th centuries still attract attention in studies on the people of Tomsk today. In this regard, written sources, particularly the Tomsk State Archive (GATO) and press sources from before the October Revolution, remain important for understanding the situation of the period. The archival sources continue to be relevant with the information they provide about the socio-political and cultural lives of the Muslim Tatars of the Tomsk Governorate. On the other hand, the issue of Siberian inorodtsy (natives) or non-Russians, specifically Siberian Muslims, in pre-October Revolution Russia is part of the Russian Empire's "exploitation/expansionist policy." For this reason, before discussing the arrival and spread of Islam in these lands, it is necessary to consult documents that recorded and thus legalized the land, settlement, religion, and sect relations between the local population and the "newcomers" (some of whom were Turkistanis who brought Islam to the region, some were Muslim Tatars from the Volga region, and some were Russian peasants settled in the area).The insistence on written sources is important for showing the socio-cultural and economic changes in the 18th-19th centuries when the region was opened to settlement. In the second half of the 19th century, it is observed that the number of documents related to the traditions and customs of the Tatar population of the region increased along with the rise in the number of Muslim Tatars coming from the İdil region. By the end of the 19th century, the Muslim population of the Tomsk Governorate was 1,527, while this number exceeded 2,000 by 1908. With the catalytic effect of Islam, there was a noticeable dynamism in the public life of the governorate, which also reflected in judicial cases and the number of petitions submitted to the government. At this point, our primary source is GATO's Fund No. 3, titled "Tomsk Governorate Administration." During the period in question, every issue concerning the Muslim population was referred to the relevant department (*rasporyaditel'noye otdeleniye*), from which all petitions and applications from Muslims were forwarded directly to the governor. Additionally, Muslims were under the careful supervision of the police department, which handled all requests and petitions from the residents of Tatar and neighboring Russian villages. The police monitored the activities of the region's imams and mollas and tracked their loyalty to the administration. The governorate administration carefully evaluated petitions from the Muslim Tatars and scrutinized the legality and validity of the petitions submitted by the Muslim population. For example, in applications for mosque construction, the number of Muslims in the area and the proximity of the proposed mosque location to Russian villages or newly baptized populations (*novokreshchyonnyye*) were considered, and measures were taken to ensure that the Orthodox population of the region was not adversely affected by the non-Russians. Each of these processes is recorded in the governorate archives. In the aforementioned Fund No. 3, the duties of the mollas and imams are also outlined. As can be understood, taking on a religious role or obtaining a position required going through challenging tasks. As seen in the petitions, the age, residence, and even previous residences of the person proposed for the role are indicated. Additionally, it was required that the candidate know the "sharia of the Islamic religion" and the "Russian language." It should also be noted that whenever a decision was made in the governorate, Russia's legal code, the Svod Zakonov Rossiyskoy Imperii, was always consulted, and no tolerance or discrimination was allowed against any "religious minority" before the law, including Muslims.The topics to be discussed in the presentation include the role of the migration of İdil Tatars in introducing Islam to the Tomsk Governorate, the number of Muslims and places of worship in the region in the 19th century, and the later converts to Islam. As understood from petitions written to the governor, there was an increase in conversions from Orthodoxy to Islam at the beginning of the 20th century. In short, this increase can be attributed to changes in the social status of Muslims and the migration of Volga Tatars to the lands of the Tomsk governorate.

Keywords: Siberian Muslims, Tomsk Governorate, Islamization, Muhammadanism, Non-Russians.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

SOVYET EGEMENLİĞİNDEN BAĞIMSIZLIĞA: 20 OCAK HADİSELERİ VE AZERBAYCAN'A ETKİLERİ

Okan YEŞİLOT*

ÖZ

Azerbaycan, tarih boyunca doğal zenginlikleri ve stratejik önemi nedeniyle birçok devletin egemenliği altına girmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde de yaklaşık 70 yıl boyunca zengin petrol yatakları ve madenleriyle Sovyet ekonomisine katkı sağlayan bir cumhuriyet olmuştur. Ancak, SSCB'nin çöküş süreci Azerbaycan'da da etkisini göstermiştir. Özellikle Sovyet Rusya'nın desteklediği Ermenistan'ın saldırgan tutumu ve Dağlık Karabağ olayları, Azerbaycan halkının SSCB ve Komünist Parti'ye olan güvenini sarsmıştır. Bu güvensizlik, 20 Ocak 1990'da bir dönüm noktası yaratarak Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır.
20 Ocak 1990 gecesi, SSCB'nin Azerbaycan'daki bağımsızlık hareketlerine karşı sert müdahalesi, Azerbaycan halkının bağımsızlık talebini daha da güçlendirmiştir. Bu olay, Azerbaycan halkının "milli uyanışını" tetikleyen ve SSCB'nin dağılma sürecini hızlandıran bir gelişme olmuştur. Azerbaycan Türkleri, bağımsızlık için birçok kayıp vermiş, ancak bu kayıplar bağımsızlık arzusunu pekiştirmiştir.
SSCB'nin Azerbaycan'a yönelik bu müdahalesi, Sovyetler Birliği'nin otoriter baskılarının son aşaması olarak görülmektedir. Bu süreçte Azerbaycan Halk Cephesi, halkın desteğini kazanmış ve bağımsızlık yolunda önemli bir rol oynamıştır. 20 Ocak olayları, Azerbaycan tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olup, halkın SSCB'ye karşı tamamen yabancılaşmasına ve bağımsız bir Azerbaycan Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasına vesile olmuştur.
XX. yüzyılın sonunda tüm dünyanın göz önünde yaşanan 20 Ocak olayları, dağılmamak için her yolu deneyen bir devletin son çırpınışlarıydı. 20 Ocak olayları neticesinde Azerbaycan Türkleri "büyük abi" olarak gördükleri Sovyet Rusya'ya karşı güvenini kaybetmiş ancak "milli uyanışını" kazanmıştır. Azerbaycan tarihinin en önemli olaylarından biri olan 20 Ocak olayları neticesinde Azerbaycan Türkleri "yeniden doğmuş" ve bağımsızlığını kazanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Sovyetler Birliği, 20 Ocak, Bağımsızlık.

FROM SOVIET SOVEREIGNTY TO INDEPENDENCE: THE EVENTS OF 20 JANUARY AND THEIR IMPACT ON AZERBAIJAN

ABSTRACT

Azerbaijan has been under the sovereignty of a number of states throughout its history, largely due to the country's natural riches and strategic importance. During the period of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the republic made a significant contribution to the Soviet economy, providing valuable oil deposits and mines for approximately 70 years. However, the dissolution of the USSR also had an impact on Azerbaijan. In particular, the aggressive stance adopted by Armenia, which was supported by Soviet Russia, and the Nagorno-Karabakh incidents eroded the confidence of the Azerbaijani people in the USSR and the Communist Party. This distrust precipitated a turning point on 20 January 1990, marking the beginning of Azerbaijan's struggle for independence.
The Soviet Union's harsh intervention against the independence movements in Azerbaijan on the night of 20 January 1990 served to further strengthen the Azerbaijani people's demand for independence. This event triggered the 'national awakening' of the Azerbaijani people and accelerated the process of dissolution of the USSR. Despite suffering significant losses in the pursuit of independence, the Azerbaijani Turks remained undeterred in their desire for self-determination.
This intervention by the USSR against Azerbaijan is regarded as the final phase of the authoritarian repression of the Soviet Union. During this period, the Azerbaijan Popular Front garnered significant support from the public and played a pivotal role in the pursuit of independence. The events of 20 January represent one of the most pivotal

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, oyesilot@marmara.edu.tr, İstanbul / Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-0798-2364

turning points in the history of Azerbaijan, resulting in the complete alienation of the people from the USSR and the establishment of the foundations for an independent Azerbaijan Republic.
The events of 20 January, which were observed by the global community at the end of the 20th century, represented the final attempts of a state that had sought to avoid disintegration through any means necessary. The 20 January events resulted in a loss of confidence in Soviet Russia among Azerbaijani Turks, who had previously regarded it as a paternalistic figure. In contrast, the events gave rise to a sense of national awakening and a reaffirmation of identity. The outcome of these events was the re-emergence of Azerbaijani Turks as a distinct national entity and the attainment of independence.

Keywords: Azerbaijan, Soviet Union, 20 January, Independence.

Nikolay Fedoroviç Katanov, 6 (18) Mayıs 1862 tarihinde Abakan Nehri'nin sol kıyısında yer alan Askıs köyünden 17 verst uzaklıktaki İzyum bozkır yerleşim yerinde (ulusunda) doğmuştur. Çocukluğu Askıs'da amcası Yefim Semenoviç Katanov'un yanında geçmiştir. 1876 yılında Krasnoyarsk'a gitmiş ve 1876-1884 yılları arasında Krasnoyarsk Klasik Gimnazyumu'nda eğitim görmüştür. Üniversite eğitimine St. Petersburg Üniversitesi Doğu Rusya Bilimler Akademisi tarafından 1888-1892 yılları arasında 4 yıllığına Sibirya ve Doğu Türkistan'a uzun ve zor bir keşif gezisine gönderilmesi tesadüf değildir. Bu gezi sırasında Katanov'un odak noktasının Hakaslar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Genel olarak, etnograf K. M. Pataçakov'un hesaplamalarına göre, Katanov Hakasya'da yaklaşık 10 ay kalmış ve bu süreçte Hakasların dilini ve yaşamını yakından incelemiştir. Sagayların, Kaçinlerin, Beltirlerin, Karginlerin yaşadıkları bölgeleri; Taştıp, Yes, Askıs, Kamışta, Uybat, Taşeba, Bey nehirlerinin havzalarını ve Abakan Nehrini dolaşmış ve bu halkların yerleşim yerleri, inançları, ekonomileri, derlemiştir. Bu keşif gezisinin sonuçlarının bir bölümü Berlin'de 1943 ve 1947 yıllarında yayımlanmıştır. Bu gezisinden sonra üç kez daha Hakasya'da bulunmuştur. Katanov bu gezilerinin raporlarını 1896'da ve 1899 yazında Yenisey vilayetinin Minusinsk bölgesine gerçekleştirdiği gezisinin raporlarında yayımlamıştır. Katanov raporlarında şamanlara özel bir önem vermiş, şamanların her yıl Haziran ve Temmuz aylarında ayın 20'sine kadar, tüm uluslarda ve hatta köylerin yakınlarında şaman kostümlerini giyerek şamanlık yaptıklarını yazmıştır. Katanov, bu keşif gezileri sonucunda yayımladığı eserlerinde Hakasların yaşamının çeşitli yönlerine- ritüellerine, ancak hayatının sonuna kadar halkının tarihini ve kültürünü incelemeye olan sevgisini ve bağlılığını korumuştur.

Sözcükler: Katanov, Hakasya, Türk Halkları, Türkoloji

N. F. KATANOV AND KHAKASSIA

İKOH AYEVNA TUGUZHEKOVA*

ABSTRACT

Nikolay Fedorovich Katanov was born on May 6 (18), 1862, in the Izium steppe settlement (ulus), located 17 versts from the village of Askiz on the left bank of the Abakan River. He spent his childhood in Askiz with his uncle, Yefim Semenovich Katanov. In 1876, he went to Krasnoyarsk and studied at the Krasnoyarsk Classical Gymnasium from 1876 to 1884. He continued his university education at the Faculty of Oriental Languages at St. Petersburg University, graduating in 1888. It is no coincidence that the young scholar was sent on a long and challenging four-year expedition to Siberia and East Turkestan by the Russian Academy of Sciences between 1888 and 1892. During this expedition, Katanov's primary focus was on the Khakas people. According to the calculations of ethnographer K.M. Patachakov, Katanov spent about 10 months in Khakassia, during which time he closely studied the Khakas language and way of life. He traveled through the regions inhabited by the Sagai, Kachin, Beltir, and Kargin peoples, as well as the basins of the Tashtyp, Yes, Askiz, Kamyshta, Uybat, Tasheba, and Bey rivers, and the Abakan River. Katanov collected important records on the settlements, beliefs, economies, governance, ethnogenesis, missionary activities, and oral folk literature of these peoples. Portions of the findings from this expedition were published in Berlin in 1943 and 1947. After this expedition, he returned to Khakassia three more times. He published the reports of his travels in 1896, as well as his expedition to the Minusinsk district of Yenisei province in the summer of 1899. In his reports, Katanov paid special attention to shamans, noting that they practiced shamanism each year in June and July, until the 20th of the month, in every ulus, even near the villages, wearing traditional shaman costumes. In his works, Katanov highlighted various aspects of Khakas life,

* Prof. Dr., N. F. Katanov Hakas Devlet Üniversitesi, Tarih Bölümü, vtuguzhekova@yandex.ru, Abakan / Rusya. https://orcid.org/0000-0002-5206-1070

including their rituals, traditions, beliefs, and language. His final visit to his homeland took place in 1909, but he maintained his love and dedication to studying the history and culture of his people until the end of his life.

Keywords: Nikolay Fedorovich Katanov, Khakassia, Turkic Peoples, Turkology.

TÜRKOLOJİ'YE GİDEN YOL: N. F. KATANOV'UN HAYATINDA KRASNOYARSK GİMNAZYUMU

GRİGORYEVİÇ DATSMSHEN*

Krasnoyarsk Klasik Gimnazyumu'nda eğitim görmek N. F. Katanov'un gelecekteki ilmî hayatı için önemli bir sıçrama noktası olmuştur. Katanov, 1876'da Yenisey vilayetinin idari merkezi olan Krasnoyarsk'taki bir gimnazyuma kabul edilmiş ve bu okulda 8 yıl eğitim görmüştür. Katanov'un hayatının Krasnoyarsk dönemi bilim camiasında çok az bilinmektedir. Otobiyografisinde gimnazyum dönemindeki araştırmalarına St. Petersburg Üniversitesi'ndeki çalışmalarından daha fazla yer verilmiştir. Katanov'un Krasnoyarsk dönemini ayrıntılı bir etmeden, onun karakterini açıklamak ve bir ilim adamı olarak yetişmesindeki neden-sonuç ilişkilerini belirlemek imkansızdır. Katanov'un hayatının Krasnoyarsk dönemi ilim dünyasınca pek bilinmeyen çeşitli tarihî kaynaklarda anlatılmaktadır. Bu kaynaklar, Krasnoyarsk Bölgesi Devlet Arşivi fonlarında saklanan belgeler; Krasnoyarsk bölge tarihçileri tarafından toplanan anılar ve XIX. yüzyıla ait Krasnoyarsk'ta basılan yayınlardır. Katanov eğitimi boyunca gimnazyumun en iyi öğrencisi olmuş ve arşiv belgelerine göre hiçbir dersi kaçırmamıştır. Bu okuldan altın madalya ile mezun olan ilk kişi de Katanov'dur. Fakir bir aileden geldiği için eğitimi boyunca yarı zamanlı çalışmak ve diğer gimnazyum öğrencilerine özel ders vermek zorunda kalan Katanov, gimnazyumdaki öğretmenleri sayesinde 1880'den itibaren bilimsel çalışmalarına başlamıştır. Katanov, öğretmenleri arasında A. K. Zavadskiy-Krasnopolskiy'nin ilmî ve edebi çalışmalarına ilgi göstermiş; tarihçi N. İ. Kozmin, arkeolog A. S. etmiştir. Gimnazyum öğrencisi olarak sadece Krasnoyarsk'ta değil, aynı zamanda St. Petersburg'da çalışan ünlü Sibiryalı ilim insanlarıyla da bağlantılar kurmuştur. Bir gimnazyum öğrencisi olarak Katanov ilk çalışmasını Eylül 1882'de Rusya Bilimler Akademisi'ne göndermiştir. Daha gimnazyum öğrenciliği sırasında 1914 yılında Osmanlı Sadrazamı tarafından satın alınan dünyaca ünlü kütüphanesini toplamaya başlamıştır. Krasnoyarsk Gimnazyumu'nun duvarları arasında sadece St. Petersburg Üniversitesi'nde başarılı bir eğitim için gerekli temel eğitimi almakla kalmamış, aynı zamanda Türkoloji sahasındaki ilk çalışmalarına da adım atmıştır.

"THE ROAD TO TURKOLOGY: THE KRASNOYARSK GYMNASIUM IN N. F. KATANOV'S LIFE"

Studying at the Krasnoyarsk Classical Gymnasium was a significant stepping stone for N. F. Katanov's future scholarly career. In 1876, Katanov was admitted to a gymnasium in Krasnoyarsk, the administrative center of the Yenisei province, where he received his education for eight years. The Krasnoyarsk period of Katanov's life is during his gymnasium years than to his studies at St. Petersburg University. Without a detailed analysis of Katanov's time in Krasnoyarsk, it is impossible to explain his character and determine the cause-and-effect relationships in his development as a scholar. The Krasnoyarsk period of Katanov's life is described in various rchaeologist A. S. Yelenev, regional historian and pedagogue I. T. Savenkov, and sinologist N. I. Monastırev. As a

* Prof.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

1924

N. F. KATANOV'UN DOĞU TÜRKİSTAN GEZİSİ (1889-1892) GÜNLÜKLERİNDE YER ALAN XIX. YÜZYILDA UYGURLARA AİT SÖZLÜ ESERLER

Ramil MİRGASİMOVİÇ VALEEV ***

EVGENYEVİÇ MARTINOV ***

Nikolay Fedoroviç Katanov'un (1862-1922) keşif gezisinin temel amacı, Rus ve Qing imparatorluklarının çevre bölgelerindeki "Türk kabilelerinin kalıntılarını incelemekti". Ekonomik-istatistiksel ve etnografik araştırmalara ek olarak kendisine verilen talimat Büyük İpek Yolu üzerindeki Uygur lehçelerinin incelenmesini, Orta Asya ve Orta Doğu'daki Türk destanlarıyla karşılaştırmalı olarak Uygur destanını yeniden inşa etme girişimini öngörüyordu. 1889-1890 yıllarında Hakas taygası ve Tuva (Uryanhay toprakları) topraklarında araştırmalar yapan Katanov, Semireçye ve Doğu Türkistan sınırına gitmiş ve dönüşümlü olarak Bahtı köyünde ve Çuguçak kasabasında dilbilimsel ve folklorik materyal toplamıştır. 1890 yılında Katanov Urumçi'ye kısa bir yolculuk yapmış ancak Qing İmparatorluğu yetkilileri tarafından bu yolculuğa daha fazla izin verilmemiştir. Katanov ancak pasaport aldıktan sonra Kasım 1891'den 1892 yazına kadar Hami ve Turfan'ı ziyaret etmiş ve Kuça ve Yarkent üzerinden Rusya'ya dönmüştür. Keşif gezisinin sonuçları Katanov tarafından sadece Mart-Temmuz 1892 dönemi için orijinal haliyle günümüze ulaşan saha günlüklerine kaydedilmiştir. Katanov'un dil bilgisini geliştirdiği ve ilgi çekici bilgiler edindiği güvenilir anlatıcılardan (Kazaklar, Uygurlar ve diğer Türk halklarının temsilcileri) derlediği gezi raporları ve dilbilimsel materyaller ayrı ayrı kaydedilmiştir. Özellikle 1890 ve 1891 yıllarında Urumçi ve Çuguçak'ta yapılan geziler sırasında Uygur sözlü halk edebiyatına dair büyük hacimli kayıtlar derlenmiştir. Günlüklerin temize çekilmesi sırasında gezi notları alındıkları tarih sırasına göre Bilimler Akademisi tarafından kabul edilen Rusça transkripsiyonu yapılarak kayıt altına alınmıştır. Bu gezi notlarının bir kısmı 1926 yılında Katanov'un eşi tarafından Almanya'ya satılmıştır. Bu kayıtlar kısmen K. Menges'in 1933 ve 1943 yıllarındaki yayınlarında görülebilmektedir. Tataristan Cumhuriyeti Devlet Arşivi koleksiyonunda bulunan 1890 ve 1891 yıllarına ait günlüklerin el yazmaları hem halk inançlarını hem de masalları (bazen büyük hacimli), tarihi efsaneleri ve 1860-1870'lerde yaşanan olayları (Dungan ayaklanması ve İli krizi) yansıtan destansı şarkıların yer aldığı katılanların yazışmalarını başarıyla tamamlayan tarihî bir kaynaktır.

Sözcükler

The primary objective of Nikolay Fedorovich Katanov's (1862-1922) expedition was to study the "remnants of

Rus Doğu Bilimi, Uygurlar, Sözlü Edebiyat Eserleri, Gezi Günlükleri.

PROFESÖR N. F. KATANOV'UN RUSYA ARŞİVLERİ VE MÜZELERİNDEKİ MİRASI: ARAŞTIRMA SONUÇLARI (GÜNLÜKLER, MEKTUPLAR VE KOLEKSİYONLAR)*

MİRGASİMOVİÇ VALEEV**

2027 yılı ünlü Hakas ilim adamı, Türkolog, seyyah ve eğitimci N. F. Katanov'un (1862-1922) doğumunun 165. yıldönümü olacaktır. Rus devletinin ve toplumunun (özellikle Türk Dünyası'nın) yeni gelişim döneminde Katanov'un ilmî ve pedagojik mirası talep görmeye ve güncelliğini korumaya devam etmektedir. Katanov'un hayatı ve ilmî mirası, Rusya, Türkiye ve Avrupa'da sosyal bilimlerin özellikle de Doğu biliminin ve Türkoloji'nin dününü ve bugününü incelememize olanak sağlamaktadır. Katanov'un ilmî ve pedagojik faaliyetleri, Rus ve Avrupa Türkoloji'sinin akademik açıdan ilerlemesinde, sosyal bilimler alanındaki çalışmalar ile XIX. ve XX. yüzyılın başlarındaki ilim okulların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Onun hayatı ve ilmî mirası, Doğubilimi ve Türkoloji alanındaki araştırmaları, Rusya halklarının bilim ve kültür tarihindeki yeri, ne yazık ki, hala yeterince araştırılmamıştır. Ayrıca genel kamuoyu özellikle de gençler tarafından da çok az bilinmektedir. Bu bildiride, arşiv belgeleri ışığında Katanov'un hayatı, akademik çalışmaları ve müzecilik 1888); Güney Sibirya ve Doğu Türkistan'a yaptığı keşif gezisi (1889-1892); Kazan'da hocalık yaptığı dönemde gerçekleştirdiği pedegojik faaliyetleri ve kamu görevleri (1894-1922) ile ilgili Rus arşiv ve müzelerinde muhafaza edilen koleksiyonlar ve yazılı arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Bu dönemler Katanov'un Sayan-Altay, Doğu Türkistan, Volga bölgesi ve Urallar'daki Türk halklarının dillerinin, ekonomik ve sosyal yaşam biçimlerinin, günlük yaşamlarının, folklorlarının ve manevi yaşamlarının kapsamlı incelediği yıllardır. Katanov'un dilbilim, etnografya, folklor alanındaki çalışmaları ve kütüphanecilik faaliyetleri Rusya, Avrupa ve Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarının ve Türk dilbiliminin gelişiminde büyük etkisi olmuştur. Katanov'un Tataristan Cumhuriyeti Devlet Arşivi'ndeki fonu ile Rusya (Rusya Devlet Tarih Arşivi, St. Petersburg Devlet Tarih Arşivi, Rus Coğrafya Cemiyeti Arşivi, Rusya Bilimler Akademisi Arşivi St. Petersburg Şubesi, Kunstkamera, Tataristan Cumhuriyeti Ulusal Müzesi, Minusinsk Yerel Kültür Müzesi, vb.) ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilim ve kültür merkezlerine dağılmış kişisel koleksiyonları ve materyalleri (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ndeki N. F. Katanov'un kütüphanesi) ilim camiasında büyük ilgi görmektedir.

Sözcükler

N. F. Katanov, Doğu Bilimi, Türkoloji, Katanov Kütüphanesi.

d), Katanov's scientific and pedagogical legacy remains relevant and in demand. His life and scientific legacy arly 20th centuries. Unfortunately, his life, research, and contributions to the history of the sciences and cultures of Russia's peoples, especially in the fields of Oriental studies and Turkology, remain insufficiently researched

* Araştırma, Rusya Bilim Fonu (Proje No. 23-28-10046) tarafından ve Kazan (Volga Bölgesi) Federal Üniversitesi Stratejik Akademik Liderlik Programı uyarınca desteklenmiştir.

** Prof. Dr., Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi, Asya ve Afrika Çalışmaları Enstitüsü, Yakın ve Orta Doğu Tarihi

N. F. KATANOV'UN İSTANBUL'DAKİ KÜTÜPHANESİNİN ve İLMÎ MİRASININ TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI AÇISINDAN ÖNEMİ

Gözde SAZAK*

ÖZ

Nikolay Fedoroviç Katanov, Rus Doğu bilimi ve Türkolojisi alanındaki araştırmalarıyla tanınan Türk asıllı (Hakas) bir Rus Türkolog'dur. Katanov, 1884-1888 yılları arasında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca bölümünde eğitim almıştır. Üniversite eğitiminden ardından Rusya'nın doğusunda, Çin'in sınır bölgelerinde ve Doğu Türkistan'da ilmî geziler gerçekleştirmiştir. Bu gezilerine Kazan Üniversitesi'ndeki çalıştığı dönemde de devam etmiştir. İlmî gezileri sırasında farklı Türk halkları ile ilgili derlediği kültürel, etnografik, tarihî ve dilbilimsel materyalleri önce Rusya Bilimler Akademisi, Rus Coğrafya sonra ise sunulan bu tebliğleri basılı yayın haline getirmiştir. İlim adamının eserleri günümüzde özellikle XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Sibirya, Moğolistan ve Doğu Türkistan'da yaşayan Türk halklarının ve onları oluşturan boyların tarihî, kültürel ve etnografik durumlarının, dil ve lehçelerinin doğru ve etraflı bir biçimde incelenmesi ve belgelenmesi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Bu kapsamda ilim adamının doktora tezi olan ve Türkoloji'nin "altın hazinesi" sayılan *Opıt issledovaniya Uryanhayskogo yazıka s ukazaniem glavneyşih rodstvennıh otnoşenıy ego k drugim yazıkam Tyurskogo kornya* (Uryanhay Dilinin Türkçe Kökenli Diğer Dillerle Akrabalık İlişkisini Gösteren Bir Araştırma Denemesi) adlı eseri Türk dillerinin tarihî gelişimi, sınıflandırılması, diğer dil ve lehçelerle arasındaki ilişkileri ortaya koyması, fonetik özellikleri ve alan kaynaklarının değerlendirilmesi açısından bir başyapıttır. Katanov'un eserleri, topladığı belgeler, yazmalar ve yayınlar Türkoloji araştırmalarında referans olarak kullanılmaya devam etmektedir. Katanov, yalnızca eserleriyle değil, toplumsal faaliyetleri ve yetiştirdiği öğrencilerle de Türk Dünyası'na ve Türkoloji ilmine hizmet etmiştir. Binlerce kitaptan oluşan eşsiz kütüphanesini Türkiye'ye bağışlamış olması ise Türk Dünyası'na en büyük hizmeti olmuştur. Farklı dönemlerde farklı binalarda tutulan Katanov Kütüphanesi günümüzde İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Bu çalışmada öncelikle kısaca Katanov kütüphanesinin satın alınma süreci ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilecek, daha sonra Katanov'un ilmî mirasının Türkoloji çalışmaları açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Sözcükler: N. F. Katanov, Katanov Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi TAE, Türkoloji, Türk Dünyası.

THE IMPORTANCE OF N. F. KATANOV'S LIBRARY IN ISTANBUL AND HIS SCIENTIFIC LEGACY FOR TURKOLOGICAL STUDIES

ABSTRACT

Nikolay Fedorovich Katanov is a Russian Turkologist of Turkic (Khakas) origin, known for his research in the field of Russian Oriental studies and Turkology. Katanov studied in the Department of Arabic-Persian-Turkish-Tatar at the Faculty of Oriental Languages at St. Petersburg University from 1884 to 1888. After his university education, he conducted scientific expeditions in the eastern regions of Russia, the border areas of China, and Eastern Turkestan. He continued these expeditions during his tenure at Kazan University. During his journeys, he collected cultural, ethnographic, historical, and linguistic materials related to various Turkic peoples, which he first presented at the sessions of various scholarly institutions, such as the Russian Academy of Sciences, the Russian Geographical Society, and the Society of Archaeology, History, and Ethnography. Later, these presentations were published in printed form. Katanov's works provide significant information, especially for the thorough and accurate study and documentation of the historical, cultural, and ethnographic situations, languages, and dialects of the Turkic peoples living in Siberia, Mongolia, and Eastern Turkestan in the late 19th and early 20th centuries. In this context, his doctoral dissertation, *Opyt issledovaniya Uryanhayskogo yazıka s ukazaniem glavneyshih rodstvennyh otnosheniy ego k drugim yazykam Tyurskogo kornya*, which is considered the "golden treasure" of Turkology, is a masterpiece for its examination of the historical development, classification, and

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanat Tarihi Anabilim Dalı, gozde.sazak@istanbul.edu.tr, İstanbul / Türkiye https://orcid.org/0000-0002-4845-2300.

relationships of Turkic languages with other languages and dialects, as well as its analysis of phonetic features and field sources. Katanov's works, the documents he collected, manuscripts, and publications continue to be used as references in Turkological research. Katanov not only contributed to Turkic studies with his works but also served the Turkic World and the field of Turkology through his social activities and the students he mentored. His greatest service to the Turkic World was the donation of his unique library, consisting of thousands of books, to Turkey. The Katanov Library, which has been housed in different buildings at various times, is now available to researchers at the Institute of Turkic Studies at Istanbul University. In this study, we will first provide brief information about the acquisition process and the current state of the Katanov Library, and then evaluate Katanov's scientific legacy in terms of Turkological studies.

Keywords: N. F. Katanov, Katanov Library, Istanbul University Institute of Turkic Studies, Turkology, Turkic World.